1901-19
DE GEREFO
ZENDINGS
NA 25 JA

GEDENK

DOOR DS W

01-1926
REFORMEERDE
DINGSBOND
25 JAREN.

ENKBOEK
S. W. BIESHAA

GEDENKBOEK.

1901-1926
DE GEREFORMEERDE ZENDINGSBOND NA 25 JAREN.

GEDENKBOEK

DOOR Ds. W. BIESHAAR.

GEDRUKT TER DRUKKERIJ VAN S. S. KORTHUIS, DEN HAAG.

GODE ALLEEN DE EER!

Het zilveren Jubileum van den Gereformeerden Zendingsbond was al in zicht, toen ik als predikant-director werd geïnstalleerd. Reeds op de eerste vergadering na die installatie gaf het Bestuur mij de opdracht een gedenkboek samen te stellen. Hiermede is reeds gezegd, dat dit gedaan is door iemand, die nog geheel in het zendingswerk moest inkomen, toen hij zich reeds tot schrijven hierover zette. De vrijmoedigheid daartoe ontleende hij dan ook enkel aan die gegeven opdracht, waaraan hij zich niet mocht onttrekken. Om tijdig gereed te zijn was de tijd bovendien wel heel krap toegemeten en deze viel nog juist in die maanden, waarin hij zich aan den nieuwen werkkring, die wachtte, had aan te passen. Dit gedenkboek verschijnt dan ook zonder eenige pretentie op wetenschappelijke waarde. Wel is geraadpleegd, wat op dit gebied is uitgegeven, vooral wat door Dr. N. Adriani, den taalgeleerde van het Nederlandsche Bijbelgenootschap in het Posso-gebied van Midden-Celebes, en door zendeling Dr. A. C. Kruyt is geschreven, die beiden hun levenswerk gevonden hebben bij de primitieve volken in het land, waar de G. Z. B. ook arbeidt; en niet ongelezen is gebleven het standaardwerk van prof. L. van Vuuren *Het Gouvernement Celebes;* doch uit den aard der zaak komt dit en zooveel meer nauwelijks in aanmerking in vergelijking met de bouwstoffen, voor dit gedenkboek aangebracht in de verslagen en mededeelingen van de zendelingen van ons arbeidsveld. De bijzondere gelegenheid, zendeling J. Belksma hiervoor gegeven gedurende den tijd van zijn verlof, heeft deze niet ongebruikt gelaten. Met erkentelijkheid wordt ook vermeld het afstaan van een foto (zie pag. 91) door Paulus en Frits Sarasin uit hun werk *Reisen in Celebes.* Van de hand van Dr. H. van der Veen, taalgeleerde van het Nederl. Bijbelgenootschap op ons arbeidsveld, is het geheele artikel over de Toradja-taal (tweede gedeelte, hoofdstuk IV).

Dat geen lange lijst van zinstorende drukfouten behoeft te worden aangeboden, is te danken behalve aan de accuratesse van den uitgever, den heer S. S. Korthuis te 's-Gravenhage, en aan zijn goed geschoold personeel, aan den heer C. Beekenkamp, Cand. in de Rechten aan de Universiteit te Leiden, die geen oogenblik vertraagde in zijn trouwe hulp bij het correctiewerk, trouw tot in de tittels en jota's. Aan allen, die me hielpen, mijn hartelijken dank!

We schreven boven dit voorwoord: Gode alleen de eer! Vóór alles moet aan het einde van dezen arbeid dit de betuiging des harten zijn, ook voor de hulp, bij de samenstelling van dit gedenkboek ontvangen; doch allermeest voor datgene, waarvan we hier kunnen lezen.

Recht verlegen onder de goeddoende hand des Heeren, die den Zendingsbond zegende met vele en verbeurde zegeningen in Christus Jezus door trouwe werkers te geven gedurende deze vijf en twintig jaren hier en in het verre Toradja-land, fluistert het ontroerde hart:

Zijne goedertierendheid is geweldig. Soli Deo gloria.

Den Haag, 6 Februari 1926. W. BIESHAAR.

INHOUD.

EERSTE GEDEELTE.

TWEEDE GEDEELTE.

I.

DE GEREFORMEERDE ZENDINGSBOND IN HET VADERLAND.

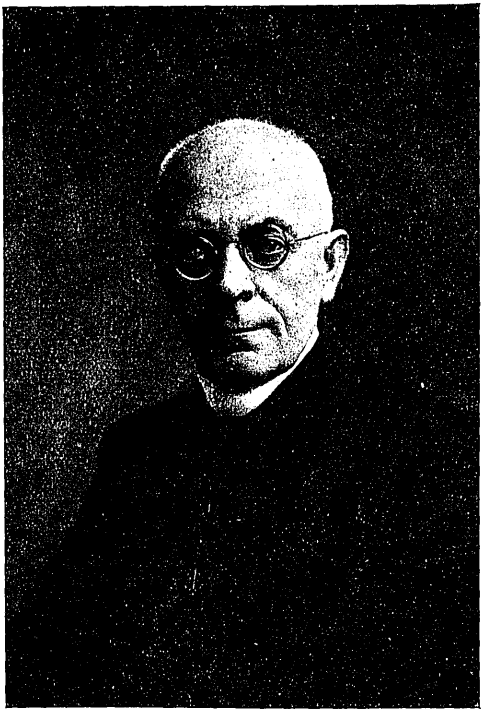
EERSTE HOOFDSTUK.

DE OPRICHTING.

DEN zesden Februari 1901 is de Gereformeerde Zendingsbond te Utrecht opgericht. Het Bestuur werd samengesteld uit de broeders Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden, Voorzitter; Ds. H. van Griethuyzen, Vice-Voorzitter; Ds. M. Jongebreur, eersten Secretaris; Dr. H. Visscher, tweeden Secretaris; Ds. J. T. Ph. Schippers, eersten Penningmeester; Ds. G. Nijhuis, tweeden Penningmeester en de Assessoren Ds. H. A. Heijer, Ds. P. Kuilman en Ds. T. Lekkerkerker.

In den loop der jaren heeft het Bestuur nog al van leden gewisseld, omdat tot 1908 de bepaling gold, dat zij bij periodieke aftreding niet herkiesbaar waren.

Deze bepaling gold niet den Voorzitter, Secretaris en Penningmeester. Hieraan is het te danken, dat de G. Z. B. eenzelfden Voorzitter heeft kunnen hebben van de oprichting af tot nu toe en door de bewarende en sparende goedheid Gods ook mocht houden in Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden, wiens leiding van groote beteekenis en tot rijken zegen geworden is voor den G. Z. B. Wel een zeldzaam voorrecht, dit dubbel Jubileum van den Bond en van den Voorzitter tegelijk! Met dank aan Hem, van Wien alle goede gaven en volmaakte giften in Christus Jezus afdalen, wordt dit bij den aanvang vermeld met de bede, dat de Heere den Bond nog menig jaar dezen Voorzitter late.

Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden.

Van de tegenwoordige leden is Ds. H. A. Heijer behalve de Voorzitter de eenige, die dit al bij de oprichting geworden is. Slechts een korten tijd, enkele weken, was hij buiten het Bestuur. Nu eens als Assessor en dan weer als Penningmeester heeft hij met raad en daad de belangen van den G. Z. B. krachtig bevorderd.

Gedurende de eerste kwarteeuw hebben behalve de reeds genoemde en tegenwoordige

EERSTE HOOFDSTUK.

DE OPRICHTING.

EN zesden Februari 1901 is de Gereformeerde Zendingsbond te Utrecht opgericht. Het Bestuur werd samengesteld uit de broeders Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden, Voorzitter; Ds. H. van Griethuyzen, Vice-Voorzitter; Ds. M. Jongebreur, eersten Secretaris; Dr. H. Visscher, tweeden Secretaris; Ds. J. T. Ph. Schippers, eersten Penningmeester; Ds. G. Nijhuis, tweeden Penningmeester en de Assessoren Ds. H. A. Heijer, Ds. P. Kuilman en Ds. T. Lekkerkerker.

In den loop der jaren heeft het Bestuur nog al van leden gewisseld, omdat tot 1908 de bepaling gold, dat zij bij periodieke aftreding niet herkiesbaar waren.

Deze bepaling gold niet den Voorzitter, Secretaris en Penningmeester. Hieraan is het te danken, dat de G. Z. B. eenzelfden Voorzitter heeft kunnen hebben van de oprichting af tot nu toe en door de bewarende en sparende goedheid Gods ook mocht houden in Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden, wiens leiding van groote beteekenis en tot rijken zegen geworden is voor den G. Z. B. Wel een zeldzaam voorrecht, dit dubbel Jubileum van den Bond en van den Voorzitter tegelijk! Met dank aan Hem, van Wien alle goede gaven en volmaakte giften in Christus Jezus afdalen, wordt dit bij den aanvang vermeld met de bede, dat de Heere den Bond nog menig jaar dezen Voorzitter late.

Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden.

Van de tegenwoordige leden is Ds. H. A. Heijer behalve de Voorzitter de eenige, die dit al bij de oprichting geworden is. Slechts een korten tijd, enkele weken, was hij buiten het Bestuur. Nu eens als Assessor en dan weer als Penningmeester heeft hij met raad en daad de belangen van den G. Z. B. krachtig bevorderd.

Gedurende de eerste kwarteeuw hebben behalve de reeds genoemde en tegenwoordige

leden een bestuursfunctie waargenomen de broeders, Dr. P. G. Datema, Ds. J. W. H. Kalkman, L. F. Duymaer van Twist, Ds. C. J. Leenmans, Ds. D. Boonstra, Ds. J. G. Dekking, Ds. W. Bieshaar, Ds. J. J. van Ingen en Ds. T. H. Hoekstra.

Van al dezen zijn reeds overleden de Predikanten, wier portret op de volgende bladzijde een plaats is gegeven.

De G. Z.B. heeft een eigen plaats onder de reeds langer bestaande zendingscorporatiën gekregen, hoe klein die ook mag wezen.

Gedurende de eerste helft der vorige eeuw was er slechts één Nederlandsche Zendingscorporatie, welke in onze Koloniën arbeidde, namelijk het Nederlandsche Zendelinggenootschap. Het binnendringen van den geest van het modernisme ook in de genootschapskringen heeft echter de oprichting van meerdere zendingsvereenigingen ten gevolge gehad. Maar er is heel wat voor noodig geweest, eer het hiertoe kwam.

Ds. H. A. Heijer.

Al konden velen het Genootschap niet langer vasthouden, ze konden het toch ook niet loslaten. Liever dan tegen het Genootschap op te treden, gingen er niet weinigen toe over om buitenlandsche vereenigingen te steunen, waar het modernisme nog niet was binnengedrongen. Tot het uiterste toe is vermeden om het tot een openlijke breuk met het Genootschap te laten komen.

Hieruit spreekt een trouw, welke weldadig aandoet. Men bleef altijd nog hopen op kentering en betering met een liefde, die alles verwacht.

Moeilijk te rijmen met die taaie vasthoudendheid aan het Genootschap is de oprichting van meer dan één zendingsvereeniging, toen het tot een scheiden kwam.

Mocht verwacht worden, dat zij in ieder geval één weg zouden inslaan, die het Genootschap moesten verlaten, moesten, omdat ze anders ontrouw zouden worden aan eigen beginsel, juist het tegenovergestelde geschiedde.

In 1858 werd de Nederlandsche Zendingsvereeniging opgericht en reeds in het volgend jaar de Utrechtsche. Bij dit uittreden moet het betreden van verschillenden weg te meer verwonderen, omdat deze corporatiën beide op positief Christelijken grondslag wilden staan.

De godsdienstige gevoelens zijn dan ook niet de eenige reden geweest, waarom ze òòk nog uit elkander gingen, die zich van het Genootschap afscheidden.

In de drukke koopmansstad Rotterdam is de Nederlandsche Zendingsvereeniging opgericht en de Utrechtsche in de deftige bisschopsstad met hare aristocratische kringen. Het verschillend cachet, dat deze steden vooral in den tijd droegen, hebben beide vereenigingen van de plaats harer geboorte meegekregen.

Uit mannen van hoogen stand behalve uit professoren en predikanten werd het Bestuur van de Utrechtsche Zendingsvereeniging gevormd. Op de samenstelling van dit Bestuur

Ds. H. van Griethuyzen.

Ds. G. Nijhuis.

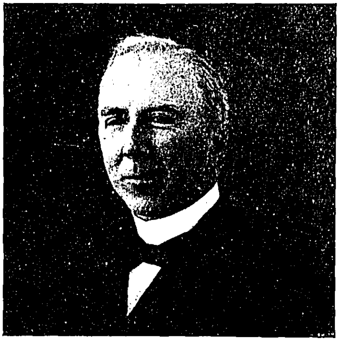
Ds. J. T. Ph. Schippers.

Ds. T. H. Hoekstra.

Ds. D. Boonstra.

Ds. J. J. van Ingen.

leden een bestuursfunctie waargenomen de broeders, Dr. P. G. Datema, Ds. J. W. H. Kalkman, L. F. Duymaer van Twist, Ds. C. J. Leenmans, Ds. D. Boonstra, Ds. J. G. Dekking, Ds. W. Bieshaar, Ds. J. J. van Ingen en Ds. T. H. Hoekstra.

Van al dezen zijn reeds overleden de Predikanten, wier portret op de volgende bladzijde een plaats is gegeven.

De G. Z.B. heeft een eigen plaats onder de reeds langer bestaande zendingscorporatiën gekregen, hoe klein die ook mag wezen.

Gedurende de eerste helft der vorige eeuw was er slechts één Nederlandsche Zendingscorporatie, welke in onze Koloniën arbeidde, namelijk het Nederlandsche Zendelinggenootschap. Het binnendringen van den geest van het modernisme ook in de genootschapskringen heeft echter de oprichting van meerdere zendingsvereenigingen ten gevolge gehad. Maar er is heel wat voor noodig geweest, eer het hiertoe kwam.

Al konden velen het Genootschap niet langer vasthouden, ze konden het toch ook niet loslaten. Liever dan tegen het Genootschap op te treden, gingen er niet weinigen toe over om buitenlandsche vereenigingen te steunen, waar het modernisme nog niet was binnengedrongen. Tot het uiterste toe is vermeden om het tot een openlijke breuk met het Genootschap te laten komen.

Ds. H. A. Heijer.

Hieruit spreekt een trouw, welke weldadig aandoet. Men bleef altijd nog hopen op kentering en betering met een liefde, die alles verwacht.

Moeilijk te rijmen met die taaie vasthoudendheid aan het Genootschap is de oprichting van meer dan één zendingsvereeniging, toen het tot een scheiden kwam.

Mocht verwacht worden, dat zij in ieder geval één weg zouden inslaan, die het Genootschap moesten verlaten, moesten, omdat ze anders ontrouw zouden worden aan eigen beginsel, juist het tegenovergestelde geschiedde.

In 1858 werd de Nederlandsche Zendingsvereeniging opgericht en reeds in het volgend jaar de Utrechtsche. Bij dit uittreden moet het betreden van verschillenden weg te meer verwonderen, omdat deze corporatiën beide op positief Christelijken grondslag wilden staan.

De godsdienstige gevoelens zijn dan ook niet de eenige reden geweest, waarom ze òòk nog uit elkander gingen, die zich van het Genootschap afscheidden.

In de drukke koopmansstad Rotterdam is de Nederlandsche Zendingsvereeniging opgericht en de Utrechtsche in de deftige bisschopsstad met hare aristocratische kringen. Het verschillend cachet, dat deze steden vooral in den tijd droegen, hebben beide vereenigingen van de plaats harer geboorte meegekregen.

Uit mannen van hoogen stand behalve uit professoren en predikanten werd het Bestuur van de Utrechtsche Zendingsvereeniging gevormd. Op de samenstelling van dit Bestuur

Ds. H. van Griethuyzen.

Ds. G. Nijhuis.

Ds. J. T. Ph. Schippers.

Ds. T. H. Hoekstra.

Ds. D. Boonstra.

Ds. J. J. van Ingen.

L. F. Duymaer van Twist.

was de invloed der leden uiterst gering. Bij deze corporatie zien we, dat de gelden binnenkwamen bij groote bedragen, terwijl de stroom van kleinere giften zich richtte naar de Nederlandsche Zendingsvereeniging.

De Utrechtsche Zendingsvereeniging was aristocratisch, de Nederlandsche meer democratisch getint.

Bij de drie toen bestaande corporatiën kwam al in 1861 nog een vierde, de Nederlandsche Gereformeerde Zendingsvereeniging. De oprichters hiervan wilden, dat hun vereeniging rusten zou op den bodem van Gods Woord, opgevat naar de belijdenisschriften der Hervormde (Gereformeerde) Kerk. Evenals de Zending van de Afgescheidenen is deze Gereformeerde Zendingsvereeniging sinds 1892 opgenomen in de Zending der Gereformeerde Kerken in ons land.

De breede klove, welke in 1886 zoo diep in het kerkelijk leven inscheurde, heeft in den doleantie-tijd het verst uit elkander geworpen juist hen, die door den trekkenden band der belijdenisschriften het nauwst met elkander verbonden waren. De doorwerking toch van de afscheidingsbeginselen onder de leidende kringen en personen van de Gereformeerden in de Nederduitsch-Hervormde Kerk heeft een groot deel van hen tot eigen kerkformatie doen overgaan.

Ds. J. G. Dekking.

Opmerkelijk bij dit uiteengaan door de uittreding van velen uit de Vaderlandsche Kerk is, dat de besturen van allerlei Christelijken arbeid in Gereformeerden zin op het gebied van Onderwijs, Philanthropie en Zending vooral bestonden uit hen, die in stad en dorp met deze afscheidingsbeweging meegingen en daarvan zelfs de leiding hadden. Hierdoor ging voor de Hervormden ook deze Zendingsvereeniging op Gereformeerden grondslag verloren.

Dit verlies heeft een grooten kring buiten allen arbeid voor de Zending gebracht en gehouden.

Wel bleef ook hier spreken het zendingsbevel van den Koning der Kerk: „Gaat heen, predikt het Evangelie allen creaturen", het gemis echter van een Zendingsvereeniging met een eigen beginsel is oorzaak geworden van het verminderen van zendingsliefde, waar ze nog gevonden werd, of een beletsel zelfs voor het opkomen daarvan. Met Pinksteren gaf men nog wel een gave, welke

gaven doorgaans werden opgezonden naar de Nederlandsche Zendingsvereeniging, die voor iets beslister doorging dan de Utrechtsche; maar in gemeenten, waar een Gereformeerde prediking geliefd was, liep het voorgaan van zendelingen, die repatrieerden, doorgaans op een volslagen fiasco uit en vervreemdde deze gemeenten nog meer van het werk, waarvan ze alleen op die manier iets leerden kennen.

Een optreden tegen de bestaande Zendingsvereenigingen heeft nooit in de bedoeling gelegen. Het streven van den G. Z. B. wordt niet juist weergegeven in *Onze hedendaagsche Zending in onze Oost*, door J. W. Gunning J. H.zn, namelijk om naast den arbeid van anderen naar eigen gevoelen zending te drijven in onze Oost-Indische bezittingen. De G. Z. B. heeft het werk overgenomen van een Vereeniging, welke ongeveer te zelfder tijd als de Nederlandsche en Utrechtsche is opgericht, maar die met zoovele andere in den doleantie-tijd voor de Hervormden is verloren gegaan. Dit is bij de beoordeeling van den Bond niet altijd in het oog gehouden en wordt daarom hier naar voren gebracht.

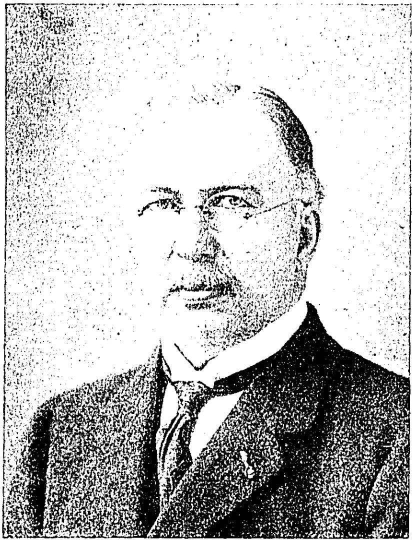
Ds. T. Lekkerkerker.

De gang in de ontwikkeling der geesten van de bestaande zendingscorporatiën is er een geworden naar elkander toe, waarbij voor het modernisme geen plaats is overgebleven, dat zich voor een tijd in het Genootschap had weten te nestelen; maar overigens beteekende dit naar elkander toewerken, wat op de beoogde samenwerking voor hen is uitgeloopen, niet een naderen tot, maar eer een verder afbuigen van de Gereformeerde lijn. Hierdoor is de Zending in de Hervormde Kerk gekomen in het klimaat, zooals we dat vinden op de Zendingsschool te Oegstgeest.

Deze gang van zaken riep met gebiedende noodzakelijkheid òp een Zendingsvereeniging als in de Nederlandsche Gereformeerde Zendingsvereeniging reeds in 1861 was opgericht.

Men moet er zich over verwonderen, niet, dat bij de bestaande Zendingscorporatiën aan het begin dezer eeuw de G. Z. B. opgericht werd; maar wel, dat dit toèn pas geschiedde. Het is geweest het poneeren en trachten toe te passen van het Gereformeerde beginsel op zendingsgebied. En dit heeft geleid tot het scheppen van een nieuwe gelegenheid voor velen om zendingsarbeid te vinden en te verrichten, waaraan zij, die eenzelfde gevoelen zijn toegedaan, met volle sympathie hun gaven en krachten, hun gebed en vertrouwen kunnen schenken.

Er is op zendingsgebied ruimte te over. Het groote werk om des Heeren Woord uit te dragen in de Heiden-wereld kan ook door den G. Z. B. alleen gediend worden. Samenwerking in veel kan er op den duur alleen zijn bij het duidelijk noemen der verschillen en moeilijkheden, ondervonden bij eigen arbeid, leiden vanzelf tot betere erkenning en meerdere waardeering van het werk van anderen.

L. F. Duymaer van Twist.

was de invloed der leden uiterst gering. Bij deze corporatie zien we, dat de gelden binnenkwamen bij groote bedragen, terwijl de stroom van kleinere giften zich richtte naar de Nederlandsche Zendingsvereeniging.

De Utrechtsche Zendingsvereeniging was aristocratisch, de Nederlandsche meer democratisch getint.

Bij de drie toen bestaande corporatiën kwam al in 1861 nog een vierde, de Nederlandsche Gereformeerde Zendingsvereeniging. De oprichters hiervan wilden, dat hun vereeniging rusten zou op den bodem van Gods Woord, opgevat naar de belijdenisschriften der Hervormde (Gereformeerde) Kerk. Evenals de Zending van de Afgescheidenen is deze Gereformeerde Zendingsvereeniging sinds 1892 opgenomen in de Zending der Gereformeerde Kerken in ons land.

De breede klove, welke in 1886 zoo diep in het kerkelijk leven inscheurde, heeft in den doleantie-tijd het verst uit elkander geworpen juist hen, die door den trekkenden band der belijdenisschriften het nauwst met elkander verbonden waren. De doorwerking toch van de afscheidingsbeginselen onder de leidende kringen en personen van de Gereformeerden in de Nederduitsch-Hervormde Kerk heeft een groot deel van hen tot eigen kerkformatie doen overgaan.

Ds. J. G. Dekking.

Opmerkelijk bij dit uiteengaan door de uittreding van velen uit de Vaderlandsche Kerk is, dat de besturen van allerlei Christelijken arbeid in Gereformeerden zin op het gebied van Onderwijs, Philanthropie en Zending vooral bestonden uit hen, die in stad en dorp met deze afscheidingsbeweging meegingen en daarvan zelfs de leiding hadden. Hierdoor ging voor de Hervormden ook deze Zendingsvereeniging op Gereformeerden grondslag verloren.

Dit verlies heeft een grooten kring buiten allen arbeid voor de Zending gebracht en gehouden.

Wel bleef ook hier spreken het zendingsbevel van den Koning der Kerk: „Gaat heen, predikt het Evangelie allen creaturen", het gemis echter van een Zendingsvereeniging met een eigen beginsel is oorzaak geworden van het verminderen van zendingsliefde, waar ze nog gevonden werd, of een beletsel zelfs voor het opkomen daarvan. Met Pinksteren gaf men nog wel een gave, welke

gaven doorgaans werden opgezonden naar de Nederlandsche Zendingsvereeniging, die voor iets beslister doorging dan de Utrechtsche; maar in gemeenten, waar een Gereformeerde prediking geliefd was, liep het voorgaan van zendelingen, die repatrieerden, doorgaans op een volslagen fiasco uit en vervreemdde deze gemeenten nog meer van het werk, waarvan ze alleen op die manier iets leerden kennen.

Een optreden tegen de bestaande Zendingsvereenigingen heeft nooit in de bedoeling gelegen. Het streven van den G. Z. B. wordt niet juist weergegeven in *Onze hedendaagsche Zending in onze Oost*, door J. W. Gunning J. H.zn, namelijk om naast den arbeid van anderen naar eigen gevoelen zending te drijven in onze Oost-Indische bezittingen. De G. Z. B. heeft het werk overgenomen van een Vereeniging, welke ongeveer te zelfder tijd als de Nederlandsche en Utrechtsche is opgericht, maar die met zoovele andere in den doleantie-tijd voor de Hervormden is verloren gegaan. Dit is bij de beoordeeling van den Bond niet altijd in het oog gehouden en wordt daarom hier naar voren gebracht.

Ds. T. Lekkerkerker.

De gang in de ontwikkeling der geesten van de bestaande zendingscorporatiën is er een geworden naar elkander toe, waarbij voor het modernisme geen plaats is overgebleven, dat zich voor een tijd in het Genootschap had weten te nestelen; maar overigens beteekende dit naar elkander toewerken, wat op de beoogde samenwerking voor hen is uitgeloopen, niet een naderen tot, maar eer een verder afbuigen van de Gereformeerde lijn. Hierdoor is de Zending in de Hervormde Kerk gekomen in het klimaat, zooals we dat vinden op de Zendingsschool te Oegstgeest.

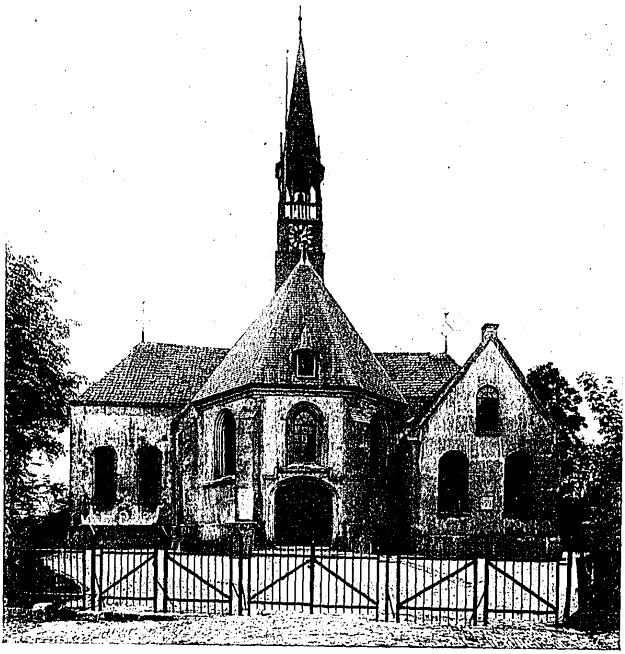
Deze gang van zaken riep met gebiedende noodzakelijkheid òp een Zendingsvereeniging als in de Nederlandsche Gereformeerde Zendingsvereeniging reeds in 1861 was opgericht.

Men moet er zich over verwonderen, niet, dat bij de bestaande Zendingscorporatiën aan het begin dezer eeuw de G. Z. B. opgericht werd; maar wel, dat dit toèn pas geschiedde. Het is geweest het poneeren en trachten toe te passen van het Gereformeerde beginsel op zendingsgebied. En dit heeft geleid tot het scheppen van een nieuwe gelegenheid voor velen om zendingsarbeid te vinden en te verrichten, waaraan zij, die eenzelfde gevoelen zijn toegedaan, met volle sympathie hun gaven en krachten, hun gebed en vertrouwen kunnen schenken.

Er is op zendingsgebied ruimte te over. Het groote werk om des Heeren Woord uit te dragen in de Heiden-wereld kan ook door den G. Z. B. alleen gediend worden. Samenwerking in veel kan er op den duur alleen zijn bij het duidelijk noemen der verschillen en moeilijkheden, ondervonden bij eigen arbeid, leiden vanzelf tot betere erkenning en meerdere waardeering van het werk van anderen.

Wat het fundament is voor een huis, zijn de wortels voor een boom. Eigenlijk nog meer. Immers de wortels dragen den boom niet alleen gelijk de fundamenten het gebouw, dat erop rust; maar ze voeden hem nog bovendien. Voor de ontwikkeling van den boom hangt het meest aan de gezondheid van het wortelstelsel. De naam, welken de G. Z. B. draagt, zegt al duidelijk, dat bij de oprichting degelijk gelet is op den grondslag, die dezen Bond draagt.

Uit het vierde artikel van de Statuten blijkt, dat hij uitgaat van het beginsel, dat de Bijbel is Gods Woord, waarin de volle raad Gods vervat is, zooals die uitgedrukt is in de drie Formulieren van Eenigheid der Gereformeerde (Hervormde) kerk.

De Nederlandsch Hervormde Kerk te Veenendaal.

Van meet-af bleek ook duidelijk uit de lezingen, door onderscheiden broeders gehouden, en uit de discussies, welke zich naar aanleiding daarvan ontsponnen, dat in dezen kring reeds toen sterk leefde het bewustzijn van de noodzakelijkheid van Zending door de Kerk.

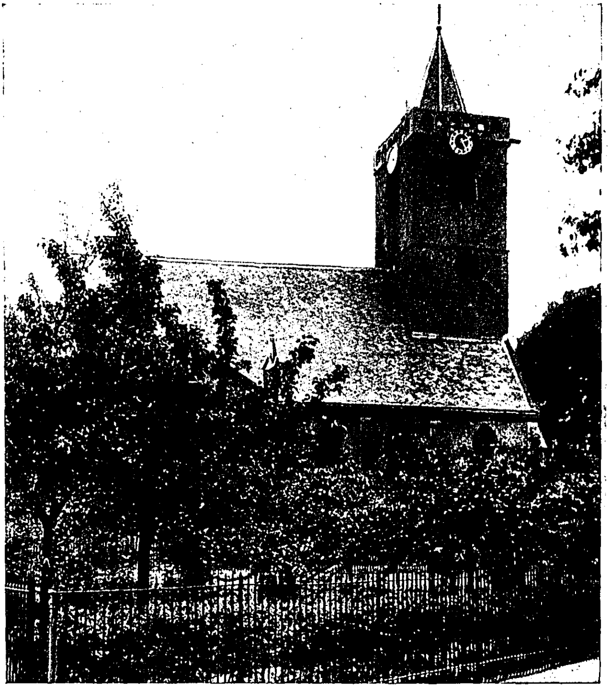
De eigenlijke Zender is de Heere, die zijn eeniggeboren Zoon gezonden heeft tot zaliging van zondaren. En de Zoon heeft tot zijn discipelen gezegd en in hen tot heel zijn Kerk: „Gelijk de Vader Mij gezonden heeft, alzoo zend Ik ook ulieden." En dat doet de Heere door het door Hem zelf geschapen orgaan, door de Kerk. Abnormaal is de toestand, waarbij de Zending buiten de Kerk omgaat. De verwording der Kerk wettigt dien abnormalen toestand niet. Alleen de Kerk kan het recht verleenen om de sacramenten te bedienen in de heidenwereld, zoo goed als onder ons.

Dit ideaal is vastgelegd in het volgend artikel van de Statuten, dat als leden van den Zendingsbond in de eerste plaats noemt gemeenten der Nederduitsch-Hervormde Kerk in hare wettige vertegenwoordiging door hare kerkeraden.

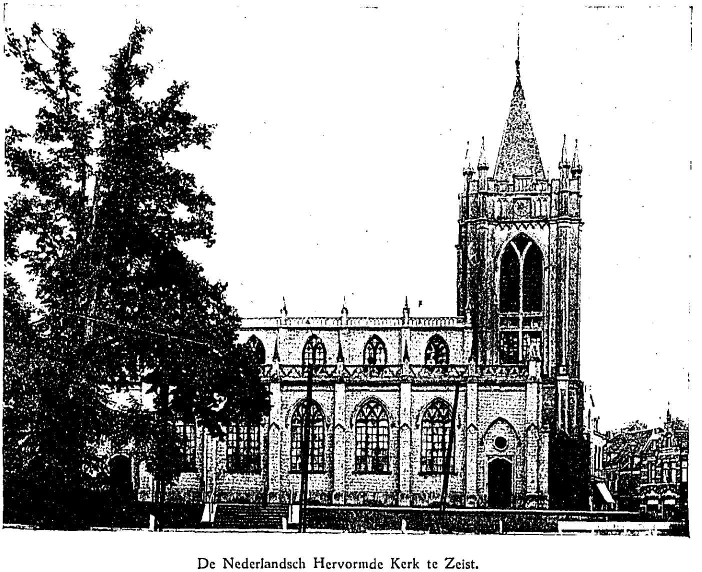
Zoo dikwijls het dan ook tot de uitzending van een zendeling-leeraar bij den Bond komen mocht, is die uitzending uitgegaan van een plaatselijke gemeente. Veenendaal was de eerste der drie uitzendende gemeenten, waar de pastor loci, Ds. M. Jongebreur, den 30sten Juli 1913 Zendeling A. A. van de Loosdrecht heeft geordend.

De Amsterdamsche predikant Ds. J. H. F. Remme, destijds te Huizen, deed dit broeder P. Zijlstra den 15den October 1919 in de visschersplaats van dezen naam. En toen de heer J. Belksma na zijn verlof terugkeerde naar de verlaten zendingspost in Rante-Pao (Midden-Celebes), niet als zendeling-onderwijzer, maar als zendeling-leeraar, heeft op verzoek van het Bestuur van den G.Z.B. de Zeister gemeente de ordening door Ds. B. Batelaan den 26en Maart 1925 doen plaats hebben.

Met dit eigen beginsel, dat vanzelf dringt tot het zelfstandig bewandelen van een eigen weg, heeft de G. Z. B. naast de bestaande corporatiën zijn plaats gekregen en daardoor in een lang en diep gevoelde behoefte voorzien.

De Nederlandsch Hervormde Kerk te Huizen.

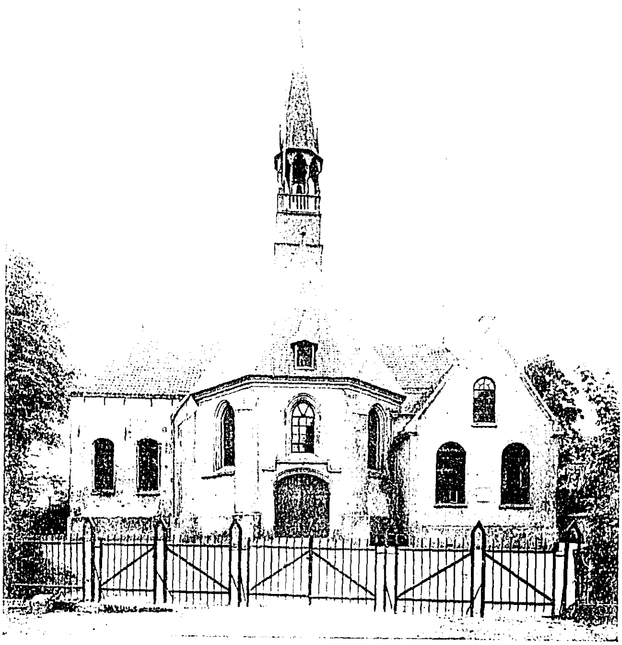

De Nederlandsch Hervormde Kerk te Zeist.

Namens de Commissie van Redactie kan Ds. Kalkman dan ook terecht schrijven bij de oprichting van den G. Z. B., dat de klacht wel te voorzien was: „Alweer een nieuwe zendingsvereeniging. Ons land heeft waarlijk zendingsvereenigingen te over." De waarheid, die in deze klacht ligt opgesloten, is niet te miskennen. „Inderdaad, zoo gaat hij voort, is er reeds vaak op gewezen, dat ons

Wat het fundament is voor een huis, zijn de wortels voor een boom. Eigenlijk nog meer. Immers de wortels dragen den boom niet alleen gelijk de fundamenten het gebouw, dat erop rust; maar ze voeden hem nog bovendien. Voor de ontwikkeling van den boom hangt het meest aan de gezondheid van het wortelstelsel. De naam, welken de G. Z. B. draagt, zegt al duidelijk, dat bij de oprichting degelijk gelet is op den grondslag, die dezen Bond draagt.

Uit het vierde artikel van de Statuten blijkt, dat hij uitgaat van het beginsel, dat de Bijbel is Gods Woord, waarin de volle raad Gods vervat is, zooals die uitgedrukt is in de drie Formulieren van Eenigheid der Gereformeerde (Hervormde) kerk.

De Nederlandsch Hervormde Kerk te Veenendaal.

Van meet-af bleek ook duidelijk uit de lezingen, door onderscheiden broeders gehouden, en uit de discussies, welke zich naar aanleiding daarvan ontsponnen, dat in dezen kring reeds toen sterk leefde het bewustzijn van de noodzakelijkheid van Zending door de Kerk.

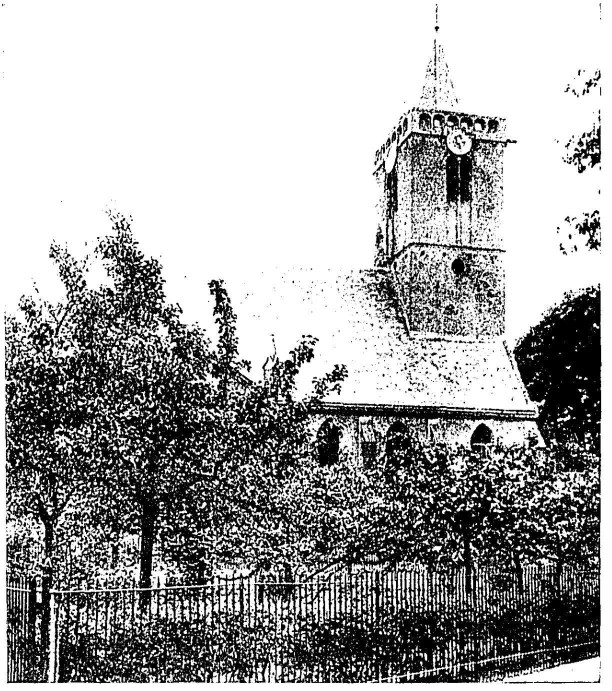
De eigenlijke Zender is de Heere, die zijn eeniggeboren Zoon gezonden heeft tot zaliging van zondaren. En de Zoon heeft tot zijn discipelen gezegd en in hen tot heel zijn Kerk: „Gelijk de Vader Mij gezonden heeft, alzoo zend Ik ook ulieden." En dat doet de Heere door het door Hem zelf geschapen orgaan, door de Kerk. Abnormaal is de toestand, waarbij de Zending buiten de Kerk omgaat. De verwording der Kerk wettigt dien abnormalen toestand niet. Alleen de Kerk kan het recht verleenen om de sacramenten te bedienen in de heidenwereld, zoo goed als onder ons.

Dit ideaal is vastgelegd in het volgend artikel van de Statuten, dat als leden van den Zendingsbond in de eerste plaats noemt gemeenten der Nederduitsch-Hervormde Kerk in hare wettige vertegenwoordiging door hare kerkeraden.

Zoo dikwijls het dan ook tot de uitzending van een zendeling-leeraar bij den Bond komen mocht, is die uitzending uitgegaan van een plaatselijke gemeente. Veenendaal was de eerste der drie uitzendende gemeenten, waar de pastor loci, Ds. M. Jongebreur, den 30[sten] Juli 1913 Zendeling A. A. van de Loosdrecht heeft geordend.

De Amsterdamsche predikant Ds. J. H. F. Remme, destijds te Huizen, deed dit broeder P. Zijlstra den 15den October 1919 in de visschersplaats van dezen naam. En toen de heer J. Belksma na zijn verlof terugkeerde naar de verlaten zendingspost in Rante-Pao (Midden-Celebes), niet als zendeling-onderwijzer, maar als zendeling-leeraar, heeft op verzoek van het Bestuur van den G.Z.B. de Zeister gemeente de ordening door Ds. B. Batelaan den 26en Maart 1925 doen plaats hebben.

Met dit eigen beginsel, dat vanzelf dringt tot het zelfstandig bewandelen van een eigen weg, heeft de G. Z. B. naast de bestaande corporatiën zijn plaats gekregen en daardoor in een lang en diep gevoelde behoefte voorzien.

De Nederlandsch Hervormde Kerk te Huizen.

De Nederlandsch Hervormde Kerk te Zeist.

Namens de Commissie van Redactie kan Ds. Kalkman dan ook terecht schrijven bij de oprichting van den G. Z. B., dat de klacht wel te voorzien was: „Alweer een nieuwe zendingsvereeniging. Ons land heeft waarlijk zendingsvereenigingen te over." De waarheid, die in deze klacht ligt opgesloten, is niet te miskennen. „Inderdaad, zoo gaat hij voort, is er reeds vaak op gewezen, dat ons

Ds. J. W. H. Kalkman.

land, hetwelk klein is, in dezen een anderen weg bewandelt dan landen, die veel grooter zijn. Terwijl deze minder zendingsvereenigingen bezitten, maar trachten de bestaande tot zoo groot mogelijken bloei te brengen, verrees in ons kleine vaderland de eene vereeniging voor, de andere na, en werkte men daardoor al te veel versnippering van krachten in de hand. En al is het nu waar, dat die vereenigingen in den regel verschillende terreinen voor haar arbeid kozen en dus niet tegenover, maar wel naast elkander het werk verrichten, te weerspreken valt het kwalijk, dat meer dan eens om zeer geringe bijomstandigheden nieuwe vereenigingen werden opgericht, hoewel het toch beter scheen gezamenlijk met de reeds aanwezige te arbeiden.

Met de zaak van den G. Z. B. staat het echter anders. Immers nagenoeg alle in ons land bestaande zendingsvereenigingen gaan uit van één en hetzelfde beginsel. En zonder nu iets te willen afdingen op den lofwaardigen ijver, door Nederlandsche Zendingsvereenigingen betoond, zelfs niet ontkennend het vele goede, door haren arbeid tot stand gebracht, is het te verstaan, dat zij, die een andere richting op godsdienstig gebied zijn toegedaan, zich niet van harte bij haar konden aansluiten.

Hoe vaak toch reeds werd de zucht vernomen: „Bestond er maar een Zendingsvereeniging, die uitging van Gereformeerd beginsel. Wij zenden onze bijdragen aan vereenigingen, hoewel wij met hare grondslagen niet instemmen, omdat we toch iets willen doen voor de uitbreiding van Gods Koninkrijk, maar wij zouden beter ijveren en met meer liefde onze gaven afstaan, indien er slechts een vereeniging was, die de belijdenis onzer Kerk tot uitgangspunt had!"

Het feit is toch niet te weerspreken, dat zij, die de Gereformeerde belijdenis zijn toegedaan, geen zendingsvereeniging in ons land vonden, waarmede zij konden sympathiseeren. Daarom werd tot de oprichting van den G. Z. B. besloten.

Mochten nu allen, die het geloof huns harten vinden uitgedrukt in de formulieren van eenigheid onzer kerk, den nieuwen bond krachtig steunen, opdat er ook in het midden der Hervormde kerk geijverd worde voor de verbreiding van Gods Woord in de heidenwereld in overeenstemming met de beginselen dier Kerk."

Prof. Dr. H. Visscher.

TWEEDE HOOFDSTUK.

DE ALGEMEENE VERGADERING DER LEDEN.

IN het gebouw Irene te Utrecht, waar de Gereformeerde Zendingsbond ook opgericht is, werden tot 1921 de Algemeene Ledenvergaderingen twee- of driemaal per jaar gehouden, bij voorkeur in de maanden April en October; na dit jaar alleen in October.

Al is Utrecht door hare centrale ligging vanzelf aangewezen als plaats van bijeenkomst, toch heeft het Bestuur enkele malen de leden elders bijeengeroepen, o.a. te Leiden, te Rotterdam en in 1919 te Huizen; te Rotterdam, om den velen leden in de Maasstad en hare omgeving ook eens het voorrecht te gunnen en te geven in eigen woonplaats of in de nabijheid daarvan te vergaderen en te Huizen, omdat daar in dat jaar de heer P. Zijlstra als Zendeling-leeraar werd afgevaardigd en geordend.

Al wordt deze Algemeene Ledenvergadering ook wel bijgewoond door vrouwen, op wier tegenwoordigheid prijsgesteld wordt, stemrecht hebben alleen de manlijke leden evenals de afgevaardigden der hulpvereenigingen. En leden van den G. Z. B. zijn zij, die onvoorwaardelijk instemming betuigen en betoonen met den grondslag van den Bond en van den wensch om lid te worden hebben doen blijken.

Op deze vergadering worden gekozen de leden van het Bestuur, die van de Redactie van „Alle den Volcke", het maandblad van den G. Z. B., die van de Regelings-commissie tot het houden van zendingsdagen en die van de Propaganda-commissie.

Maar deze Algemeene Ledenvergadering is niet maar enkel kiescollege, dat niets anders te doen heeft dan te stemmen. Het is meer dan dit. Van haar is ook in ander opzicht meer dan eens invloed uitgegaan van ver-strekkende gevolgen voor onzen Bond. De oprichting van een eigen zendingsblad en de instelling van de Propaganda-Commissie zijn o.a. aan haar te danken.

Hier komt de G. Z. B. samen tot gebed en tot de bespreking en de behartiging der belangen van de Zending, welke de Heere zelf door zijn Woord en Geest op het hart heeft gebonden.

Hier brengt het Bestuur het jaarverslag uit en doet het rekening en verantwoording van het gehouden beheer. Datzelfde doen hier al commissies, wier leden rechtstreeks door de Algemeene Leden-vergadering worden benoemd. Hier zijn voor de leden tal van lezingen gehouden betreffende de Zending in het algemeen of die van den Bond in het bijzonder. Met erkentelijkheid wordt gewag gemaakt van de lezing, op uitnoodiging van het Bestuur gehouden over het Toradja-volk door Dr. N. Adriani, wiens levenswerk hem met de zendelingen van den Bond en met hun arbeid op het zendingsterrein in aanraking had gebracht, en die van den taalgeleerde van het Nederlandsche Bijbelgenootschap, Dr. H. van der Veen, in de Octobervergadering van 1925, die mededeelingen deed over het Toradja-volk, waaronder hij negen jaar had verkeerd.

Ds. J. W. H. Kalkman.

land, hetwelk klein is, in dezen een anderen weg bewandelt dan landen, die veel grooter zijn. Terwijl deze minder zendingsvereenigingen bezitten, maar trachten de bestaande tot zoo groot mogelijken bloei te brengen, verrees in ons kleine vaderland de eene vereeniging voor, de andere na, en werkte men daardoor al te veel versnippering van krachten in de hand. En al is het nu waar, dat die vereenigingen in den regel verschillende terreinen voor haar arbeid kozen en dus niet tegenover, maar wel naast elkander het werk verrichten, te weerspreken valt het kwalijk, dat meer dan eens om zeer geringe bijomstandigheden nieuwe vereenigingen werden opgericht, hoewel het toch beter scheen gezamenlijk met de reeds aanwezige te arbeiden.

Met de zaak van den G. Z. B. staat het echter anders. Immers nagenoeg alle in ons land bestaande zendingsvereenigingen gaan uit van één en hetzelfde beginsel. En zonder nu iets te willen afdingen op den lofwaardigen ijver, door Nederlandsche Zendingsvereenigingen betoond, zelfs niet ontkennend het vele goede, door haren arbeid tot stand gebracht, is het te verstaan, dat zij, die een andere richting op godsdienstig gebied zijn toegedaan, zich niet van harte bij haar konden aansluiten.

Hoe vaak toch reeds werd de zucht vernomen: „Bestond er maar een Zendingsvereeniging, die uitging van Gereformeerd beginsel. Wij zenden onze bijdragen aan vereenigingen, hoewel wij met hare grondslagen niet instemmen, omdat we toch iets willen doen voor de uitbreiding van Gods Koninkrijk, maar wij zouden beter ijveren en met meer liefde onze gaven afstaan, indien er slechts een vereeniging was, die de belijdenis onzer Kerk tot uitgangspunt had!"

Het feit is toch niet te weerspreken, dat zij, die de Gereformeerde belijdenis zijn toegedaan, geen zendingsvereeniging in ons land vonden, waarmede zij konden sympathiseeren. Daarom werd tot de oprichting van den G. Z. B. besloten.

Mochten nu allen, die het geloof huns harten vinden uitgedrukt in de formulieren van eenigheid onzer kerk, den nieuwen bond krachtig steunen, opdat er ook in het midden der Hervormde kerk geijverd worde voor de verbreiding van Gods Woord in de heidenwereld in overeenstemming met de beginselen dier Kerk."

Prof. Dr. H. Visscher.

TWEEDE HOOFDSTUK.

DE ALGEMEENE VERGADERING DER LEDEN.

IN het gebouw Irene te Utrecht, waar de Gereformeerde Zendingsbond ook opgericht is, werden tot 1921 de Algemeene Ledenvergaderingen twee- of driemaal per jaar gehouden, bij voorkeur in de maanden April en October; na dit jaar alleen in October.

Al is Utrecht door hare centrale ligging vanzelf aangewezen als plaats van bijeenkomst, toch heeft het Bestuur enkele malen de leden elders bijeengeroepen, o.a. te Leiden, te Rotterdam en in 1919 te Huizen; te Rotterdam, om den velen leden in de Maasstad en hare omgeving ook eens het voorrecht te gunnen en te geven in eigen woonplaats of in de nabijheid daarvan te vergaderen en te Huizen, omdat daar in dat jaar de heer P. Zijlstra als Zendeling-leeraar werd afgevaardigd en geordend.

Al wordt deze Algemeene Ledenvergadering ook wel bijgewoond door vrouwen, op wier tegenwoordigheid prijsgesteld wordt, stemrecht hebben alleen de manlijke leden evenals de afgevaardigden der hulpvereenigingen. En leden van den G. Z. B. zijn zij, die onvoorwaardelijk instemming betuigen en betoonen met den grondslag van den Bond en van den wensch om lid te worden hebben doen blijken.

Op deze vergadering worden gekozen de leden van het Bestuur, die van de Redactie van „Alle den Volcke", het maandblad van den G. Z. B., die van de Regelings-commissie tot het houden van zendingsdagen en die van de Propaganda-commissie.

Maar deze Algemeene Ledenvergadering is niet maar enkel kiescollege, dat niets anders te doen heeft dan te stemmen. Het is meer dan dit. Van haar is ook in ander opzicht meer dan eens invloed uitgegaan van ver-strekkende gevolgen voor onzen Bond. De oprichting van een eigen zendingsblad en de instelling van de Propaganda-Commissie zijn o.a. aan haar te danken.

Hier komt de G. Z. B. samen tot gebed en tot de bespreking en de behartiging der belangen van de Zending, welke de Heere zelf door zijn Woord en Geest op het hart heeft gebonden.

Hier brengt het Bestuur het jaarverslag uit en doet het rekening en verantwoording van het gehouden beheer. Datzelfde doen hier al commissies, wier leden rechtstreeks door de Algemeene Leden-vergadering worden benoemd. Hier zijn voor de leden tal van lezingen gehouden betreffende de Zending in het algemeen of die van den Bond in het bijzonder. Met erkentelijkheid wordt gewag gemaakt van de lezing, op uitnoodiging van het Bestuur gehouden over het Toradja-volk door Dr. N. Adriani, wiens levenswerk hem met de zendelingen van den Bond en met hun arbeid op het zendingsterrein in aanraking had gebracht, en die van den taalgeleerde van het Nederlandsche Bijbelgenootschap, Dr. H. van der Veen, in de Octobervergadering van 1925, die mededeelingen deed over het Toradja-volk, waaronder hij negen jaar had verkeerd.

Hier ook werden de zendelingen Prins en Belksma in 1920 en in 1924 ontvangen door de Vereeniging, toen zij hun verlof doorbrachten in het vaderland. Hun tegenwoordigheid is van merkbaren invloed geweest voor een grootere opkomst vooral bij broeder Belksma, die bij deze gelegenheid een lezing hield en wel over de omstandigheden, welke geleid hadden tot den moord op zendeling A. A. van de Loosdrecht, en waaronder dat gruwelstuk bedreven was.

Hier is aan het licht getreden, welk een kracht de Heere kan doen uitgaan van een kring van gelijkgezinden, die rekening houden met Gods Woord. Hier bleek het ook wel, dat de Algemeene Ledenvergadering niet alleen ooren had om te hooren, maar ook een mond om te spreken.

Die besprekingen waren gewoonlijk levendig. Het is ook het streven van het Bestuur geweest zoovelen als maar mogelijk is bij dezen arbeid te betrekken en de Algemeene Vergadering te kennen ook in die dingen, welke niet rechtstreeks tot hare bevoegdheid behooren, opdat de gedachte geen oogenblik postvatte, dat het werk op Midden-Celebes door *weinigen* zou kunnen gedaan worden.

Hier heeft de Heere den te volgen weg zich enkele malen duidelijk doen afteekenen te midden van vele moeilijkheden en allerlei bezwaren; hier is door vrijmoedige en opbouwende critiek sterkende kracht gegeven om dien aangegeven weg ook te bewandelen.

Bij al wat de Algemeene Ledenvergaderingen in gevoel van saamhoorigheid en verantwoordelijkheidsbesef voor den gemeenschappelijk gedragen arbeid onder den goeden gunst des Heeren over onzen Zendingsbond zoo dikwijls hebben geschonken, moet daarom één ding betreurd, dat er zich niet meer opmaakten om den laatsten Donderdag in de Octobermaand tegenwoordig te zijn en aan dit werk deel te nemen.

Sinds 1921 is de vergaderplaats van den Zendingsbond niet meer Irene, maar het Gebouw van Christelijke- en Sociale Belangen op de Kromme Nieuwegracht 29 te Utrecht.

DERDE HOOFDSTUK.

HET BESTUUR.

WORDEN de Algemeene Leden-vergaderingen tegenwoordig slechts éèns per jaar gehouden, anders is dit met die van het Bestuur, waar ze elkander in een steeds sneller tempo opvolgden, zoodat dit thans iedere maand te Utrecht samenkomt.

Nederwaarts-wortelen, met deze schriftwoorden kan zeker de arbeid van den Zendingsbond gedurende de eerste jaren van zijn bestaan wel worden omschreven.

Dat nederwaarts-wortelen is uit den aard der zaak aan het oog onttrokken. Het wortelstelsel toch ligt verborgen in den grond, boort zich in den zwarten bodem in om zich in de diepte vast te leggen en te verankeren. Het is veelal wortelwerk, wat we lezen van den arbeid van het Bestuur in den eersten tijd.

Maar te zijner tijd wordt dat groeien in de diepte openbaar door den groei naar boven, de zon tegen, die Gods planting koestert. Op het nederwaarts-wortelen volgt het opwaarts-vruchtendragen. Het verborgene gaat aan het openbare vooraf. Levensverdieping is er eerst; levensverbreeding is het, wat pas later komt.

Ds. D. E. J. Hupkes.

Het is al vermeld, dat, welke veranderingen er kwamen, het Bestuur al deze vijf-en-twintig jaren denzelfden Voorzitter gehad heeft. Opzettelijk werd op de eerste bladzijde gewag gemaakt van een *dubbel* Jubileum en niet van *twee* Jubilea. Twee jubilea kunnen los van elkander staan en niets met elkander gemeen hebben. Gebruiken we het woord *dubbel*, dan wordt het anders. Dan zijn het er ook wel twee; maar twee, welke nauw met elkander verbonden zijn; twee, die bij elkander behooren en die ge niet kunt scheiden zonder ze te schenden. Zoo nauw zijn deze twee, de G. Z. B. en Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden met elkaar verbonden, dat we van een dubbel Jubileum moeten spreken.

Dit is het werk geweest van den Heere alleen. Immers de Voorzitter heeft het Bestuur nog wel eens willen verlaten. Maar de Geest liet het hem niet toe. We vermelden dit, opdat niet de mensch, doch de Heere alleen er de eere van ontvange.

Waren aanvankelijk al de bestuursleden predikanten, door de verkiezing van den heer M. J. P. Vermooten uit Utrecht in 1909 was dit niet langer het geval.

Hier ook werden de zendelingen Prins en Belksma in 1920 en in 1924 ontvangen door de Vereeniging, toen zij hun verlof doorbrachten in het vaderland. Hun tegenwoordigheid is van merkbaren invloed geweest voor een grootere opkomst vooral bij broeder Belksma, die bij deze gelegenheid een lezing hield en wel over de omstandigheden, welke geleid hadden tot den moord op zendeling A. A. van de Loosdrecht, en waaronder dat gruwelstuk bedreven was.

Hier is aan het licht getreden, welk een kracht de Heere kan doen uitgaan van een kring van gelijkgezinden, die rekening houden met Gods Woord. Hier bleek het ook wel, dat de Algemeene Ledenvergadering niet alleen ooren had om te hooren, maar ook een mond om te spreken.

Die besprekingen waren gewoonlijk levendig. Het is ook het streven van het Bestuur geweest zoovelen als maar mogelijk is bij dezen arbeid te betrekken en de Algemeene Vergadering te kennen ook in die dingen, welke niet rechtstreeks tot hare bevoegdheid behooren, opdat de gedachte geen oogenblik postvatte, dat het werk op Midden-Celebes door *weinigen* zou kunnen gedaan worden.

Hier heeft de Heere den te volgen weg zich enkele malen duidelijk doen afteekenen te midden van vele moeilijkheden en allerlei bezwaren; hier is door vrijmoedige en opbouwende critiek sterkende kracht gegeven om dien aangegeven weg ook te bewandelen.

Bij al wat de Algemeene Ledenvergaderingen in gevoel van saamhoorigheid en verantwoordelijkheidsbesef voor den gemeenschappelijk gedragen arbeid onder den goeden gunst des Heeren over onzen Zendingsbond zoo dikwijls hebben geschonken, moet daarom één ding betreurd, dat er zich niet meer opmaakten om den laatsten Donderdag in de Octobermaand tegenwoordig te zijn en aan dit werk deel te nemen.

Sinds 1921 is de vergaderplaats van den Zendingsbond niet meer Irene, maar het Gebouw van Christelijke- en Sociale Belangen op de Kromme Nieuwegracht 29 te Utrecht.

DERDE HOOFDSTUK.

HET BESTUUR.

WORDEN de Algemeene Leden-vergaderingen tegenwoordig slechts éèns per jaar gehouden, anders is dit met die van het Bestuur, waar ze elkander in een steeds sneller tempo opvolgden, zoodat dit thans iedere maand te Utrecht samenkomt.

Nederwaarts-wortelen, met deze schriftwoorden kan zeker de arbeid van den Zendingsbond gedurende de eerste jaren van zijn bestaan wel worden omschreven.

Dat nederwaarts-wortelen is uit den aard der zaak aan het oog onttrokken. Het wortelstelsel toch ligt verborgen in den grond, boort zich in den zwarten bodem in om zich in de diepte vast te leggen en te verankeren. Het is veelal wortelwerk, wat we lezen van den arbeid van het Bestuur in den eersten tijd.

Maar te zijner tijd wordt dat groeien in de diepte openbaar door den groei naar boven, de zon tegen, die Gods planting koestert. Op het nederwaarts-wortelen volgt het opwaarts-vruchtendragen. Het verborgene gaat aan het openbare vooraf. Levensverdieping is er eerst; levensverbreeding is het, wat pas later komt.

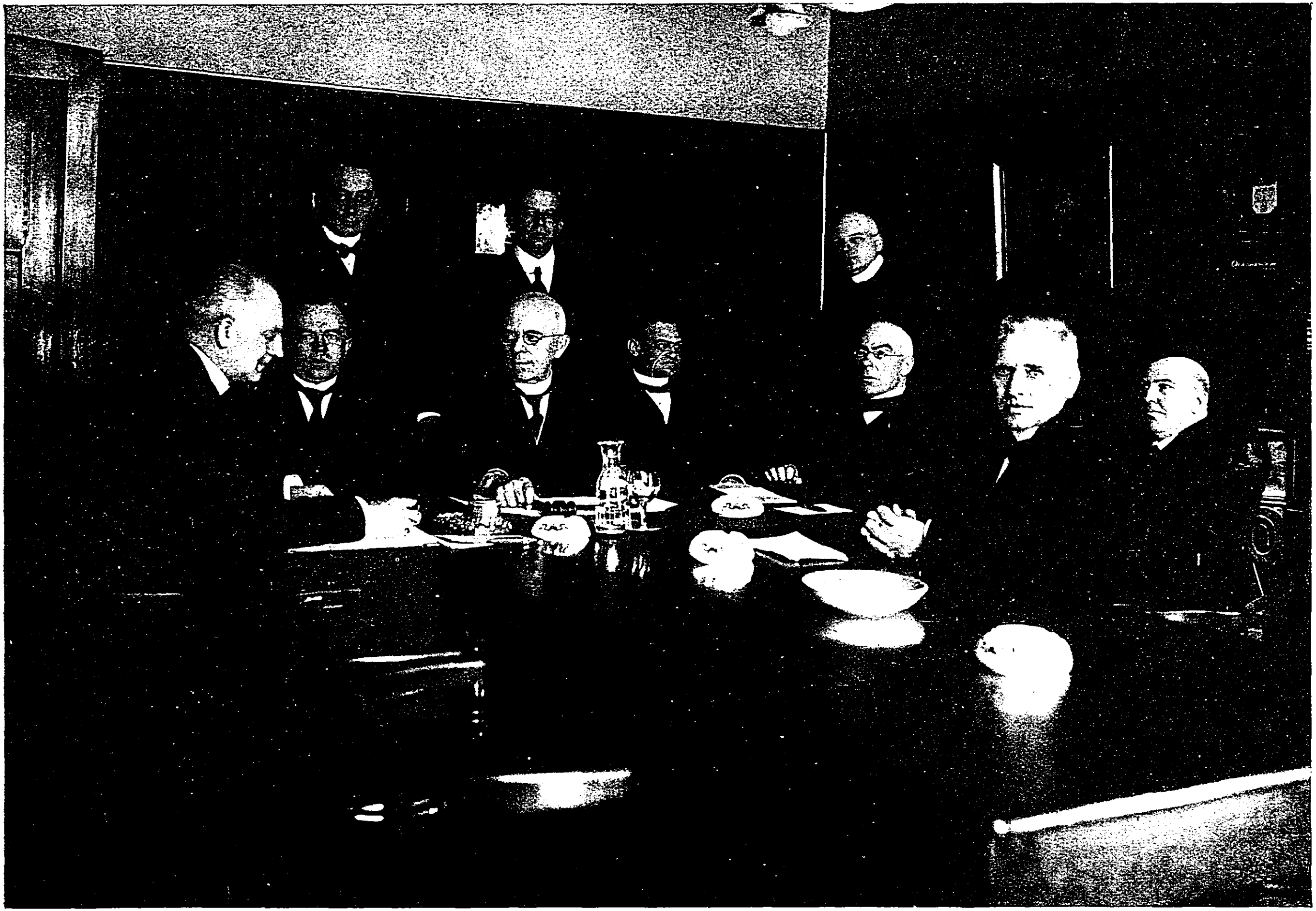

Ds. D. E. J. Hupkes.

Het is al vermeld, dat, welke veranderingen er kwamen, het Bestuur al deze vijf-en-twintig jaren denzelfden Voorzitter gehad heeft. Opzettelijk werd op de eerste bladzijde gewag gemaakt van een *dubbel* Jubileum en niet van *twee* Jubilea. Twee jubilea kunnen los van elkander staan en niets met elkander gemeen hebben. Gebruiken we het woord *dubbel*, dan wordt het anders. Dan zijn het er ook wel twee; maar twee, welke nauw met elkander verbonden zijn; twee, die bij elkander behooren en die ge niet kunt scheiden zonder ze te schenden. Zoo nauw zijn deze twee, de G. Z. B. en Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden met elkaar verbonden, dat we van een dubbel Jubileum moeten spreken.

Dit is het werk geweest van den Heere alleen. Immers de Voorzitter heeft het Bestuur nog wel eens willen verlaten. Maar de Geest liet het hem niet toe. We vermelden dit, opdat niet de mensch, doch de Heere alleen er de eere van ontvange.

Waren aanvankelijk al de bestuursleden predikanten, door de verkiezing van den heer M. J. P. Vermooten uit Utrecht in 1909 was dit niet langer het geval.

HET TEGENWOORDIG BESTUUR.
Van links naar rechts: Ds. W. Bieshaar, Ds. F. Kijftenbelt, Ds. S. van Dorp, Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden, M. J. P. Vermooten, Ds. H. A. Heijer, Ds. G. H. Beckenkamp, Ds. J. C. Klomp, Ds. D. E. J. Hupkes en Ds. J. H. Gunning.

Ds. J. C. Klomp.

Op uitdrukkelijk verlangen van het Bestuur heeft Ds. H. E. J. Hupkes afgezien van zijn voornemen om als bestuurslid te bedanken. Zijn woonplaats, bijna altijd op grooten afstand van Utrecht, maakte het bijwonen der vergaderingen voor hem tijdroovend en voor den G. Z. B. nogal kostbaar. Maar dit nadeel kon niet opwegen tegen het voordeel, dat het Bestuur in hem iemand in zijn midden mocht hebben, die als op vooruit-geschoven posten, eerst in het Oosten en later in het Noorden van ons land, den G. Z. B. op uitnemende wijze wist te vertegenwoordigen en bekendmaken. Aan het zwichten voor deze drangredenen van zijn medebestuurders en aan de opoffering, welke Ds. Hupkes zich zoo lang en zoo dikwerf heeft willen getroosten, is het te danken, dat hij lid van het Bestuur is gebleven.

Bij het Bestuur, dat toevertrouwd is te waken voor de belangen van den Zendingsbond, dat den Bond vertegenwoordigt en in rechten optreedt, berustte vóór de instelling van het directoraat ook de uitvoerende macht. Want aan de instelling van een directoraat werd de eerste jaren zelfs nog niet gedacht.

De te verrichten werkzaamheden zijn over de verschillende bestuursleden verdeeld en het zijn de Penningmeester en de Secretaris, die van het uitvoerend bewind het leeuwen-aandeel voor hunne rekening hebben gekregen.

Ds. G. H. Beekenkamp.

De eerste jaren, toen Ds. J. T. Ph. Schippers Penningmeester was, ging dat nog, wat de financiën betrof. Maar dit werd al moeielijker tijdens het beheer van Ds. H. A. Heijer. De grootste zorg baren niet de lange lijsten der gelden, welke we te zien krijgen in „Alle den Volcke" en de uitgaven, welke hiervan in ons land te doen zijn. Het zijn de verrekeningen met Indië, waarvan uit den aard der zaak het maandblad niets vermeldt, welke het meeste hoofdbreken kosten.

Geen wonder, dat Ds. H. A. Heijer, die al dit werk van 1904 met toewijding gedaan heeft, graag zag, dat een ander dien last van hem overnam. Ds. Klomp is hiervoor in 1918 te vinden geweest en heeft dit werk volgehouden tot 1920 toe. Maar al werd de tijd uitgekocht om het te blijven verrichten, het werd te zwaar voor iemand, die door ambtelijk werk gebonden werd.

HET TEGENWOORDIG BESTUUR.

Van links naar rechts: Ds. W. Bieshaar. Ds. F. Kijftenbelt. Ds. S. van Dorp. Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden. M. J. P. Vermooten. Ds. H. A. Heijer. Ds. G. H. Beekenkamp. Ds. J. C. Klomp. Ds. D. E. J. Hupkes en Ds. J. H. Gunning.

Op uitdrukkelijk verlangen van het Bestuur heeft Ds. H. E. J. Hupkes afgezien van zijn voornemen om als bestuurslid te bedanken. Zijn woonplaats, bijna altijd op grooten afstand van Utrecht, maakte het bijwonen der vergaderingen voor hem tijdroovend en voor den G. Z. B. nogal kostbaar. Maar dit nadeel kon niet opwegen tegen het voordeel, dat het Bestuur in hem iemand in zijn midden mocht hebben, die als op vooruit-geschoven posten, eerst in het Oosten en later in het Noorden van ons land, den G. Z. B. op uitnemende wijze wist te vertegenwoordigen en bekendmaken. Aan het zwichten voor deze drang-redenen van zijn medebestuurders en aan de opoffering, welke Ds. Hupkes zich zoo lang en zoo dikwerf heeft willen getroosten, is het te danken, dat hij lid van het Bestuur is gebleven.

Ds. J. C. Klomp.

Bij het Bestuur, dat toevertrouwd is te waken voor de belangen van den Zendingsbond, dat den Bond vertegenwoordigt en in rechten optreedt, berustte vóór de instelling van het directoraat ook de uitvoerende macht. Want aan de instelling van een directoraat werd de eerste jaren zelfs nog niet gedacht.

De te verrichten werkzaamheden zijn over de verschillende bestuursleden verdeeld en het zijn de Penningmeester en de Secretaris, die van het uitvoerend bewind het leeuwen-aandeel voor hunne rekening hebben gekregen.

Ds. G. H. Beekenkamp.

De eerste jaren, toen Ds. J. T. Ph. Schippers Penningmeester was, ging dat nog, wat de financiën betrof. Maar dit werd al moeielijker tijdens het beheer van Ds. H. A. Heijer. De grootste zorg baren niet de lange lijsten der gelden, welke we te zien krijgen in „Alle den Volcke" en de uitgaven, welke hiervan in ons land te doen zijn. Het zijn de verrekeningen met Indië, waarvan uit den aard der zaak het maandblad niets vermeldt, welke het meeste hoofdbreken kosten.

Geen wonder, dat Ds. H. A. Heijer, die al dit werk van 1904 met toewijding gedaan heeft, graag zag, dat een ander dien last van hem overnam. Ds. Klomp is hiervoor in 1918 te vinden geweest en heeft dit werk volgehouden tot 1920 toe. Maar al werd de tijd uitgekocht om het te blijven verrichten, het werd te zwaar voor iemand, die door ambtelijk werk gebonden werd.

Niet anders ging het met het Scribaat. Was dit de eerste jaren nog wel bij te houden, het groeide; het groeide in ons land door de gevoerde actie en het groeide op het Zendingsterrein bij de uitzending der zendelingen en de oprichting van nieuwe scholen.

Een deel van dit werk werd wel afgewenteld op de Propaganda-commissie, die de actie in ons land leidde; een ander deel nam de redactie van het maandblad hem uit de handen, die voor „Alle den Volcke" zorgde en de nieuwe adressen met de veranderingen in de oude voor de uitzending gereedmaakte; en de Regelings-commissie ontlastte hem wel weer op een andere manier. Toch bleef er te veel over om op den duur dezen zwaren last te kunnen blijven torsen. Het is te verwonderen, dat Ds. Beekenkamp het zoolang heeft kunnen volhouden. Daartoe heeft de Heere dezen broeder ook wonderlijk gesterkt. Na het Scribaat van Ds. M. Jongebreur van 1901—1908, na dat van Ds. J. J. van Ingen, die het gedurende enkele maanden tijdelijk heeft waargenomen en van Ds. T. H. Hoekstra, wiens Scribaat slechts van zeer korten duur is geweest, heeft Ds. G. H. Beekenkamp dit werk verricht, totdat de in 1919 benoemde director in 1920 dit werk van hem kon overnemen.

Het was allen wel duidelijk geworden, dat het op deze manier niet langer ging ondanks aller betoonden goeden wil en toewijding en dat het werk van den Zendingsbond er onder zou moeten gaan lijden, als er geen uitweg kwam.

De deur, welke tot dien uitweg toegang verleende, werd geopend in het Directoraat.

VIERDE HOOFDSTUK.

HET DIRECTORAAT.

HET is niet naar tijdsorde, als in dit gedenkboek reeds hier een plaats aan het Directoraat wordt gegeven. Naar tijdsorde toch is het Directoraat een van de jongste instellingen van den G. Z. B. Maar Bestuur en Directie zijn zoo nauw met elkander verbonden, dat het Directoraat uit hoofde hiervan dadelijk moet volgen op het Bestuur.

De Directie is het noodzakelijk supplement van het Bestuur, het natuurlijk verlengstuk daarvan.

Ds. W. Bieshaar.

Niet wat de besturende, maar wel wat de uitvoerende macht van het Bestuur betreft, moet de director zijn de spil, waarom heel de machinerie van den zendingsarbeid draait. Zijn werk is wel te vergelijken met dat van den onzichtbaren orgeltrapper, aan wien het te danken is, dat, wie er ook voor het klavier is gezeten, het spel zijn voortgang kan hebben.

Het werk van den Secretaris en Penningmeester moest de director op zich nemen. Den Redacteur van „Alle den Volcke" had hij te vervangen. Kreeg hij reeds hierdoor voor zijne rekening de correspondentie met de zendelingen in Indië, die met de hulpvereenigingen en correspondenten in ons land; ging hierdoor aan hem over het beheer der gelden en de administratie en redactie van het maandblad; hem werd bovendien opgedragen behalve het houden van spreekbeurten in de week, het houden van dertig beurten op een Zondag in onderscheiden gemeenten van ons land. Van meet-af is aan de vervulling van deze Zondagsbeurten door het Bestuur groot gewicht gehecht, omdat het hierin een prachtige gelegenheid ontving de gemeente in haar geheel het zendingsbevel van den Koning der Kerk op het hart te binden. Voorts had de Director de actie in ons land te leiden, den Bond op zendingsconferentiën te vertegenwoordigen en aan de zendeling-kweekelingen wekelijks les te geven.

Het was niet gemakkelijk voor dit werk en wat hiermee in verband staat en hieruit voortvloeit iemand te vinden. Sinds eenigen tijd had het Bestuur al rondgezien naar iemand in de predikantenwereld, die zich aan dit werk geven kon en geven wilde. Met Ds. G. Lans Nederd. Herv. predikant van Monster, in aanraking gekomen, heeft het Bestuur hem

Niet anders ging het met het Scribaat. Was dit de eerste jaren nog wel bij te houden, het groeide; het groeide in ons land door de gevoerde actie en het groeide op het Zendingsterrein bij de uitzending der zendelingen en de oprichting van nieuwe scholen.

Een deel van dit werk werd wel afgewenteld op de Propaganda-commissie, die de actie in ons land leidde; een ander deel nam de redactie van het maandblad hem uit de handen, die voor „Alle den Volcke" zorgde en de nieuwe adressen met de veranderingen in de oude voor de uitzending gereedmaakte; en de Regelings-commissie ontlastte hem wel weer op een andere manier. Toch bleef er te veel over om op den duur dezen zwaren last te kunnen blijven torsen. Het is te verwonderen, dat Ds. Beekenkamp het zoolang heeft kunnen volhouden. Daartoe heeft de Heere dezen broeder ook wonderlijk gesterkt. Na het Scribaat van Ds. M. Jongebreur van 1901—1908, na dat van Ds. J. J. van Ingen, die het gedurende enkele maanden tijdelijk heeft waargenomen en van Ds. T. H. Hoekstra, wiens Scribaat slechts van zeer korten duur is geweest, heeft Ds. G. H. Beekenkamp dit werk verricht, totdat de in 1919 benoemde director in 1920 dit werk van hem kon overnemen.

Het was allen wel duidelijk geworden, dat het op deze manier niet langer ging ondanks aller betoonden goeden wil en toewijding en dat het werk van den Zendingsbond er onder zou moeten gaan lijden, als er geen uitweg kwam.

De deur, welke tot dien uitweg toegang verleende, werd geopend in het Directoraat.

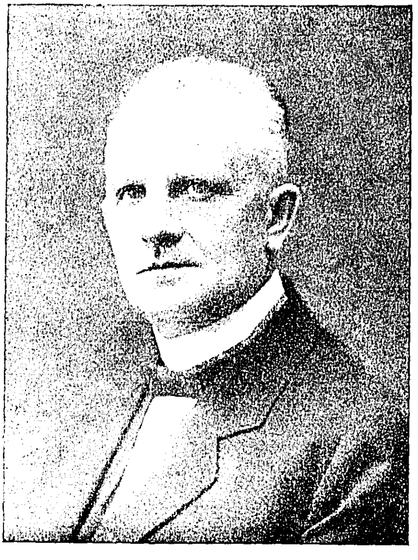
VIERDE HOOFDSTUK.

HET DIRECTORAAT.

HET is niet naar tijdsorde, als in dit gedenkboek reeds hier een plaats aan het Directoraat wordt gegeven. Naar tijdsorde toch is het Directoraat een van de jongste instellingen van den G. Z. B. Maar Bestuur en Directie zijn zoo nauw met elkander verbonden, dat het Directoraat uit hoofde hiervan dadelijk moet volgen op het Bestuur.

De Directie is het noodzakelijk supplement van het Bestuur, het natuurlijk verlengstuk daarvan.

Niet wat de besturende, maar wel wat de uitvoerende macht van het Bestuur betreft, moet de director zijn de spil, waarom heel de machinerie van den zendingsarbeid draait. Zijn werk is wel te vergelijken met dat van den onzichtbaren orgeltrapper, aan wien het te danken is, dat, wie er ook voor het klavier is gezeten, het spel zijn voortgang kan hebben.

Ds. W. Bieshaar.

Het werk van den Secretaris en Penningmeester moest de director op zich nemen. Den Redacteur van „Alle den Volcke" had hij te vervangen. Kreeg hij reeds hierdoor voor zijne rekening de correspondentie met de zendelingen in Indië, die met de hulpvereenigingen en correspondenten in ons land; ging hierdoor aan hem over het beheer der gelden en de administratie en redactie van het maandblad; hem werd bovendien opgedragen behalve het houden van spreekbeurten in de week, het houden van dertig beurten op een Zondag in onderscheiden gemeenten van ons land. Van meet-af is aan de vervulling van deze Zondagsbeurten door het Bestuur groot gewicht gehecht, omdat het hierin een prachtige gelegenheid ontving de gemeente in haar geheel het zendingsbevel van den Koning der Kerk op het hart te binden. Voorts had de Director de actie in ons land te leiden, den Bond op zendingsconferentiën te vertegenwoordigen en aan de zendeling-kweekelingen wekelijks les te geven.

Het was niet gemakkelijk voor dit werk en wat hiermee in verband staat en hieruit voortvloeit iemand te vinden. Sinds eenigen tijd had het Bestuur al rondgezien naar iemand in de predikantenwereld, die zich aan dit werk geven kon en geven wilde. Met Ds. G. Lans Nederd. Herv. predikant van Monster, in aanraking gekomen, heeft het Bestuur hem

Ds. G. Lans.

benoemd in zijn vergadering van den 4en September 1919. Juist op den dag van de afvaardiging en ordening te Huizen van br. Zijlstra, den 15den October 1919, kon het Bestuur mededeelen, dat Ds. Lans de benoeming van Predikant-director van den G. Z. B. aangenomen had.

In Juli 1920 begon Ds. Lans het werk van Predikant-director van den G. Z. B. Voorloopig bleef hij echter nog in de pastorie te Monster wonen, waartoe de kerkvoogdij dezer gemeente welwillend toestemming verleende. In dezen tijd van grooten woningnood was het moeielijk een geschikt huis in het centrum van het land voor den Director te vinden. Na vele mislukte pogingen ging het Bestuur er toe over om een pastorie voor den Director van den G. Z. B. te koopen en wel te Zeist, Bergweg 108, waar Ds. Lans gedurende de drie jaren van zijn Directoraat heeft gewoond.

Tijdens dit Directoraat nam het aantal leden van den Bond gezegend en gestadig toe en vermeerderde de oplage van „Alle den Volcke" van elf duizend tot vijftien duizend exemplaren. De bezwaren aan het Directoraat verbonden, vooral het missen van een eigen gemeente en de veelvuldige afwezigheid juist op Zondag, wat eigen gezinsleven niet ten goede komt, bleken al spoedig voor hem te blijven bestaan. In deze omstandigheden was er niet veel meer noodig hem te doen besluiten tot het pastorale leven terug te keeren, waartoe hij reeds in het voorjaar van 1923 besloot.

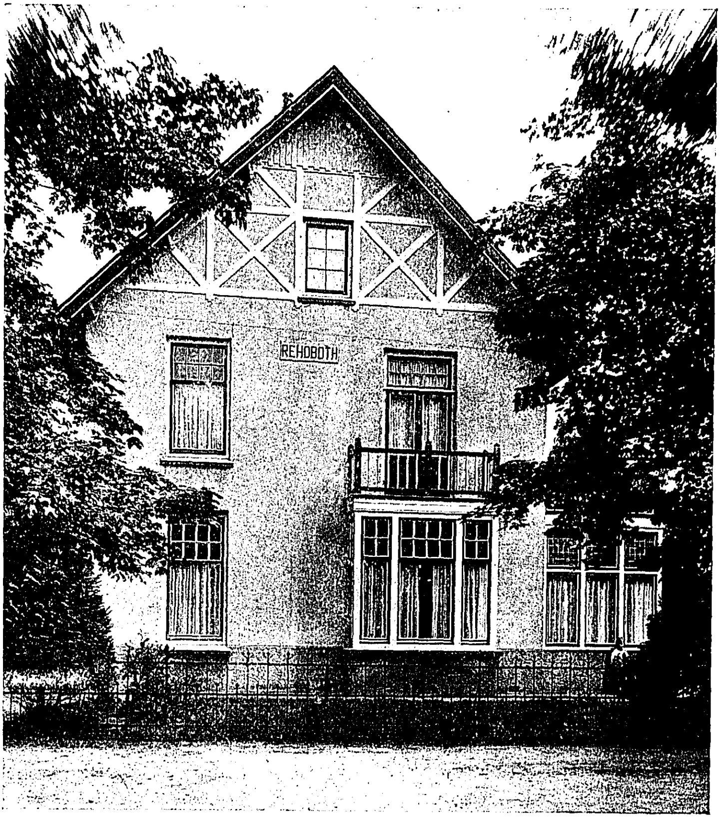
Thans is Ds. Lans predikant te Ouderkerk

Pastorie te Monster.

a/d IJsel, toch zal het werk van den Predikant-director van den G. Z. B. vooral wat de administratie betreft, welke hij geheel nieuw opzette, sporen blijven dragen, door hem daarin achtergelaten.

Niet dadelijk is er een opvolger te vinden geweest. Wel werd er ijverig door het Bestuur naar gezocht. Meer dan eens werd er een benoeming gedaan, maar tevergeefs. De een na den ander bedankte.

Pastorie van den G. Z. B., Zeist.

Wat de G.Z.B. gedurende het jaar van deze vacature aan zijn Voorzitter te danken heeft, wordt zeker overeenkomstig diens wensch hier niet in de lengte en breedte uitgemeten. Hij voerde het kloeke besluit uit om het Zendingsbureau bij zich aan huis te nemen, in de Biltsche pastorie, waar onder zijn toezicht de heer Hildebrand, die Ds. Lans was toegevoegd als hulp voor de administratie, het werk heeft voortgezet, totdat de opvolger van Ds. Lans gevonden was.

Toen Ds. W. Bieshaar, Nederduitsch-Hervormd predikant te 's-Gravenhage, voor den tweeden keer door zijn medebestuurders werd benoemd, heeft hij de benoeming aangenomen. Hij werd de tweede Predikant-director van den G. Z. B. en is als zoodanig geïnstalleerd op een gewone bestuursvergadering in September 1924.

De pastorie te Zeist, Bergweg 108, werd voor een goeden prijs verkocht, omdat de tweede Director in Den Haag bleef wonen, Beeklaan 389, waar het Zendingsbureau thans is gevestigd.

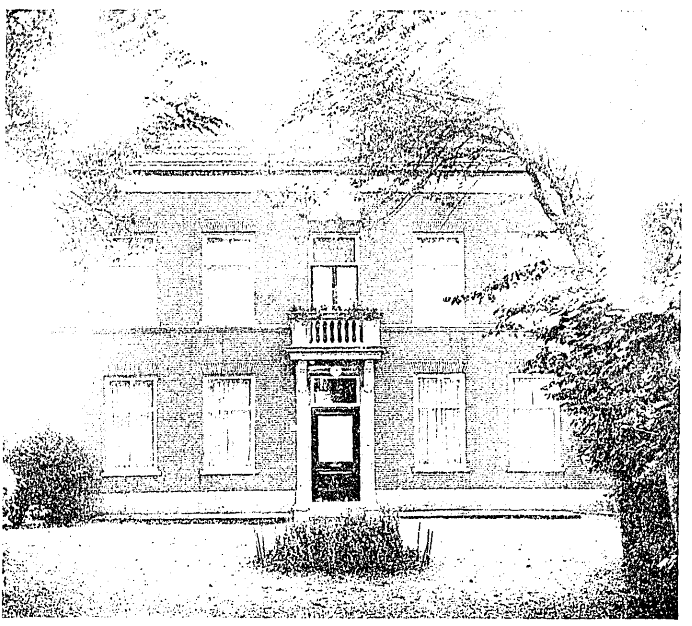
Ds. G. Lans.

benoemd in zijn vergadering van den 4en September 1919. Juist op den dag van de afvaardiging en ordening te Huizen van br. Zijlstra, den 15den October 1919, kon het Bestuur mededeelen, dat Ds. Lans de benoeming van Predikant-director van den G. Z. B. aangenomen had.

In Juli 1920 begon Ds. Lans het werk van Predikant-director van den G. Z. B. Voorloopig bleef hij echter nog in de pastorie te Monster wonen, waartoe de kerkvoogdij dezer gemeente welwillend toestemming verleende. In dezen tijd van grooten woningnood was het moeielijk een geschikt huis in het centrum van het land voor den Director te vinden. Na vele mislukte pogingen ging het Bestuur er toe over om een pastorie voor den Director van den G. Z. B. te koopen en wel te Zeist, Bergweg 108, waar Ds. Lans gedurende de drie jaren van zijn Directoraat heeft gewoond.

Tijdens dit Directoraat nam het aantal leden van den Bond gezegend en gestadig toe en vermeerderde de oplage van „Alle den Volcke" van elf duizend tot vijftien duizend exemplaren. De bezwaren aan het Directoraat verbonden, vooral het missen van een eigen gemeente en de veelvuldige afwezigheid juist op Zondag, wat eigen gezinsleven niet ten goede komt, bleken al spoedig voor hem te blijven bestaan. In deze omstandigheden was er niet veel meer noodig hem te doen besluiten tot het pastorale leven terug te keeren, waartoe hij reeds in het voorjaar van 1923 besloot.

Thans is Ds. Lans predikant te Ouderkerk

Pastorie te Monster.

a/d IJsel, toch zal het werk van den Predikant-director van den G. Z. B. vooral wat de administratie betreft, welke hij geheel nieuw opzette, sporen blijven dragen, door hem daarin achtergelaten.

Niet dadelijk is er een opvolger te vinden geweest. Wel werd er ijverig door het Bestuur naar gezocht. Meer dan eens werd er een benoeming gedaan, maar tevergeefs. De een na den ander bedankte.

Wat de G.Z.B. gedurende het jaar van deze vacature aan zijn Voorzitter te danken heeft, wordt zeker overeenkomstig diens wensch hier niet in de lengte en breedte uitgemeten. Hij voerde het kloeke besluit uit om het Zendingsbureau bij zich aan huis te nemen, in de Biltsche pastorie, waar onder zijn toezicht de heer Hildebrand, die Ds. Lans was toegevoegd als hulp voor de administratie, het werk heeft voortgezet, totdat de opvolger van Ds. Lans gevonden was.

Pastorie van den G. Z. B., Zeist.

Toen Ds. W. Bieshaar, Nederduitsch-Hervormd predikant te 's-Gravenhage, voor den tweeden keer door zijn medebestuurders werd benoemd, heeft hij de benoeming aangenomen. Hij werd de tweede Predikant-director van den G. Z. B. en is als zoodanig geïnstalleerd op een gewone bestuursvergadering in September 1924.

De pastorie te Zeist, Bergweg 108, werd voor een goeden prijs verkocht, omdat de tweede Director in Den Haag bleef wonen, Beeklaan 389, waar het Zendingsbureau thans is gevestigd.

VIJFDE HOOFDSTUK.

HET MAANDBLAD „ALLE DEN VOLCKE".

INDIEN er eenig blad bekend is in onze kringen, dan is het zeker „Alle den Volcke", het Maandblad van den G. Z. B. Het is gebleken een machtig middel te zijn voor de propaganda van de beginselen en van het werk van den G. Z. B. Bestond de eerste oplage slechts uit enkele honderden exemplaren, nu wordt het iedere maand bij duizenden verspreid.

Een keerpunt in de geschiedenis van onzen Zendingsbond is geweest het houden van zendingsdagen. Nam het ledental voor dien tijd toe met enkele tientallen per jaar, daarna met honderden tegelijk. De Heere heeft het houden van die zendingsdagen gezegend voor hen, die daar tezamen kwamen, de Bond zelf heeft hierin een verschen voedingsbodem ontvangen en daardoor in nieuwen levensgrond onder ons volk in steeds wijder kring kunnen wortelen.

Ds. C. J. Leenmans.

Maar „Alle den Volcke" heeft hiertoe ook het zijne mogen bijdragen.

Dat de macht van het kleine groot kan wezen, als de Heere het dienstbaar maakt aan de uitbreiding van zijn Koninkrijk, is duidelijk met het Maandblad gebleken.

Al is het eerste nummer pas met Januari 1907 verschenen, de behoefte aan een eigen orgaan is reeds eerder gevoeld en tevoren meermalen het onderwerp van bespreking geweest, zoowel bij het Bestuur als op de Algemeene Ledenvergadering. Hier werd den 30sten October 1902, toen de Bond nog maar anderhalf jaar bestond, het besluit genomen tot de oprichting van een maandblad en de Redactie er voor benoemd.

Die Redactie zou bestaan uit de broeders Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden, Ds. H. van Griethuyzen en Ds. J. T. Ph. Schippers. De eerste zou als Hoofdredacteur optreden.

De kosten waren echter nog niet overrekend.

1907. No. 1.

Alle den volcke

(Luc. 2 : 10).

Maar zij antwoordde en zeide tot Hem: ja Heere, doch ook de hondekens eten onder de tafel van de kruimkens der kinderen.
Marc. 7 : 28.

REDACTEUR:

C. J. LEENMANS

BENNEKOM.

Ik heb nog andere schapen, die van dezen stal niet zijn; deze moet Ik óók toebrengen: en zij zullen Mijne stem hooren, en het zal worden ééne kudde (en) één Herder. Joh. 10 : 16.

Bericht.

De Geref. Zendingsbond kwam den 24en Oct. j.l. in zijne najaarsvergadering te Utrecht bijeen.

In deze bijeenkomst werd o.a. besloten tot de uitgave van een Maandblaadje. Eene Commissie tot uitvoering werd daartoe aangewezen.

Met welk doel, vraagt U? Zeker om 't een en ander mede te deelen van den arbeid van een of meer Zendelingen, door den Zendingsbond uitgezonden? Helaas, dit kan nog niet geschieden.

Nog altijd moet de Bond de kosten overrekenen. Dit behoort dan ook te ge schieden volgens 't Woord des Heeren. Toch ziet de Zendingsbond uit naar een of meer jongelingen die zich in waarheid van den Heere geroepen gevoelen naar de Heidenwereld uit te gaan om daar den vollen raad Gods tot zaligheid te verkondigen.

Waartoe dan dit blaadje, in zoo klei nen vorm U aangeboden?

Allereerst en wel voornamelijk om elkaar, ook langs dezen weg, te herinneren naar den Woorde Gods, aan onze dure roeping inzake het werk der Zending.

Zou zulks voor ons niet nuttig kunnen zijn onder 's Heeren onmisbaren zegen?

In de tweede plaats, als de ruimte het toelaat, zal er 't een en ander uit de Geschiedenis van de uitbreiding van Gods Koninkrijk op aarde, worden medegedeeld.

Daaraan zal worden toegevoegd een kort verslag van den Secretaris van den Geref. Zendingsbond ten opzichte van gehoudene vergaderingen van den Bond alsook eene opgave van 't geen nu en dan inkomt bij den Penningmeester.

Moge het den Heere behagen Zijnen zegen uit vrije goedheid te willen gebieden over dezen onzen arbeid.

Ons blaadje wordt U in kleinen vorm nietwaar, toegezonden, maar wij weten ook dat de Heere door het kleine groote zaken menigmaal tot stand gebracht heeft. Van Hem alleen zij onze verwachting. Dat 's Heeren driemaal Heiligen Naam er door groot gemaakt worde.

Nog wordt aan belangstellenden kennis gegeven dat brieven, berichten, vragen, enz. moeten gezonden worden aan Ds. C. J. Leenmans, pred. te Bennekom. Mederedacteuren zijn Ds. P. G. Datema, pred. te Delfshaven (Havenstr. 116) en Ds. D. Boonstra, pred. te Putten.

Advertentiën, uitsluitend met betrekking op het werk der Zending kunnen in dit blaadje worden opgenomen tegen ƒ0.10 per regel.

DE REDACTIE.

De eerste bladzijde van het eerste nummer, zooals het Januari 1907 is verschenen.

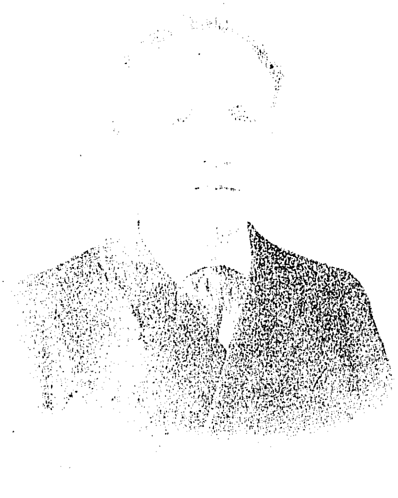
VIJFDE HOOFDSTUK.

HET MAANDBLAD „ALLE DEN VOLCKE".

INDIEN er eenig blad bekend is in onze kringen, dan is het zeker „Alle den Volcke", het Maandblad van den G. Z. B. Het is gebleken een machtig middel te zijn voor de propaganda van de beginselen en van het werk van den G. Z. B. Bestond de eerste oplage slechts uit enkele honderden exemplaren, nu wordt het iedere maand bij duizenden verspreid.

Een keerpunt in de geschiedenis van onzen Zendingsbond is geweest het houden van zendingsdagen. Nam het ledental voor dien tijd toe met enkele tientallen per jaar, daarna met honderden tegelijk. De Heere heeft het houden van die zendingsdagen gezegend voor hen, die daar tezamen kwamen, de Bond zelf heeft hierin een verschen voedingsbodem ontvangen en daardoor in nieuwen levensgrond onder ons volk in steeds wijder kring kunnen wortelen.

Maar „Alle den Volcke" heeft hiertoe ook het zijne mogen bijdragen.

Ds. C. J. Leenmans.

Dat de macht van het kleine groot kan wezen, als de Heere het dienstbaar maakt aan de uitbreiding van zijn Koninkrijk, is duidelijk met het Maandblad gebleken.

Al is het eerste nummer pas met Januari 1907 verschenen, de behoefte aan een eigen orgaan is reeds eerder gevoeld en tevoren meermalen het onderwerp van bespreking geweest, zoowel bij het Bestuur als op de Algemeene Ledenvergadering. Hier werd den 30sten October 1902, toen de Bond nog maar anderhalf jaar bestond, het besluit genomen tot de oprichting van een maandblad en de Redactie er voor benoemd.

Die Redactie zou bestaan uit de broeders Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden, Ds. H. van Griethuyzen en Ds. J. T. Ph. Schippers. De eerste zou als Hoofdredacteur optreden.

De kosten waren echter nog niet overrekend.

1907. No. 1.

Alle den volcke

(Luc. 2 : 10).

Maar zij antwoordde en zeide tot Hem: ja Heere, doch ook de hondekens eten onder de tafel van de kruimkens der kinderen.
Marc. 7 : 28.

REDACTEUR:
C. J. LEENMANS
BENNEKOM.

Ik heb nog andere schapen, die van dezen stal niet zijn; deze moet Ik óók toebrengen: en zij zullen Mijne stem hooren, en het zal worden éene kudde (en) één Herder. Joh. 10 : 16.

Bericht.

De Geref. Zendingsbond kwam den 24en Oct. j.l. in zijne najaarsvergadering te Utrecht bijeen.

In deze bijeenkomst werd o.a. besloten tot de uitgave van een Maandblaadje. Eene Commissie tot uitvoering werd daartoe aangewezen.

Met welk doel, vraagt U? Zeker om 't een en ander mede te deelen van den arbeid van een of meer Zendelingen, door den Zendingsbond uitgezonden? Helaas, dit kan nog niet geschieden.

Nog altijd moet de Bond de kosten overrekenen. Dit behoort dan ook te geschieden volgens 't Woord des Heeren. Toch ziet de Zendingsbond uit naar een of meer jongelingen die zich in waarheid van den Heere geroepen gevoelen naar de Heidenwereld uit te gaan om daar den vollen raad Gods tot zaligheid te verkondigen.

Waartoe dan dit blaadje, in zoo kleinen vorm U aangeboden?

Allereerst en wel voornamelijk om elkaar, ook langs dezen weg, te herinneren naar den Woorde Gods, aan onze dure roeping inzake het werk der Zending.

Zou zulks voor ons niet nuttig kunnen zijn onder 's Heeren onmisbaren zegen?

In de tweede plaats, als de ruimte het toelaat, zal er 't een en ander uit de Geschiedenis van de uitbreiding van Gods Koninkrijk op aarde, worden medegedeeld.

Daaraan zal worden toegevoegd een kort verslag van den Secretaris van den Geref. Zendingsbond ten opzichte van gehoudene vergaderingen van den Bond alsook eene opgave van 't geen nu en dan inkomt bij den Penningmeester.

Moge het den Heere behagen Zijnen zegen uit vrije goedheid te willen gebieden over dezen onzen arbeid.

Ons blaadje wordt U in kleinen vorm nietwaar, toegezonden, maar wij weten ook dat de Heere door het kleine groote zaken menigmaal tot stand gebracht heeft. Van Hem alleen zij onze verwachting. Dat 's Heeren driemaal Heiligen Naam er door groot gemaakt worde.

Nog wordt aan belangstellenden kennis gegeven dat brieven, berichten, vragen, enz. moeten gezonden worden aan Ds. C. J. Leenmans, pred. te Bennekom. Medeeredacteuren zijn Ds. P. G. Datema, pred. te Delfshaven (Havenstr. 116) en Ds. D. Boonstra, pred. te Putten.

Advertentiën, uitsluitend met betrekking op het werk der Zending kunnen in dit blaadje worden opgenomen tegen ƒ0.10 per regel.

DE REDACTIE.

De eerste bladzijde van het eerste nummer, zooals het Januari 1907 is verschenen.

Er lag nog een lange weg tusschen het nemen van het besluit en de uitvoering daarvan. De kosten-berekening, op de volgende vergadering ter tafel, toonde aan, dat de uitgaven, aan een dergelijk periodiek verbonden, voor den Bond te hoog waren. Bovendien werd het bezwaar gevoeld, dat, zoolang de G. Z. B. nog niet met eigen zendelingen op een eigen zendingsveld werkzaam was, de stof wellicht zou ontbreken voor een blad, dat zich uitsluitend op zendingsgebied bewoog.

Gedurende de jaren, waarin de Bond het zonder eigen orgaan moest doen, heeft het Gereformeerde Weekblad welwillend ruimte beschikbaar gesteld in zijn kolommen, van welk aanbod het Bestuur meermalen voor officieele mededeelingen dankbaar gebruik gemaakt heeft. Met erkentelijkheid wordt die genoten gastvrijheid vermeld.

De zaak zelve rustte intusschen niet. Den elfden van de Hooi-maand 1906, weer op een Algemeene Leden-vergadering, stelde Ds. C. J. Leenmans de urgentie van een eigen maandblad aan de orde met het gevolg, dat een commissie benoemd werd om over de mogelijkheid hiervan rapport uit te brengen.

Deze commissie bestond uit de broeders Ds. C. J. Leenmans, Ds. D. Boonstra en den heer L. F. Duymaer van Twist. Den vierentwintigsten October was ze hiermee reeds gereed. De verstrekte gegevens leidden tot tweeërlei voorstel: het eerste om het blad iedere maand, het tweede om het slechts om de twee maanden te doen verschijnen. Met slechts één stem meerderheid werd tot het eerste besloten.

Het Maandblad ontving den naam van „Alle den Volcke", welke naam daarvoor door Dr. P. G. Datema was genoemd. De Redactie zou bestaan uit Ds. C. J. Leenmans, Ds. D. Boonstra en Dr. P. G. Datema. De eerste werd Hoofdredacteur en is dat gebleven tot Juni 1910.

Aanvankelijk waren Redactie en Administratie in één hand. Dit werd Ds. Leenmans te veel. Om den Hoofdredacteur te ontlasten en hem daardoor voor „Alle den Volcke" te behouden, stelde Ds. J. J. van Ingen zich voor de Administratie beschikbaar. Dankbaar werd dit èn door het Bestuur èn door Ds. Leenmans aanvaard, zoodat nog in het December-nummer van hetzelfde jaar het bericht werd opgenomen, dat Ds. J. J. van Ingen van Hazerswoude zich belast had met de Administratie van het blad, aan wien men geliefde kennis te geven van onverhoopte vergissingen betreffende adres, toezending, getal exemplaren, enz.

Niet lang echter zouden die twee, Redactie en Administratie, gescheiden blijven. Toen Ds. Leenmans in Mei 1910 bedankte, werd in zijn plaats Ds. J. J. van Ingen benoemd, de man, — zoo zegt het Juni-nummer van dat jaar — die op dit gebied zijn sporen reeds verdiend heeft en nu beide, het Hoofdredacteurschap en het Administrateurschap in zich vereenigt, hetgeen in het belang van ons maandblad zijn zal.

Dat is het geworden in hooge mate.

Met dankbaarheid mag herdacht, dat het Ds. C. J. Leenmans is geweest, die de uitgave van „Alle den Volcke" zoo warm heeft bepleit en dat hij aanvankelijk al de zorg daarvan op zich heeft willen nemen. Is Ds. Leenmans de vader geweest van het orgaan van den G. Z. B., Ds. J. J. van Ingen heeft het gekoesterd met moederlijke zorg, heeft het leeren loopen en grootgebracht, vanaf 1908 als Administrateur en van 1910 als Redacteur en Administrateur beide. Welk een arbeid dit voor hem heeft meegebracht, blijke uit de mededeeling, dat hij hiervoor iedere week een heelen dag heeft moeten vrijmaken. En dit heeft hij volgehouden tot 1920, het jaar, waarin de eerste predikant-director van den G. Z. B., Ds. G. Lans, dit werk van hem kon overnemen, die het heeft voortgezet gedurende de drie jaren van zijn directoraat.

Bestond de oplage in 1908, toen Ds. van Ingen begon, uit drieduizend exemplaren, aan het einde van zijn volbrachte taak was dat getal gegroeid tot elfduizend.

Sinds September 1924 heeft „Alle den Volcke" zijn vijfden Hoofdredacteur in den tegenwoordigen zendings-director. In het tusschenliggende jaar, waarin het directoraat vacant was, is Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden het geweest.

De laatste oplage is uitgezonden in bijna achttienduizend exemplaren.

Ds. J. J. van Ingen is voor het eerst in de Redactie gekomen in 1909 ter vervanging van Dr. P. G. Datema. Toen hij echter Hoofdredacteur werd in 1910, heeft men zich gehaast om die beproefde kracht in Dr. Datema als Mede-redacteur voor „Alle den Volcke" terug te krijgen. Deze heeft zich hiervoor laten vinden en is in de Redactie gebleven tot 1913. Toen verliet hij ze voor goed en werd opgevolgd door Ds. L. van Mastrigt, dien in 1917 Ds. P. van Toorn verving, die nog deel uitmaakt van de tegenwoordige Redactie met Ds. Lans, die na zijn heengaan als director de benoeming van Mede-redacteur in 1924 aannam.

Vooral sinds de director Hoofdredacteur is, werd het Mede-redacteurschap veelszins een sinecure. Zoo was het echter in den beginne niet.

Van Dr. P. G. Datema staat terecht vermeld bij zijn heengaan, dat hij de man is geweest, die jaren lang „Alle den Volcke" heeft weten te voorzien van artikelen, waaronder er waren van zeer veel belang, en wiens welversneden pen menigmaal vergastte op stukken, welke niet alleen het blad konden vullen, maar die ook getuigenis aflegden van de scherpzinnigheid, den ijver en de kennis, welke deze Doctor theologiae tot zijne beschikking heeft. De Hoofdredacteur heeft in hem een krachtige steun gehad juist in de jaren, waarin nog geen mededeelingen konden worden opgenomen van eigen zendelingen en er voortdurend behoefte was aan copie. Door die moeielijke jaren heeft Dr. Datema „Alle den Volcke" heen geholpen. Al spoedig na zijn uittreden uit de Redactie kon een nieuwe rubriek „Van het Arbeidsveld" worden geopend, al was het aanvankelijk nog niet onder dezen naam.

In 1909 voltooide hij een artikelen-reeks over *Het verloren Paradijs en de herinnering daaraan bij de volken.* Daarna schreef hij in vervolgstukken over *Van God en menschen,* over *Getallen, die spreken,* over *De wereldconferentie,* over *De Islam aangetast,* over *'t Woord Gods in Palestina* e. a.

Voortdurend zorgde hij ervoor, dat er copie gereed lag. Van de Mede-redacteuren is het na hem Ds. Boonstra geweest, die toonde, dat zijn pen ook in dienst van den G. Z. B. gesteld was, vooral in de onderscheiden stichtelijke stukken van zijne hand.

De lijst van de onderwerpen, door den Hoofdredacteur, Ds. J. J. van Ingen, behandeld, wint het echter verre in lengte van iedere andere. En niet slechts in de lengte.

Hij schreef over *Hoe ons land een Christenland werd,* over *Hollandsche Zending op Formosa,* over *De Zending op Celebes,* voortgezet in *Ons Zendingsveld,* over *Valsche Godsdienst* en onder de rubriek *Van hier en daar* zendingsnieuws van onderscheiden zendingsterreinen.

Uit dezen tijd dagteekenen ook de kinderstukken, welke af en toe werden opgenomen. De kindervriend, die zijne stukken met „Dixi" teekende, kreeg door bijzondere omstandigheden in 1911 zelfs twee opvolgers, van welke de eerste zich weer „Dixi" noemde, terwijl de ander zich achter den schuilnaam „Dixi II" verborgen hield.

Met den arbeid groeide ook het Maandblad niet alleen in getal maar ook in omvang.

Kwam het eerst slechts uit in vier bladzijden van betrekkelijk klein formaat, in 1908 werd dit formaat vergroot en het duurde niet lang, of het verscheen in acht en sinds April 1922 geregeld in twaalf pagina's, een enkelen keer in zestien bladzijden. In 1923 kreeg het een nieuw hoofd en sinds dien tijd wordt de eerste bladzijde door een of andere foto van het arbeidsveld ingenomen. In 1914 is voor het eerst een foto geplaatst, afzonderlijk op kunstdrukpapier erbij gevoegd, omdat dit voordeeliger uitkwam dan het geheele blad op papier van deze kwaliteit te drukken.

Door de berichten, brieven, conferentie-verslagen, reisbeschrijvingen, enz. van de eigen zendelingen begon het blad in belangrijkheid te winnen en moesten de berichten van andere zendingsvelden worden ingekrompen.

De langere lijsten der ingekomen gelden, de jaarverslagen der hulpvereenigingen, de mededeelingen der correspondenten, de berichten van de gevoerde propaganda en zoo veel meer, wat uit den aard der zaak in zulk een blad thuis behoort, hebben het Bestuur toch nimmer terug doen komen op het genomen besluit om bij voorkeur elk nummer met een stichtelijk stukje te openen, hoe groot de behoefte aan meerdere ruimte ook wezen mocht.

De firma Boonstra te Barneveld, ook toen deze firma van eigenaar wisselde, heeft „Alle den Volcke" uitgegeven van de oprichting af tot nu toe.

Gedurende den moeielijken mobilisatie-tijd, moeielijk ook voor het voortbestaan van periodieken en tijdschriften, waarvan het een na het ander ophield te verschijnen, dook de gedachte telkens op om het Maandblad slechts zesmaal per jaar te doen uitkomen. Hoe hoog echter de kosten ook werden en op welk slecht papier het moest worden gedrukt, heeft het Bestuur daartoe toch niet kunnen besluiten. „Alle den Volcke" is geregeld maandelijks verschenen, enkele keeren zelfs dertien maal per jaar.

De kosten, aan de uitgave verbonden, zijn groot en overschrijden thans jaarlijks de som van vijfduizend gulden.

Toch zouden deze kosten, waarbij de porto is inbegrepen, nog hooger zijn, indien de hulpvereenigingen en correspondenten de bezorging van de nummers niet op zich hadden genomen, welke zij ontvangen in pakketten tot een totaal van ongeveer vijftienduizend exemplaren. Het is dus slechts een klein getal, dat per post behoeft te worden besteld, waardoor maandelijks een niet onaanzienlijk bedrag bij de uitzending kan worden bespaard.

In den geweldigen strijd van het rijk des lichts tegen den vorst der duisternis, neemt ook ons Maandblad zijn plaats in.

Deze strijd wordt niet in de eerste plaats uitgevochten met zwaarden, kanonnen en kogels, maar met stalen pennen, met looden letters en met de snel werkende drukpers.

In het vijfde hoofdstuk van Zacharia maakt de profeet melding van een vliegende rol.

Die vliegende rol, de Pers, is nu eens de machtige arm van hel en van dood om te verderven; een vloedgolf van duisternis rolt er niet alleen in de schandlectuur over de aarde. Maar dan weer gebruikt de Heere ze om te behouden en om te roepen: „Er zij licht!", te midden van de optrekkende nevelen voor de volkeren, die in duisternis zijn gezeten en nog nimmer hoorden van den eenigen Naam, onder den hemel gegeven tot zaligheid.

De naam van ons Maandblad „Alle den Volcke" wijst op de dure roeping, de boodschap van zaligheid uit te dragen voor gansch verloren en diep verdorven zondaren naar landen, hoe ver ook gelegen en tot volkeren, hoe diep ook gezonken.

Velen in onze kringen heeft de Heere eerst door dit Maandblad het besef van deze

dure roeping bijgebracht en onder de inwerking van Zijn Heiligen Geest nauw met elkander vereenigd door dezen liefelijken band der samenbinding tot uitbreiding van Zijn Koninkrijk en tot eere van Zijn Naam.

Verschrikkelijker tijding dan die, dat er een mensch voor eeuwig is verloren gegaan, laat zich niet denken. Maar ook heugelijker bericht is nooit gehoord dan dat van de toebrenging van een zondaar, dat een schuldig menschenkind in eigen nietigheid en in aanbidding van Immanuel terecht is gekomen en Christus hem in glanzende majesteit voor het zielsoog verscheen. Daarover is een blijdschap, welke zich niet alleen tot de aarde bepaalt. Er is blijdschap in den hemel over een zondaar, die zich bekeert.

Om die heerlijke tijding onder beding van genade voor te bereiden en over te brengen, tot zaligheid ginds in de meest verwijderde verten ook van het Toradjaland en tot blijdschap hier, die der vromen tent doet weergalmen van hulp en heil, hun aangebracht; daartoe ging en gaat deze vliegende rol in „Alle den Volcke" maandelijks uit.

Daartoe worde het gelezen.

We weten, dat er woningen zijn, waarin het als wordt gespeld.

Het draagt geen anderen naam dan „Alle den Volcke", opdat het verkondige groote blijdschap, die al den volke wezen zal.

Dat de Heere het hiertoe reeds heeft willen gebruiken, daaruit blijkt, dat Hij zich van wat klein en nietig is in zichzelf, wil bedienen. Geve Hij veel gebed, dat dit maandblad een boodschapper mag zijn, in de toekomst nog meer dan in het verleden, van het groote nieuws, van de heerlijkste tijding, dat er zijn toegebracht tot de gemeente, welke zalig wordt, ook op Midden-Celebes door dezen arbeid en ge uw ziel mede ingebonden wete in het bundelke der levenden.

Zelf in die genade deelend zal het hart, omdat genade niet afgunstig, maar mededeelzaam doet zijn en niet vernauwt, doch verruimt, zich eerst recht in gebed kunnen zetten op en geven aan „Alle den Volcke".

* * *

Behalve het Maandblad „Alle den Volcke" heeft het Bestuur van den G. Z. B. een Scheurkalender uitgegeven. Het initiatief tot deze uitgave is uitgegaan van den heer S. W. Verploeg te Utrecht.

S. W. Verploeg.

Deze had zich tot den Voorzitter gewend en hem gevraagd om zijn medewerking voor de uitgave van een scheurkalender met de stellige belofte van zijn kant, dat een bepaald gedeelte van de te maken winst aan den G. Z. B. zou komen.

De Voorzitter heeft daartoe niet besloten, voordat het Bestuur en de Algemeene Ledenvergadering hierin hadden gesproken. Naar aanleiding van de gehouden besprekingen ging het Bestuur er toe over om de uitgave van een kalender geheel voor eigen rekening te nemen. Hij zou wel door den heer Verploeg worden uitgegeven, die hiervoor drie cent per stuk ontvangt. De winst echter zou geheel voor den Bond zijn.

Deze Kalender zou verschijnen onder den naam van „Een handvol koren", de naam daarvoor door Ds. Bieshaar genoemd.

Kwam het eerst slechts uit in vier bladzijden van betrekkelijk klein formaat, in 1908 werd dit formaat vergroot en het duurde niet lang, of het verscheen in acht en sinds April 1922 geregeld in twaalf pagina's, een enkelen keer in zestien bladzijden. In 1923 kreeg het een nieuw hoofd en sinds dien tijd wordt de eerste bladzijde door een of andere foto van het arbeidsveld ingenomen. In 1914 is voor het eerst een foto geplaatst, afzonderlijk op kunstdrukpapier erbij gevoegd, omdat dit voordeeliger uitkwam dan het geheele blad op papier van deze kwaliteit te drukken.

Door de berichten, brieven, conferentie-verslagen, reisbeschrijvingen, enz. van de eigen zendelingen begon het blad in belangrijkheid te winnen en moesten de berichten van andere zendingsvelden worden ingekrompen.

De langere lijsten der ingekomen gelden, de jaarverslagen der hulpvereenigingen, de mededeelingen der correspondenten, de berichten van de gevoerde propaganda en zoo veel meer, wat uit den aard der zaak in zulk een blad thuis behoort, hebben het Bestuur toch nimmer terug doen komen op het genomen besluit om bij voorkeur elk nummer met een stichtelijk stukje te openen, hoe groot de behoefte aan meerdere ruimte ook wezen mocht.

De firma Boonstra te Barneveld, ook toen deze firma van eigenaar wisselde, heeft „Alle den Volcke" uitgegeven van de oprichting af tot nu toe.

Gedurende den moeielijken mobilisatie-tijd, moeielijk ook voor het voortbestaan van periodieken en tijdschriften, waarvan het een na het ander ophield te verschijnen, dook de gedachte telkens op om het Maandblad slechts zesmaal per jaar te doen uitkomen. Hoe hoog echter de kosten ook werden en op welk slecht papier het moest worden gedrukt, heeft het Bestuur daartoe toch niet kunnen besluiten. „Alle den Volcke" is geregeld maandelijks verschenen, enkele keeren zelfs dertien maal per jaar.

De kosten, aan de uitgave verbonden, zijn groot en overschrijden thans jaarlijks de som van vijfduizend gulden.

Toch zouden deze kosten, waarbij de porto is inbegrepen, nog hooger zijn, indien de hulpvereenigingen en correspondenten de bezorging van de nummers niet op zich hadden genomen, welke zij ontvangen in pakketten tot een totaal van ongeveer vijftienduizend exemplaren. Het is dus slechts een klein getal, dat per post behoeft te worden besteld, waardoor maandelijks een niet onaanzienlijk bedrag bij de uitzending kan worden bespaard.

In den geweldigen strijd van het rijk des lichts tegen den vorst der duisternis, neemt ook ons Maandblad zijn plaats in.

Deze strijd wordt niet in de eerste plaats uitgevochten met zwaarden, kanonnen en kogels, maar met stalen pennen, met looden letters en met de snel werkende drukpers.

In het vijfde hoofdstuk van Zacharia maakt de profeet melding van een vliegende rol.

Die vliegende rol, de Pers, is nu eens de machtige arm van hel en van dood om te verderven; een vloedgolf van duisternis rolt er niet alleen in de schandlectuur over de aarde. Maar dan weer gebruikt de Heere ze om te behouden en om te roepen: „Er zij licht!", te midden van de optrekkende nevelen voor de volkeren, die in duisternis zijn gezeten en nog nimmer hoorden van den eenigen Naam, onder den hemel gegeven tot zaligheid.

De naam van ons Maandblad „Alle den Volcke" wijst op de dure roeping, de boodschap van zaligheid uit te dragen voor gansch verloren en diep verdorven zondaren naar landen, hoe ver ook gelegen en tot volkeren, hoe diep ook gezonken.

Velen in onze kringen heeft de Heere eerst door dit Maandblad het besef van deze

dure roeping bijgebracht en onder de inwerking van Zijn Heiligen Geest nauw met elkander vereenigd door dezen liefelijken band der samenbinding tot uitbreiding van Zijn Koninkrijk en tot eere van Zijn Naam.

Verschrikkelijker tijding dan die, dat er een mensch voor eeuwig is verloren gegaan, laat zich niet denken. Maar ook heugelijker bericht is nooit gehoord dan dat van de toebrenging van een zondaar, dat een schuldig menschenkind in eigen nietigheid en in aanbidding van Immanuel terecht is gekomen en Christus hem in glanzende majesteit voor het zielsoog verscheen. Daarover is een blijdschap, welke zich niet alleen tot de aarde bepaalt. Er is blijdschap in den hemel over een zondaar, die zich bekeert.

Om die heerlijke tijding onder beding van genade voor te bereiden en over te brengen, tot zaligheid ginds in de meest verwijderde verten ook van het Toradjaland en tot blijdschap hier, die der vromen tent doet weergalmen van hulp en heil, hun aangebracht; daartoe ging en gaat deze vliegende rol in „Alle den Volcke" maandelijks uit.

Daartoe worde het gelezen.

We weten, dat er woningen zijn, waarin het als wordt gespeld.

Het draagt geen anderen naam dan „Alle den Volcke", opdat het verkondige groote blijdschap, die al den volke wezen zal.

Dat de Heere het hiertoe reeds heeft willen gebruiken, daaruit blijkt, dat Hij zich van wat klein en nietig is in zichzelf, wil bedienen. Geve Hij veel gebed, dat dit maandblad een boodschapper mag zijn, in de toekomst nog meer dan in het verleden, van het groote nieuws, van de heerlijkste tijding, dat er zijn toegebracht tot de gemeente, welke zalig wordt, ook op Midden-Celebes door dezen arbeid en ge uw ziel mede ingebonden wete in het bundelke der levenden.

Zelf in die genade deelend zal het hart, omdat genade niet afgunstig, maar mededeelzaam doet zijn en niet vernauwt, doch verruimt, zich eerst recht in gebed kunnen zetten op en geven aan „Alle den Volcke".

* * *

Behalve het Maandblad „Alle den Volcke" heeft het Bestuur van den G. Z. B. een Scheurkalender uitgegeven. Het initiatief tot deze uitgave is uitgegaan van den heer S. W. Verploeg te Utrecht.

S. W. Verploeg.

Deze had zich tot den Voorzitter gewend en hem gevraagd om zijn medewerking voor de uitgave van een scheurkalender met de stellige belofte van zijn kant, dat een bepaald gedeelte van de te maken winst aan den G. Z. B. zou komen.

De Voorzitter heeft daartoe niet besloten, voordat het Bestuur en de Algemeene Ledenvergadering hierin hadden gesproken. Naar aanleiding van de gehouden besprekingen ging het Bestuur er toe over om de uitgave van een kalender geheel voor eigen rekening te nemen. Hij zou wel door den heer Verploeg worden uitgegeven, die hiervoor drie cent per stuk ontvangt. De winst echter zou geheel voor den Bond zijn.

Deze Kalender zou verschijnen onder den naam van „Een handvol koren", de naam daarvoor door Ds. Bieshaar genoemd.

In het Augustus-nummer 1916 van „Alle den Volcke" verscheen het volgende bericht:

„Geheel ten voordeele van den G. Z. B. zal in het najaar verschijnen de Christelijke Scheurkalender „Een handvol koren" voor het jaar 1917, met medewerking van de navolgende predikanten: Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden, te Feijenoord: Ds. W. Bieshaar, te Zetten; Ds. G. H. Beekenkamp, te Oldebroek; Ds. J. M. Ph. Schippers, te Bennekom; Ds. J. J. van Ingen, te Harderwijk; Ds. J. C. Klomp, te Rijssen; Ds. A. J. W. van Ingen, te Gameren; Ds. P. van Toorn, te Rotterdam; Ds. K. J. van den Berg, te Putten o. d. Veluwe; Ds. J. Goslinga, te Utrecht; Ds. A. Luteijn, te IJsselmonde; Ds. D. Plantinga, te Hoogeveen; Ds. A. Prins, te Doornspijk en Ds. J. A. van Boven, te Ede.

De Kalender zal met zorg worden bewerkt, terwijl het schild is ontworpen naar een tekst uit Hooglied 2 : 3.

De verkoopprijs van den Kalender zal zijn 60 cents.

Slechts bij een groote oplage kan de Kalender een flinke bate afwerpen.

Het Bestuur vertrouwt, dat al onze vrienden zullen mede helpen dezen Kalender alom geplaatst te krijgen.

Hulpvereenigingen zullen zeker niet achterblijven ons te steunen bij dit nieuwe werk, want ongetwijfeld is er van dezen Kalender overal een flink getal te plaatsen. En natuurlijk, hoe meer exemplaren onze vrienden zelf aan den man brengen, hoe meer er voor den Bond overschiet.

Natuurlijk wordt de Kalender ook in den boekhandel verkrijgbaar gesteld, terwijl overal agenten, die met billijke provisie tevreden zijn, gezocht worden. Men melde zich daartoe aan bij den Uitgever van den Kalender, S. W. Verploeg, Maliestraat, Utrecht.

Op den aanstaanden Zendingsdag is gelegenheid het proefschild te zien en op den Kalender in te teekenen, die dan in November a.s. wordt toegezonden.

Elk lid van den G. Z. B. hebbe dus met 1 Januari a.s. onzen kalender aan den wand en elk, die onze Zending een goed hart toedraagt, beproeve het eens een jaar met dezen kalender. En de Heere geve over dezen arbeid Zijnen zegen".

De eerste oplage bestond uit drieduizend exemplaren, welk getal geleidelijk geklommen is tot zesduizend. Eerst bij een uitgave in tienduizend exemplaren wordt de winst beduidend. Het hoogste bedrag, dat de G. Z. B. hiervan heeft ontvangen, is dat van het laatste jaar geweest, de toch al niet meer geringe som van zeven honderd gulden.

Het getal is niet zoo snel en zoo hoog geklommen als wel was gehoopt en bij meerdere samenwerking had gekund. Het heeft niet beantwoord aan de uitgesproken verwachting. Dat de wijze van uitgaaf hieraan geheel onschuldig is geweest, kan wel worden beweerd, maar niet volgehouden.

De Redactie van den Kalender is toevertrouwd aan den Voorzitter.

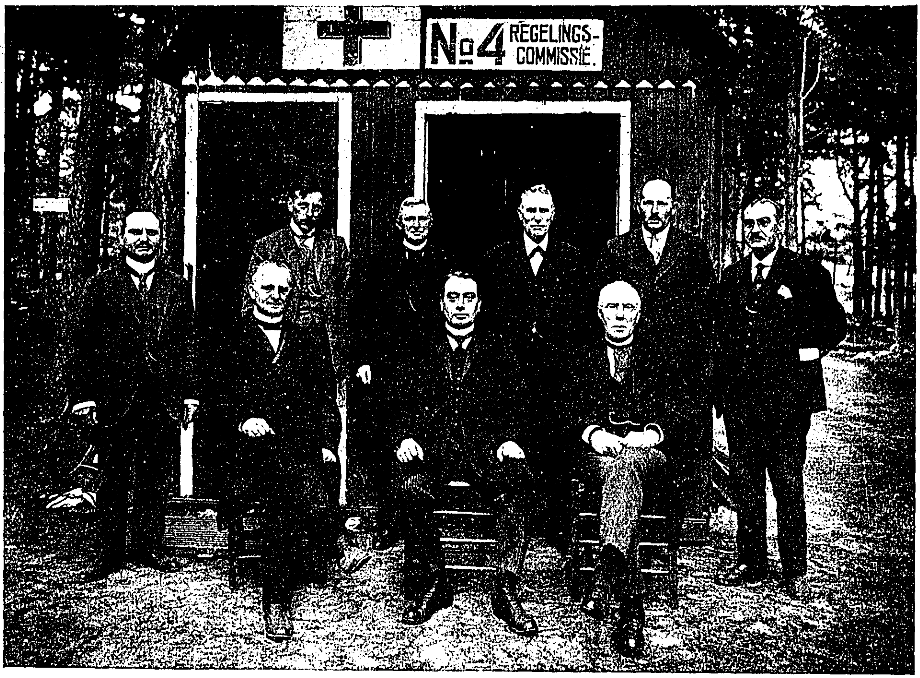
De medewerkers van den laatst verschenen Kalender waren behalve Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden, de predikanten Ds. van Boven van Ede; Ds. van Dorp van Utrecht; Ds. Kijftenbelt van Feijenoord; Ds. Klomp van Westbroek; Ds. Bieshaar van 's-Gravenhage; Ds. van den Berg van Amersfoort; Ds. Benes van Monster; Ds. Batelaan van Zeist; Ds. Luteijn van Muiden en Ds. van Toorn van Rotterdam.

Make de Heere in de toekomst ook deze handvol koren tot een ruischenden Libanon!

ZESDE HOOFDSTUK.

DE ZENDINGSDAGEN.

HET scheen wel eens in den beginne, als of de G. Z. B. geen voortgang kon hebben. Het aantal leden bleef gering. Na twee jaar was dit getal honderd vijf en twintig en toen de G. Z. B. zeven en een half jaar bestond telde de Bond nauwelijks vijf honderd leden. Deed de verdachtmaking van verschillenden kant geen goed, grooter kwaad werd berokkend door de haast niet te overwinnen vooroordeelen in die gemeenten, waar de gereformeerde prediking toch wel geliefd was en

DE REGELINGS-COMMISSIE VAN DEN ZENDINGSDAG.
(Van links naar rechts: De heer Paap, Ds. Bieshaar, de heer De Klerk, Ds. Batelaan, Ds. Remme, de heer Van Es, Ds. Klomp, de heer Balke en de heer Hendriks.)

die, tegen alle verwachting in, haar steun den G. Z. B. onthielden. Het had er veel van, alsof de levensvatbaarheid van deze planting niet groot was en ze zou moeten versterven om

In het Augustus-nummer 1916 van „Alle den Volcke" verscheen het volgende bericht:

„Geheel ten voordeele van den G. Z. B. zal in het najaar verschijnen de Christelijke Scheurkalender „Een handvol koren" voor het jaar 1917, met medewerking van de navolgende predikanten: Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden, te Feijenoord: Ds. W. Bieshaar, te Zetten; Ds. G. H. Beekenkamp, te Oldebroek; Ds. J. M. Ph. Schippers, te Bennekom; Ds. J. J. van Ingen, te Harderwijk; Ds. J. C. Klomp, te Rijssen; Ds. A. J. W. van Ingen, te Gameren; Ds. P. van Toorn, te Rotterdam; Ds. K. J. van den Berg, te Putten o. d. Veluwe; Ds. J. Goslinga, te Utrecht; Ds. A. Luteijn, te IJsselmonde; Ds. D. Plantinga, te Hoogeveen; Ds. A. Prins, te Doornspijk en Ds. J. A. van Boven, te Ede.

De Kalender zal met zorg worden bewerkt, terwijl het schild is ontworpen naar een tekst uit Hooglied 2 : 3.

De verkoopprijs van den Kalender zal zijn 60 cents.

Slechts bij een groote oplage kan de Kalender een flinke bate afwerpen.

Het Bestuur vertrouwt, dat al onze vrienden zullen mede helpen dezen Kalender alom geplaatst te krijgen.

Hulpvereenigingen zullen zeker niet achterblijven ons te steunen bij dit nieuwe werk, want ongetwijfeld is er van dezen Kalender overal een flink getal te plaatsen. En natuurlijk, hoe meer exemplaren onze vrienden zelf aan den man brengen, hoe meer er voor den Bond overschiet.

Natuurlijk wordt de Kalender ook in den boekhandel verkrijgbaar gesteld, terwijl overal agenten, die met billijke provisie tevreden zijn, gezocht worden. Men melde zich daartoe aan bij den Uitgever van den Kalender, S. W. Verploeg, Maliestraat, Utrecht.

Op den aanstaanden Zendingsdag is gelegenheid het proefschild te zien en op den Kalender in te teekenen, die dan in November a.s. wordt toegezonden.

Elk lid van den G. Z. B. hebbe dus met 1 Januari a.s. onzen kalender aan den wand en elk, die onze Zending een goed hart toedraagt, beproeve het eens een jaar met dezen kalender. En de Heere geve over dezen arbeid Zijnen zegen".

De eerste oplage bestond uit drieduizend exemplaren, welk getal geleidelijk geklommen is tot zesduizend. Eerst bij een uitgave in tienduizend exemplaren wordt de winst beduidend. Het hoogste bedrag, dat de G. Z. B. hiervan heeft ontvangen, is dat van het laatste jaar geweest, de toch al niet meer geringe som van zeven honderd gulden.

Het getal is niet zoo snel en zoo hoog geklommen als wel was gehoopt en bij meerdere samenwerking had gekund. Het heeft niet beantwoord aan de uitgesproken verwachting. Dat de wijze van uitgaaf hieraan geheel onschuldig is geweest, kan wel worden beweerd, maar niet volgehouden.

De Redactie van den Kalender is toevertrouwd aan den Voorzitter.

De medewerkers van den laatst verschenen Kalender waren behalve Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden, de predikanten Ds. van Boven van Ede; Ds. van Dorp van Utrecht; Ds. Kijftenbelt van Feijenoord; Ds. Klomp van Westbroek; Ds. Bieshaar van 's-Gravenhage; Ds. van den Berg van Amersfoort; Ds. Benes van Monster; Ds. Batelaan van Zeist; Ds. Luteijn van Muiden en Ds. van Toorn van Rotterdam.

Make de Heere in de toekomst ook deze handvol koren tot een ruischenden Libanon!

ZESDE HOOFDSTUK.

DE ZENDINGSDAGEN.

HET scheen wel eens in den beginne, als of de G. Z. B. geen voortgang kon hebben. Het aantal leden bleef gering. Na twee jaar was dit getal honderd vijf en twintig en toen de G. Z. B. zeven en een half jaar bestond telde de Bond nauwelijks vijf honderd leden. Deed de verdachtmaking van verschillenden kant geen goed, grooter kwaad werd berokkend door de haast niet te overwinnen vooroordeelen in die gemeenten, waar de gereformeerde prediking toch wel geliefd was en

DE REGELINGS-COMMISSIE VAN DEN ZENDINGSDAG.
(Van links naar rechts: De heer Paap. Ds. Bieshaar. de heer De Klerk. Ds. Batelaan. Ds. Remme. de heer Van Es. Ds. Klomp. de heer Balke en de heer Hendriks.)

die, tegen alle verwachting in, haar steun den G. Z. B. onthielden. Het had er veel van, alsof de levensvatbaarheid van deze planting niet groot was en ze zou moeten versterven om

straks uitgeroeid en als onnut buiten den kring der bestaande corporaties geworpen te worden.

Zeker zou dit geschied zijn, als de G. Z. B, maar los-weg door menschenhand onder ons volk was neergezet.

De Heere echter arbeidt zoo gansch anders dan wij, die de dingen gaarne grootscheeps en breed opzetten om dan in de uitkomst bitter teleurgesteld te worden.

De Heere werkt met kleine stekjes en fijne zaadkorrels. Een kindervoet vertrapt het brooze stekje al en de adem van een zuigeling kan de lichte korrels gemakkelijk wegblazen. Maar in die stekjes, door den Heere zelf geplant, schuilt *leven* en de zaadkorrels uit zijn zaaikorf blijken kiemkrachtig te zijn.

De Heere zelf heeft de positie van den G. Z. B. bevestigd. En juist daarom ging het zoo langzaam als het groeien langzaam gaat, doch ook zoo zeker als het groeien zeker gaat.

Het wortelstelsel is voor het oog verborgen. Ook van den G. Z. B. was het veelszins aan de spiedende blikken zelfs van het Bestuur onttrokken.

Slechts langzaam sloeg deze planting aan.

Het groeien in de diepte, het zoeken van de laagte en het naar-beneden-wortel-schieten gaat immer vooraf aan het vervullen van het land met zegen-dragende takken of ranken. Vroeg groot, vroeg dood, — is kenmerk van den spoedig verdorden wonderboom.

Dat inwortelen heeft den Bond stevig doen staan als een pilaar en vastigheid der waarheid, welke winden er ook door het land waaiden, die de takken deden zwiepen en buigen, en welke stormen er wervelden rondom zijn kruin.

Dat inwortelen in de diepte was het levensgeheim ook van den G. Z. B. en een vereischte voor het dragen van vruchten.

Deze zouden echter slechts rijpen op 's Heeren tijd en niet op dien van ons.

Alles heeft zijn bestemden tijd.

De Heere geeft stervensgenade niet bij blakenden welstand, doch eerst als de voet het donkere dal der schaduwen des doods moet betreden gelijk Hij Stefanus schonk het blinkend gelaat als van een engel, toen de hel tegen hem loskwam en de geworpen steenen beukten tegen het brooze lijf.

Het Bestuur had de breede vertakking van den G. Z. B., met vruchten beladen, liever vroeger gezien. Doch, als de levenswortelen zich uitspreiden aan de waterbeken van Gods Woord en vandaar hun levenskracht betrekken, kunnen die vruchten toch ook niet uitblijven. De kracht der genade, geput uit deze waterbeken, geeft vruchtdragend hout in het persoonlijk leven, maar ook in dat van een vereeniging.

Eerst toen ze noodig waren, werden de sappige vruchten onder het dekkend blad zichtbaar voor het verwonderd oog. Niet eerder, om maar in afhankelijkheid te doen opblikken naar Hem, van Wien alleen de wasdom komen kan. Niet later, om Hem te verheerlijken, die Zijn eer aan geen ander geeft en in Zijn ongehouden trouw en goedheid de belofte vervult, dat Hij, die roept, getrouw is, die het ook doen zal.

Het keerpunt voor den G. Z. B. is geworden het houden van de zendingsdagen. Als een openbaring kwam het hier voor ons te staan, wat in stilte groeide. Zong Oud-Israel van den Sabbathdag: „Dit is de dag, de roem der dagen, dien Israels God geheiligd heeft," van onzen Zendingsdag mogen we het ook zeggen, dat Israels God hem geheiligd, d.i. hem afgezonderd heeft, velen en den Bond zelven ten zegen.

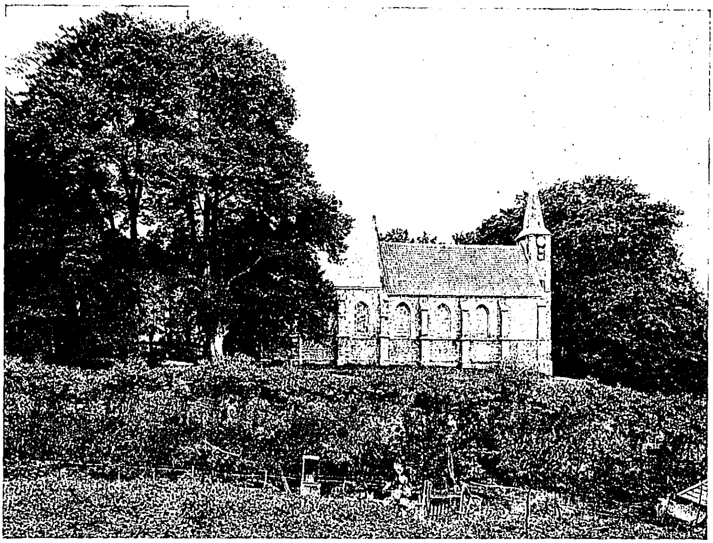
Eerlijk moet het bekend, dat noch de Algemeene Leden-vergadering, noch het Bestuur met blijde hoop op dezen ingeslagen weg den voet hebben gezet. Niet dan met vele bedenkingen en schoorvoetend, slechts met ingehouden tred is het Bestuur dezen weg gegaan.

De eerste Zendingsdag is gehouden den 31[en] Juli 1907 te Heelsum in de schoone omgeving van het liefelijk kerkje aldaar, welwillend hiertoe ter beschikking gesteld door den Hoogwelgeboren Heer Baron van Brakel van Doorwerth.

Daartoe is het niet ineens gekomen.

Tevoren was er al iets geweest, dat erop geleek. Maar aan een samenkomen in de open lucht was zelfs nog niet gedacht.

Te Bennekom zou in de kerk een samenkomst gehouden worden in het vroege voorjaar van 1904, voordat de werkzaamheden op het land begonnen waren. Het zou een samenzijn worden

Kerkje te Heelsum.

niet voor de gemeente Bennekom alleen. Men rekende op velen uit de naaste omgeving. De belangstelling in deze streek was echter overschat. Dit is wel uitgekomen in den loop der jaren. Maar voorloopig hield het Bestuur vast aan de gedachte hier den meesten steun en den besten klankbodem te vinden voor het bevel des Konings om het Evangelie te prediken aan alle creaturen. Eerst herhaalde teleurstelling kon er toe brengen naar elders koers te zetten. In haar klacht vraagt Debora over de Rubenieten, wier inbeeldingen des harten groot waren, „Waarom bleeft gij zitten tusschen de stallingen om te hooren het geblaat der kudden?" en die vraag kon hier toen worden herhaald.

Gode zij dank, in wiens handen de harten week worden als was, is er sinds dien tijd eenige kentering gekomen, al is het pas na vijf en twintig jaren. Thans merken we ook hier de eerste teekenen van begrijpend medeleven.

Bovendien werd de eerste schrede op dezen weg, wat de samenkomst te Bennekom zelve betreft, al een struikeling. Ds. van Griethuyzen van Delft, die des namiddags een referaat zou houden, meldde telegrafisch daarin verhinderd te zijn. Alleen de bidstond des avonds, waarin Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden optrad, ging door.

straks uitgeroeid en als onnut buiten den kring der bestaande corporaties geworpen te worden.

Zeker zou dit geschied zijn, als de G. Z. B, maar los-weg door menschenhand onder ons volk was neergezet.

De Heere echter arbeidt zoo gansch anders dan wij, die de dingen gaarne grootscheeps en breed opzetten om dan in de uitkomst bitter teleurgesteld te worden.

De Heere werkt met kleine stekjes en fijne zaadkorrels. Een kindervoet vertrapt het brooze stekje al en de adem van een zuigeling kan de lichte korrels gemakkelijk wegblazen. Maar in die stekjes, door den Heere zelf geplant, schuilt *leven* en de zaadkorrels uit zijn zaaikorf blijken kiemkrachtig te zijn.

De Heere zelf heeft de positie van den G. Z. B. bevestigd. En juist daarom ging het zoo langzaam als het groeien langzaam gaat, doch ook zoo zeker als het groeien zeker gaat.

Het wortelstelsel is voor het oog verborgen. Ook van den G. Z. B. was het veelszins aan de spiedende blikken zelfs van het Bestuur onttrokken.

Slechts langzaam sloeg deze planting aan.

Het groeien in de diepte, het zoeken van de laagte en het naar-beneden-wortel-schieten gaat immer vooraf aan het vervullen van het land met zegen-dragende takken of ranken. Vroeg groot, vroeg dood, — is kenmerk van den spoedig verdorden wonderboom.

Dat inwortelen heeft den Bond stevig doen staan als een pilaar en vastigheid der waarheid, welke winden er ook door het land waaiden, die de takken deden zwiepen en buigen, en welke stormen er wervelden rondom zijn kruin.

Dat inwortelen in de diepte was het levensgeheim ook van den G. Z. B. en een vereischte voor het dragen van vruchten.

Deze zouden echter slechts rijpen op 's Heeren tijd en niet op dien van ons.

Alles heeft zijn bestemden tijd.

De Heere geeft stervensgenade niet bij blakenden welstand, doch eerst als de voet het donkere dal der schaduwen des doods moet betreden gelijk Hij Stefanus schonk het blinkend gelaat als van een engel, toen de hel tegen hem loskwam en de geworpen steenen beukten tegen het brooze lijf.

Het Bestuur had de breede vertakking van den G. Z. B., met vruchten beladen, liever vroeger gezien. Doch, als de levenswortelen zich uitspreiden aan de waterbeken van Gods Woord en vandaar hun levenskracht betrekken, kunnen die vruchten toch ook niet uitblijven. De kracht der genade, geput uit deze waterbeken, geeft vruchtdragend hout in het persoonlijk leven, maar ook in dat van een vereeniging.

Eerst toen ze noodig waren, werden de sappige vruchten onder het dekkend blad zichtbaar voor het verwonderd oog. Niet eerder, om maar in afhankelijkheid te doen opblikken naar Hem, van Wien alleen de wasdom komen kan. Niet later, om Hem te verheerlijken, die Zijn eer aan geen ander geeft en in Zijn ongehouden trouw en goedheid de belofte vervult, dat Hij, die roept, getrouw is, die het ook doen zal.

Het keerpunt voor den G. Z. B. is geworden het houden van de zendingsdagen. Als een openbaring kwam het hier voor ons te staan, wat in stilte groeide. Zong Oud-Israel van den Sabbathdag: „Dit is de dag, de roem der dagen, dien Israels God geheiligd heeft," van onzen Zendingsdag mogen we het ook zeggen, dat Israels God hem geheiligd, d.i. hem afgezonderd heeft, velen en den Bond zelven ten zegen.

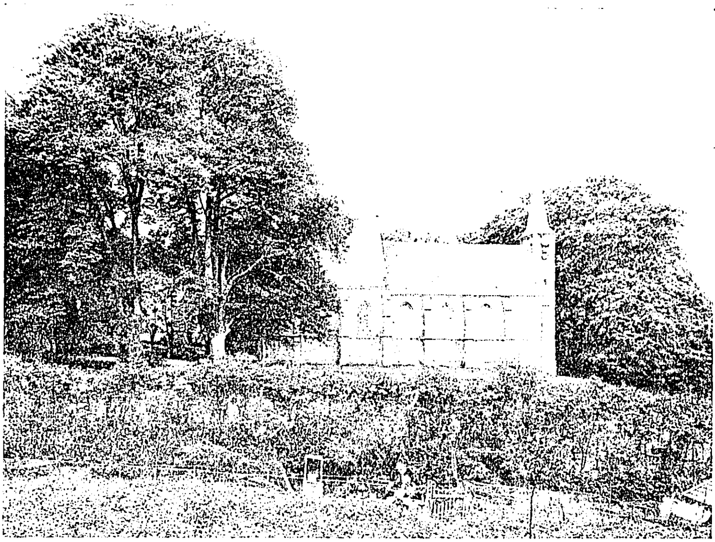
Eerlijk moet het bekend, dat noch de Algemeene Leden-vergadering, noch het Bestuur met blijde hoop op dezen ingeslagen weg den voet hebben gezet. Niet dan met vele bedenkingen en schoorvoetend, slechts met ingehouden tred is het Bestuur dezen weg gegaan.

De eerste Zendingsdag is gehouden den 31^{en} Juli 1907 te Heelsum in de schoone omgeving van het liefelijk kerkje aldaar, welwillend hiertoe ter beschikking gesteld door den Hoogwelgeboren Heer Baron van Brakel van Doorwerth.

Daartoe is het niet ineens gekomen.

Tevoren was er al iets geweest, dat erop geleek. Maar aan een samenkomen in de open lucht was zelfs nog niet gedacht.

Te Bennekom zou in de kerk een samenkomst gehouden worden in het vroege voorjaar van 1904, voordat de werkzaamheden op het land begonnen waren. Het zou een samenzijn worden

Kerkje te Heelsum.

niet voor de gemeente Bennekom alleen. Men rekende op velen uit de naaste omgeving. De belangstelling in deze streek was echter overschat. Dit is wel uitgekomen in den loop der jaren. Maar voorloopig hield het Bestuur vast aan de gedachte hier den meesten steun en den besten klankbodem te vinden voor het bevel des Konings om het Evangelie te prediken aan alle creaturen. Eerst herhaalde teleurstelling kon er toe brengen naar elders koers te zetten. In haar klacht vraagt Debora over de Rubenieten, wier inbeeldingen des harten groot waren, „Waarom bleeft gij zitten tusschen de stallingen om te hooren het geblaat der kudden?" en die vraag kon hier toen worden herhaald.

Gode zij dank, in wiens handen de harten week worden als was, is er sinds dien tijd eenige kentering gekomen, al is het pas na vijf en twintig jaren. Thans merken we ook hier de eerste teekenen van begrijpend medeleven.

Bovendien werd de eerste schrede op dezen weg, wat de samenkomst te Bennekom zelve betreft, al een struikeling. Ds. van Griethuyzen van Delft, die des namiddags een referaat zou houden, meldde telegrafisch daarin verhinderd te zijn. Alleen de bidstond des avonds, waarin Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden optrad, ging door.

Op de algemeene ledenvergadering van den 7en April 1904 te Utrecht gingen vele stemmen op om met ernst en klem te vragen het bij deze half mislukte poging niet te laten.

Reeds den 5en Mei van datzelfde jaar werd een zendingsdag te Ede gehouden, weer in de kerk. Het Bestuur bleef het maar zoeken in dit gedeelte van ons land. Maar al spraken des namiddags Ds. D. Boonstra en Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden, de eerste over het onderwerp, hoe de zending niet, de tweede, hoe ze wèl gedreven dient te worden, slechts enkele tientallen belangstellenden waren aanwezig. Anders was dat in den bidstond des avonds, waar Ds. Hupkes sprak over Hand. 16 : 9. Toen was de ruime kerk goed gevuld.

Toegang tot het terrein van den Zendingsdag te Driebergen.

Hierop volgden zulke zendingsdagen te Rotterdam en te Kralingen in September en in November te Putten. Ds. J. G. Dekking en Ds. W. Bieshaar hielden des namiddags de referaten te Rotterdam en de Voorzitter leidde te Kralingen des avonds den bidstond. De belangstelling was in de Maasstad vrij wat grooter dan op de vroeger gehouden zendingsdagen.

In Putten werd 's middags een referaat gehouden door Ds. J. C. Klomp en door Ds. W. Bieshaar en in den bidstond 's avonds ging Ds. C. J. Leenmans voor. De opkomst was hier meer moed-gevend ook in de namiddagsamenkomsten.

Met het organiseeren van zulke dagen te Genemuiden, waar Ds. Dekking en Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden referaten zouden houden, en Ds. Nijhuis den bidstond leidde, terwijl Ds. Boonstra dit te Veenendaal zou doen, waren de eerste schreden al gezet op den weg, welke naar Heelsum leidde, waar de eerste zendingsdag in de open lucht is gehouden.

Toen de Voorzitter, destijds niet langer predikant te Utrecht, maar te Renkum,

op de bestuursvergadering van 11 April 1907 voorstelde om in den komenden zomer weer zoo'n zendingsdag te houden, nu te Renkum of in de nabijheid daarvan, stelden de broeders Ds. Leenmans en Ds. Bieshaar voor, het bij gunstig weer niet in de kerk te doen. Hiertegen kwamen de bezwaren los. Zou het samenzijn dan niet te veel het karakter krijgen van een feest en het aanzien van een geestelijke kermis, het tegenovergestelde van wat werd beoogd?

Die vraag werd gemakkelijk beantwoord door de tegenvraag, of de Heiland niet meestal sprak in de vrije natuur, waar vaak velen zich schaarden rondom Hem, op Wiens lippen genade was uitgestort? Waren de apostelen Hem daarin niet gevolgd?

Al waren de omstandigheden van tijd, plaats en klimaat geheel anders, de eenvoudige

Toegang tot het terrein van den Zendingsdag te Driebergen.

verwijzing naar de bergrede en naar de toespraak van Paulus op den Areopagus moest voldoende wezen zijn bezwaren los te laten.

Toen het ten slotte in stemming werd gebracht, werd het voorstel met zes tegen drie stemmen aangenomen.

Werd deze eerste Zendingsdag in de open lucht den laatsten van de Julimaand gehouden, de volgende jaren is hij op één uitzondering na gesteld op den eersten Donderdag van de maand Augustus. Rekening houdend met de belangen van het landbouwbedrijf en met de eischen, welke dit stelt, werd deze datum voor den geschiktsten gehouden. In de meeste gevallen is dan de hooi- en roggebouw achter den rug en de tarweoogst nog niet begonnen.

Het is overbodig geworden in onze kringen dezen dag nog per advertentie bekend te maken. Als het maar even kan, houdt en maakt men zich dien dag wel vrij om in grooten getale op te komen en samen te zijn om naar de verkondiging van Gods Woord te luisteren en samen te bidden, dat zijn Koninkrijk kome ook in de Heiden-wereld.

Op de algemeene ledenvergadering van den 7en April 1904 te Utrecht gingen vele stemmen op om met ernst en klem te vragen het bij deze half mislukte poging niet te laten.

Reeds den 5en Mei van datzelfde jaar werd een zendingsdag te Ede gehouden, weer in de kerk. Het Bestuur bleef het maar zoeken in dit gedeelte van ons land. Maar al spraken des namiddags Ds. D. Boonstra en Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden, de eerste over het onderwerp, hoe de zending niet, de tweede, hoe ze wèl gedreven dient te worden, slechts enkele tientallen belangstellenden waren aanwezig. Anders was dat in den bidstond des avonds, waar Ds. Hupkes sprak over Hand. 16 : 9. Toen was de ruime kerk goed gevuld.

Toegang tot het terrein van den Zendingsdag te Driebergen.

Hierop volgden zulke zendingsdagen te Rotterdam en te Kralingen in September en in November te Putten. Ds. J. G. Dekking en Ds. W. Bieshaar hielden des namiddags de referaten te Rotterdam en de Voorzitter leidde te Kralingen des avonds den bidstond. De belangstelling was in de Maasstad vrij wat grooter dan op de vroeger gehouden zendingsdagen.

In Putten werd 's middags een referaat gehouden door Ds. J. C. Klomp en door Ds. W. Bieshaar en in den bidstond 's avonds ging Ds. C. J. Leenmans voor. De opkomst was hier meer moed-gevend ook in de namiddagsamenkomsten.

Met het organiseeren van zulke dagen te Genemuiden, waar Ds. Dekking en Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden referaten zouden houden, en Ds. Nijhuis den bidstond leidde, terwijl Ds. Boonstra dit te Veenendaal zou doen, waren de eerste schreden al gezet op den weg, welke naar Heelsum leidde, waar de eerste zendingsdag in de open lucht is gehouden.

Toen de Voorzitter, destijds niet langer predikant te Utrecht, maar te Renkum,

op de bestuursvergadering van 11 April 1907 voorstelde om in den komenden zomer weer zoo'n zendingsdag te houden, nu te Renkum of in de nabijheid daarvan, stelden de broeders Ds. Leenmans en Ds. Bieshaar voor, het bij gunstig weer niet in de kerk te doen. Hiertegen kwamen de bezwaren los. Zou het samenzijn dan niet te veel het karakter krijgen van een feest en het aanzien van een geestelijke kermis, het tegenovergestelde van wat werd beoogd?

Die vraag werd gemakkelijk beantwoord door de tegenvraag, of de Heiland niet meestal sprak in de vrije natuur, waar vaak velen zich schaarden rondom Hem, op Wiens lippen genade was uitgestort? Waren de apostelen Hem daarin niet gevolgd?

Al waren de omstandigheden van tijd, plaats en klimaat geheel anders, de eenvoudige

Toegang tot het terrein van den Zendingsdag te Driebergen.

verwijzing naar de bergrede en naar de toespraak van Paulus op den Areopagus moest voldoende wezen zijn bezwaren los te laten.

Toen het ten slotte in stemming werd gebracht, werd het voorstel met zes tegen drie stemmen aangenomen.

Werd deze eerste Zendingsdag in de open lucht den laatsten van de Julimaand gehouden, de volgende jaren is hij op één uitzondering na gesteld op den eersten Donderdag van de maand Augustus. Rekening houdend met de belangen van het landbouwbedrijf en met de eischen, welke dit stelt, werd deze datum voor den geschiktsten gehouden. In de meeste gevallen is dan de hooi- en roggebouw achter den rug en de tarweoogst nog niet begonnen.

Het is overbodig geworden in onze kringen dezen dag nog per advertentie bekend te maken. Als het maar even kan, houdt en maakt men zich dien dag wel vrij om in grooten getale op te komen en samen te zijn om naar de verkondiging van Gods Woord te luisteren en samen te bidden, dat zijn Koninkrijk kome ook in de Heiden-wereld.

Het is niet de bedoeling al de achttien zendingsdagen in dit hoofdstuk één voor één te beschrijven. We willen niet gaan catalogiseeren. Voor den onderzoeker gaat het bij elke rivier, die stroomt door een land en het vruchtbaar maakt, vooral om de beantwoording van de vraag, vanwaar ze komt.

Hoe lang en hoe velen hebben gezocht naar de bronnen van den Nijl, eer ze waren gevonden!

Wat voor een land een vruchtbaar-makende rivier is door de slib, welke ze aanbrengt, en door het verkeer, dat ze vergemakkelijkt en bevordert, is de Zendingsdag geweest voor den G. Z. B. Wat de Nijl is voor Egypte, de Theems voor Engeland en de Rijn voor

Bergplaats der Fietsen.

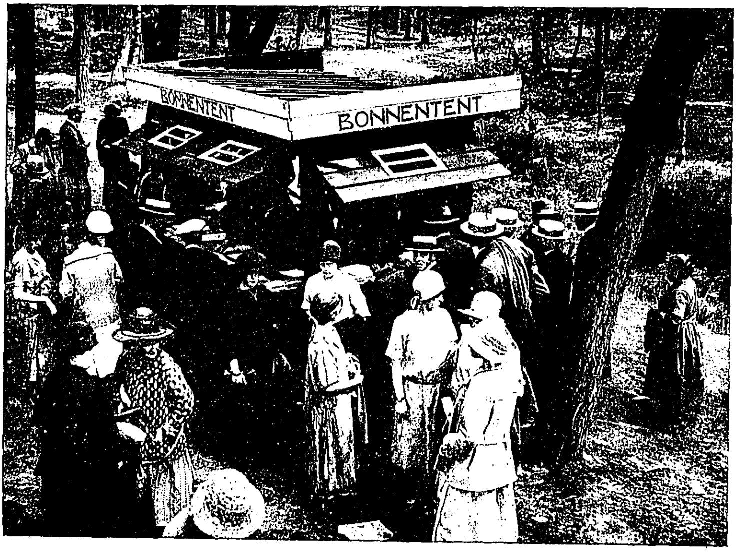
ons land, is de Zendingsdag geweest voor onzen Bond. Hij ook heeft door het genadig bestel des Heeren het verkeer bevorderd, duizenden bij elkander gebracht en bij niet weinigen banden gelegd voor heel het leven, zoodat de komst van dezen dag met verlangen en biddend door hen werd verbeid. Stonden ze gaarne van het hunne af voor den arbeid van de zending om het achter te laten gelijk een rivier het vruchtbaar-makend slijk; meer dan werd achtergelaten, werd meegenomen; altijd meer ontvangen dan gegeven, gelijk een stroom, die slechts slib laat zinken, meer wegdraagt in de zwaar bevrachte schepen, welke hij torst, dan wat hij afgeeft in het zakkend slijk.

Evenals de loop van een rivier, waarvan we den oorsprong al weten, met een enkele streep op de kaart wordt aangeduid, zoo willen we in slechts weinig woorden het verloop schetsen van de zendingsdagen, die gevolgd zijn op den eersten officieelen Zendingsdag in de vrije natuur, te Heelsum gehouden, na het ontstaan ervan eerst breedvoerig te hebben meegedeeld.

Deze Zendingsdag te Heelsum met zijn ongeveer vijfhonderd bezoekers opende de

oogen van het Bestuur ervoor, waar de meeste sympathie voor het werk van den G. Z. B. werd gevonden. Van dit betrekkelijk klein aantal bezoekers, dat het Bestuur evenwel niet tegenviel, kwamen de meesten juist van ver, vooral uit Holland. Om tijdig aanwezig te zijn waren er, die zich reeds in het donker van den vroegen morgen op pad hadden begeven en dat beteekent wat, als het nog Juli is. Een helder inzicht werd hierdoor gegeven in den te volgen weg. Een ander centrum, gemakkelijker te bereiken dan het betrekkelijk afgelegen Heelsum, moest voor een volgenden keer worden gezocht.

Eerst scheen het zoeken hiernaar tevergeefs. Menigmaal werd gevreesd, dat geen terrein te verkrijgen zou zijn. En ziet! Ten slotte is een plaats gevonden, die allergeschiktst mag heeten.

Bonnentent.

Nabij het station Driebergen, op vijf en twintig minuten afstand vandaar, verzamelden zich de bezoekers van den tweeden Zendingsdag.

Welk een verschil met den eersten!

Te Heelsum een betrekkelijk kleine schare.

Te Driebergen een ontzaglijke menigte, die zoovele duizenden telde als de eerste in de honderden liep.

Te Heelsum buiïg de lucht, van tijd tot tijd regen en telkenmale de vrees, dat het kerkje nog zou moeten worden ontsloten om te schuilen.

Te Driebergen het heerlijkste zomerweer, dat zich denken laat. Na den regen, die rijkelijk in den verloopen nacht alles had verkwikt, zonneschijn en geen wind.

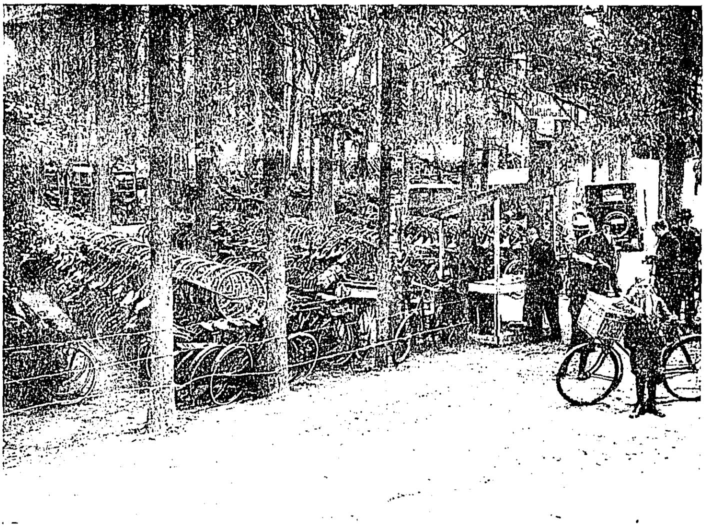
De gemeenteraad van Driebergen heeft den G. Z. B. tegenover zich in schuld van dankbaarheid gebracht door, zoo dikwerf de aanvrage kwam om hetzelfde terrein voor een volgenden keer, hierover goedgunstig te beschikken.

En dat is nog al eens geschied.

Het is niet de bedoeling al de achttien zendingsdagen in dit hoofdstuk één voor één te beschrijven. We willen niet gaan catalogiseeren. Voor den onderzoeker gaat het bij elke rivier, die stroomt door een land en het vruchtbaar maakt, vooral om de beantwoording van de vraag, vanwaar ze komt.

Hoe lang en hoe velen hebben gezocht naar de bronnen van den Nijl, eer ze waren gevonden!

Wat voor een land een vruchtbaar-makende rivier is door de slib, welke ze aanbrengt, en door het verkeer, dat ze vergemakkelijkt en bevordert, is de Zendingsdag geweest voor den G. Z. B. Wat de Nijl is voor Egypte, de Theems voor Engeland en de Rijn voor

Bergplaats der Fietsen.

ons land, is de Zendingsdag geweest voor onzen Bond. Hij ook heeft door het genadig bestel des Heeren het verkeer bevorderd, duizenden bij elkander gebracht en bij niet weinigen banden gelegd voor heel het leven, zoodat de komst van dezen dag met verlangen en biddend door hen werd verbeid. Stonden ze gaarne van het hunne af voor den arbeid van de zending om het achter te laten gelijk een rivier het vruchtbaar-makend slijk; meer dan werd achtergelaten, werd meegenomen; altijd meer ontvangen dan gegeven, gelijk een stroom, die slechts slib laat zinken, meer wegdraagt in de zwaar bevrachte schepen, welke hij torst, dan wat hij afgeeft in het zakkend slijk.

Evenals de loop van een rivier, waarvan we den oorsprong al weten, met een enkele streep op de kaart wordt aangeduid, zoo willen we in slechts weinig woorden het verloop schetsen van de zendingsdagen, die gevolgd zijn op den eersten officieelen Zendingsdag in de vrije natuur, te Heelsum gehouden, na het ontstaan ervan eerst breedvoerig te hebben meegedeeld.

Deze Zendingsdag te Heelsum met zijn ongeveer vijfhonderd bezoekers opende de

oogen van het Bestuur ervoor, waar de meeste sympathie voor het werk van den G. Z. B. werd gevonden. Van dit betrekkelijk klein aantal bezoekers, dat het Bestuur evenwel niet tegenviel, kwamen de meesten juist van ver, vooral uit Holland. Om tijdig aanwezig te zijn waren er, die zich reeds in het donker van den vroegen morgen op pad hadden begeven en dat beteekent wat, als het nog Juli is. Een helder inzicht werd hierdoor gegeven in den te volgen weg. Een ander centrum, gemakkelijker te bereiken dan het betrekkelijk afgelegen Heelsum, moest voor een volgenden keer worden gezocht.

Eerst scheen het zoeken hiernaar tevergeefs. Menigmaal werd gevreesd, dat geen terrein te verkrijgen zou zijn. En ziet! Ten slotte is een plaats gevonden, die allergeschiktst mag heeten.

Bonnentent.

Nabij het station Driebergen, op vijf en twintig minuten afstand vandaar, verzamelden zich de bezoekers van den tweeden Zendingsdag.

Welk een verschil met den eersten!

Te Heelsum een betrekkelijk kleine schare.

Te Driebergen een ontzaglijke menigte, die zoovele duizenden telde als de eerste in de honderden liep.

Te Heelsum buiïg de lucht, van tijd tot tijd regen en telkenmale de vrees, dat het kerkje nog zou moeten worden ontsloten om te schuilen.

Te Driebergen het heerlijkste zomerweer, dat zich denken laat. Na den regen, die rijkelijk in den verloopen nacht alles had verkwikt, zonneschijn en geen wind.

De gemeenteraad van Driebergen heeft den G. Z. B. tegenover zich in schuld van dankbaarheid gebracht door, zoo dikwerf de aanvrage kwam om hetzelfde terrein voor een volgenden keer, hierover goedgunstig te beschikken.

En dat is nog al eens geschied.

Van de achttien zendingsdagen werden er niet minder dan twaalf te Rijsenburg gehouden.

De Regelings-commissie van de zendingsdagen meende velen een dienst te doen door eens op een ander terrein dan hier verzamelen te blazen. Die dienst bleek minder groot dan zij gedacht had. In de jaren 1911, 1917 en 1918 werd hij te Zeist gehouden en in 1915 en 1921 te Soestdijk, op het terrein, door H. M. de Koningin-Moeder welwillend afgestaan.

De Zendingsdag van het jaar 1914 is ook wel in deze telling van achttien opgenomen, maar deze Landdag der Gereformeerden in de Hervormde Kerk moest worden afbesteld.

Reeds waren alle voorbereidende maatregelen genomen en de onkosten voor dezen Zendingsdag gemaakt. Reeds hadden de bladen gemeld, dat H. M. Koningin Emma den

Kijkjes op het Consumptie-veld.

Zendingsdag op haar landgoed zou bezoeken, toen Vrijdag den 31^{en} Juli 1914, de mobilisatie werd afgekondigd. Nog denzelfden dag werd te Utrecht besloten geen Zendingsdag te houden, omdat in Europa de oorlogsbrand werd ontstoken en een volkerenkrijg een aanvang ging nemen, die helaas langer dan vier jaren duurde.

Zaterdag, 1 Augustus, werd naar de voornaamste plaatsen nog bericht gezonden, opdat des Zondags zou kunnen worden afgekondigd, dat de Zendingsdag niet doorging. Er werden nog kaarten gedrukt van den volgenden inhoud:

„Zendingsdag op 6 Augustus a. s. wordt niet gehouden om den toestand van land en volk. Gelieve dit bekend te maken in ruimen kring."

Toen 's Maandagsmorgens deze kaarten zouden worden verzonden, liepen er dien dag zelfs geen posttreinen. De regeering had voor de groote troepenverplaatsing beslag gelegd op al het rollend materiaal.

De Heere heeft in die benarde dagen de zijnen den dubbelen zegen laten gevoelen,

den zegen van aller volstrekte afhankelijkheid van Hem en dien van Zijne onwankelbare genade voor vorstenhuis en vaderland.

De naam van de Regelings-commissie van de zendingsdagen is in dit verband al even tevoren genoemd, zonderdat van haar ontstaan en van haar werk nog met een woord is gerept. Voor het organiseeren van den eersten Zendingsdag werd incidenteel een Regelings-commissie benoemd op de algemeene ledenvergadering van 11 April 1907. Ze bestond uit de broeders Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden, Ds. M. Jongebreur, Ds. L. van Mastrigt en Ds. W. Bieshaar. Zij werden alleen gekozen om deze commissie te vormen, omdat hun standplaatsen Renkum, Veenendaal, Barneveld en Zetten niet ver van Heelsum lagen en dit het samenkomen voor hen gemakkelijk en voor den Bond voordeelig maakte.

Het bruggetje naar het Consumptie-terrein

Den 16den October benoemde de algemeene ledenvergadering een Regelings-commissie voor den tweeden Zendingsdag, tot het houden waarvan reeds besloten was. De leden hiervan waren Ds. Beekenkamp, Ds. Datema Jr. en Ds. J. C. Klomp. Al spoedig werden haar nog anderen toegevoegd en hare bevoegdheid uitgebreid. Aan haar zou worden overgelaten de keuze van het terrein, de vaststelling van het aantal zendingsdagen en van de spreekplaatsen, en van haar zouden de uitnoodigingen uitgaan tot hen, die deze spreekbeurten zouden vervullen.

De commissie van drie werd er een van vijf door de toetreding van Ds. Leenmans en den heer M. J. P. Vermooten.

Het bleek echter wel in de toekomst, omdat de commissie alles in handen hield, zelve zorgde voor de inrichting van en op het terrein, de zorg aan zich hield van en voor de consumptietenten, het inslaan en den verkoop van wat hier te krijgen was en zooveel meer, dat deze commissie van vijf er een moest worden van negen.

Van de achttien zendingsdagen werden er niet minder dan twaalf te Rijsenburg gehouden.

De Regelings-commissie van de zendingsdagen meende velen een dienst te doen door eens op een ander terrein dan hier verzamelen te blazen. Die dienst bleek minder groot dan zij gedacht had. In de jaren 1911, 1917 en 1918 werd hij te Zeist gehouden en in 1915 en 1921 te Soestdijk, op het terrein, door H. M. de Koningin-Moeder welwillend afgestaan.

De Zendingsdag van het jaar 1914 is ook wel in deze telling van achttien opgenomen, maar deze Landdag der Gereformeerden in de Hervormde Kerk moest worden afbesteld.

Reeds waren alle voorbereidende maatregelen genomen en de onkosten voor dezen Zendingsdag gemaakt. Reeds hadden de bladen gemeld, dat H. M. Koningin Emma den

Kijkjes op het Consumptie-veld.

Zendingsdag op haar landgoed zou bezoeken, toen Vrijdag den 31^en^ Juli 1914, de mobilisatie werd afgekondigd. Nog denzelfden dag werd te Utrecht besloten geen Zendingsdag te houden, omdat in Europa de oorlogsbrand werd ontstoken en een volkerenkrijg een aanvang ging nemen, die helaas langer dan vier jaren duurde.

Zaterdag, 1 Augustus, werd naar de voornaamste plaatsen nog bericht gezonden, opdat des Zondags zou kunnen worden afgekondigd, dat de Zendingsdag niet doorging. Er werden nog kaarten gedrukt van den volgenden inhoud:

„Zendingsdag op 6 Augustus a. s. wordt niet gehouden om den toestand van land en volk. Gelieve dit bekend te maken in ruimen kring."

Toen 's Maandagsmorgens deze kaarten zouden worden verzonden, liepen er dien dag zelfs geen posttreinen. De regeering had voor de groote troepenverplaatsing beslag gelegd op al het rollend materiaal.

De Heere heeft in die benarde dagen de zijnen den dubbelen zegen laten gevoelen,

den zegen van aller volstrekte afhankelijkheid van Hem en dien van Zijne onwankelbare genade voor vorstenhuis en vaderland.

De naam van de Regelings-commissie van de zendingsdagen is in dit verband al even tevoren genoemd, zonderdat van haar ontstaan en van haar werk nog met een woord is gerept.

Voor het organiseeren van den eersten Zendingsdag werd incidenteel een Regelings-commissie benoemd op de algemeene ledenvergadering van 11 April 1907. Ze bestond uit de broeders Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden, Ds. M. Jongebreur, Ds. L. van Mastrigt en Ds. W. Bieshaar. Zij werden alleen gekozen om deze commissie te vormen, omdat hun standplaatsen Renkum, Veenendaal, Barneveld en Zetten niet ver van Heelsum lagen en dit het samenkomen voor hen gemakkelijk en voor den Bond voordeelig maakte.

Het bruggetje naar het Consumptie-terrein

Den 16[den] October benoemde de algemeene ledenvergadering een Regelings-commissie voor den tweeden Zendingsdag, tot het houden waarvan reeds besloten was. De leden hiervan waren Ds. Beekenkamp, Ds. Datema Jr. en Ds. J. C. Klomp. Al spoedig werden haar nog anderen toegevoegd en hare bevoegdheid uitgebreid. Aan haar zou worden overgelaten de keuze van het terrein, de vaststelling van het aantal zendingsdagen en van de spreekplaatsen, en van haar zouden de uitnoodigingen uitgaan tot hen, die deze spreekbeurten zouden vervullen.

De commissie van drie werd er een van vijf door de toetreding van Ds. Leenmans en den heer M. J. P. Vermooten.

Het bleek echter wel in de toekomst, omdat de commissie alles in handen hield, zelve zorgde voor de inrichting van en op het terrein, de zorg aan zich hield van en voor de consumptietenten, het inslaan en den verkoop van wat hier te krijgen was en zooveel meer, dat deze commissie van vijf er een moest worden van negen.

Zij worden gekozen door de algemeene ledenvergadering en zijn terstond herkiesbaar.

Bij een afzonderlijk reglement voor de Regelingscommissie van 2 Mei 1912 werden hare bevoegdheden en plichten omschreven en vastgesteld. Om zooveel mogelijk contact met het Bestuur te houden, zouden bij voorkeur twee leden worden gekozen uit het Bestuur en één uit de Redactie van „Alle den Volcke", die haar de beschikking te geven had over een gedeelte van de plaatsruimte in het orgaan van den Bond tot het doen van mededeelingen, welke op de zendingsdagen betrekking hebben.

Indien er bij eenige commissie stabiliteit in hare leden gewenscht, ja, noodzakelijk is, dan zeker bij die ter regeling van de zendingsdagen, omdat hieraan zoo heel veel vastzit en dan alleen de ervaring, bij vorige gelegenheden opgedaan, dienstbaar gemaakt kan worden aan die volgen.

Dit voorrecht van stabiliteit heeft de Regelingscommissie mogen hebben, wat het slagen van de zendingsdagen in niet geringe mate ten goede is gekomen.

Onder het voorzitterschap van Ds. C. J. Leenmans, die met den scriba, Ds. J. C. Klomp en den penningmeester den heer M. J. P. Vermooten, het moderamen van deze commissie vormde, heeft zij menigen zendingsdag voorbereid.

Ds. C. J. Klomp is al de jaren tot nu toe secretaris geweest met een trouw, die velen beschaamt; hij is dit zelfs gebleven in den voor hem bijzonder drukken tijd, toen aan hem als penningmeester van den G. Z. B. ook nog was toevertrouwd het beheer van de gelden van den Bond.

Zuster Marie.

Toen de heer M. J. P. Vermooten de functie van Penningmeester der Regelingscommissie niet langer waarnemen kon, heeft Ds. W. Bieshaar die van hem overgenomen en die vervuld van 1915 tot heden.

In 1919 volgde Ds. J. J. van Ingen als Voorzitter Ds. Leenmans op. Hij is dit tot zijn dood, 14 Februari 1925, gebleven. Ds. J. H. F. Remme van Amsterdam werd in zijn plaats benoemd, zoodat de tegenwoordige Regelingscommissie van den G. Z. B. voor het houden van zendingsdagen bestaat uit de broeders Ds. J. H. F. Remme, Voorzitter; Ds. J. C. Klomp, Secretaris; Ds. W. Bieshaar, Penningmeester; en de assessoren de heer C. J. Hendriks te Utrecht; de heeren J. M. Paap en P. C. van Es, beiden te Zeist; Ds. B. Batelaan te Utrecht en den heer C. Balke te Baarn.

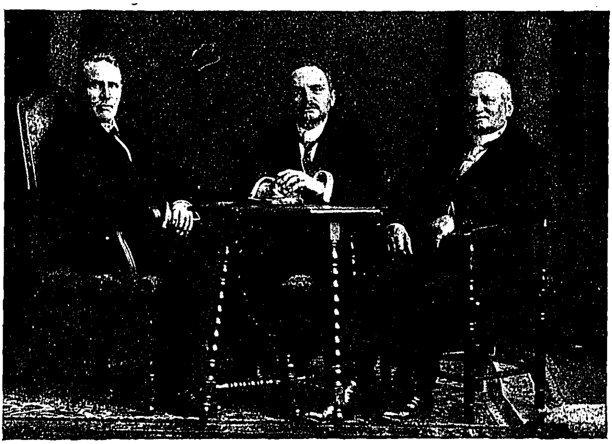
De Regelings-commissie heeft het recht zich voor het houden van één zendingsdag leden te assumeeren. Bij de bestaande vacature door het overlijden van Ds. J. J. van Ingen, heeft ze van dat recht gebruik gemaakt. Tot dat de Algemeene ledenvergadering in deze vacature heeft voorzien, heeft ze zich verzekerd van de hulp van Ds. J. H. Gunning van de Lage Vuursche voor het houden van den Achttienden Zendingsdag.

Meermalen heeft de heer D. de Klerk, hoofd der Christelijke school te Zetten, de Commissie bijgestaan. Met hem is zuster Marie uit het Diaconessenhuis te Hilversum geen

onbekende op het terrein. De commissie toch vond het niet verantwoord om niemand ter plaatse te hebben om hulp te kunnen verleenen bij voorkomende plotselinge ongesteldheden of ongevallen, waar duizenden menschen bij elkander zijn. Door haar goede zorgen is de dag voor menigeen nog een dag van zegen en genot geworden, ofschoon het omgekeerde dreigde het geval te zullen wezen. De noodzakelijkheid van de tegenwoordigheid van een zuster op het terrein is wel gebleken. Gewoonlijk had zuster Marie den geheelen dag de handen vol, vooral bij warm weer.

Indien eenigszins mogelijk, werden ten minste enkele leden voor de commissie gezocht in den omtrek van Driebergen, omdat er reeds dagen tevoren ter plaatse zooveel te regelen was. Daarin is ze uitnemend geslaagd.

De uitvoering der genomen besluiten kon in de meeste gevallen worden overgelaten aan de Zeister broeders, die heel veel tot het welslagen van onze Zendingsdagen hebben bijgedragen.

Van links naar rechts: de heer P. C. van Es, J. M. Paap en H. J. van Nie.

Het driemanschap uit Zeist, de heeren H. J. van Nie, J. M. Paap en P. C. van Es hebben zich in dat opzicht bijzonder verdienstelijk gemaakt gedurende jaren achtereen.

Toen de heer Van Nie zich wat moest ontzien en daarom ontslag vroeg, waren we zoo gelukkig een goeden plaatsvervanger voor hem te vinden in den heer C. Balke uit Baarn. Hem had de commissie leeren kennen en waardeeren op den Zendingsdag, te Soestdijk gehouden, waar hij ze toen voor dien éénenkeer met raad en daad ter zijde stond. De commissie wist dus, wat ze deed, toen ze hem aan de Algemeene Ledenvergadering ter benoeming voordroeg en ze was dankbaar, dat hij deze benoeming aannam en die tijdelijk toegevoegde kracht een vaste plaats in haar midden verkreeg.

De heer C. J. Hendriks uit Utrecht had de bijzondere gave om alles geregeld en rustig te doen verloopen bij den ingang, hoe druk het ook kon zijn, waar duizenden toegang vroegen.

Het bleek al bij den eersten keer te Rijsenburg, dat de ruimte rondom één spreekplaats bij zulk druk bezoek te beperkt was. In het vervolg is daarmee rekening gehouden.

In 1908 werd voor het eerst een toegangsprijs voor een programma gevraagd. De onkosten, aan de ontvangst van zoovelen verbonden, maakten dit noodzakelijk. Tegenwoordig wordt een programma uitgereikt tegen betaling van vijftig cent; den eersten keer was de prijs op een kwartje gesteld.

Er zijn ook nog wel andere zendingsdagen voor den G. Z. B. georganiseerd behalve de genoemde, n.l. te Hoogeveen in het Spaarbankbosch, te Valkenveen op het landgoed van Jhr. Dudok van Heel, te Ermelo in het Johannesbosch, te Wapenvelde, te Wilnis, te Zwolle e.a. Deze gingen echter niet rechtstreeks van de Regelings-commissie uit, maar van

Zij worden gekozen door de algemeene ledenvergadering en zijn terstond herkiesbaar.

Bij een afzonderlijk reglement voor de Regelingscommissie van 2 Mei 1912 werden hare bevoegdheden en plichten omschreven en vastgesteld. Om zooveel mogelijk contact met het Bestuur te houden, zouden bij voorkeur twee leden worden gekozen uit het Bestuur en één uit de Redactie van „Alle den Volcke", die haar de beschikking te geven had over een gedeelte van de plaatsruimte in het orgaan van den Bond tot het doen van mededeelingen, welke op de zendingsdagen betrekking hebben.

Indien er bij eenige commissie stabiliteit in hare leden gewenscht, ja, noodzakelijk is, dan zeker bij die ter regeling van de zendingsdagen, omdat hieraan zoo heel veel vastzit en dan alleen de ervaring, bij vorige gelegenheden opgedaan, dienstbaar gemaakt kan worden aan die volgen.

Dit voorrecht van stabiliteit heeft de Regelingscommissie mogen hebben, wat het slagen van de zendingsdagen in niet geringe mate ten goede is gekomen.

Onder het voorzitterschap van Ds. C. J. Leenmans, die met den scriba, Ds. J. C. Klomp en den penningmeester den heer M. J. P. Vermooten, het moderamen van deze commissie vormde, heeft zij menigen zendingsdag voorbereid.

Zuster Marie.

Ds. C. J. Klomp is al de jaren tot nu toe secretaris geweest met een trouw, die velen beschaamt; hij is dit zelfs gebleven in den voor hem bijzonder drukken tijd, toen aan hem als penningmeester van den G. Z. B. ook nog was toevertrouwd het beheer van de gelden van den Bond.

Toen de heer M. J. P. Vermooten de functie van Penningmeester der Regelingscommissie niet langer waarnemen kon, heeft Ds. W. Bieshaar die van hem overgenomen en die vervuld van 1915 tot heden.

In 1919 volgde Ds. J. J. van Ingen als Voorzitter Ds. Leenmans op. Hij is dit tot zijn dood, 14 Februari 1925, gebleven. Ds. J. H. F. Remme van Amsterdam werd in zijn plaats benoemd, zoodat de tegenwoordige Regelingscommissie van den G. Z. B. voor het houden van zendingsdagen bestaat uit de broeders Ds. J. H. F. Remme, Voorzitter; Ds. J. C. Klomp, Secretaris; Ds. W. Bieshaar, Penningmeester; en de assessoren de heer C. J. Hendriks te Utrecht; de heeren J. M. Paap en P. C. van Es, beiden te Zeist; Ds. B. Batelaan te Utrecht en den heer C. Balke te Baarn.

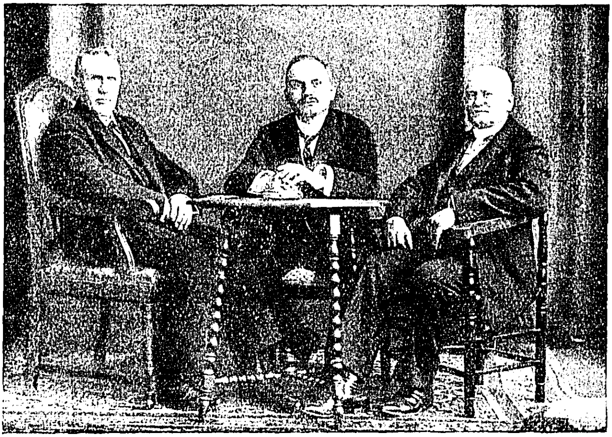
De Regelings-commissie heeft het recht zich voor het houden van één zendingsdag leden te assumeeren. Bij de bestaande vacature door het overlijden van Ds. J. J. van Ingen, heeft ze van dat recht gebruik gemaakt. Tot dat de Algemeene ledenvergadering in deze vacature heeft voorzien, heeft ze zich verzekerd van de hulp van Ds. J. H. Gunning van de Lage Vuursche voor het houden van den Achttienden Zendingsdag.

Meermalen heeft de heer D. de Klerk, hoofd der Christelijke school te Zetten, de Commissie bijgestaan. Met hem is zuster Marie uit het Diaconessenhuis te Hilversum geen

onbekende op het terrein. De commissie toch vond het niet verantwoord om niemand ter plaatse te hebben om hulp te kunnen verleenen bij voorkomende plotselinge ongesteldheden of ongevallen, waar duizenden menschen bij elkander zijn. Door haar goede zorgen is de dag voor menigeen nog een dag van zegen en genot geworden, ofschoon het omgekeerde dreigde het geval te zullen wezen. De noodzakelijkheid van de tegenwoordigheid van een zuster op het terrein is wel gebleken. Gewoonlijk had zuster Marie den geheelen dag de handen vol, vooral bij warm weer.

Indien eenigszins mogelijk, werden ten minste enkele leden voor de commissie gezocht in den omtrek van Driebergen, omdat er reeds dagen tevoren ter plaatse zooveel te regelen was. Daarin is ze uitnemend geslaagd.

De uitvoering der genomen besluiten kon in de meeste gevallen worden overgelaten aan de Zeister broeders, die heel veel tot het welslagen van onze Zendingsdagen hebben bijgedragen.

Van links naar rechts: de heer P. C. van Es, J. M. Paap en H. J. van Nie.

Het driemanschap uit Zeist, de heeren H. J. van Nie, J. M. Paap en P. C. van Es hebben zich in dat opzicht bijzonder verdienstelijk gemaakt gedurende jaren achtereen.

Toen de heer Van Nie zich wat moest ontzien en daarom ontslag vroeg, waren we zoo gelukkig een goeden plaatsvervanger voor hem te vinden in den heer C. Balke uit Baarn. Hem had de commissie leeren kennen en waardeeren op den Zendingsdag, te Soestdijk gehouden, waar hij ze toen voor dien éénen keer met raad en daad ter zijde stond. De commissie wist dus, wat ze deed, toen ze hem aan de Algemeene Ledenvergadering ter benoeming voordroeg en ze was dankbaar, dat hij deze benoeming aannam en die tijdelijk toegevoegde kracht een vaste plaats in haar midden verkreeg.

De heer C. J. Hendriks uit Utrecht had de bijzondere gave om alles geregeld en rustig te doen verloopen bij den ingang, hoe druk het ook kon zijn, waar duizenden toegang vroegen.

Het bleek al bij den eersten keer te Rijsenburg, dat de ruimte rondom één spreekplaats bij zulk druk bezoek te beperkt was. In het vervolg is daarmee rekening gehouden.

In 1908 werd voor het eerst een toegangsprijs voor een programma gevraagd. De onkosten, aan de ontvangst van zoovelen verbonden, maakten dit noodzakelijk. Tegenwoordig wordt een programma uitgereikt tegen betaling van vijftig cent; den eersten keer was de prijs op een kwartje gesteld.

Er zijn ook nog wel andere zendingsdagen voor den G.Z.B. georganiseerd behalve de genoemde, n.l. te Hoogeveen in het Spaarbankbosch, te Valkenveen op het landgoed van Jhr. Dudok van Heel, te Ermelo in het Johannesbosch, te Wapenvelde, te Wilnis, te Zwolle e.a. Deze gingen echter niet rechtstreeks van de Regelings-commissie uit, maar van

In de pauze.

de hulpvereenigingen en ze droegen alle, de een meer de ander minder, een plaatselijk of provinciaal karakter. Alleen voor het houden van den zendingsdag te Hoogeveen in 1917 en in 1920 is de hulp van de Regelingscommissie gevraagd en verleend.

Veel is er nog te vertellen van deze dagen, o.m., welke onderwerpen werden behandeld en wie het geweest zijn, die hier hebben gesproken. Een lange lijst hiervan was gemakkelijk op te maken. Het bestek van dit Gedenkboek laat het echter niet toe. We vermelden alleen wijlen zendeling Van de Loosdrecht, die vlak voor zijn heengaan in 1913 sprak over „Op UwWoord", zendeling Belksma, die in 1924, toen hij zijn verloftijd in het vaderland doorbracht, mededeelingen deed van het zendingsterrein en, dat bijna ieder jaar het openingswoord door den Voorzitter werd gesproken.

Kijkjes op het Consumptie-veld.

Tot de bate van dezen dag voor het zendingswerk van den Gereformeerden Zendingsbond heeft de

Langs het vijvertje naar de spreekplaatsen.

Utrechtsche Hulpvereeniging het hare gedaan door den verkoop op het terrein van het zendingsbloempje, eerst voor de op te richten scholen in Midden-Celebes en later voor het ziekenhuis te Sa'ngallá. Met haar wedijverde de Zendingskrans te Zeist in hartelijk dienstbetoon door den verkoop van handwerken, door de leden zelf vervaardigd of van elders daarvoor toegezonden.

Merkbaar heeft de Heere dezen Zendingsdag gezegend, over al het zondige en verkeerde in genadig ontfermen verzoening gedaan en er een verborgen zegen ingelegd, welke in het leven openbaar is geworden, ook in het aanzienlijk bedrag van soms vijfduizend gulden dat als winst van één dag aan den Penningmeester van den G. Z. B. kon worden afgedragen.

Rondom Spreekplaats I.

Van Hem is het, dat er liefde kwam tot en gebed voor dezen dag. Van Hem de lust om mee op te gaan. De staf liefelijkheid en samenbinding bracht er hier velen bijeen, die anders gescheiden ieder een eigen pad gingen. Van Hem was de blijdschap, op veler aangezichten te lezen bij verrassende ontmoetingen.

In de pauze.

de hulpvereenigingen en ze droegen alle, de een meer de ander minder, een plaatselijk of provinciaal karakter. Alleen voor het houden van den zendingsdag te Hoogeveen in 1917 en in 1920 is de hulp van de Regelingscommissie gevraagd en verleend.

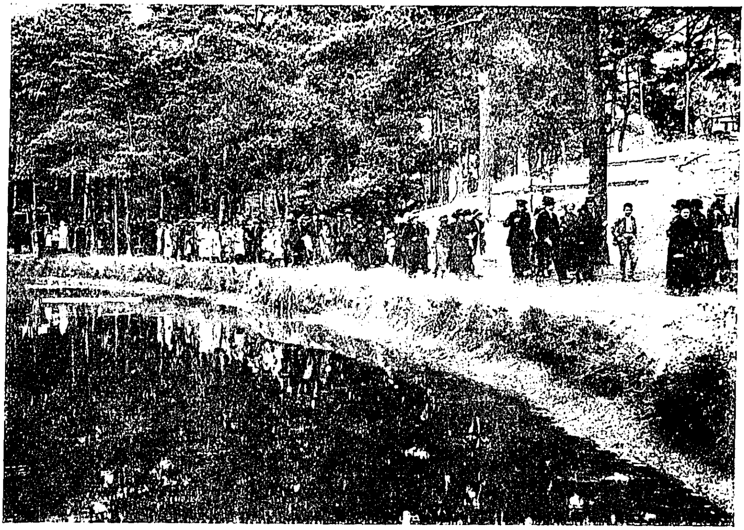
Veel is er nog te vertellen van deze dagen, o.m., welke onderwerpen werden behandeld en wie het geweest zijn, die hier hebben gesproken. Een lange lijst hiervan was gemakkelijk op te maken. Het bestek van dit Gedenkboek laat het echter niet toe. We vermelden alleen wijlen zendeling Van de Loosdrecht, die vlak voor zijn heengaan in 1913 sprak over „Op UwWoord", zendeling Belksma, die in 1924, toen hij zijn verloftijd in het vaderland doorbracht, mededeelingen deed van het zendingsterrein en, dat bijna ieder jaar het openingswoord door den Voorzitter werd gesproken.

Kijkjes op het Consumptie-veld.

Tot de bate van dezen dag voor het zendingswerk van den Gereformeerden Zendingsbond heeft de

Utrechtsche Hulpvereeniging het hare gedaan door den verkoop op het terrein van het zendingsbloempje, eerst voor de op te richten scholen in Midden-Celebes en later voor het ziekenhuis te Sa'ngallá. Met haar wedijverde de Zendingskrans te Zeist in hartelijk dienstbetoon door den verkoop van handwerken, door de leden zelf vervaardigd of van elders daarvoor toegezonden.

Langs het vijvertje naar de spreekplaatsen.

Merkbaar heeft de Heere dezen Zendingsdag gezegend, over al het zondige en verkeerde in genadig ontfermen verzoening gedaan en er een verborgen zegen ingelegd, welke in het leven openbaar is geworden, ook in het aanzienlijk bedrag van soms vijfduizend gulden dat als winst van één dag aan den Penningmeester van den G. Z. B. kon worden afgedragen.

Van Hem is het, dat er liefde kwam tot en gebed voor dezen dag. Van Hem de lust om mee op te gaan. De staf liefelijkheid en samenbinding bracht er hier velen bijeen, die anders gescheiden ieder een eigen pad gingen. Van Hem was de blijdschap, op veler aangezichten te lezen bij verrassende ontmoetingen.

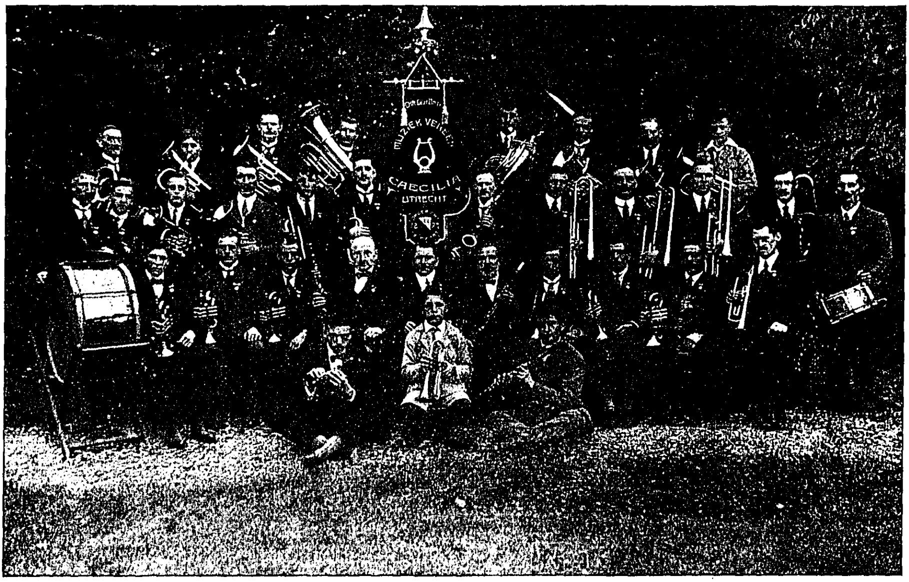
Rondom Spreekplaats I.

Van Hem de eerbiedige stilte, waarmede de groote schare toeluisterde, als het Evangelie der genade ruischte over de luisterende hoofden en het was, als of de naderende voetstappen van Christus onder de zakkende stilte werden vernomen.

Wie zal den zegen berekenen, hiervan weggedragen?

Vatte Paulus moed op zijn zwaren gang naar Rome, toen hij de broederen zag, die hem uit die stad tegemoet waren gekomen; zoo verging het niet weinigen op den Zendingsdag, als ze hier soms na langen tijd elkander mochten wederzien, een handdruk wisselen en tezamen spreken over de daden des Heeren.

Voor menigen bezoeker werd de gang naar den Zendingsdag een opgang, een zich verheffen boven het gelijkvloersche leven om als in heiliger dampkring te ademen en er de

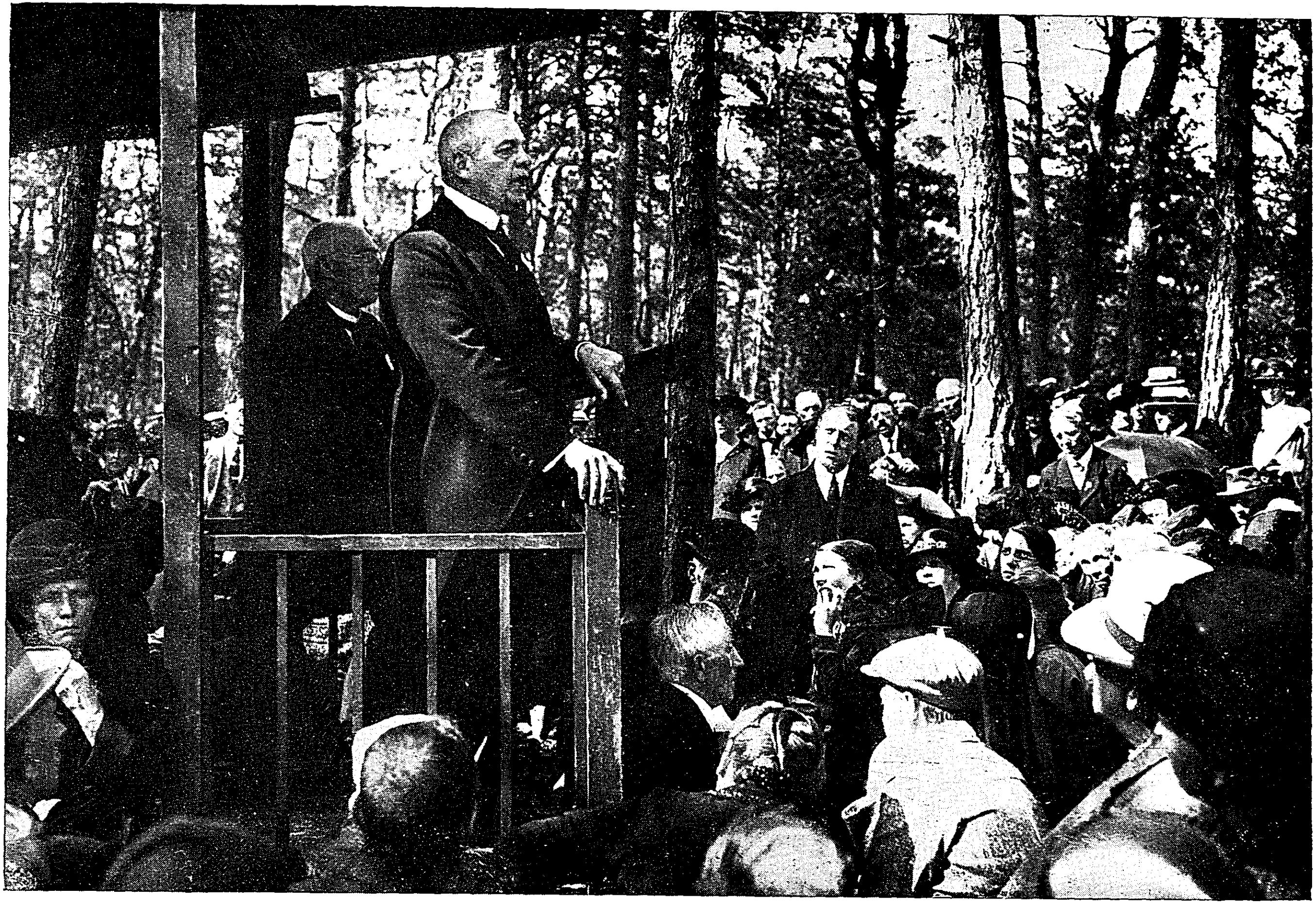

De Christelijke Muziek-vereeniging „Cecilia" te Utrecht.

reinigende en sterkende kracht van te ondervinden ook na het afdalen van deze Thabor-spits, vanwaar iets van de heerlijkheid van den verhoogden Heiland ze tegenglansde.

Van den Heere was de geestdrift, waarmee ze bij trompetten- en bazuingeklank den psalmtoon deden opklinken.

In een bergland zijn er, die een zwaren tocht hebben te volbrengen. Diep in het dal worstelen ze om met moeite tegen de rollende steenen op de klauteren. Ze zijn afgemat en met zweet overdekt van de dorre rotspaden, welke ze bestijgen. Maar ze vatten weer moed, als hun in de laagte een berglied van de hoogte tegenklinkt. Dat vertelt en verzekert ze, dat het doel van de reis niet zoo heel ver meer kan zijn en wonder-heerlijk de doorgestane moeite zal bekronen. Zoo heeft de Heere den Zendingsdag wel gemaakt tot een opgaanden bergtop, vanwaar weer moed werd ingezongen in het moedelooze hart door de machtige stem van zoo groot een schare.

SLOTREDE 1925, DOOR Ds. G. H. BEEKENKAMP GEHOUDEN.

Van Hem de eerbiedige stilte, waarmede de groote schare toeluisterde, als het Evangelie der genade ruischte over de luisterende hoofden en het was, als of de naderende voetstappen van Christus onder de zakkende stilte werden vernomen.

Wie zal den zegen berekenen, hiervan weggedragen?

Vatte Paulus moed op zijn zwaren gang naar Rome, toen hij de broederen zag, die hem uit die stad tegemoet waren gekomen; zoo verging het niet weinigen op den Zendingsdag, als ze hier soms na langen tijd elkander mochten wederzien, een handdruk wisselen en tezamen spreken over de daden des Heeren.

Voor menigen bezoeker werd de gang naar den Zendingsdag een opgang, een zich verheffen boven het gelijkvloersche leven om als in heiliger dampkring te ademen en er de

De Christelijke Muziek-vereeniging „Cecilia" te Utrecht.

reinigende en sterkende kracht van te ondervinden ook na het afdalen van deze Thabor-spits, vanwaar iets van de heerlijkheid van den verhoogden Heiland ze tegenglansde.

Van den Heere was de geestdrift, waarmee ze bij trompetten- en bazuingeklank den psalmtoon deden opklinken.

In een bergland zijn er, die een zwaren tocht hebben te volbrengen. Diep in het dal worstelen ze om met moeite tegen de rollende steenen op de klauteren. Ze zijn afgemat en met zweet overdekt van de dorre rotspaden, welke ze bestijgen. Maar ze vatten weer moed, als hun in de laagte een berglied van de hoogte tegenklinkt. Dat vertelt en verzekert ze, dat het doel van de reis niet zoo heel ver meer kan zijn en wonder-heerlijk de doorgestane moeite zal bekronen. Zoo heeft de Heere den Zendingsdag wel gemaakt tot een opgaanden bergtop, vanwaar weer moed werd ingezongen in het moedelooze hart door de machtige stem van zoo groot een schare.

SLOTREDE 1925, DOOR Ds. G. H. BEEKENKAMP GEHOUDEN.

Wat het berglied, dat van de hoogte den bergbeklimmer in de laagte bereikte, bij dezen uitwerkte, dat heeft de opgevangen psalmtoon, die ze nog dagen naklonk, gedaan bij menigen bezoeker. Nog lang bleef het een psalmodie, die ze als van een zonnige hoogte verzelde op het voortgaand en dikwerf donker levenspad.

Wat is het eigenlijk, dat op den Zendingsdag zoo machtig kon ontroeren?

Iets van het toekomstig-heerlijke klonk er in dat aangrijpend psalmgezang van zulk een groote schare.

Er was iets in van de machtige stem als van vele wateren, welke Johannes op het eenzame rots-eiland, Patmos, hoorde.

In de Openbaringen lezen we: „Looft onzen God, gij alle Zijne dienstknechten en gij, die Hem vreest, beide klein en groot."

Let op dit *klein*.

In de wereld gelden alleen *de grooten*. Daar tellen *de kleinen* niet mee. En in de Openbaringen gaan de kleinen den grooten nog voor. De kleinen eerst. De psalmende schare was profetie. Vandaar die ontroering der harten.

Wij, die het hier beneden meezongen, zullen we dat lied mede aanheffen voor Zijn troon met de schare, welke niemand tellen kan?

Gebruike de Heere daartoe de zendingsdagen. Strekke Hij daartoe Zijne vergaderende armen onder ons uit en ook onder dat ongelukkige Toradja-volk. Trekke Hij door Zijn Woord en Geest er velen uit de macht der zonde en uit de duisternis aan het heidendom tot Zijn wondervol licht, opdat gij met hen en zij met u mogen behooren tot die talrijke menigte, wier zang is als een stem van vele wateren tot eere van het Lam, dat ze Gode gekocht heeft met Zijn bloed.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

DE PROPAGANDA-COMMISSIE.

HET onderzoek naar het vaderschap van de Propaganda-commissie deed ons terechtkomen bij den heer M. J. P. Vermooten te Utrecht. We hebben hieromtrent nauwkeurige gegevens. De geboorte van dit propaganda-kindje van rijken zegen voor den G. Z. B. schuilt niet in het duister weg. Dag, uur en plaats waarop het 't levenslicht aanschouwde, zijn ons bekend.

Het was op de Algemeene Vergadering te Utrecht in Irene, den 29sten April 1909, dat de heer Vermooten een referaat hield over „Propaganda", dat leidde tot de oprichting van de commissie van dezen naam. Terstond werden de leden hiervoor benoemd en de Propaganda-commissie gevormd door de broeders M. J. P. Vermooten, Ds. H. A. Heyer, Ds. C. J. Leenmans, Dr. P. G. Datema en Ds. J. J. van Ingen.

M. J. P. Vermooten.

In genoemd referaat had de heer Vermooten erop gewezen, dat er al wel propaganda gevoerd werd door den G. Z. B. Bewijzen daarvan waren de zendingsdagen, te Bennekom, te Ede, te Rotterdam, te Putten, te Genemuiden en te Veenendaal gehouden. Daarvan spraken de beide eerste zendingsdagen in de openlucht te Heelsum en te Rijsenburg in 1907 en 1908. Daarvan legden getuigenis af de spreekbeurten in de week op vele plaatsen gedurende den wintertijd, waardoor er niet weinigen als lid van den G. Z. B. waren toegetreden, de zendingsliefde en zendings-ijver was versterkt en goede collecten waren binnengekomen.

Het referaat legde er den nadruk op, dat er wel werd gezaaid, maar dat het planten en natmaken werden verwaarloosd. Hij achtte noodig de oprichting van een Propaganda-commissie. Deze zou er voor hebben te zorgen, dat er op verschillende plaatsen afdeelingen kwamen, die op eigen beenen konden staan en die niet afhankelijk waren van mogelijke predikantenwisseling. Ze moesten hebben een eigen bestuur en een eigen reglement. De Propaganda-commissie had die afdeelingen met raad en daad ter zijde te staan, vooral bij het organiseeren van spreekbeurten.

Het mag niet voorgesteld, alsof er van de noodzakelijkheid van deze dingen tevoren niet het minste besef was. Het was al wel gevoeld en gezegd, dat het niet genoeg was,

Wat het berglied, dat van de hoogte den bergbeklimmer in de laagte bereikte, bij dezen uitwerkte, dat heeft de opgevangen psalmtoon, die ze nog dagen naklonk, gedaan bij menigen bezoeker. Nog lang bleef het een psalmodie, die ze als van een zonnige hoogte verzelde op het voortgaand en dikwerf donker levenspad.

Wat is het eigenlijk, dat op den Zendingsdag zoo machtig kon ontroeren?

Iets van het toekomstig-heerlijke klonk er in dat aangrijpend psalmgezang van zulk een groote schare.

Er was iets in van de machtige stem als van vele wateren, welke Johannes op het eenzame rots-eiland, Patmos, hoorde.

In de Openbaringen lezen we: „Looft onzen God, gij alle Zijne dienstknechten en gij, die Hem vreest, beide klein en groot."

Let op dit *klein*.

In de wereld gelden alleen *de grooten*. Daar tellen *de kleinen* niet mee. En in de Openbaringen gaan de kleinen den grooten nog voor. De kleinen eerst. De psalmende schare was profetie. Vandaar die ontroering der harten.

Wij, die het hier beneden meezongen, zullen we dat lied mede aanheffen voor Zijn troon met de schare, welke niemand tellen kan?

Gebruike de Heere daartoe de zendingsdagen. Strekke Hij daartoe Zijne vergaderende armen onder ons uit en ook onder dat ongelukkige Toradja-volk. Trekke Hij door Zijn Woord en Geest er velen uit de macht der zonde en uit de duisternis aan het heidendom tot Zijn wondervol licht, opdat gij met hen en zij met u mogen behooren tot die talrijke menigte, wier zang is als een stem van vele wateren tot eere van het Lam, dat ze Gode gekocht heeft met Zijn bloed.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

DE PROPAGANDA-COMMISSIE.

HET onderzoek naar het vaderschap van de Propaganda-commissie deed ons terechtkomen bij den heer M. J. P. Vermooten te Utrecht. We hebben hieromtrent nauwkeurige gegevens. De geboorte van dit propaganda-kindje van rijken zegen voor den G. Z. B. schuilt niet in het duister weg. Dag, uur en plaats waarop het 't levenslicht aanschouwde, zijn ons bekend.

Het was op de Algemeene Vergadering te Utrecht in Irene, den 29sten April 1909, dat de heer Vermooten een referaat hield over „Propaganda", dat leidde tot de oprichting van de commissie van dezen naam. Terstond werden de leden hiervoor benoemd en de Propaganda-commissie gevormd door de broeders M. J. P. Vermooten, Ds. H. A. Heyer, Ds. C. J. Leenmans, Dr. P. G. Datema en Ds. J. J. van Ingen.

M. J. P. Vermooten.

In genoemd referaat had de heer Vermooten erop gewezen, dat er al wel propaganda gevoerd werd door den G. Z. B. Bewijzen daarvan waren de zendingsdagen, te Bennekom, te Ede, te Rotterdam, te Putten, te Genemuiden en te Veenendaal gehouden. Daarvan spraken de beide eerste zendingsdagen in de openlucht te Heelsum en te Rijsenburg in 1907 en 1908. Daarvan legden getuigenis af de spreekbeurten in de week op vele plaatsen gedurende den wintertijd, waardoor er niet weinigen als lid van den G. Z. B. waren toegetreden, de zendingsliefde en zendings-ijver was versterkt en goede collecten waren binnengekomen.

Het referaat legde er den nadruk op, dat er wel werd gezaaid, maar dat het planten en natmaken werden verwaarloosd. Hij achtte noodig de oprichting van een Propaganda-commissie. Deze zou er voor hebben te zorgen, dat er op verschillende plaatsen afdeelingen kwamen, die op eigen beenen konden staan en die niet afhankelijk waren van mogelijke predikantenwisseling. Ze moesten hebben een eigen bestuur en een eigen reglement. De Propaganda-commissie had die afdeelingen met raad en daad ter zijde te staan, vooral bij het organiseeren van spreekbeurten.

Het mag niet voorgesteld, alsof er van de noodzakelijkheid van deze dingen tevoren niet het minste besef was. Het was al wel gevoeld en gezegd, dat het niet genoeg was,

dat het ledental zich uitbreidde; niet genoeg, dat één- of tweemaal per jaar een Algemeene Ledenvergadering werd gehouden; evenmin als het voldoende was, dat het maandblad werd uitgebreid. Al die dingen zijn uitnemend, maar, als ge werkelijke sympathie bij uw leden voor uw vereeniging wilt — zoo geeft het Maart-nummer van „Alle den Volcke" van datzelfde jaar reeds te lezen — wilt ge actie en het trage bannen, dan moet er meer geschieden.

Dan is noodig organisatie. Dan moet ge uw leden bij elkander brengen. Dan moet men afdeelingen stichten om in kleinen kring de beginselen te bespreken, de belangen der vereeniging behandelen en middelen beramen — en niet alleen beramen, maar ook uitvoeren om de zaak te propageeren. Eerst, wanneer gij dat doet kunt gij menschelijkerwijze verwachten, dat uw beginsel verder komt en uw vereeniging tot bloei geraakt.

Ook dat moet door onzen Bond begrepen worden. Er moet organisatie komen.

Maar, hoe duidelijk dit was gezegd en geschreven, tot die organisatie was het nog niet gekomen.

Het is de verdienste van den heer Vermooten dit klaarder dan iemand te hebben ingezien en het rechte woord in dezen op die vergadering te hebben gesproken.

De leden der Propaganda-commissie verdeelden hun functiën onderling. Dr. P. G. Datema werd Voorzitter; Ds. C. J. Leenmans, Onder-voorzitter; Ds. J. J. van Ingen, Secretaris; Ds. H. A. Heijer, Penningmeester en de heer M. J. P. Vermooten, Assessor.

Het is wel opmerkelijk, dat de eerste, die als lid van de Propaganda-commissie bedankte, juist de heer Vermooten was en de vader de verzorging van zijn kind aan anderen overliet. Wellicht, dat hij in toepassing wilde brengen met de Propaganda-commissie: „Vreemde oogen maken menschen". Bovendien wist hij, aan wie het kind werd toevertrouwd, waaraan de liefde van zijn hart verpand was en dat hij nimmer heeft verloochend.

Dat vertrouwen is niet misplaatst gebleken.

In zijn plaats kwam Ds. J. de Bruin.

Tot 1914 hebben Dr. P. G. Datema en Ds. C. J. Leenmans hun functiën waargenomen. Toen namen jongere krachten, Ds. B. Batelaan en Ds. S. van Dorp, het werk van hen over. Voorzitter werd nu Ds. J. J. van Ingen, dien Ds. J. de Bruin als Secretaris opvolgde, terwijl Ds. H. A. Heijer Penningmeester bleef, totdat hij als Secretaris Ds. Van Dorp verving, die het Scribaat van Ds. de Bruin had overgenomen.

Toen Ds. J. de Bruin in 1922 bedankte, werd in zijn plaats Ds. J. H. Gunning gekozen. In 1923 kwam Ds. G. A. Pott in de plaats van Ds. B. Batelaan en in 1924 Ds. B. N. B. Bouthoorn in die van S. van Dorp. De aftredenden wenschten voor een herbenoeming bij de verkiezing niet in aanmerking te komen. Door het overlijden van Ds. J. J. van Ingen ontstond er in 1925 weer een vacature, waarin op aanwijzing van de Algemeene Vergadering voorzien werd door Ds. A. J. W. van Ingen van Dordrecht.

De naam Propaganda-commissie beantwoordt geheel aan haar wezen.

Het valt niet te ontkennen, dat het een naam is, tevoren in onze kringen allerminst geliefd. Te veel en te eenzijdig werd alle propaganda in verband gebracht met het optreden van drukdoende groepen, die veel van zich doen spreken en de kunst uitnemend verstaan om volksvergaderingen te beleggen, waar klinkende moties onder daverend handgeklap worden aangenomen. Onze kringen zijn afkeerig van het roeren van de groote trom en van dat op stuitende wijze naar voren dringen. Ze hebben meer dan genoeg van mijlen-lange optochten met vliegende vaandels en met schetterende muziek op den voorgrond. Het zou worden gevoeld als een prijsgeven van een deel van zijn eer, als die weg zou worden ingeslagen.

Hieraan is natuurlijk zelfs niet gedacht en met deze dingen heeft de Propaganda-commissie geen enkel punt gemeen.

Bij haar ging en gaat het er niet om te zorgen zelf niet in het vergeetboek te geraken, de aandacht op zichzelf te vestigen en de wereld in rep en roer trachten te brengen tot verbetering van eigen levensvoorwaarden.

Het was haar roeping en is haar werk gebleven alle licht te werpen op het Woord van den Koning der Kerk: „Predikt het Evangelie allen creaturen".

Een enkel voorbeeld, hoe noodig dat was.

In het Februari-nummer van „Alle den Volcke" 1910 is een brief afgedrukt van een ambtgenoot, die een spreekbeurt waargenomen had voor den G. Z. B. Naar aanleiding van de vervulling van deze beurt schreef hij aan de Propaganda-commissie:

„Gisteren mocht ik een zendingsrede voor den G. Z. B. te .... houden. De opkomst was bijzonder groot. Maar de belangstelling in het werk der Zending zeer klein. Reeds vóór den aanvang deelde men mij mede, dat de kerkeraad lid noch begunstiger wilde worden, noch een hulpvereeniging oprichten, o. a. omdat men met bonden en vereenigingen niets ophad! Door de geringe belangstelling van den kerkeraad was er weinig liefde voor de Zaak des Konings. Toch werd er nog één lid en één begunstiger gewonnen. De algemeene gedachte in de gemeente scheen te zijn, dat Ds. . . . . . een gewone preekbeurt kwam vervullen."

Dit is één voorbeeld voor vele. In menige gemeente was het niet anders gesteld.

Gestadig druppelen holt den steen, die door geweld slechts in stukken is te slaan.

Temidden van velerlei teleurstellingen heeft de Propaganda-commissie stand mogen houden.

In de maand September namen hare werkzaamheden ter uitvoering van de genomen besluiten gewoonlijk een aanvang. Dan werden de gemeenten en de predikanten aangeschreven. Hiervoor waren tevoren lange lijsten opgemaakt. Den kerkeraden werd verzocht een spreekbeurt met collecte voor den G. Z. B. te houden, den predikanten om een bereidverklaring ter vervulling van zulke beurten.

Velen lieten dikwerf niets van zich hooren, zoowel predikanten als gemeenten. Uit de ingekomen antwoorden bleek meer dan eens, dat ambtgenooten een weigerend antwoord zonden, zonder dat de kerkeraad erin was gekend, aan wien het verzoek om een beurt toch was gericht.

Zelfs tegen laster had de Propaganda-commissie zich te verdedigen. Toen er eerst maar werd rondverteld, dat het den predikanten te doen was niet om de zending bij de vervulling van de spreekbeurten, maar om het honorarium, dat hiermee verdiend werd, liet ze het rustig langs zich heengaan; doch toen men zich niet ontzag dezen laster nog te laten drukken, heeft het Bestuur de mededeeling in het maandblad „Alle den Volcke" geplaatst, dat voor de vervulling van deze spreekbeurten slechts de werkelijk gemaakte reiskosten werden vergoed en, dat er geen honorarium in eenigerlei opzicht aan verbonden was.

Zoo is het van den beginne af geweest en zoo is het nog.

Met dankbaarheid mag dan ook vermeld, dat, hoewel er predikanten waren, die hiervoor niet of nauwelijks te vinden waren, er velen geweest zijn, die een bijzonderen ijver en groote liefde hebben betoond in het waarnemen van spreekbeurten voor den G. Z. B.

Hieraan is het te danken, dat het getal van deze beurten in menigen winter ver over de honderd kon gaan, ongeveer de helft van die waren aangevraagd. In de meeste jaren waren het een vijftigtal predikanten, door wie ze werden gehouden. Met de wenschen van

de gemeenten voor een bepaalden predikant als spreker werd, zooveel als mogelijk was, rekening gehouden. Was het finantieel voordeel niet gering voor den G. Z. B., (de collecten toch brachten in van ruim *f* 700.- in 1910/11 tot zelfs *f* 7000.- in latere jaren); de geestelijke waarden voor de gemeenten zelf, waardoor deze cijfers worden gedragen, kunnen niet in getallen worden uitgedrukt.

L. van Dongen.

H. Arends.

Er is hierdoor ontwaking gekomen. De gebrachte prediking heeft ingewerkt en duurde de doorwerking hiervan in de eene gemeente langer dan in de andere, de uitwerking werd gezien in toeneming van het ledental en niet zelden in de oprichting van een hulpvereeniging.

Ook bij die oprichting van nieuwe afdeelingen heeft de Propaganda-commissie veel en goed werk verricht. Er zijn Hulpvereenigingen opgericht, waar er vóór hare bemoeiïngen spoor noch sprake van was geweest. Door haar is ook gemaakt het ontwerp van een reglement voor de Hulpvereenigingen, dat gemakkelijk de goedkeuring van het Bestuur heeft verkregen. Van haar is meer dan één propaganda-blad uitgegaan, waarmee op meer dan één plaats een uitgebreide propaganda is gehouden. Van haar is afkomstig het voorstel om correspondenten in verschillende plaatsen aan te stellen, wat van zoo groote beteekenis is geworden voor de verdere ontwikkeling van den Gereformeerden Zendingsbond.

Mej. Aret.

Op de Propaganda-commissie is van toepassing Paulus' woord: „De ijver, van u begonnen, heeft er velen verwekt."

In de oorlogsjaren heeft ze met bijzondere moeielijkheden te worstelen gehad.

Wat waren de reisgelegenheden toen ongemakkelijk, voor vele plaatsen zelfs onmogelijk!

Vele kerkgebouwen konden niet verlicht worden!

Bedroegen de collecten in de zorgelijkste jaren ruim drieduizend gulden, toen deze moeielijkheden tot het verleden behoorden, klom dit getal terstond tot vijfduizend.

Ook het plaatsen van busjes is door haar bevorderd en door hare bemoeienis begon deze bron van inkomsten ruimer te vloeien.

Aan haar initiatief dankt de G. Z. B. ook de instelling voor het verzamelen van postzegels enz., waardoor eerst de heeren L. van Dongen en H. Arends te Rotterdam en sinds 1920 Mej. Aret

te Utrecht zooveel hebben bijeengebracht. Dat het kleine niet mag worden versmaad en vele kleintjes één groote maken, is hierin verrassend gebleken.

Gezegend is de arbeid der dienende liefde van de Propaganda-commissie geweest. Haar werk is vooral in den beginne geweest een worstelen met allerlei boeiende machten. Veel banden zijn door haar losgemaakt. Haar werk, in den Naam des Heeren aangevangen, heeft ze in stilte voortgezet. Propaganda heeft ze gemaakt overeenkomstig haar naam en hare roeping, maar zij zocht deze niet in luidruchtig marktgeschreeuw. Het ging bijna geruischloos toe, zooals de zon in haren stillen opgang geruischloos den donkeren nacht verdrijft. Het bleef bij de eenvoudige verkondiging van Gods Woord, voor welke verkondiging geen ding gering geacht werd, doch alles, hoe klein ook, dienstbaar gemaakt aan de uitbreiding van Gods Koninkrijk. En de Heere wrocht mede. Hij heeft door haar meerderen het besef bijgebracht van de dure roeping om niet voor zichzelf te houden, wat Zijn ongehouden goedheid had geschonken in de rijke gave van Zijn Woord, maar om het door te geven ook aan anderen.

Werke de Heere door Zijn H. Geest ook in onze kringen. Geve Hij dieper inzicht in Zijn Woord; dan zal voor eigen ziel het uitzicht op de peerlen poorten van het nieuwe Jeruzalem, dat boven is, helderder worden. Schenke Hij gebed om een ruime bedeeling van Gods Geest; dan zal in de verhooring daarvan de commissie straks kunnen henengaan in vrede en zal er in hare plaats, in de plaats van een *commissie* voor propaganda, komen een *schare* van propagandisten om het voort te zeggen en ieder lid van den G. Z. B. zal zijn, niet in eigen kracht, maar in die kracht, welke volbracht wordt in zwakheid, een iegelijk in zijne mate en op zijne plaats een getuige, wat hetzelfde is als een propagandist, tot uitbreiding van Zijn heerlijk Koninkrijk en tot eere van Zijn nooit genoeg geprezen Naam.

de gemeenten voor een bepaalden predikant als spreker werd, zooveel als mogelijk was, rekening gehouden. Was het finantieel voordeel niet gering voor den G. Z. B., (de collecten toch brachten in van ruim *f* 700.- in 1910/11 tot zelfs *f* 7000.- in latere jaren); de geestelijke waarden voor de gemeenten zelf, waardoor deze cijfers worden gedragen, kunnen niet in getallen worden uitgedrukt.

L. van Dongen.

H. Arends.

Er is hierdoor ontwaking gekomen. De gebrachte prediking heeft ingewerkt en duurde de doorwerking hiervan in de eene gemeente langer dan in de andere, de uitwerking werd gezien in toeneming van het ledental en niet zelden in de oprichting van een hulpvereeniging.

Ook bij die oprichting van nieuwe afdeelingen heeft de Propaganda-commissie veel en goed werk verricht. Er zijn Hulpvereenigingen opgericht, waar er vóór hare bemoeiïngen spoor noch sprake van was geweest. Door haar is ook gemaakt het ontwerp van een reglement voor de Hulpvereenigingen, dat gemakkelijk de goedkeuring van het Bestuur heeft verkregen. Van haar is meer dan één propaganda-blad uitgegaan, waarmee op meer dan één plaats een uitgebreide propaganda is gehouden. Van haar is afkomstig het voorstel om correspondenten in verschillende plaatsen aan te stellen, wat van zoo groote beteekenis is geworden voor de verdere ontwikkeling van den Gereformeerden Zendingsbond.

Mej. Aret.

Op de Propaganda-commissie is van toepassing Paulus' woord: „De ijver, van u begonnen, heeft er velen verwekt."

In de oorlogsjaren heeft ze met bijzondere moeielijkheden te worstelen gehad.

Wat waren de reisgelegenheden toen ongemakkelijk, voor vele plaatsen zelfs onmogelijk!

Vele kerkgebouwen konden niet verlicht worden!

Bedroegen de collecten in de zorgelijkste jaren ruim drieduizend gulden, toen deze moeielijkheden tot het verleden behoorden, klom dit getal terstond tot vijfduizend.

Ook het plaatsen van busjes is door haar bevorderd en door hare bemoeienis begon deze bron van inkomsten ruimer te vloeien.

Aan haar initiatief dankt de G. Z. B. ook de instelling voor het verzamelen van postzegels enz., waardoor eerst de heeren L. van Dongen en H. Arends te Rotterdam en sinds 1920 Mej. Aret

te Utrecht zooveel hebben bijeengebracht. Dat het kleine niet mag worden versmaad en vele kleintjes één groote maken, is hierin verrassend gebleken.

Gezegend is de arbeid der dienende liefde van de Propaganda-commissie geweest. Haar werk is vooral in den beginne geweest een worstelen met allerlei boeiende machten. Veel banden zijn door haar losgemaakt. Haar werk, in den Naam des Heeren aangevangen, heeft ze in stilte voortgezet. Propaganda heeft ze gemaakt overeenkomstig haar naam en hare roeping, maar zij zocht deze niet in luidruchtig marktgeschreeuw. Het ging bijna geruischloos toe, zooals de zon in haren stillen opgang geruischloos den donkeren nacht verdrijft. Het bleef bij de eenvoudige verkondiging van Gods Woord, voor welke verkondiging geen ding gering geacht werd, doch alles, hoe klein ook, dienstbaar gemaakt aan de uitbreiding van Gods Koninkrijk. En de Heere wrocht mede. Hij heeft door haar meerderen het besef bijgebracht van de dure roeping om niet voor zichzelf te houden, wat Zijn ongehouden goedheid had geschonken in de rijke gave van Zijn Woord, maar om het door te geven ook aan anderen.

Werke de Heere door Zijn H. Geest ook in onze kringen. Geve Hij dieper inzicht in Zijn Woord; dan zal voor eigen ziel het uitzicht op de peerlen poorten van het nieuwe Jeruzalem, dat boven is, helderder worden. Schenke Hij gebed om een ruime bedeeling van Gods Geest; dan zal in de verhooring daarvan de commissie straks kunnen henengaan in vrede en zal er in hare plaats, in de plaats van een *commissie* voor propaganda, komen een *schare* van propagandisten om het voort te zeggen en ieder lid van den G. Z. B. zal zijn, niet in eigen kracht, maar in die kracht, welke volbracht wordt in zwakheid, een iegelijk in zijne mate en op zijne plaats een getuige, wat hetzelfde is als een propagandist, tot uitbreiding van Zijn heerlijk Koninkrijk en tot eere van Zijn nooit genoeg geprezen Naam.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

DE HULPVEREENIGINGEN EN DE CORRESPONDENTSCHAPPEN.

WAT de takken en twijgen zijn aan een boom, zijn de Hulpvereenigingen en de Correspondentschappen voor den G. Z. B.

Snoei de twijgen weg; ga verder en hak ook de takken af. Er moge nu nog een boom staan met zijn wortels diep in den grond, waaruit alle sappigheid des levens nog niet is weggetrokken; de mogelijkheid moge niet zijn uitgesloten, dat hij ook nu nog door die persende levenssappen in nieuwe loten uitschiet;

Een foto van Bestuursleden van verschillende Hulpvereenigingen.

te weerspreken valt het kwalijk, dat, zooals hij daar staat, van zijn takken en twijgen ontdaan, geheel van zijn kruin beroofd, hij meer heeft van een telegraafpaal dan van een boom.

Hangt zijn welstand aan de gezondheid van het wortelstelsel; moeten we om dien welstand te bepalen niet alleen naar boven zien, maar allereerst naar beneden om hierop

te letten; dit is echter zeker, dat hij zonder uitgespreide takken en uitschietende twijgen ten doode is opgeschreven en alleen nog maar sterven kan.

In de Hulpvereenigingen heeft de Bond zich breed vertakt en in de Correspondentschappen loten en twijgen uitgeschoten, waardoor hij, geworteld in vetten grond bij eenen stroom en hieruit groeikracht puttend, die takken en twijgen ver uitzendt over de grenzen van dorpen en vlekken, provincies en landen, ja over de scheidsmuren van volkeren en werelddeelen, opdat ook het Toradja-volk ete van zijn vrucht en den Landman verheerlijke, die daartoe den wasdom heeft gegeven. Zonder de Hulpvereenigingen en Correspondentschappen zou de Bond zijn een boom zonder takken.

De eerste en onderste takken zijn bij een boom gewoonlijk de meest forsche en de zwaarste, ook al kan hij bij de topvorming nog wel stevige armen maken.

Met de oudste afdeeling, die te Utrecht, is dit zeker het geval. Deze Hulpvereeniging is tevens ook de grootste en wat één afdeeling al niet doen kan, heeft deze Stichtsche H.V. doen zien, welke in één jaar aan ontvangsten meer dan drieduizend gulden kan boeken.

De oudste dochter ziet zich van al de kinderen in menig huisgezin in vele gevallen voor de zwaarste taak gesteld en al spoedig moet zij bij de jongere zusters moeder in veel vervangen; alleen, omdat ze de oudste is, mocht de Utrechtsche Hulpvereeniging afzonderlijk genoemd.

Deze afdeeling heeft zich ook aan die taak van oudste niet onttrokken en zij kan door de goede gunst des Heeren over haar veilig tot een exempel worden gesteld aan de schaar van de zustervereenigingen, die na haar gekomen zijn.

De verleiding is groot om de lange rij van Hulpvereenigingen te monsteren en ze één voor één de revue te laten passeeren. Zij zijn het dubbel waard.

Welke moeder spreekt niet gaarne over haar kinderen? Het is haar niet te veel om hen binnen te roepen en om ze aan den haastigen bezoeker nog even te laten zien. Zelf houdt ze zich op den achtergrond en gaarne gunt zij al de aandacht voor haar kroost.

Maar als we dit zouden doen met de Hulpvereenigingen, zou allen toch geen recht geschieden. De grootte der oudste en sterkste zou het kleine en teere der andere nog meer kunnen doen uitkomen. In dit gedenkboek willen we niemand beschamen, ook niet door naar één kant te prijzen, waar lof is verdiend.

Al de Hulpvereenigingen te zamen, een ieder naar hare mate en op haar plaats, zijn voor de doorwerking van de beginselen en voor het werk van den G. Z. B. van de grootste beteekenis geweest. Werd het eerder gezegd, dat de Bond zonder Hulpvereenigingen en Correspondentschappen zou zijn als een boom zonder takken; overgaand tot een ander beeld kan het nog sterker uitgedrukt, dat het een huisgezin zou wezen zonder kinderen.

Ik kan ze moeilijk allen één voor één noemen en tegelijk billijk wezen tegenover allen. Maar ook het bestek van dit boek laat dit niet toe. Waar zouden we eindigen, als alle vijf en veertig met de zeven en tachtig correspondenten een beurt zouden ontvangen?

Doch ik zou ook in verlegenheid geraken.

Het komt wel meer voor in een groot gezin, dat vooral vader de verjaardagen van de kinderen niet precies weet, zelfs niet hoe oud ze wel zijn. Komt dit ter sprake, dan ziet hij vragend naar moeder. Al heeft de man doorgaans een sterker geheugen voor getallen dan de vrouw en al gaat hij gemakkelijker met cijfers om dan zij, waar het den ouderdom en de verjaardagen der kinderen geldt, wint moeder het meestal van vader.

In die verlegenheid van den onwetenden vader verkeert ook de Bond.

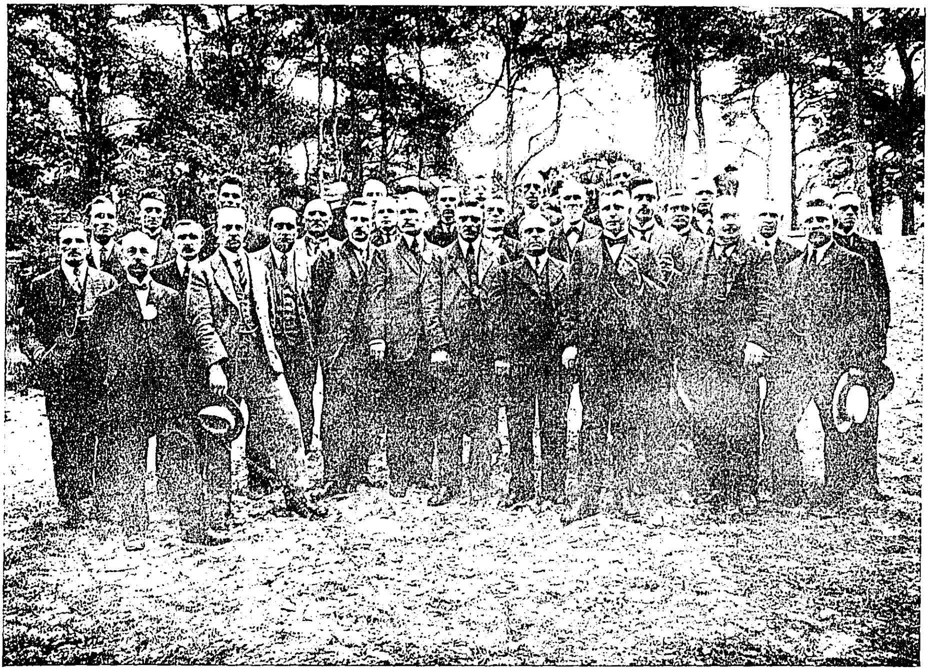
Ik kan u al de Hulpvereenigingen en Correspondentschappen wel noemen, al de namen

ACHTSTE HOOFDSTUK.

DE HULPVEREENIGINGEN EN DE CORRESPONDENTSCHAPPEN.

WAT de takken en twijgen zijn aan een boom, zijn de Hulpvereenigingen en de Correspondentschappen voor den G. Z. B.

Snoei de twijgen weg; ga verder en hak ook de takken af. Er moge nu nog een boom staan met zijn wortels diep in den grond, waaruit alle sappigheid des levens nog niet is weggetrokken; de mogelijkheid moge niet zijn uitgesloten, dat hij ook nu nog door die persende levenssappen in nieuwe loten uitschiet;

Een foto van Bestuursleden van verschillende Hulpvereenigingen.

te weerspreken valt het kwalijk, dat, zooals hij daar staat, van zijn takken en twijgen ontdaan, geheel van zijn kruin beroofd, hij meer heeft van een telegraafpaal dan van een boom.

Hangt zijn welstand aan de gezondheid van het wortelstelsel; moeten we om dien welstand te bepalen niet alleen naar boven zien, maar allereerst naar beneden om hierop

te letten; dit is echter zeker, dat hij zonder uitgespreide takken en uitschietende twijgen ten doode is opgeschreven en alleen nog maar sterven kan.

In de Hulpvereenigingen heeft de Bond zich breed vertakt en in de Correspondentschappen loten en twijgen uitgeschoten, waardoor hij, geworteld in vetten grond bij eenen stroom en hieruit groeikracht puttend, die takken en twijgen ver uitzendt over de grenzen van dorpen en vlekken, provincies en landen, ja over de scheidsmuren van volkeren en werelddeelen, opdat ook het Toradja-volk ete van zijn vrucht en den Landman verheerlijke, die daartoe den wasdom heeft gegeven. Zonder de Hulpvereenigingen en Correspondentschappen zou de Bond zijn een boom zonder takken.

De eerste en onderste takken zijn bij een boom gewoonlijk de meest forsche en de zwaarste, ook al kan hij bij de topvorming nog wel stevige armen maken.

Met de oudste afdeeling, die te Utrecht, is dit zeker het geval. Deze Hulpvereeniging is tevens ook de grootste en wat één afdeeling al niet doen kan, heeft deze Stichtsche H.V. doen zien, welke in één jaar aan ontvangsten meer dan drieduizend gulden kan boeken.

De oudste dochter ziet zich van al de kinderen in menig huisgezin in vele gevallen voor de zwaarste taak gesteld en al spoedig moet zij bij de jongere zusters moeder in veel vervangen; alleen, omdat ze de oudste is, mocht de Utrechtsche Hulpvereeniging afzonderlijk genoemd.

Deze afdeeling heeft zich ook aan die taak van oudste niet onttrokken en zij kan door de goede gunst des Heeren over haar veilig tot een exempel worden gesteld aan de schaar van de zustervereenigingen, die na haar gekomen zijn.

De verleiding is groot om de lange rij van Hulpvereenigingen te monsteren en ze één voor één de revue te laten passeeren. Zij zijn het dubbel waard.

Welke moeder spreekt niet gaarne over haar kinderen? Het is haar niet te veel om hen binnen te roepen en om ze aan den haastigen bezoeker nog even te laten zien. Zelf houdt ze zich op den achtergrond en gaarne gunt zij al de aandacht voor haar kroost.

Maar als we dit zouden doen met de Hulpvereenigingen, zou allen toch geen recht geschieden. De grootte der oudste en sterkste zou het kleine en teere der andere nog meer kunnen doen uitkomen. In dit gedenkboek willen we niemand beschamen, ook niet door naar één kant te prijzen, waar lof is verdiend.

Al de Hulpvereenigingen te zamen, een ieder naar hare mate en op haar plaats, zijn voor de doorwerking van de beginselen en voor het werk van den G. Z. B. van de grootste beteekenis geweest. Werd het eerder gezegd, dat de Bond zonder Hulpvereenigingen en Correspondentschappen zou zijn als een boom zonder takken; overgaand tot een ander beeld kan het nog sterker uitgedrukt, dat het een huisgezin zou wezen zonder kinderen.

Ik kan ze moeilijk allen één voor één noemen en tegelijk billijk wezen tegenover allen. Maar ook het bestek van dit boek laat dit niet toe. Waar zouden we eindigen, als alle vijf en veertig met de zeven en tachtig correspondenten een beurt zouden ontvangen?

Doch ik zou ook in verlegenheid geraken.

Het komt wel meer voor in een groot gezin, dat vooral vader de verjaardagen van de kinderen niet precies weet, zelfs niet hoe oud ze wel zijn. Komt dit ter sprake, dan ziet hij vragend naar moeder. Al heeft de man doorgaans een sterker geheugen voor getallen dan de vrouw en al gaat hij gemakkelijker met cijfers om dan zij, waar het den ouderdom en de verjaardagen der kinderen geldt, wint moeder het meestal van vader.

In die verlegenheid van den onwetenden vader verkeert ook de Bond.

Ik kan u al de Hulpvereenigingen en Correspondentschappen wel noemen, al de namen

der kinderen, van groot en klein; en straks volgt de opsomming zeer zeker; de namen zijn wel bekend, maar ik weet niet van alle, hoe oud ze zijn. Wel van de jongste maar niet van de meeste.

Het komt wel meer voor in de familie, dat, als de kinderen grooter geworden zijn, het trouwboekje met de geboorte-datums der kinderen niet meer te vinden is.

Zoo is het ook met den Bond. Het trouwboekje is verloren gegaan, tenminste het eerste; want de G.Z.B. heeft er meer dan één noodig gehad voor de groote schare van dochters, voor de vijf en veertig Hulpvereenigingen en de zeven en tachtig Correspondentschappen.

De oudste lijst van Hulpvereenigingen is door Ds. G. H. Beekenkamp opgemaakt, toen deze secretaris van den G. Z. B. was geworden. Van dien tijd af is er van elk jaar een verslag over de Hulpvereenigingen in het archief. Het vermoeden zal wel juist zijn, dat er toen pas een begin gemaakt is met het aanleggen van zulke lijsten.

De lijst over het jaar 1910 noemt de Hulpvereenigingen van Rotterdam, Utrecht, Rijswijk, Kamperveen, Ooster-Nijkerk, Aalst en Nederhemert, Genemuiden, Veenendaal, Huizen en Delft.

Die van het volgend jaar bevat behalve de genoemde, die ook op deze lijst niet ontbreken, de Hulpvereenigingen van Gorinchem, Leiden, Bussum en Groot-Ammers.

Ieder jaar nam het getal met één of meer afdeelingen toe. En een enkele verdween.

Naar de letters van het alphabet volgen hier de namen der plaatsen, waar een Hulpvereeniging van den G. Z. B. is opgericht en nog bestaat: Aalst, Alfen a.d. Rijn, Amersfoort, Barneveld, Bussum, Charloïs, Delfshaven, Delft, Driebergen, Dordrecht, Feyenoord, Genemuiden, Gorinchem, Giesendam-Nederhardinxveld, Groot-Ammers, Gouda, Gouderak, 's-Graveland, Hazerswoude, Hilversum, Hoogeveen, Huizen, Kampen, Kralingen, Kockengen, Leerdam, Leiden, Mijdrecht, Naarden, Nieuweroord, Noorden, Numansdorp, Nijkerk, Oldebroek, Ooster-Nijkerk, Rotterdam, Ridderkerk, Soest, Ter Aar, Utrecht, Veenendaal, Vlaardingen, Wilnis, Zeist en Zwolle; in het geheel vijf en veertig Hulpvereenigingen.

Correspondenten heeft de Bond er zeven en tachtig en wel te Alblasserdam, Ameide en Tienhoven, Amsterdam, Apeldoorn, Arnhem, Baambrugge en Loenersloot, Baarn, Bergschenhoek, Bennekom, Berkel en Rodenrijs, De Bilt, Breukelen, Bleskensgraaf, Bodegraven, Bergambacht, Bleiswijk, Brakel, Dirksland, Doorn, Driezum, Diermen (bij Putten), Eemnes, Enter, Ermelo, Epe, 's-Gravenhage, Goudriaan, Haarlem, Harmelen, Hattum, 's-Heerenbroek, Hei- en Boeicop, Hekendorp en Ruigeweide, Hendrik-Ido-Ambacht, Hillegersberg, Hoevelaken, Hasselt, Jaarsveld, Jutfaas, Koudekerk, Lunteren, Linschoten, Lopik, Lekkerkerk, Leerbroek, Lopikerkapel, Meerkerk, Middelharnis, Moercapelle, Mastenbroek, Maarssen, Neerlangbroek, Nieuwerkerk a.d. IJsel, Nijverdal, Ooltgensplaat, Oud-Beyerland, Oudewater, Ouderkerk a.d. IJsel, Oene, Papendrecht, Polsbroek, Putten, Pernis, Rouveen, Rijssen, Rijswijk (Z.H.), Rhenen, Schoonhoven, Sommelsdijk, Sprang, St. Annaland, Ter Aa (Utr.), Staphorst, Vreeswijk, Wapenveld (Geld.), Waverveen, Weesp, Waddinxveen, Woerden en Barwoutswaarder, Woubrugge, Waarder, L. R. Weide, Wageningen, IJsselmonde, IJsselstein, Zwammerdam en Zuid-Beyerland.

Denk hierbij aan de namen van meer dan tienduizend leden, dan is het noemen hiervan nog wat anders dan een dorre optelsom. Dan staat daarin voor ons de G. Z. B. als een boom, forsch en kloek, gesproten uit dat kleine stekje, te Utrecht den 6den Februari 1901 geplant, uitgegroeid met wijd-uitgespreide takken naar Oost en West, naar Noord en Zuid.

De dank aan den Heere sluit niet uit den dank aan menschen, die de Heere voor dit werk heeft willen gebruiken.

Er is wat gedaan! Er is gewerkt op al die plaatsen in de laatste kwarteeuw door den

G. Z. B. De Heere gaf daartoe den lust en de kracht. Hij heeft het werk niet ijdel doen zijn in den Zoon Zijner liefde.

Dank aan hen, die de hitte van den dag en de koude van den nacht hebben verdragen en die door goed en kwaad gerucht henen blind voor de toekomst hebben gezien op het gebod. Dank aan de Besturen der Hulpvereenigingen en de Correspondenten voor hun toewijding en trouw.

Maar de meeste dank aan Hem, die ook hierin Zijne belofte heeft vervuld. Van Hem was ook de wasdom.

Die forsche boom is alleen vrucht van de genade, die teer als de dauw uit den hoogen hemel nederdaalde.

Een foto van Correspondenten uit onderscheiden plaatsen.

Bereide de Heere zichzelf dien lof onder de inwerking van Zijn H. Geest op dit zilveren Jubileum in breeden kring.

Laat de Heere het jubileeren aan ons over, dan spreken we er wat over en schrijven we er wat van; als Hij zelf terugblijft, laat het gedenken geen diepe sporen na, noch bij onzen Bond, noch in ons hart.

Komt de Heere mee, gaat Hij voor, dan worden de handen in brandende schaamte op het aangezicht gelegd.

Bereidt Hij zich lof uit onze kringen, dan trekt Hij ze in het licht, in Zijn licht!

En wie onzer kan dan bestaan?

De Voorzitter?

Het Bestuur?

De Director?

De Hulpvereenigingen en de Correspondenten?

De leden?

der kinderen, van groot en klein; en straks volgt de opsomming zeer zeker; de namen zijn wel bekend, maar ik weet niet van alle, hoe oud ze zijn. Wel van de jongste maar niet van de meeste.

Het komt wel meer voor in de familie, dat, als de kinderen grooter geworden zijn, het trouwboekje met de geboorte-datums der kinderen niet meer te vinden is.

Zoo is het ook met den Bond. Het trouwboekje is verloren gegaan, tenminste het eerste; want de G.Z.B. heeft er meer dan één noodig gehad voor de groote schare van dochters, voor de vijf en veertig Hulpvereenigingen en de zeven en tachtig Correspondentschappen.

De oudste lijst van Hulpvereenigingen is door Ds. G. H. Beekenkamp opgemaakt, toen deze secretaris van den G. Z. B. was geworden. Van dien tijd af is er van elk jaar een verslag over de Hulpvereenigingen in het archief. Het vermoeden zal wel juist zijn, dat er toen pas een begin gemaakt is met het aanleggen van zulke lijsten.

De lijst over het jaar 1910 noemt de Hulpvereenigingen van Rotterdam, Utrecht, Rijswijk, Kamperveen, Ooster-Nijkerk, Aalst en Nederhemert, Genemuiden, Veenendaal, Huizen en Delft.

Die van het volgend jaar bevat behalve de genoemde, die ook op deze lijst niet ontbreken, de Hulpvereenigingen van Gorinchem, Leiden, Bussum en Groot-Ammers.

Ieder jaar nam het getal met één of meer afdeelingen toe. En een enkele verdween.

Naar de letters van het alphabet volgen hier de namen der plaatsen, waar een Hulpvereeniging van den G. Z. B. is opgericht en nog bestaat: Aalst, Alfen a.d. Rijn, Amersfoort, Barneveld, Bussum, Charloïs, Delfshaven, Delft, Driebergen, Dordrecht, Feyenoord, Genemuiden, Gorinchem, Giesendam-Nederhardinxveld, Groot-Ammers, Gouda, Gouderak, 's-Graveland, Hazerswoude, Hilversum, Hoogeveen, Huizen, Kampen, Kralingen, Kockengen, Leerdam, Leiden, Mijdrecht, Naarden, Nieuweroord, Noorden, Numansdorp, Nijkerk, Oldebroek, Ooster-Nijkerk, Rotterdam, Ridderkerk, Soest, Ter Aar, Utrecht, Veenendaal, Vlaardingen, Wilnis, Zeist en Zwolle; in het geheel vijf en veertig Hulpvereenigingen.

Correspondenten heeft de Bond er zeven en tachtig en wel te Alblasserdam, Ameide en Tienhoven, Amsterdam, Apeldoorn, Arnhem, Baambrugge en Loenersloot, Baarn, Bergschenhoek, Bennekom, Berkel en Rodenrijs, De Bilt, Breukelen, Bleskensgraaf, Bodegraven, Bergambacht, Bleiswijk, Brakel, Dirksland, Doorn, Driezum, Diermen (bij Putten), Eemnes, Enter, Ermelo, Epe, 's-Gravenhage, Goudriaan, Haarlem, Harmelen, Hattum, 's-Heerenbroek, Hei- en Boeicop, Hekendorp en Ruigeweide, Hendrik-Ido-Ambacht, Hillegersberg, Hoevelaken, Hasselt, Jaarsveld, Jutfaas, Koudekerk, Lunteren, Linschoten, Lopik, Lekkerkerk, Leerbroek, Lopikerkapel, Meerkerk, Middelharnis, Moercapelle, Mastenbroek, Maarssen, Neerlangbroek, Nieuwerkerk a.d. IJsel, Nijverdal, Ooltgensplaat, Oud-Beyerland, Oudewater, Ouderkerk a.d. IJsel, Oene, Papendrecht, Polsbroek, Putten, Pernis, Rouveen, Rijssen, Rijswijk (Z.H.), Rhenen, Schoonhoven, Sommelsdijk, Sprang, St. Annaland, Ter Aa (Utr.), Staphorst, Vreeswijk, Wapenveld (Geld.), Waverveen, Weesp, Waddinxveen, Woerden en Barwoutswaarder, Woubrugge, Waarder, L.R.Weide, Wageningen, IJsselmonde, IJsselstein, Zwammerdam en Zuid-Beyerland.

Denk hierbij aan de namen van meer dan tienduizend leden, dan is het noemen hiervan nog wat anders dan een dorre optelsom. Dan staat daarin voor ons de G. Z. B. als een boom, forsch en kloek, gesproten uit dat kleine stekje, te Utrecht den 6den Februari 1901 geplant, uitgegroeid met wijd-uitgespreide takken naar Oost en West, naar Noord en Zuid.

De dank aan den Heere sluit niet uit den dank aan menschen, die de Heere voor dit werk heeft willen gebruiken.

Er is wat gedaan! Er is gewerkt op al die plaatsen in de laatste kwarteeuw door den

G. Z. B. De Heere gaf daartoe den lust en de kracht. Hij heeft het werk niet ijdel doen zijn in den Zoon Zijner liefde.

Dank aan hen, die de hitte van den dag en de koude van den nacht hebben verdragen en die door goed en kwaad gerucht henen blind voor de toekomst hebben gezien op het gebod. Dank aan de Besturen der Hulpvereenigingen en de Correspondenten voor hun toewijding en trouw.

Maar de meeste dank aan Hem, die ook hierin Zijne belofte heeft vervuld. Van Hem was ook de wasdom.

Die forsche boom is alleen vrucht van de genade, die teer als de dauw uit den hoogen hemel nederdaalde.

Een foto van Correspondenten uit onderscheiden plaatsen.

Bereide de Heere zichzelf dien lof onder de inwerking van Zijn H. Geest op dit zilveren Jubileum in breeden kring.

Laat de Heere het jubileeren aan ons over, dan spreken we er wat over en schrijven we er wat van; als Hij zelf terugblijft, laat het gedenken geen diepe sporen na, noch bij onzen Bond, noch in ons hart.

Komt de Heere mee, gaat Hij voor, dan worden de handen in brandende schaamte op het aangezicht gelegd.

Bereidt Hij zich lof uit onze kringen, dan trekt Hij ze in het licht, in Zijn licht!

En wie onzer kan dan bestaan?

De Voorzitter?

Het Bestuur?

De Director?

De Hulpvereenigingen en de Correspondenten?

De leden?

Allen hebben elkander dan te ontmoeten in een gemeenschappelijke schuldbelijdenis. Brenge Hij daartoe.

Dan wordt de dankdag allereerst een boetedag.

Dan wordt alles een wonder van Gods vrije ontferming in Zijn lieven Zoon, Jezus Christus, dat Hij zulk gebrekkig pogen, zulke uitgestamelde gebeden, zulke krap-afgemeten gaven, in één woord, dat Hij zulk een bezoedelden arbeid nog heeft willen gebruiken om Zijn Koninkrijk te doen komen, hier en ook onder het Toradja-volk!

Dan stijgt Zijn eer op uit een verslagen geest over zooveel ongehouden goedheid en uit een verbroken hart over zulk een genadig gunstbetoon.

Een foto van Leden van verschillende kransen.

Dan wordt het leege hart vervuld, met speellieden en zangers binnen al zijn frontieren.

Dan zien we niet met zelfgenoegzaamheid terug op ons werk als op een afgedane taak. Dan krijgen we dat werk terug als een gave om het biddend voort te zetten, met meer bezieling, grooter toewijding en rijker zegen dan voorheen.

Dan is de Gedenkdag aan het zilveren Jubileum allereerst een boete-dag om voor het scheiden saam te bidden: „Gena, o God! gena".

En die boete-dag wordt een bid-dag.

Het hart doet een beroep op Gods trouw voor de toekomst.

Dan wordt die bid-dag een dank-dag in het heden om, al is het in gebroken klanken, den Onvolprezene te prijzen.

Dan wordt dat prijzen een aanprijzen van Hem, ver en nabij, die niet doet naar zonde en niet handelt naar ongerechtigheid.

Veni, Creator Spiritus! Kom, o Heilige Geest!

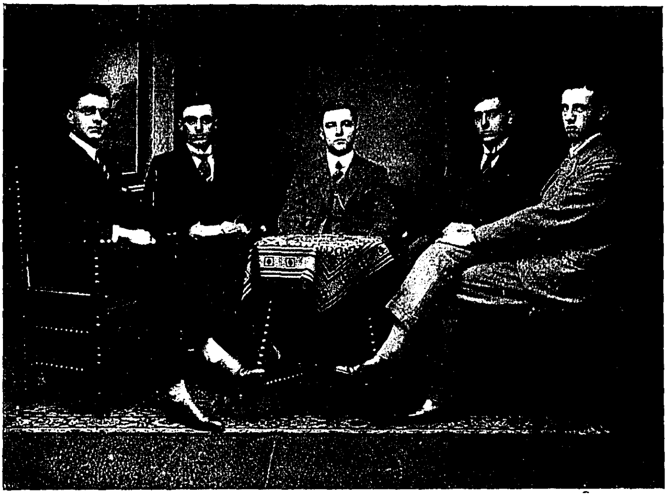
In de Hulpvereenigingen en in de Correspondentschappen heeft het Bestuur van den

G. Z. B. een keurbende van helpers en helpsters gehad. Ter plaatse hebben zij gedaan, wat des Bestuurs was.

De wereldbeheerscher Caesar had een keurbende, waarop hij altijd kon rekenen. Die keurbende droeg den naam van legio fulminatrix. In hachelijke omstandigheden moest dit legioen als de bliksem (want dit beteekent het woord fulminatrix) ingrijpen en den beslissenden doorslag ter overwinning geven.

De Bond heeft ook zijn „legio fulminatrix", zulk een keurbende van helpers en helpsters in de Hulpvereenigingen en Correspondentschappen. Zelden heeft het Bestuur tevergeefs een beroep op hen gedaan.

Zijn er ook onder de afdeelingen wel, die moeielijker waren te mobiliseeren, voor wie

De Onder-afdeeling „Paulus".

het gedurig noodig was om ze tot haar plicht te roepen; er waren er meer, die zich niet bepaalden tot datgene, wat strikt genomen van ze gevergd kon worden.

De een heeft zijn taak breeder gezien dan de ander.

Er openden zich telkens nieuwe mogelijkheden voor die Afdeelingen, die zich afvroegen: „Wat is er nog te doen?"

Deze meenden niet, dat het werk gedaan was, als de traditioneele spreekbeurt was gehouden en „Alle den Volcke" was bezorgd. Zij brachten ter plaatse op hun beurt organisatie in het werk.

Een kinderschaar vormden ze om deze reeds vroeg te leeren er met busjes op uit te gaan om gaven te verzamelen voor den G. Z. B.

Ze werkten met circulaires en propagandablaadjes om het aantal leden uit te breiden. Meerdere lezingen lieten ze houden. Voor de samenspreking van Gods Woord kwamen ze in kleiner kring bijeen. Meisjesvereenigingen wisten ze aan het werk te zetten. Waar ze niet bestonden, werden zendingskransen door hen opgericht. Jongelingsvereenigingen betrokken ze bij hun werk. Zelfs moeielijk toegankelijke kerkeraden werden door hen beïnvloed.

Allen hebben elkander dan te ontmoeten in een gemeenschappelijke schuldbelijdenis. Brenge Hij daartoe.

Dan wordt de dankdag allereerst een boetedag.

Dan wordt alles een wonder van Gods vrije ontferming in Zijn lieven Zoon, Jezus Christus, dat Hij zulk gebrekkig pogen, zulke uitgestamelde gebeden, zulke krap-afgemeten gaven, in één woord, dat Hij zulk een bezoedelden arbeid nog heeft willen gebruiken om Zijn Koninkrijk te doen komen, hier en ook onder het Toradja-volk!

Dan stijgt Zijn eer op uit een verslagen geest over zooveel ongehouden goedheid en uit een verbroken hart over zulk een genadig gunstbetoon.

Een foto van Leden van verschillende kransen.

Dan wordt het leege hart vervuld, met speellieden en zangers binnen al zijn frontieren.

Dan zien we niet met zelfgenoegzaamheid terug op ons werk als op een afgedane taak. Dan krijgen we dat werk terug als een gave om het biddend voort te zetten, met meer bezieling, grooter toewijding en rijker zegen dan voorheen.

Dan is de Gedenkdag aan het zilveren Jubileum allereerst een boete-dag om voor het scheiden saam te bidden: „Gena, o God! gena".

En die boete-dag wordt een bid-dag.

Het hart doet een beroep op Gods trouw voor de toekomst.

Dan wordt die bid-dag een dank-dag in het heden om, al is het in gebroken klanken, den Onvolprezene te prijzen.

Dan wordt dat prijzen een aanprijzen van Hem, ver en nabij, die niet doet naar zonde en niet handelt naar ongerechtigheid.

Veni, Creator Spiritus! Kom, o Heilige Geest!

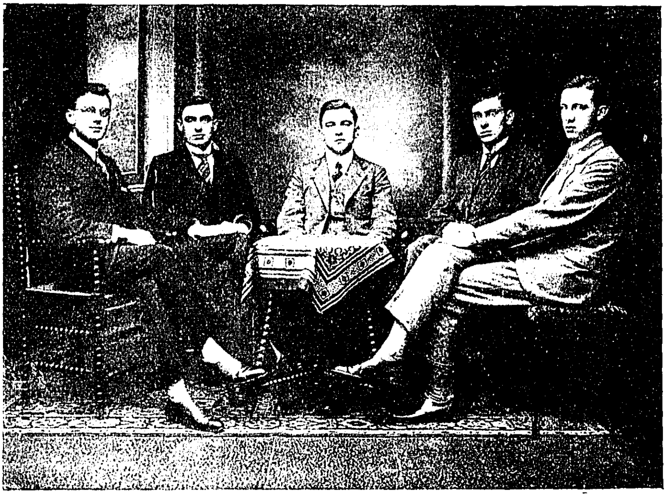
In de Hulpvereenigingen en in de Correspondentschappen heeft het Bestuur van den

G. Z. B. een keurbende van helpers en helpsters gehad. Ter plaatse hebben zij gedaan, wat des Bestuurs was.

De wereldbeheerscher Caesar had een keurbende, waarop hij altijd kon rekenen. Die keurbende droeg den naam van legio fulminatrix. In hachelijke omstandigheden moest dit legioen als de bliksem (want dit beteekent het woord fulminatrix) ingrijpen en den beslissenden doorslag ter overwinning geven.

De Bond heeft ook zijn „legio fulminatrix", zulk een keurbende van helpers en helpsters in de Hulpvereenigingen en Correspondentschappen. Zelden heeft het Bestuur tevergeefs een beroep op hen gedaan.

Zijn er ook onder de afdeelingen wel, die moeielijker waren te mobiliseeren, voor wie

De Onder-afdeeling „Paulus".

het gedurig noodig was om ze tot haar plicht te roepen; er waren er meer, die zich niet bepaalden tot datgene, wat strikt genomen van ze gevergd kon worden.

De een heeft zijn taak breeder gezien dan de ander.

Er openden zich telkens nieuwe mogelijkheden voor die Afdeelingen, die zich afvroegen: „Wat is er nog te doen?"

Deze meenden niet, dat het werk gedaan was, als de traditioneele spreekbeurt was gehouden en „Alle den Volcke" was bezorgd. Zij brachten ter plaatse op hun beurt organisatie in het werk.

Een kinderschaar vormden ze om deze reeds vroeg te leeren er met busjes op uit te gaan om gaven te verzamelen voor den G. Z. B.

Ze werkten met circulaires en propagandablaadjes om het aantal leden uit te breiden. Meerdere lezingen lieten ze houden. Voor de samenspreking van Gods Woord kwamen ze in kleiner kring bijeen. Meisjesvereenigingen wisten ze aan het werk te zetten. Waar ze niet bestonden, werden zendingskransen door hen opgericht. Jongelingsvereenigingen betrokken ze bij hun werk. Zelfs moeielijk toegankelijke kerkeraden werden door hen beïnvloed.

Al gingen de verschillende bazars te Utrecht en te Polsbroek, te Rotterdam en te Kockengen, te Delft en te Zeist, te Hoogeveen en te Amersfoort, te Vlaardingen en te Leiden of wat dames-kransen hier en elders tot stand brachten, niet altijd rechtstreeks van Hulpvereenigingen of Correspondenten uit, deze hebben er toch bevruchtend op ingewerkt.

In Zeist kwam er zelfs een Onder-afdeeling „Paulus", die met name op de zendingsdagen goed werk heeft verricht. Omdat deze Onder-afdeeling de eenige is, wordt het Bestuur, bestaande uit de heeren C. J. C. Paap, B. van Ginkel, P. A. A. Klüsener, P. J. van Ginkel en C. Knijff, hier ook een plaats gegeven.

Gelijk reeds is meegedeeld in het vorige hoofdstuk dankt de instelling van de Correspondentschappen aan de Propaganda-commissie haren oorsprong. Niet minder dan de Hulpvereenigingen hebben deze bijgedragen tot den bloei van den G. Z. B. Het getal Correspondenten is niet ver meer af van de honderd, terwijl dat der Hulpvereenigingen de vijftig nadert.

Zeker, groote getallen beteekenen niet altijd grooten zegen. Nu eens zeggen ze te weinig en dan weer zeggen ze te veel; meestal niet genoeg.

Maar een vereeniging zonder uitzettingsvermogen draagt een doodshoofd. In een levend organisme zit groei; groei naar de diepte en groei naar omhoog.

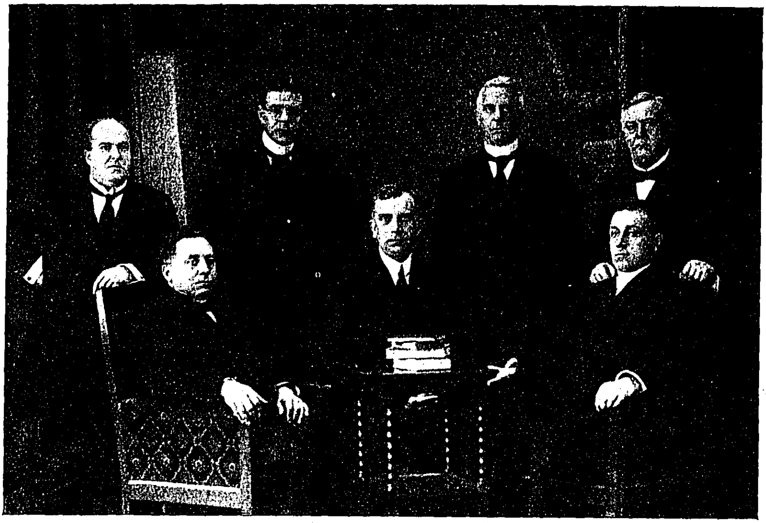
De G. Z. B. is gegroeid in de laatste vijf en twintig jaar naar binnen en naar buiten. Hij heeft takken en twijgen gekregen van vruchtdragend hout in de Hulpvereenigingen en in de Correspondentschappen.

NEGENDE HOOFDSTUK.

DE GEREFORMEERDE ZENDINGSBOND EN DE KERK.

GAANDEWEG is het eeuwigheidslicht, dat straalde over den levensweg der voorgeslachten, verdonkerd ook in onze Vaderlandsche Kerk. Diep en breed is de breuk geworden met het leven onzer vaderen. Voor een bedekkende wolk wordt nu gehouden de geest, waaruit zij leefden, die ze droeg, bezielde en staalde tot arbeid op velerlei terrein, en die bij socialen vrede ook geluk schonk.

Zeker, er is veel te laken in den arbeid der Kerk voor de Zending in het verleden. Maar toch, dat er een tijd geweest is, waarin er behalve ziekentroosters, krankenbezoekers en schoolmeesters,

De Zendings-commissie van de Classis Harderwijk.
(Van links naar rechts Ds. Rappard, Ds. Van Amstel, Ds. Pop, Ds. Klomp, Ds. Van Mastrigt, Ds. Timmer en Ds. Ronner.)

een veertigtal predikanten tegelijk werkzaam was in onze Oost-indische Bezittingen en dat er in den loop der jaren meer dan tweehonderd en vijftig dienaren des Woords zijn uitgegaan en dit, terwijl er in het vaderland een tekort was aan predikanten voor eigen gemeenten, — hierin is voor ons meer om te beschamen dan om te laken. Immers in onze kringen is nog niemand opgestaan onder de predikanten, die het gezegd heeft: „Zend mij".

In den regel, zoo vertelt Dr. C. W. Th. van Boetzelaer van Dubbeldam in zijn „*De Gereformeerde Kerken in Nederland en de Zending in Oost-Indië in de dagen der*

Al gingen de verschillende bazars te Utrecht en te Polsbroek, te Rotterdam en te Kockengen, te Delft en te Zeist, te Hoogeveen en te Amersfoort, te Vlaardingen en te Leiden of wat dames-kransen hier en elders tot stand brachten, niet altijd rechtstreeks van Hulpvereenigingen of Correspondenten uit, deze hebben er toch bevruchtend op ingewerkt.

In Zeist kwam er zelfs een Onder-afdeeling „Paulus", die met name op de zendingsdagen goed werk heeft verricht. Omdat deze Onder-afdeeling de eenige is, wordt het Bestuur, bestaande uit de heeren C. J. C. Paap, B. van Ginkel, P. A. A. Klüsener, P. J. van Ginkel en C. Knijff, hier ook een plaats gegeven.

Gelijk reeds is meegedeeld in het vorige hoofdstuk dankt de instelling van de Correspondentschappen aan de Propaganda-commissie haren oorsprong. Niet minder dan de Hulpvereenigingen hebben deze bijgedragen tot den bloei van den G. Z. B. Het getal Correspondenten is niet ver meer af van de honderd, terwijl dat der Hulpvereenigingen de vijftig nadert.

Zeker, groote getallen beteekenen niet altijd grooten zegen. Nu eens zeggen ze te weinig en dan weer zeggen ze te veel; meestal niet genoeg.

Maar een vereeniging zonder uitzettingsvermogen draagt een doodshoofd. In een levend organisme zit groei; groei naar de diepte en groei naar omhoog.

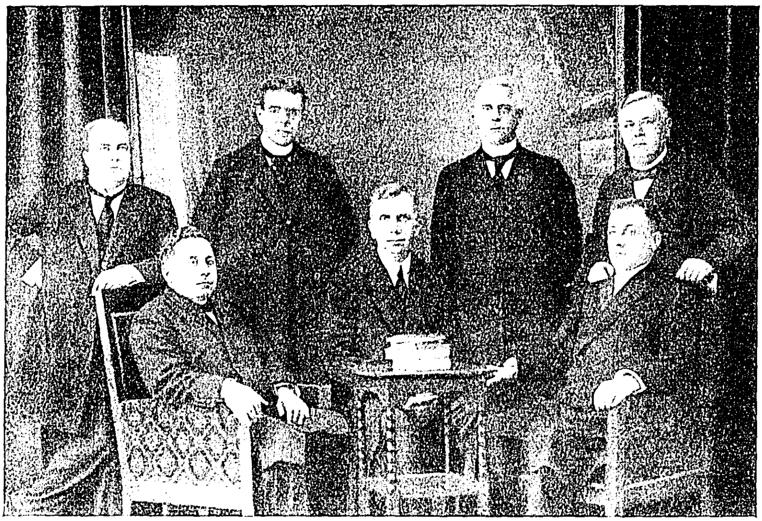
De G. Z. B. is gegroeid in de laatste vijf en twintig jaar naar binnen en naar buiten. Hij heeft takken en twijgen gekregen van vruchtdragend hout in de Hulpvereenigingen en in de Correspondentschappen.

NEGENDE HOOFDSTUK.

DE GEREFORMEERDE ZENDINGSBOND EN DE KERK.

GAANDEWEG is het eeuwigheidslicht, dat straalde over den levensweg der voorgeslachten, verdonkerd ook in onze Vaderlandsche Kerk. Diep en breed is de breuk geworden met het leven onzer vaderen. Voor een bedekkende wolk wordt nu gehouden de geest, waaruit zij leefden, die ze droeg, bezielde en staalde tot arbeid op velerlei terrein, en die bij socialen vrede ook geluk schonk.

Zeker, er is veel te laken in den arbeid der Kerk voor de Zending in het verleden. Maar toch, dat er een tijd geweest is, waarin er behalve ziekentroosters, krankenbezoekers en schoolmeesters,

De Zendings-commissie van de Classis Harderwijk.
(Van links naar rechts Ds. Rappard, Ds. Van Amstel, Ds. Pop, Ds. Klomp, Ds. Van Mastrigt, Ds. Timmer en Ds. Ronner.)

een veertigtal predikanten tegelijk werkzaam was in onze Oost-indische Bezittingen en dat er in den loop der jaren meer dan tweehonderd en vijftig dienaren des Woords zijn uitgegaan en dit, terwijl er in het vaderland een tekort was aan predikanten voor eigen gemeenten, — hierin is voor ons meer om te beschamen dan om te laken. Immers in onze kringen is nog niemand opgestaan onder de predikanten, die het gezegd heeft: „Zend mij".

In den regel, zoo vertelt Dr. C. W. Th. van Boetzelaer van Dubbeldam in zijn „*De Gereformeerde Kerken in Nederland en de Zending in Oost-Indië in de dagen der*

Oost-indische Compagnie", zond de Compagnie ook de krankenbezoekers en schoolmeesters uit met medewerking der Kerk. In het geheel zijn er meer dan achthonderd uitgezonden. Meestal werden ze door de Deputaten onderzocht. Onder hen zijn er wel geweest, wier kennis de Amsterdamsche Deputaten zoo voldoende toescheen, dat ze na eenige opleiding zelfs als predikanten konden uitgaan. Dat allen niet op dit peil stonden, behoeft nauwelijks opgemerkt. Er waren geloovige handwerklieden bij, die echter alle gezag misten om zich te laten gelden. Deze hebben — en zij waarlijk niet alleen — het aan boord onder de ruwe matrozen dikwerf hard te verantwoorden gehad. Gemakkelijk werk zou het zijn om een droeve lijst van onwaardige ziekentroosters samen te stellen; maar daartegenover staat een niet onaanzienlijk getal van hen, die in stilte met groote trouw hun arbeid hebben verricht en tot rijken zegen geweest zijn. In Indië waren ze gewoonlijk de behulpsels der predikanten, die hen plaatsten in streken, welke voor een predikant te klein waren. Het bedienen der Sacramenten was ze niet toegestaan. Zij gebruikten in de samenkomsten de formulier-gebeden en lazen voor hen opgestelde preeken voor. Velen hunner zijn later predikant geworden.

Het moet ons verwonderen, dat er zoovele predikanten voor Indië te vinden zijn geweest. Welke bezwaren waren in dien tijd niet aan een reis naar Indië verbonden en niet enkel aan de reis, maar ook aan het verblijf in de Koloniën! Bovendien hadden ze veel te verduren van de ambtenaren der Compagnie, van wier willekeur ze in bijna alles afhankelijk waren. Ze waren een voorwerp der bespotting aan boord van menig schip. De eerste drie predikanten, die zijn uitgegaan, waren mannen van beteekenis.

Bedenken we tevens, dat er nog Nederlandsche gemeenten gevonden werden in verschillende streken van Rusland, in Noord-Amerika, in Brazilië, in Suriname en Zuid-Afrika, die allen door predikanten uit Nederland werden bediend, dan zeggen de getallen van hen, die naar Indië zijn uitgegaan, nog meer.

Bekend in onze kringen vooral door het werk over hem van onzen voorzitter, Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden, is Antonius Walaeus, wiens portret heeft gestaan in het Septembernummer van „Alle den Volcke" van 1924 en die een *Seminarie* te Leiden heeft opgericht, wat tot het beste behoort, dat in het verleden voor de Zending is gedaan. Jammer, dat dit instituut na een tienjarig bestaan in 1633 is opgeheven. Het heeft twaalf mannen aan Indië geschonken, die hebben uitgemunt door hun godsvrucht, zendingsijver en kennis.

En de G.Z.B. heeft al zoo lang gevraagd naar een predikant voor den arbeid op Midden-Celebes. Meer dan eens heeft het Bestuur een beroep uitgebracht, doch immer tevergeefs.

Zoolang wij tegenover die tweehonderd en vijftig in het verleden nog *geen enkelen* predikant kunnen noemen in het heden, ja, zoolang wij er niet meerdere naast kunnen plaatsen, is alleen zelf-critiek geoorloofd. Slechts een ontmoeten van elkander in gemeenschappelijke schuldbelijdenis zal kunnen afwenden het oordeel, dat de Heere gaat voltrekken aan een Kerk, die ontrouw aan haar verleden haar roeping vergeet.

In de roeping om het Evangelie te prediken allen creaturen heeft de Kerk gefaald. Niet levend uit den geloofswortel kon ook niet anders van haar worden verwacht. Dit schrikkelijk verzuim vermeerdert hare schuld, die als de onze moet worden gevoeld. Hieraan kunnen we ons niet onttrekken in de kapellen, welke we zelf stichten en ontkomen we niet door het hooghartig voorbijgaan aan den tempel, door den Heere gebouwd in deze lage landen aan de zee en nu door de eeuwen vergrauwd.

De G. Z. B. is een noodzakelijk kwaad gelijk elke Zendings-corporatie, die de Kerk het werk uit de handen neemt.

Vandaar het zoeken van nauwe aansluiting bij de Kerk door den G. Z. B. Onze Bond heeft in de oude oorkonden van onze Vaderlandsche Kerk, geschreven met het bloed der martelaren bij het vuur der ontstoken brandstapels, gevonden de uitdrukking van het door de vaderen overgeleverde geloof gelijk de Heere dat in Zijn Woord heeft geopenbaard.

De Statuten van den G. Z. B. spreken zich in deze duidelijk uit en noemen als leden van den Bond in de allereerste plaats gemeenten der Nederduitsch Hervormde Kerk in hare wettige vertegenwoordiging door hare kerkeraden, die van den wensch om lid te worden hebben doen blijken. Die trekkende geloofsband doet het bloed kruipen waar het niet gaan kan. Al wat zich maar niet naar de confessie noemt, maar ook uit de belijdenis leven wil en voelt het trekken van dien band, wil ook de onderscheiden gemeenten hare schuld in deze doen kennen en ze het besef van hare roeping bijbrengen. De G. Z. B. wil slechts zoolang zijn werk verrichten, dat hij begon in den Naam des Heeren, gedrongen door het geweten, geleid door het onbedriegelijk getuigenis van Gods Woord, totdat de Kerk, overeenkomstig hare roeping, dit werk ook van den Bond overneemt om het voort te zetten naar de wet en de getuigenis.

Als we zien op de bestaande toestanden, lijkt het een illusie dit nog te verwachten; maar, als het oog gevestigd wordt op Hem, die gezegd heeft, dat Hij zelf zijne gemeente zal bouwen, komt alles anders te staan. De Kerk in ons Vaderland heeft hare opkomst niet te danken aan een actie, die uitging van menschen. Wereldrijken, hoe indrukwekkend van omvang en schitterend van glorie, gesticht door Napoleons uit den ouden en uit den nieuwen tijd, zijn vergaan, omdat hun grondslagen niet in het eeuwige rustten. De Kerk, door den Heere gesticht, gaat uit van den Zone Gods en ligt in het eeuwige gefundeerd. Dit werpt goddelijken glans over haar. Al gebruikt de Heere bij het bouwen menschen, Hij alleen is toch de opperste Bouwmeester en Kunstenaar. Niemand dan de Heere kon dit ontwerp maken en niemand dan Hij kan het uitvoeren. Hij bouwt Zijne Kerk door Zijn Woord en Geest. Hij bouwt ze door te ontdekken aan schuld en zonde, door den tollenaar zich op de borst te doen slaan; Hij bouwt door de toevlucht te doen nemen tot de alreinigende kracht van het bloed van Christus. Onophoudelijk gaat de actie uit van Hem, wien gegeven is alle macht in hemel en op aarde. Hij bouwt door te veranderen en te bekeeren, maar ook door onderling saâm te voegen, wat los, verspreid en verstrooid ligt, en door weg te nemen, wat gescheiden houdt.

Zijn er in tal van plaatsen Hulpvereenigingen en Correspondentschappen ontstaan, het zijn toch de gemeenten en de kerkeraden, die de Bond in laatste instantie zoekt. Die Hulpvereenigingen worden de kanalen, waarlangs de Bond tracht in te werken op de gemeenten, in de hoop, dat straks de Kerkeraden op hun beurt deze organen van den Bond voor het werk der Zending gebruiken gaan als waren het de hunne.

Hiertoe begint het plaatselijk te komen.

Het hoofddoel van den G. Z. B. ligt niet in den Bond zelf. We spreken hier over den arbeid van den G. Z. B. in ons Vaderland. Gelijk het doel van G. Z. B. is om zichzelf overbodig te maken op Midden-Celebes of waar elders hij tot Zendingsarbeid geroepen mag worden, door de volkeren te onderwijzen en op te voeden, totdat die geboden hulp gemist kan worden, — zoo en niets anders is het met den arbeid in het Vaderland.

Komt de Kerk tot ontwaking, doet de Heere ze weer opstaan uit hare vadzige rust, maakt haar spraak ze weer openbaar en kent ze en verstaat ze weer hare dure roeping; dàn, maar ook niet eer, zal de Bond kunnen zeggen: „Laat, Heere, nu uw dienstknecht

henengaan in vrede naar uw woord; want mijne oogen hebben uwe zaligheid gezien." Ja, dat zou zijn een zien van zaligheid, van de wondermacht van Gods rijke genade in het midden zijner Kerk in ons vaderland. Van een voortbestaan van den Bond zou dan nog enkel sprake kunnen zijn, zoolang en in zoover de Kerk hem als een van haar organen zou erkennen, noodig hebben en gebruiken.

De Bond heeft de Zendelingen, die uitgingen, immer door een gemeente der Ned. Herv. Kerk doen ordenen. Dit is te Veenendaal, Huizen en Zeist geschied en hieraan worden in het hoofdstuk over „De Opleiding en Afvaardiging van Zendelingen", nadere mededeelingen gedaan.

Beter dan woorden en duidelijker dan vertoogen spreken daden tot het hart der gemeenten. Het is de bedoeling van den Bond, uitgesproken in woord en in daad, om de Zending kerkelijk te doen zijn, zooveel als dit bij de bestaande toestanden mogelijk is, en voor te bereiden een toestand, waarin de Ned. Herv. Kerk ook aan dit deel van hare roeping om des Heeren lof te vertellen onder de Heidenen kan beantwoorden.

Deze arbeid is niet vergeefsch geweest.

Het gaat wel langzaam. Die gelooven haasten echter niet. En bij dezen arbeid van den Bond in het Vaderland heeft hij teruggewezen naar de belijdenis-schriften der Kerk. Deze geschriften zijn alles behalve onnutte en bestoven perkamenten. Wanneer de Kerk hare belijdenis mag opheffen als een banier en met dat rijke perkament in de hand optreden om met de bezieling van een heilige geloofsovertuiging de geopenbaarde waarheid Gods te stellen tegenover alle bedenken des vleesches, ook van het vrome vleesch, zal zij het toonen, dat die belijdenis geen doode formule is, maar een testamentaire acte, waarachter een rijk erfgoed ligt.

Er zijn al kerkeraden, die lid geworden zijn van den G. Z. B. We kunnen Veenendaal noemen, die allen is voorgegaan. In den laatsten tijd zijn de gemeenten Mastenbroek, Nieuw-Lekkerland, Goudriaan, de Lage Vuursche, Oud-Beijerland, Barneveld, Leerbroek, Middelharnis e.a. als lid toegetreden.

Er komt ontwaking in de Kerk zelve, niet het minst in de gemeenten, waar de Gereformeerde prediking geliefd is.

„Alle den Volcke" heeft in het Augustus-nummer van 1925 een kort bericht onder het hoofd *Classicale Zending*. We lezen daar, dat om tot meer intensieve bearbeiding te komen van dit deel van de Veluwe voor het Zendingswerk van den G. Z. B., maar vooral om zooveel mogelijk de roeping te volgen, welke de Kerk als Kerk heeft om het Woord uit te dragen in de Heidenwereld, de Classis van Harderwijk besloten heeft in nauwe samenwerking met den G. Z. B. zich aan den Zendingsarbeid te geven.

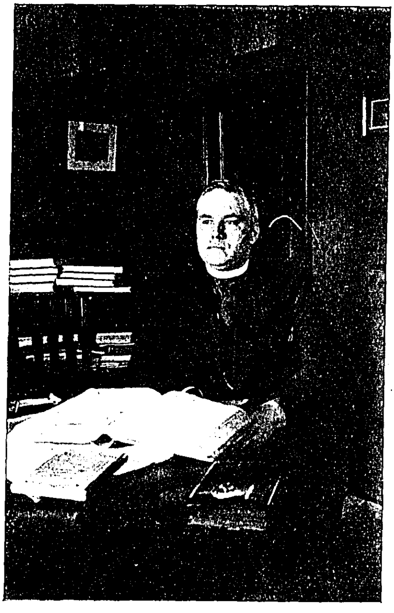
Een Zendings-commissie is door de Classis Harderwijk daartoe benoemd. In overleg met het Bestuur van den G. Z. B. is een Reglement vastgesteld.

Deze Classicale Zendingscommissie bestaat uit de broeders, Ds. J. E. Klomp te Oldebroek, Voorzitter; Ds. J. van Amstel, Putten, Secretaris; Ds. J. J. Timmer, Ermelo, Penningmeester; Ds. S. Ronner, Doornspijk, Algemeen Adjunct; en uit de Assessoren Ds. L. van Mastrigt, Harderwijk; Ds. A. E. P. Pop, Nijkerk en Ds. J. H. Th. Rappard, Barneveld.

De stoot hiertoe is uitgegaan van Ds. J. J. van Ingen. Het Bestuur van den G.Z.B. besloot in zijn vergadering van 4 Mei 1922 in te gaan op het verzoek van genoemden broeder tot een samenspreking met een Commissie uit het Classicaal Bestuur van Harderwijk om, zoo mogelijk, te geraken tot Classicale Zending. Deze samenkomst met de Classicale

Zendingscommissie van Harderwijk werd te Amersfoort gehouden. Het Bestuur van den G. Z. B. was vertegenwoordigd door Ds. J. C. Klomp en door den toenmaligen Zendingsdirector, Ds. G. Lans. De besprekingen waren voorloopig en gingen in hoofdzaak over de wijze van samenwerking, over de wederzijdsche plichten en rechten, en over de finantieele verhouding.

Op de bestuursvergadering van 5 Juni 1924 kwamen ter verdere bespreking de afgevaardigden van de Classicale Zendingscommissie, Ds. J. J. van Ingen van Harderwijk en Ds. G. J. Koolhaas van Oldebroek. Door het overlijden van den eerste en door het vertrek van den laatste naar Oud-Beijerland hebben deze beide broeders niet lang meer deel uitgemaakt van deze Zendings-commissie. Toch is nog met hun medewerking het Ontwerp-reglement tot stand gekomen.

Ds. G. J. Koolhaas.

Besloten werd op deze vergadering, dat de vertegenwoordiging van de Classicale Zendingscommissie op de bestuursvergaderingen eens in de drie maanden zal plaats vinden en voorts zoo dikwerf, als zij aan het Bestuur noodzakelijk schijnt of, door de Commissie als noodzakelijk beschouwd, aan het Bestuur gevraagd wordt. De Afgevaardigde zal een concludeerende stem hebben in zaken van de classicale Zending.

Den 11[en] September van datzelfde jaar was dit Ontwerp-reglement, opgemaakt in opdracht van de Classis Harderwijk door de Zendingscommissie, een punt der bespreking op een bestuursvergadering van den G. Z. B.

Den 9[en] October werden de gerezen bezwaren en gemaakte opmerkingen behandeld met de afgevaardigden der Zendingscommissie. In de plaats van Ds. J. J. van Ingen, die ernstig krank was, kwam Ds. J. J. Timmer van Ermelo en Ds. J. van Amstel van Oosterwolde verving Ds. G. J. Koolhaas, die op het punt stond de Classis Harderwijk te verlaten.

Met algemeene stemmen van de leden van het Bestuur en van die van de Zendingscommissie werd het Ontwerp-reglement aangenomen.

De Classicale Zendingscommissie heeft haren arbeid reeds aangevangen en aanvankelijk niet zonder vrucht. Gebiede de Heere over haar werk zijnen zegen.

Het zal wel blijken, dat de Kerk zelve er het meest bij gebaat is, als hare voeten geschoeid zijn met bereidheid van het Evangelie om in 's Heeren wegen te wandelen, hoe moeilijk deze wegen te begaan zijn.

Die des Heeren geboden zoeken, zullen in de ruimte wandelen. (Ps. 109 : 45.)

henengaan in vrede naar uw woord; want mijne oogen hebben uwe zaligheid gezien." Ja, dat zou zijn een zien van zaligheid, van de wondermacht van Gods rijke genade in het midden zijner Kerk in ons vaderland. Van een voortbestaan van den Bond zou dan nog enkel sprake kunnen zijn, zoolang en in zoover de Kerk hem als een van haar organen zou erkennen, noodig hebben en gebruiken.

De Bond heeft de Zendelingen, die uitgingen, immer door een gemeente der Ned. Herv. Kerk doen ordenen. Dit is te Veenendaal, Huizen en Zeist geschied en hieraan worden in het hoofdstuk over „De Opleiding en Afvaardiging van Zendelingen", nadere mededeelingen gedaan.

Beter dan woorden en duidelijker dan vertoogen spreken daden tot het hart der gemeenten. Het is de bedoeling van den Bond, uitgesproken in woord en in daad, om de Zending kerkelijk te doen zijn, zooveel als dit bij de bestaande toestanden mogelijk is, en voor te bereiden een toestand, waarin de Ned. Herv. Kerk ook aan dit deel van hare roeping om des Heeren lof te vertellen onder de Heidenen kan beantwoorden.

Deze arbeid is niet vergeefsch geweest.

Het gaat wel langzaam. Die gelooven haasten echter niet. En bij dezen arbeid van den Bond in het Vaderland heeft hij teruggewezen naar de belijdenis-schriften der Kerk. Deze geschriften zijn alles behalve onnutte en bestoven perkamenten. Wanneer de Kerk hare belijdenis mag opheffen als een banier en met dat rijke perkament in de hand optreden om met de bezieling van een heilige geloofsovertuiging de geopenbaarde waarheid Gods te stellen tegenover alle bedenken des vleesches, ook van het vrome vleesch, zal zij het toonen, dat die belijdenis geen doode formule is, maar een testamentaire acte, waarachter een rijk erfgoed ligt.

Er zijn al kerkeraden, die lid geworden zijn van den G. Z. B. We kunnen Veenendaal noemen, die allen is voorgegaan. In den laatsten tijd zijn de gemeenten Mastenbroek, Nieuw-Lekkerland, Goudriaan, de Lage Vuursche, Oud-Beijerland, Barneveld, Leerbroek, Middelharnis e.a. als lid toegetreden.

Er komt ontwaking in de Kerk zelve, niet het minst in de gemeenten, waar de Gereformeerde prediking geliefd is.

„Alle den Volcke" heeft in het Augustus-nummer van 1925 een kort bericht onder het hoofd *Classicale Zending*. We lezen daar, dat om tot meer intensieve bearbeiding te komen van dit deel van de Veluwe voor het Zendingswerk van den G. Z. B., maar vooral om zooveel mogelijk de roeping te volgen, welke de Kerk als Kerk heeft om het Woord uit te dragen in de Heidenwereld, de Classis van Harderwijk besloten heeft in nauwe samenwerking met den G. Z. B. zich aan den Zendingsarbeid te geven.

Een Zendings-commissie is door de Classis Harderwijk daartoe benoemd. In overleg met het Bestuur van den G. Z. B. is een Reglement vastgesteld.

Deze Classicale Zendingscommissie bestaat uit de broeders, Ds. J. E. Klomp te Oldebroek, Voorzitter; Ds. J. van Amstel, Putten, Secretaris; Ds. J. J. Timmer, Ermelo, Penningmeester; Ds. S. Ronner, Doornspijk, Algemeen Adjunct; en uit de Assessoren Ds. L. van Mastrigt, Harderwijk; Ds. A. E. P. Pop, Nijkerk en Ds. J. H. Th. Rappard, Barneveld.

De stoot hiertoe is uitgegaan van Ds. J. J. van Ingen. Het Bestuur van den G. Z. B. besloot in zijn vergadering van 4 Mei 1922 in te gaan op het verzoek van genoemden broeder tot een samenspreking met een Commissie uit het Classicaal Bestuur van Harderwijk om, zoo mogelijk, te geraken tot Classicale Zending. Deze samenkomst met de Classicale

Zendingscommissie van Harderwijk werd te Amersfoort gehouden. Het Bestuur van den G. Z. B. was vertegenwoordigd door Ds. J. C. Klomp en door den toenmaligen Zendingsdirector, Ds. G. Lans. De besprekingen waren voorloopig en gingen in hoofdzaak over de wijze van samenwerking, over de wederzijdsche plichten en rechten, en over de finantieele verhouding.

Op de bestuursvergadering van 5 Juni 1924 kwamen ter verdere bespreking de afgevaardigden van de Classicale Zendingscommissie, Ds. J. J. van Ingen van Harderwijk en Ds. G. J. Koolhaas van Oldebroek. Door het overlijden van den eerste en door het vertrek van den laatste naar Oud-Beijerland hebben deze beide broeders niet lang meer deel uitgemaakt van deze Zendings-commissie. Toch is nog met hun medewerking het Ontwerp-reglement tot stand gekomen.

Besloten werd op deze vergadering, dat de vertegenwoordiging van de Classicale Zendingscommissie op de bestuursvergaderingen eens in de drie maanden zal plaats vinden en voorts zoo dikwerf, als zij aan het Bestuur noodzakelijk schijnt of, door de Commissie als noodzakelijk beschouwd, aan het Bestuur gevraagd wordt. De Afgevaardigde zal een concludeerende stem hebben in zaken van de classicale Zending.

Den 11en September van datzelfde jaar was dit Ontwerp-reglement, opgemaakt in opdracht van de Classis Harderwijk door de Zendingscommissie, een punt der bespreking op een bestuursvergadering van den G. Z. B.

Ds. G. J. Koolhaas.

Den 9en October werden de gerezen bezwaren en gemaakte opmerkingen behandeld met de afgevaardigden der Zendingscommissie. In de plaats van Ds. J. J. van Ingen, die ernstig krank was, kwam Ds. J. J. Timmer van Ermelo en Ds. J. van Amstel van Oosterwolde verving Ds. G. J. Koolhaas, die op het punt stond de Classis Harderwijk te verlaten.

Met algemeene stemmen van de leden van het Bestuur en van die van de Zendingscommissie werd het Ontwerp-reglement aangenomen.

De Classicale Zendingscommissie heeft haren arbeid reeds aangevangen en aanvankelijk niet zonder vrucht. Gebiede de Heere over haar werk zijnen zegen.

Het zal wel blijken, dat de Kerk zelve er het meest bij gebaat is, als hare voeten geschoeid zijn met bereidheid van het Evangelie om in 's Heeren wegen te wandelen, hoe moeilijk deze wegen te begaan zijn.

Die des Heeren geboden zoeken, zullen in de ruimte wandelen. (Ps. 109 : 45.)

TIENDE HOOFDSTUK.

DE OPLEIDING EN DE AFVAARDIGING VAN ZENDELINGEN.

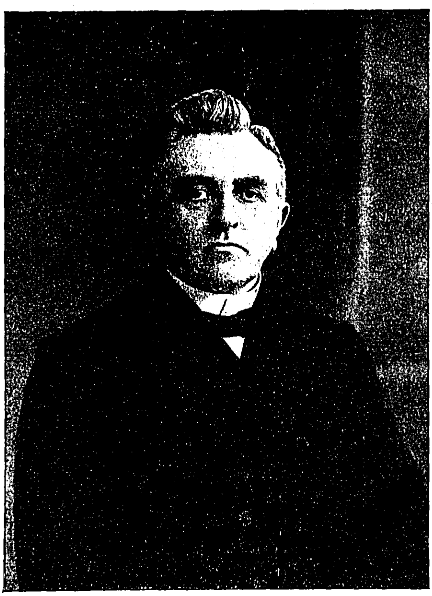
AAN de opleiding tot zendeling heeft het Bestuur van meetaf de volle aandacht geschonken. Maar vóór er kweekelingen konden worden opgeleid, moesten zij na aanmelding zijn aangenomen. En juist bij die aanneming van zendeling-kweekelingen bleven de teleurstellingen bijna nimmer uit. Naar het oordeel van het Bestuur was de G.Z.B. veel te lang zonder kweekelingen en zonder zendelingen.

De Hebreeuwsche Bijbel wordt anders gelezen dan de onze. Ge begint in dat bijbelboek achteraan en ge leest de regels niet van links naar rechts, maar omgekeerd.

De opmerking is van Luther, dat ge met de leidingen des Heeren doen moet als met den Hebreeuwschen Bijbel. Ge moet ze van achteren naar voren lezen om ze recht te verstaan.

En dàt zal ten volle pas in de eeuwigheid geschieden. Dan zullen de verlosten zingen van al de wegen des Heeren, hoe donker ze ook waren en zullen zij al Zijn paden rechtvaardigen.

Maar reeds hier in den tijd brengt de Heere ook wel uit den drom van nevelen in Gods heiligdom en geeft Hij licht over Zijn eigen werk en met dat licht de aanbidding van den alléénwijzen God.

Ds. M. Jongebreur.

Zoo is het ook met den G.Z.B. gegaan.

Met welk een ongeduld is er gewacht op de aanneming van aspirant-kweekelingen en op de uitzending van den eersten zendeling!

Het kon niet komen, noch tot het een, noch tot het ander. En als het een enkelen keer kwam tot de aanneming van een leerling, die in opleiding ging, liet de teleurstelling zich niet lang wachten.

En ten slotte, toen het Bestuur uitgezocht was en de zaak alleen biddend kon neerleggen voor het aangezicht des Heeren, gaf God zelf. De Heere opent deuren, waar alles toegemuurd is van rondom en geen uitweg wordt gevonden. Hij, die alle dingen werkt naar den Raad van Zijnen wil, gaf uitkomst. Waar de weg des menschen eindigt, begint die des Heeren.

Een leerling van de Nederlandsche Zendingsschool, reeds bezig met de studie en niet verbonden aan eenige Zendingscorporatie, aangetrokken door den grondslag van den G.Z.B.,

omdat hij daarin vond uitgedrukt het geloof zijns harten, begeerde niets liever dan in den dienst van dezen Bond den Zendingsarbeid te beginnen.

't Was de jeugdige A. A. van de Loosdrecht, die het examen van hulpprediker voor Indië reeds met goed gevolg had afgelegd.

Juist, toen het aan den G. Z. B. toegewezen zendingsveld moest worden bezet, niet eerder, maar ook niet later, stond de man gereed, door den Heere zelf beschikt.

Welk een langen weg met velerlei teleurstellingen was het Bestuur gegaan, voor het tot de uitzending komen kon. En toen het ertoe kwam, was de eerste Zendeling iemand niet door den G. Z. B. aangenomen en opgeleid, maar door den Heere gegeven.

Dezen broeder A. A. van de Loosdrecht kon het Bestuur niet voorstellen en zeggen: „Dit is *onze* man"; het moest nederig getuigen: „Dit is de man, van God geschonken."

Wij willen thans den langen weg der opleiding langs gaan, welke tot uitzending heeft geleid. Hier worden namen genoemd, maar alleen van hen, die metterdaad zendeling zijn geworden. We zwijgen van hen, die wel eenigen tijd in opleiding zijn geweest, maar tot wier uitzending het om verschillende redenen niet gekomen is.

De heer en mevrouw A. A. van de Loosdrecht.

Tot het eerste werk van het Bestuur behoorde het uitzien naar jongelieden van goede hope met roeping voor het Zendingswerk in Indië.

Hoezeer de G. Z. B. zich hiermede dadelijk bezig hield, blijkt ook uit de lezingen, op de Algemeene Ledenvergadering gehouden, welke uiting en leiding trachten te geven aan wat er omging in de harten.

In de maand October van het oprichtingsjaar hield Ds. A. van der Sluis een referaat over: „Des Zendelings vereischten," waarin de volle nadruk gelegd werd naast de uiterlijke op de innerlijke vereischten noodig voor een zendeling.

Op de volgende vergadering werd over hetzelfde onderwerp een lezing gehouden door Ds. J. G. Dekking, die de vraag stelde en trachtte te beantwoorden: „Wat is den zendeling onmisbaar tot zijn taak?"

In 1905 deed Ds. van Griethuyzen het voorstel om per advertentie een predikant of candidaat tot den H. D. te vragen. Al waren de broeders Kuylman en de Voorzitter het er mee eens om bij voorkeur een predikant af te vaardigen, de oproeping per advertentie werd afgekeurd. Er werd besloten bekendheid te geven, maar niet per advertentie, aan het voornemen van den Bond om een predikant uit te zenden. Het beste werd voor Indië niet te goed geacht; dus liever een predikant dan een zendeling. Maar al werd *door* middel van Prof. Visscher hiervoor de hulp ingeroepen van de Theologische faculteit aan de Utrechtsche universiteit, ook dit mocht niet baten.

Vooral bij het begin, wanneer de grondslagen van het werk van den zendingsarbeid gelegd worden, werd de wenschelijkheid telkens uitgesproken van de tegenwoordigheid van

TIENDE HOOFDSTUK.

DE OPLEIDING EN DE AFVAARDIGING VAN ZENDELINGEN.

AAN de opleiding tot zendeling heeft het Bestuur van meetaf de volle aandacht geschonken. Maar vóór er kweekelingen konden worden opgeleid, moesten zij na aanmelding zijn aangenomen. En juist bij die aanneming van zendelingkweekelingen bleven de teleurstellingen bijna nimmer uit. Naar het oordeel van het Bestuur was de G.Z.B. veel te lang zonder kweekelingen en zonder zendelingen.

De Hebreeuwsche Bijbel wordt anders gelezen dan de onze. Ge begint in dat bijbelboek achteraan en ge leest de regels niet van links naar rechts, maar omgekeerd.

De opmerking is van Luther, dat ge met de leidingen des Heeren doen moet als met den Hebreeuwschen Bijbel. Ge moet ze van achteren naar voren lezen om ze recht te verstaan.

En dàt zal ten volle pas in de eeuwigheid geschieden. Dan zullen de verlosten zingen van al de wegen des Heeren, hoe donker ze ook waren en zullen zij al Zijn paden rechtvaardigen.

Maar reeds hier in den tijd brengt de Heere ook wel uit den drom van nevelen in Gods heiligdom en geeft Hij licht over Zijn eigen werk en met dat licht de aanbidding van den alléénwijzen God.

Ds. M. Jongebreur.

Zoo is het ook met den G. Z. B. gegaan.

Met welk een ongeduld is er gewacht op de aanneming van aspirant-kweekelingen en op de uitzending van den eersten zendeling!

Het kon niet komen, noch tot het een, noch tot het ander. En als het een enkelen keer kwam tot de aanneming van een leerling, die in opleiding ging, liet de teleurstelling zich niet lang wachten.

En ten slotte, toen het Bestuur uitgezocht was en de zaak alleen biddend kon neerleggen voor het aangezicht des Heeren, gaf God zelf. De Heere opent deuren, waar alles toegemuurd is van rondom en geen uitweg wordt gevonden. Hij, die alle dingen werkt naar den Raad van Zijnen wil, gaf uitkomst. Waar de weg des menschen eindigt, begint die des Heeren.

Een leerling van de Nederlandsche Zendingsschool, reeds bezig met de studie en niet verbonden aan eenige Zendingscorporatie, aangetrokken door den grondslag van den G.Z.B.,

omdat hij daarin vond uitgedrukt het geloof zijns harten, begeerde niets liever dan in den dienst van dezen Bond den Zendingsarbeid te beginnen.

't Was de jeugdige A. A. van de Loosdrecht, die het examen van hulpprediker voor Indië reeds met goed gevolg had afgelegd.

Juist, toen het aan den G. Z. B. toegewezen zendingsveld moest worden bezet, niet eerder, maar ook niet later, stond de man gereed, door den Heere zelf beschikt.

Welk een langen weg met velerlei teleurstellingen was het Bestuur gegaan, voor het tot de uitzending komen kon. En toen het ertoe kwam, was de eerste Zendeling iemand niet door den G. Z. B. aangenomen en opgeleid, maar door den Heere gegeven.

Dezen broeder A. A. van de Loosdrecht kon het Bestuur niet voorstellen en zeggen: „Dit is *onze* man"; het moest nederig getuigen: „Dit is de man, van God geschonken."

Wij willen thans den langen weg der opleiding langs gaan, welke tot uitzending heeft geleid. Hier worden namen genoemd, maar alleen van hen, die metterdaad zendeling zijn geworden. We zwijgen van hen, die wel eenigen tijd in opleiding zijn geweest, maar tot wier uitzending het om verschillende redenen niet gekomen is.

De heer en mevrouw A. A. van de Loosdrecht.

Tot het eerste werk van het Bestuur behoorde het uitzien naar jongelieden van goede hope met roeping voor het Zendingswerk in Indië.

Hoezeer de G. Z. B. zich hiermede dadelijk bezig hield, blijkt ook uit de lezingen, op de Algemeene Ledenvergadering gehouden, welke uiting en leiding trachten te geven aan wat er omging in de harten.

In de maand October van het oprichtingsjaar hield Ds. A. van der Sluis een referaat over: „Des Zendelings vereischten," waarin de volle nadruk gelegd werd naast de uiterlijke op de innerlijke vereischten noodig voor een zendeling.

Op de volgende vergadering werd over hetzelfde onderwerp een lezing gehouden door Ds. J. G. Dekking, die de vraag stelde en trachtte te beantwoorden: „Wat is den zendeling onmisbaar tot zijn taak?"

In 1905 deed Ds. van Griethuyzen het voorstel om per advertentie een predikant of candidaat tot den H. D. te vragen. Al waren de broeders Kuylman en de Voorzitter het er mee eens om bij voorkeur een predikant af te vaardigen, de oproeping per advertentie werd afgekeurd. Er werd besloten bekendheid te geven, maar niet per advertentie, aan het voornemen van den Bond om een predikant uit te zenden. Het beste werd voor Indië niet te goed geacht; dus liever een predikant dan een zendeling. Maar al werd *door* middel van Prof. Visscher hiervoor de hulp ingeroepen van de Theologische faculteit aan de Utrechtsche universiteit, ook dit mocht niet baten.

Vooral bij het begin, wanneer de grondslagen van het werk van den zendingsarbeid gelegd worden, werd de wenschelijkheid telkens uitgesproken van de tegenwoordigheid van

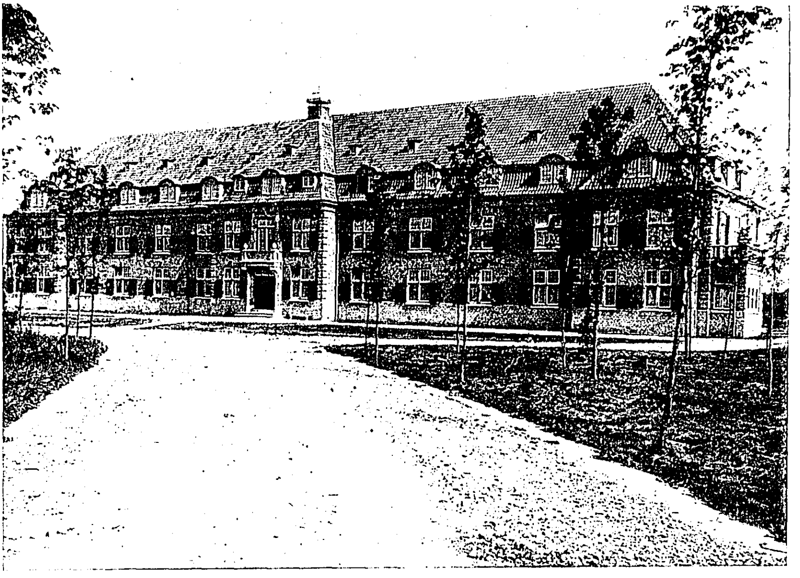
een academisch gevormd man op het zendingsveld. Fouten toch in den beginne gemaakt, zouden zich na jaren kunnen wreken in zich telkens verbreedende scheuren.

Het referaat van Ds. Beekenkamp, op de Juli-vergadering in 1906 gehouden over „Gevaren en moeilijkheden van de prediking onder de heidenen", bewoog zich in dezelfde lijn.

Wel blijkt het, dat het Bestuur aanvankelijk de overtuiging was toegedaan spoedig tot de opleiding te kunnen overgaan. Met het oog op die mogelijkheid had het toch reeds in het jaar, waarin de Bond opgericht was, hiervoor een schema gereed.

Ds. T. Lekkerkerker zou les geven in de Bijbelsche geschiedenis en Ds. P. Kuylman in de Geloofsleer, terwijl Ds. Schippers de Inleiding op het O. en N. Testament voor zijn rekening kreeg. Ds. M. Jongebreur zou Kerkgeschiedenis doceeren en de Voorzitter in het Engelsch, de practische Theologie en Dogmengeschiedenis onderwijs geven.

Voor het Maleisch stelde het Bestuur zich in verbinding met Mr. Grashuis, lector in

De Zendingsschool te Oegstgeest.

het Soendaneesch aan de Universiteit te Leiden. Naar andere geschikte personen zou worden omgezien voor die vakken, waarin nog onderwijs noodig was.

Van de uitvoering van dit plan is nimmer iets gekomen. De praktijk zou zich reeds bij het begin van uitvoering hiertegen verzetten. Dit bleek al heel spoedig, toen slechts enkele lessen werden opgedragen aan Ds. Hoekstra te Papendrecht, om die te geven aan een zendeling-kweekeling, die te Dordrecht woonde. Hier was de afstand der woonplaatsen van leeraar en leerling niet groot en toch nog zoo groot, dat dit werk al spoedig werd gestaakt.

Bij het uitblijven van aanmeldingen, welke tot aanneming leidden gedurende de eerste jaren, is dit plan van opleiding geheel op den achtergrond geraakt.

Toen in 1907 twee candidaten, de een uit Hilversum en de ander uit Oud-Beijerland,

den wensch te kennen hadden gegeven om door den G. Z. B. te worden opgeleid tot zendeling-leeraar, stelde het Bestuur zich door Reverend Erwin Brown in verbinding met hen, die in Engeland en in Schotland het onderwijs voor aanstaande zendelingen in handen hadden. Al spoedig werd de gedachte om de kweekelingen op een zendingsschool in den vreemde te plaatsen losgelaten, niet alleen, omdat de Hilversummer candidaat zich terugtrok en die uit Oud-Beijerland niet was aangenomen. Het werd gaandeweg meer als een bezwaar gevoeld om de aangenomen leerlingen in den tijd van voorbereiding buitenslands te doen zijn. Iedere gelegenheid toch zou hierdoor het Bestuur onthouden worden om hen te leeren kennen, die later namens den G. Z. B. op het zendingsterrein zouden hebben te arbeiden en de correspondentie zou dan gevoerd moeten worden met zendelingen, met wie het nauwelijks in aanraking was geweest.

Met eigen beschikbare krachten was geen deugdelijke opleiding te bereiken. Daarvoor woonden de predikanten, die hiervoor in aanmerking kwamen, te verspreid. En het plan om de kweekelingen in den vreemde ter school te doen gaan, moest, als door al te groote bezwaren gedrukt, worden opgegeven, niet in de eerste plaats uit hoofde van de hooge kosten.

Het zendingswerk had het Bestuur intusschen met de Nederlandsche Zendingsschool in aanraking gebracht.

Deze Zendingsschool, uitgaande van het Rotterdamsch Zendeling-genootschap, vereenigde sinds 1905 de kweekelingen der Utrechtsche Zendingsvereeniging met de hare en was te Rotterdam op de Rechter Rottekade gevestigd. Na Dr. H. M. van Nes waren achtereenvolgens Rector aan deze Zendingsschool Dr. A. van Veldhuizen en Dr. A. M. Brouwer. Alle drie verlieten achtereenvolgens deze school om hoogleeraar te worden te Leiden, te Groningen en te Utrecht. In Dr. Fokkema, den tegenwoordigen Rector dezer school, is een uitnemend opvolger gevonden.

Aan het hoofd van het Internaat te Oegstgeest staan thans de heer en mevrouw Fortgens. Vóór hen was de leiding toevertrouwd geweest aan den heer en mevrouw Gunning tot 1913, daarna aan den heer en mevrouw Rauws en aan den heer en Mevrouw Burger.

Intusschen was de Zendingsschool naar Oegstgeest verplaatst in 1917.

Het is uitnemend door het bestuur der school begrepen, dat elke Zendingscorporatie, wier kweekelingen hier geplaatst worden, in de gelegenheid gesteld moet worden om hare leerlingen te leeren kennen en op hun vorming invloed uit te oefenen. Van groot belang voor het toekomstig werk en de te voeren correspondentie is, dat er een band wordt gelegd in den voorbereidingstijd tusschen de zendelingen en hun bestuur.

Dat dit geschieden kon ook voor de kweekelingen van den G. Z. B. op de Zendingsschool, eerst te Rotterdam en later te Oegstgeest, is door het Bestuur van den Bond op prijs gesteld. In vorige jaren kwamen zij ten huize van den Voorzitter te Feijenoord en na de verplaatsing van de school van Rotterdam naar Oegstgeest bij Ds. G. H. Beekenkamp te Leiden.

Sinds de instelling van het directoraat is het den predikant-director opgedragen. Is hiervan in de eerste jaren nog niets gekomen, de tegenwoordige director begeeft zich daarvoor elken Vrijdag naar Oegstgeest.

Bij het meerendeel van het Bestuur was de gedachte levendig gebleven, dat een universitaire opleiding de meest gewenschte was. Dat blijkt ook wel uit de beroepen, door het Bestuur uitgebracht, eerst op den toenmaligen Zendings-director, Ds. G. Lans, in 1922, kort daarna op Ds. R. Bartlema van Hoogeveen en Ds. P. J. Steenbeek van Bergambacht.

Alle drie echter bedankten voor het op hen uitgebrachte beroep naar Midden-Celebes.

Er is thans eenige grond voor de hoop, dat het binnen afzienbaren tijd toch nog komt

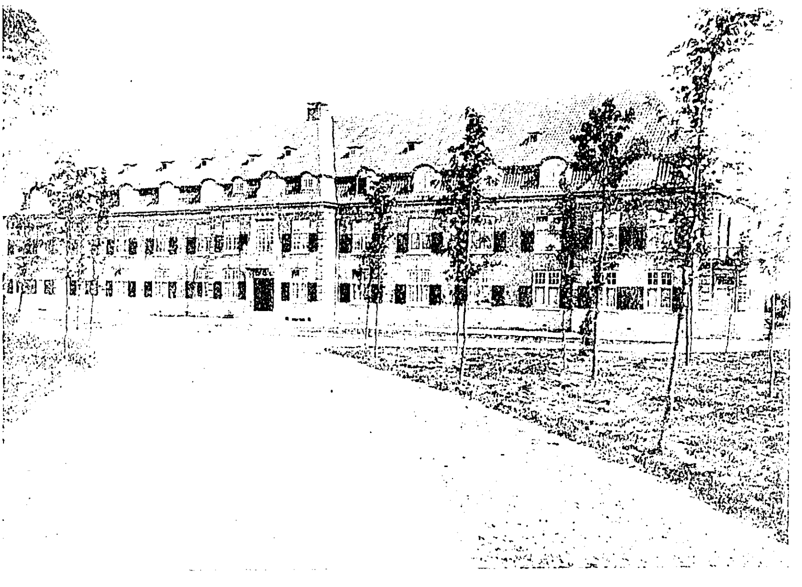
een academisch gevormd man op het zendingsveld. Fouten toch in den beginne gemaakt, zouden zich na jaren kunnen wreken in zich telkens verbreedende scheuren.

Het referaat van Ds. Beekenkamp, op de Juli-vergadering in 1906 gehouden over „Gevaren en moeilijkheden van de prediking onder de heidenen", bewoog zich in dezelfde lijn.

Wel blijkt het, dat het Bestuur aanvankelijk de overtuiging was toegedaan spoedig tot de opleiding te kunnen overgaan. Met het oog op die mogelijkheid had het toch reeds in het jaar, waarin de Bond opgericht was, hiervoor een schema gereed.

Ds. T. Lekkerkerker zou les geven in de Bijbelsche geschiedenis en Ds. P. Kuylman in de Geloofsleer, terwijl Ds. Schippers de Inleiding op het O. en N. Testament voor zijn rekening kreeg. Ds. M. Jongebreur zou Kerkgeschiedenis doceeren en de Voorzitter in het Engelsch, de practische Theologie en Dogmengeschiedenis onderwijs geven.

Voor het Maleisch stelde het Bestuur zich in verbinding met Mr. Grashuis, lector in

De Zendingsschool te Oegstgeest.

het Soendaneesch aan de Universiteit te Leiden. Naar andere geschikte personen zou worden omgezien voor die vakken, waarin nog onderwijs noodig was.

Van de uitvoering van dit plan is nimmer iets gekomen. De praktijk zou zich reeds bij het begin van uitvoering hiertegen verzetten. Dit bleek al heel spoedig, toen slechts enkele lessen werden opgedragen aan Ds. Hoekstra te Papendrecht, om die te geven aan een zendeling-kweekeling, die te Dordrecht woonde. Hier was de afstand der woonplaatsen van leeraar en leerling niet groot en toch nog zoo groot, dat dit werk al spoedig werd gestaakt.

Bij het uitblijven van aanmeldingen, welke tot aanneming leidden gedurende de eerste jaren, is dit plan van opleiding geheel op den achtergrond geraakt.

Toen in 1907 twee candidaten, de een uit Hilversum en de ander uit Oud-Beijerland,

den wensch te kennen hadden gegeven om door den G. Z. B. te worden opgeleid tot zendeling-leeraar, stelde het Bestuur zich door Reverend Erwin Brown in verbinding met hen, die in Engeland en in Schotland het onderwijs voor aanstaande zendelingen in handen hadden. Al spoedig werd de gedachte om de kweekelingen op een zendingsschool in den vreemde te plaatsen losgelaten, niet alleen, omdat de Hilversummer candidaat zich terugtrok en die uit Oud-Beijerland niet was aangenomen. Het werd gaandeweg meer als een bezwaar gevoeld om de aangenomen leerlingen in den tijd van voorbereiding buitenslands te doen zijn. Iedere gelegenheid toch zou hierdoor het Bestuur onthouden worden om hen te leeren kennen, die later namens den G. Z. B. op het zendingsterrein zouden hebben te arbeiden en de correspondentie zou dan gevoerd moeten worden met zendelingen, met wie het nauwelijks in aanraking was geweest.

Met eigen beschikbare krachten was geen deugdelijke opleiding te bereiken. Daarvoor woonden de predikanten, die hiervoor in aanmerking kwamen, te verspreid. En het plan om de kweekelingen in den vreemde ter school te doen gaan, moest, als door al te groote bezwaren gedrukt, worden opgegeven, niet in de eerste plaats uit hoofde van de hooge kosten.

Het zendingswerk had het Bestuur intusschen met de Nederlandsche Zendingsschool in aanraking gebracht.

Deze Zendingsschool, uitgaande van het Rotterdamsch Zendeling-genootschap, vereenigde sinds 1905 de kweekelingen der Utrechtsche Zendingsvereeniging met de hare en was te Rotterdam op de Rechter Rottekade gevestigd. Na Dr. H. M. van Nes waren achtereenvolgens Rector aan deze Zendingsschool Dr. A. van Veldhuizen en Dr. A. M. Brouwer. Alle drie verlieten achtereenvolgens deze school om hoogleeraar te worden te Leiden, te Groningen en te Utrecht. In Dr. Fokkema, den tegenwoordigen Rector dezer school, is een uitnemend opvolger gevonden.

Aan het hoofd van het Internaat te Oegstgeest staan thans de heer en mevrouw Fortgens. Vóór hen was de leiding toevertrouwd geweest aan den heer en mevrouw Gunning tot 1913, daarna aan den heer en mevrouw Rauws en aan den heer en Mevrouw Burger.

Intusschen was de Zendingsschool naar Oegstgeest verplaatst in 1917.

Het is uitnemend door het bestuur der school begrepen, dat elke Zendingscorporatie, wier kweekelingen hier geplaatst worden, in de gelegenheid gesteld moet worden om hare leerlingen te leeren kennen en op hun vorming invloed uit te oefenen. Van groot belang voor het toekomstig werk en de te voeren correspondentie is, dat er een band wordt gelegd in den voorbereidingstijd tusschen de zendelingen en hun bestuur.

Dat dit geschieden kon ook voor de kweekelingen van den G. Z. B. op de Zendingsschool, eerst te Rotterdam en later te Oegstgeest, is door het Bestuur van den Bond op prijs gesteld. In vorige jaren kwamen zij ten huize van den Voorzitter te Feijenoord en na de verplaatsing van de school van Rotterdam naar Oegstgeest bij Ds. G. H. Beekenkamp te Leiden.

Sinds de instelling van het directoraat is het den predikant-director opgedragen. Is hiervan in de eerste jaren nog niets gekomen, de tegenwoordige director begeeft zich daarvoor elken Vrijdag naar Oegstgeest.

Bij het meerendeel van het Bestuur was de gedachte levendig gebleven, dat een universitaire opleiding de meest gewenschte was. Dat blijkt ook wel uit de beroepen, door het Bestuur uitgebracht, eerst op den toenmaligen Zendings-director, Ds. G. Lans, in 1922, kort daarna op Ds. R. Bartlema van Hoogeveen en Ds. P. J. Steenbeek van Bergambacht.

Alle drie echter bedankten voor het op hen uitgebrachte beroep naar Midden-Celebes.

Er is thans eenige grond voor de hoop, dat het binnen afzienbaren tijd toch nog komt

tot de uitzending van een predikant naar het arbeidsveld. De tijd echter drong tot spoedige uitzending. De academische opleiding zou in de gegeven omstandigheden te lang duren.

Hoezeer de quaestie der opleiding het Bestuur heeft beziggehouden, blijkt hieruit, dat in één jaar niet minder dan acht vergaderingen voor dit doel werden gehouden.

De heer H. J. van Weerden.

In 1909 werden P. Zijlstra van Groot-Ammers en een catechisant van Dr. P. G. Datema te Delfshaven door het Bestuur aangenomen en op het Gymnasium te Rotterdam geplaatst. Later gingen beiden van het Gymnasium over naar de Zendingsschool. De Bond is in den tweeden alumnus bitter teleurgesteld, maar de heer P. Zijlstra heeft met vrucht het onderwijs eerst te Rotterdam en later te Oegstgeest gevolgd en door zijne uitzending in 1919 heeft de Heere het Bestuur grootelijks verblijd, zoodat het in deze geen droefheid op droefheid heeft gehad.

De heer D. J. van Dijk.

Het leek toch wel, alsof alles samenspande om zich tegen iedere uitzending te verzetten. Hierover behoeft men zich ook niet te verwonderen. De hel mobiliseert hare krachten het allermeest tegen de verkondigers van het Evangelie. Er was dan ook veel schaduw, maar aan licht ontbrak het toch niet geheel. En op den donkeren achtergrond van mislukking en teleurstelling in menig geval komt des te heerlijker uit, wat de Heere zelf schenkt in groote liefde en in wijze ontferming.

Met erkentelijkheid noemden we reeds br. P. Zijlstra. Doch al is de heer J. Belksma, onderwijzer, pas veel later als aanstaand zendeling aangenomen, toch is hij nog enkele jaren vóór den heer Zijlstra naar Celebes vertrokken.

De heer H. C. Heusden.

Onder de sollicitanten, die zich hadden aangemeld om als Zendeling-onderwijzer naar Indië te gaan en die op de vergadering van 1 Juli 1912 ter kennismaking met het Bestuur verschenen, bevond zich deze onderwijzer uit Franeker. De notulen beschrijven hem als een mager, langachtig en bleek man met knevel en met klare oogen. Hij was een eenig kind en door dezen teeren familie-band nauw aan zijn ouders verbonden, maar in hem was zooveel zendingsdrang, dat hij zelfs hierdoor niet kon worden teruggehouden. Door zijn bescheiden en toch resoluut optreden won hij terstond aller harten.

De heer Belksma had de hoofdacte. Toch zou hij zich voor zijne taak nog moeten voorbereiden door enkele cursussen op een Zendingsschool te volgen. Van deze school werd de onderwijzer leerling, maar niet intern, omdat hij reeds gehuwd was. Den 24[en] December 1915 kreeg hij bovendien te Leiden de acte Maleisch en der Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Oost-Indië.

De moeilijkheden met den heer Belksma bleven ook niet uit. Gelukkig droegen deze moeilijkheden een heel ander karakter dan de vroegere.

De heer Belksma had zich met alle kracht op de studie toegelegd. Zijn huiselijke zorgen waren in dien tijd niet gering. Dit had te veel van zijn krachten gevergd.

Toen er reeds passage voor hem besproken was, werd hij ongesteld. De toestand werd er aanvankelijk niet beter op en in November van 1914 scheen zijne uitzending geheel te moeten worden opgegeven.

En wat bracht hierin een gunstigen keer?

Wonderlijk zijn 's Heeren wegen!

Ook de heer Belksma werd in dezen mobilisatie-tijd onder de wapenen geroepen. En de dienst deed hem juist veel goed. Deze werd het middel in Gods hand voor zijn spoedige en geheele genezing. Na de aangevraagde en verkregen vrijstelling van den dienst kon zijn uitzending reeds den 13en Februari 1916 volgen.

Ds. J. Goslinga.

Als zendeling-kweekeling werden nog na den heer Zijlstra aangenomen de heeren H. J. van Weerden van Onstwedde en D. J. van Dijk van Veenendaal. Reeds zijn er bijna vijf jaren voorbij van de zes, welke zij aan de Zendingsschool hebben door te brengen. Hun examen als godsdienstonderwijzer en als hulpprediker hebben ze met goed gevolg in Juni 1925 afgelegd. Geve de Heere maar gebed ook voor deze broeders, zoodat hun uitzending in 1927 kan plaats hebben en zij in de volle wapenrusting Gods naast de vier Zendelingen die reeds op het arbeidsveld werkzaam zijn hun plaats mogen innemen.

Ds. J. H. F. Remme.

Evenals de heer Belksma hebben de broeders Herm. Pol en Jacob Tanis maar een korten tijd van de Zendingsschool kunnen profiteeren. De heer Tanis is er slechts een half jaar geweest. Toen reeds volgde zijne uitzending, den 26en Maart 1925, als hoofd van de op te richten Hollandsch-inlandsche school te Rante-Pao. Met hem werd ter zelfder tijd de heer Pol afgevaardigd als Zendeling-diacoon na een verblijf van bijna twee jaar te Oegstgeest.

In het najaar van 1924 werd de heer H. C. Heusden uit Rotterdam op de Zendingsschool geplaatst. Met Juli 1925 werd hij reeds tot den tweeden cursus toegelaten, zoodat na het vertrek van de b.b. Tanis en Pol de G. Z. B. nog drie zendeling-kweekelingen in opleiding heeft.

* * *

Na een voorarbeid van twaalf jaren, na velerlei teleurstellingen en allerlei moeilijkheden, is het den 31e Juli 1913 tot de eerste afvaardiging en uitzending gekomen.

tot de uitzending van een predikant naar het arbeidsveld. De tijd echter drong tot spoedige uitzending. De academische opleiding zou in de gegeven omstandigheden te lang duren.

Hoezeer de quaestie der opleiding het Bestuur heeft beziggehouden, blijkt hieruit, dat in één jaar niet minder dan acht vergaderingen voor dit doel werden gehouden.

De heer H. J. van Weerden.

De heer D. J. van Dijk.

In 1909 werden P. Zijlstra van Groot-Ammers en een catechisant van Dr. P. G. Datema te Delfshaven door het Bestuur aangenomen en op het Gymnasium te Rotterdam geplaatst. Later gingen beiden van het Gymnasium over naar de Zendingsschool. De Bond is in den tweeden alumnus bitter teleurgesteld, maar de heer P. Zijlstra heeft met vrucht het onderwijs eerst te Rotterdam en later te Oegstgeest gevolgd en door zijne uitzending in 1919 heeft de Heere het Bestuur grootelijks verblijd, zoodat het in deze geen droefheid op droefheid heeft gehad.

Het leek toch wel, alsof alles samenspande om zich tegen iedere uitzending te verzetten. Hierover behoeft men zich ook niet te verwonderen. De hel mobiliseert hare krachten het allermeest tegen de verkondigers van het Evangelie. Er was dan ook veel schaduw, maar aan licht ontbrak het toch niet geheel. En op den donkeren achtergrond van mislukking en teleurstelling in menig geval komt des te heerlijker uit, wat de Heere zelf schenkt in groote liefde en in wijze ontferming.

De heer H. C. Heusden.

Met erkentelijkheid noemden we reeds br. P. Zijlstra. Doch al is de heer J. Belksma, onderwijzer, pas veel later als aanstaand zendeling aangenomen, toch is hij nog enkele jaren vóór den heer Zijlstra naar Celebes vertrokken.

Onder de sollicitanten, die zich hadden aangemeld om als Zendeling-onderwijzer naar Indië te gaan en die op de vergadering van 1 Juli 1912 ter kennismaking met het Bestuur verschenen, bevond zich deze onderwijzer uit Franeker. De notulen beschrijven hem als een mager, langachtig en bleek man met knevel en met klare oogen. Hij was een eenig kind en door dezen teeren familie-band nauw aan zijn ouders verbonden, maar in hem was zooveel zendingsdrang, dat hij zelfs hierdoor niet kon worden teruggehouden. Door zijn bescheiden en toch resoluut optreden won hij terstond aller harten.

De heer Belksma had de hoofdacte. Toch zou hij zich voor zijne taak nog moeten voorbereiden door enkele cursussen op een Zendingsschool te volgen. Van deze school werd de onderwijzer leerling, maar niet intern, omdat hij reeds gehuwd was. Den 24en December 1915 kreeg hij bovendien te Leiden de acte Maleisch en der Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Oost-Indië.

De moeilijkheden met den heer Belksma bleven ook niet uit. Gelukkig droegen deze moeilijkheden een heel ander karakter dan de vroegere.

De heer Belksma had zich met alle kracht op de studie toegelegd. Zijn huiselijke zorgen waren in dien tijd niet gering. Dit had te veel van zijn krachten gevergd.

Toen er reeds passage voor hem besproken was, werd hij ongesteld. De toestand werd er aanvankelijk niet beter op en in November van 1914 scheen zijne uitzending geheel te moeten worden opgegeven.

En wat bracht hierin een gunstigen keer?

Wonderlijk zijn 's Heeren wegen!

Ook de heer Belksma werd in dezen mobilisatietijd onder de wapenen geroepen. En de dienst deed hem juist veel goed. Deze werd het middel in Gods hand voor zijn spoedige en geheele genezing. Na de aangevraagde en verkregen vrijstelling van den dienst kon zijn uitzending reeds den 13en Februari 1916 volgen.

Ds. J. Goslinga.

Als zendeling-kweekeling werden nog na den heer Zijlstra aangenomen de heeren H. J. van Weerden van Onstwedde en D. J. van Dijk van Veenendaal. Reeds zijn er bijna vijf jaren voorbij van de zes, welke zij aan de Zendingsschool hebben door te brengen. Hun examen als godsdienstonderwijzer en als hulpprediker hebben ze met goed gevolg in Juni 1925 afgelegd. Geve de Heere maar gebed ook voor deze broeders, zoodat hun uitzending in 1927 kan plaats hebben en zij in de volle wapenrusting Gods naast de vier Zendelingen die reeds op het arbeidsveld werkzaam zijn hun plaats mogen innemen.

Ds. J. H. F. Remme.

Evenals de heer Belksma hebben de broeders Herm. Pol en Jacob Tanis maar een korten tijd van de Zendingsschool kunnen profiteeren. De heer Tanis is er slechts een half jaar geweest. Toen reeds volgde zijne uitzending, den 26en Maart 1925, als hoofd van de op te richten Hollandsch-inlandsche school te Rante-Pao. Met hem werd ter zelfder tijd de heer Pol afgevaardigd als Zendeling-diacoon na een verblijf van bijna twee jaar te Oegstgeest.

In het najaar van 1924 werd de heer H. C. Heusden uit Rotterdam op de Zendingsschool geplaatst. Met Juli 1925 werd hij reeds tot den tweeden cursus toegelaten, zoodat na het vertrek van de b.b. Tanis en Pol de G. Z. B. nog drie zendeling-kweekelingen in opleiding heeft.

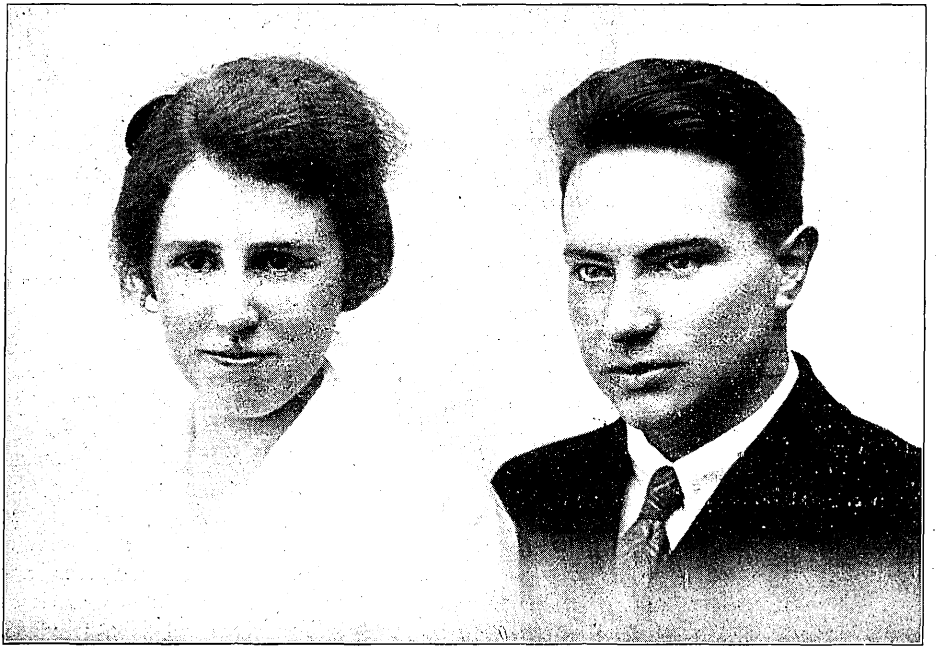
* * *

Na een voorarbeid van twaalf jaren, na velerlei teleurstellingen en allerlei moeilijkheden, is het den 31e Juli 1913 tot de eerste afvaardiging en uitzending gekomen.

Het biddend vragen en streven van den Bond was om tot uitzending te kunnen geraken. Dit toch was het doel van allen arbeid in het Vaderland. Hiervoor werden de gaven ingezameld. Vier zulke hoogtij-dagen, waarop zendelingen konden worden afgevaardigd, heeft de goede gunst des Heeren onze vereeniging geschonken.

Onvergetelijk is de eerste, die te Veenendaal gehouden werd.

De Regelings-commissie, bestaande uit den Bondssecretaris, Ds. Beekenkamp, Ds. Bieshaar en Ds. de Bruin, had voor een goede gelegenheid gezorgd in de groote zaal van het hotel „De Roscam", waar het Bestuur en vele belangstellenden met den jeugdigen Zendeling, den eersten,

De heer en mevrouw Tanis.

die uitging namens den Bond, met zijne bruid, mejuffrouw A. P. Sizoo en hun beider familiën tezamen kwamen, terwijl er ook afgevaardigden van andere Zendingscorporatiën verschenen.

Na de afvaardiging des middags door den Voorzitter had de bevestiging des avonds plaats namens de uitzendende gemeente Veenendaal, die dezen broeder stelde in den dienst des Woords en der Sacramenten. Ds. M. Jongebreur, de pastor-loci, hield de bevestigingsrede. Aan de plechtige handoplegging werd door 32 predikanten deelgenomen.

Dat hier een martelaar gewijd werd, niemand die het vermoedde. Van een vooruitgeworpen schaduw werd dien dag niets bemerkt.

Het diepe dal is vlak naast den hoogen berg. Hoe spoedig is dit ook hier gebleken! Het spelen op de fluit is eer gevolgd door het zingen van klaagliederen dan werd verwacht. Maar hoe kort de arbeidsweek voor zendeling Van de Loosdrecht is geweest, zijn werk is gebleven en van groote beteekenis geworden voor de uitbreiding van Gods Koninkrijk op Midden-Celebes.

De 3e Februari 1916 is weer een gewichtige dag geworden in de geschiedenis van den G.Z.B.

In Irene te Utrecht werd een samenkomst gehouden, waarin de zendeling-onderwijzer J. Belksma werd afgevaardigd. De Voorzitter kon niet tegenwoordig zijn. In zijn plaats leidde Ds. D. Boonstra dit samenzijn. Hij begon met te wijzen op een belovend God, zonder Wien dit openingswoord voor goed een sluitingswoord moest zijn.

De Secretaris van den Bond, Ds. G. H. Beekenkamp, hield daarop zijn toespraak over „Zending en Onderwijs", waarna de heer J. Belksma plechtig werd afgevaardigd en Ds. J. Goslinga, predikant te Utrecht, sprak over Mattheus 28 : 18—20 en den vertrekkenden

De heer en mevrouw Pol.

Zendeling met de zijnen in een vurig smeekgebed opdroeg aan Hem, Die Zijn beloften boven bidden en denken vervult.

Meer dan drie jaren moesten voorbijgaan, voordat de G.Z.B. weer in een dergelijke samenkomst vergaderde.

Het was den 15en October 1919 te Huizen, toen broeder P. Zijlstra werd afgevaardigd als Zendeling-leeraar naar Makalé in Midden-Celebes, naast wien zich zijn verloofde, mejuffrouw A. van der Wolf, aan het zendingswerk had weggeschonken.

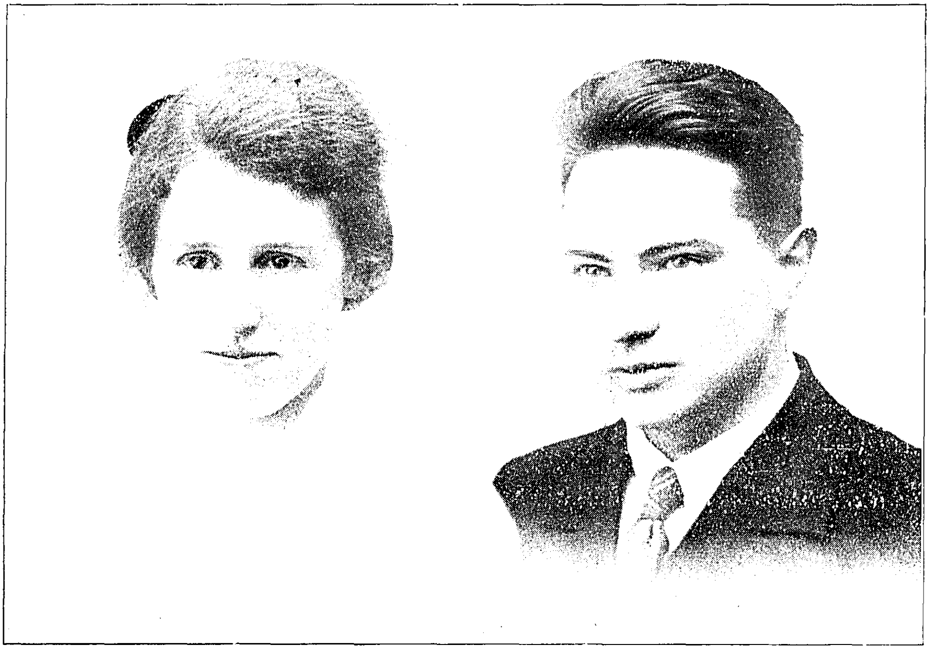
Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden leidde de vergadering en hield een rede voor een geheel gevulde zaal naar aanleiding van Openb. 6. Hij wees op de noodzakelijkheid van het achterwaarts-, binnenwaarts- en opwaarts-zien en sprak nog in het bijzonder hartelijk toe zijn vroegeren studie-vriend, Ds. Zijlstra, den vader van den jeugdigen zendeling.

's Avonds hield Ds. J. H. F. Remme, destijds pastor-loci van Huizen, de bevestigingsrede.

Het biddend vragen en streven van den Bond was om tot uitzending te kunnen geraken. Dit toch was het doel van allen arbeid in het Vaderland. Hiervoor werden de gaven ingezameld. Vier zulke hoogtij-dagen, waarop zendelingen konden worden afgevaardigd, heeft de goede gunst des Heeren onze vereeniging geschonken.

Onvergetelijk is de eerste, die te Veenendaal gehouden werd.

De Regelings-commissie, bestaande uit den Bondssecretaris, Ds. Beekenkamp, Ds. Bieshaar en Ds. de Bruin, had voor een goede gelegenheid gezorgd in de groote zaal van het hotel „De Roscam", waar het Bestuur en vele belangstellenden met den jeugdigen Zendeling, den eersten,

De heer en mevrouw Tanis.

die uitging namens den Bond, met zijne bruid, mejuffrouw A. P. Sizoo en hun beider familiën tezamen kwamen, terwijl er ook afgevaardigden van andere Zendingscorporatiën verschenen.

Na de afvaardiging des middags door den Voorzitter had de bevestiging des avonds plaats namens de uitzendende gemeente Veenendaal, die dezen broeder stelde in den dienst des Woords en der Sacramenten. Ds. M. Jongebreur, de pastor-loci, hield de bevestigingsrede. Aan de plechtige handoplegging werd door 32 predikanten deelgenomen.

Dat hier een martelaar gewijd werd, niemand die het vermoedde. Van een vooruitgeworpen schaduw werd dien dag niets bemerkt.

Het diepe dal is vlak naast den hoogen berg. Hoe spoedig is dit ook hier gebleken! Het spelen op de fluit is eer gevolgd door het zingen van klaagliederen dan werd verwacht. Maar hoe kort de arbeidsweek voor zendeling Van de Loosdrecht is geweest, zijn werk is gebleven en van groote beteekenis geworden voor de uitbreiding van Gods Koninkrijk op Midden-Celebes.

De 3e Februari 1916 is weer een gewichtige dag geworden in de geschiedenis van den G.Z.B.

In Irene te Utrecht werd een samenkomst gehouden, waarin de zendeling-onderwijzer J. Belksma werd afgevaardigd. De Voorzitter kon niet tegenwoordig zijn. In zijn plaats leidde Ds. D. Boonstra dit samenzijn. Hij begon met te wijzen op een belovend God, zonder Wien dit openingswoord voor goed een sluitingswoord moest zijn.

De Secretaris van den Bond, Ds. G. H. Beekenkamp, hield daarop zijn toespraak over „Zending en Onderwijs", waarna de heer J. Belksma plechtig werd afgevaardigd en Ds. J. Goslinga, predikant te Utrecht, sprak over Mattheus 28 : 18—20 en den vertrekkenden

De heer en mevrouw Pol.

Zendeling met de zijnen in een vurig smeekgebed opdroeg aan Hem, Die Zijn beloften boven bidden en denken vervult.

Meer dan drie jaren moesten voorbijgaan, voordat de G.Z.B. weer in een dergelijke samenkomst vergaderde.

Het was den 15en October 1919 te Huizen, toen broeder P. Zijlstra werd afgevaardigd als Zendeling-leeraar naar Makalé in Midden-Celebes, naast wien zich zijn verloofde, mejuffrouw A. van der Wolf, aan het zendingswerk had weggeschonken.

Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden leidde de vergadering en hield een rede voor een geheel gevulde zaal naar aanleiding van Openb. 6. Hij wees op de noodzakelijkheid van het achterwaarts-, binnenwaarts- en opwaarts-zien en sprak nog in het bijzonder hartelijk toe zijn vroegeren studie-vriend, Ds. Zijlstra, den vader van den jeugdigen zendeling.

's Avonds hield Ds. J. H. F. Remme, destijds pastor-loci van Huizen, de bevestigingsrede.

Vele en goede woorden werden er des middags en des avonds gesproken. Was het op dien regenachtigen Octoberdag buiten donker, binnen was het licht; een beeld van de uitstraling van het licht boven het licht der zon door den arbeid van den G. Z. B. in den nog donkerder nacht van het heidendom in het vergelegen Toradja-land.

Nog versch in het geheugen ligt 26 Maart 1925. Het was de dag van de afvaardiging te Zeist van niet minder dan drie zendelingen tegelijk.

Geen wonder, dat velen zich hadden opgemaakt om dien dag te Zeist niet te ontbreken. Reeds in de namiddag-vergadering, waar de broeders J. Tanis en H. Pol zouden worden afgevaardigd, de eerste als Zendeling-onderwijzer, de tweede als Zendeling-diacoon, was een getal belangstellenden in het gebouw Irene bijeen.

Na het openingswoord van den Voorzitter, voldeed de zendings-director aan diens verzoek om deze beide broeders af te vaardigen voor het groote werk, dat ze wachtte.

De avond-samenkomst in het Kerkgebouw der Nederd.-hervormde gemeente te Zeist werd gehouden om broeder Belksma te ordenen als Zendeling-leeraar.

De heer Belksma toch zou na zijn verloftijd in het vaderland doorgebracht te hebben naar het arbeidsveld terugkeeren, niet als Zendeling-onderwijzer, maar als Zendeling-leeraar. De gemeente Zeist zou met Veenendaal en Huizen de derde worden van de drie uitzendende gemeenten en aan het verzoek van het Bestuur voldoen om br. Belksma het recht te geven de gemeenten in Midden-Celebes te dienen in het Woord en in de Sacramenten.

Ds. B. Batelaan.

Ds. B. Batelaan van Zeist hield na het openingswoord van den Voorzitter de bevestigingsrede over Hand. 26 : 16—18. Elk der tegenwoordige predikanten sprak evenals bij de vorige gelegenheden onder handoplegging een tekst uit en, terwijl allen in wijden kring geschaard hun hand nog uitgestrekt hielden boven het hoofd van den geknielden broeder, zong de gemeente Psalm 132 : 6.

In de maand April zijn de heer en mevrouw Belksma scheep gegaan met vier hunner kinderen. De beide oudsten, Bram en Saakje, moesten ze voor hun opvoeding en onderwijs in het vaderland achterlaten. De heer en mevrouw Tanis—Van Es maakten van dezelfde scheepsgelegenheid gebruik voor hun reis naar het arbeidsveld.

Eerst in September j.l. vertrokken de heer en mevrouw Pol. Allen hebben de plaats hunner bestemming mogen bereiken. In de goede berichten, van hen ontvangen, zagen we bevestigd de woorden: „God behoedt zijn schip voor rots en klip".

Is de G. Z. B. door ons vergeleken bij een boom met vrucht-dragend hout, in vetten grond geplant bij eenen stroom, op deze hoogtij-dagen in het leven van den G. Z. B. zijn in het dichtst van het gebladerte enkele van zijn heerlijke vruchten in de uitgezondenen van ons gezien, welke bestemd zijn voor het Toradja-volk in Midden-Celebes, opdat zij met ons en wij met hen, wij enkel in het *zien* en zij in het *genieten* van de vruchten, den Landman verheerlijken.

II.

DE GEREFORMEERDE ZENDINGSBOND OP HET ARBEIDSVELD.

Vele en goede woorden werden er des middags en des avonds gesproken. Was het op dien regenachtigen Octoberdag buiten donker, binnen was het licht; een beeld van de uitstraling van het licht boven het licht der zon door den arbeid van den G. Z. B. in den nog donkerder nacht van het heidendom in het vergelegen Toradja-land.

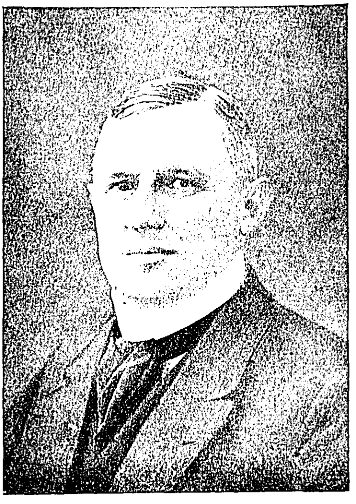
Nog versch in het geheugen ligt 26 Maart 1925. Het was de dag van de afvaardiging te Zeist van niet minder dan drie zendelingen tegelijk.

Geen wonder, dat velen zich hadden opgemaakt om dien dag te Zeist niet te ontbreken. Reeds in de namiddag-vergadering, waar de broeders J. Tanis en H. Pol zouden worden afgevaardigd, de eerste als Zendeling-onderwijzer, de tweede als Zendeling-diacoon, was een getal belangstellenden in het gebouw Irene bijeen.

Na het openingswoord van den Voorzitter, voldeed de zendings-director aan diens verzoek om deze beide broeders af te vaardigen voor het groote werk, dat ze wachtte.

De avond-samenkomst in het Kerkgebouw der Nederd.-hervormde gemeente te Zeist werd gehouden om broeder Belksma te ordenen als Zendeling-leeraar.

De heer Belksma toch zou na zijn verloftijd in het vaderland doorgebracht te hebben naar het arbeidsveld terugkeeren, niet als Zendeling-onderwijzer, maar als Zendeling-leeraar. De gemeente Zeist zou met Veenendaal en Huizen de derde worden van de drie uitzendende gemeenten en aan het verzoek van het Bestuur voldoen om br. Belksma het recht te geven de gemeenten in Midden-Celebes te dienen in het Woord en in de Sacramenten.

Ds. B. Batelaan.

Ds. B. Batelaan van Zeist hield na het openingswoord van den Voorzitter de bevestigingsrede over Hand. 26 : 16—18. Elk der tegenwoordige predikanten sprak evenals bij de vorige gelegenheden onder handoplegging een tekst uit en, terwijl allen in wijden kring geschaard hun hand nog uitgestrekt hielden boven het hoofd van den geknielden broeder, zong de gemeente Psalm 132 : 6.

In de maand April zijn de heer en mevrouw Belksma scheep gegaan met vier hunner kinderen. De beide oudsten, Bram en Saakje, moesten ze voor hun opvoeding en onderwijs in het vaderland achterlaten. De heer en mevrouw Tanis—Van Es maakten van dezelfde scheepsgelegenheid gebruik voor hun reis naar het arbeidsveld.

Eerst in September j.l. vertrokken de heer en mevrouw Pol. Allen hebben de plaats hunner bestemming mogen bereiken. In de goede berichten, van hen ontvangen, zagen we bevestigd de woorden: „God behoedt zijn schip voor rots en klip".

Is de G. Z. B. door ons vergeleken bij een boom met vrucht-dragend hout, in vetten grond geplant bij eenen stroom, op deze hoogtij-dagen in het leven van den G. Z. B. zijn in het dichtst van het gebladerte enkele van zijn heerlijke vruchten in de uitgezondenen van ons gezien, welke bestemd zijn voor het Toradja-volk in Midden-Celebes, opdat zij met ons en wij met hen, wij enkel in het *zien* en zij in het *genieten* van de vruchten, den Landman verheerlijken.

II.

DE GEREFORMEERDE ZENDINGSBOND OP HET ARBEIDSVELD.

EERSTE HOOFDSTUK.

HET TOEGEWEZEN ARBEIDSVELD.

DIE den Rijn heeft bevaren in de buurt van de Lorelei, heeft, als hij tenminste niet vooraf was gewaarschuwd, zich enkele oogenblikken niet aan het benauwend gevoel kunnen onttrekken van plotseling door de omringende bergen te worden ingesloten. Er schijnt hier nergens een opening te zijn. Het is hem alsof de onbewegelijke bergen als trouwe wachters der eeuwen zijn uitgezet om elken voortgang te beletten. Ze sluiten aan alle kanten in.

Dan op eens bij een kleine wending van het vaartuig ziet hij de plaats, waar die bergen zijn gespleten en het water een doortocht heeft.

De Gereformeerde Zendingsbond heeft maar gezien op het gebod: „Predikt het Evangelie allen creaturen", doch was blind voor de toekomst en *wist niet, waar hij komen zou.*

Hij heeft het zendingsbevel van den Koning der Kerk velen op het hart gebonden. Hij heeft gaven verzameld voor de uitzending. Jonge menschen van goede hope aangenomen en opgeleid. Voor de vraag: „Van waar komt gij?", had hij wel een antwoord, maar op die andere: „Waar zult gij henengaan?", moest hij 't antwoord schuldig blijven.

Totdat die kleine wending kwam, waardoor het uitzicht op den verderen voortgang van zijn arbeid werd gegeven.

Welk zendingsveld zou de G.Z.B. voor zijn werkzaamheid ontvangen?

De Heere zelf heeft die vraag beantwoord en Hij doet het immer te rechter tijd.

In het December-nummer van „Alle den Volcke" van 1911 berichtte het Bestuur met dank aan den Heere, die alle dingen werkt naar den raad van zijnen wil, dat de Nederlandsche Zendingsschool gunstig had beschikt op het verzoek om den Zendeling-kweekeling, A. A. van de Loosdrecht, aan den G.Z.B. af te staan.

Opmerkelijk is, dat in het volgend nummer reeds kon worden meegedeeld, dat als arbeidsveld gekozen was Midden-Celebes met Rante-Pao als centrum van arbeid.

Alle zendingsautoriteiten waren het er over eens, dat juist daar spoedig een zendeling moest geplaatst worden om, zoo mogelijk, het uit het Zuiden opdringend Mohammedanisme voor te zijn en te keeren.

Het zendingsterrein, door het Bestuur gekozen, was voor den Bond als aangewezen. Geen enkele zendingscorporatie was in dien tijd bij machte of had de beschikking over arbeidskrachten om Centraal-Celebes daar te bezetten. En de nood drong. De zaak des Konings had haast.

Als de Heere voorgaat is het volgen zoo gemakkelijk. Wanneer des Heeren voeten zijn op den berg, die voor Jeruzalem ligt, wordt deze in tweeën gespleten. (Zach. 14.) Gaat de Heere voor, dan moeten zelfs bergen een doortocht verleenen en worden hooge heuvelen vernederd tot diepe dalen. Zij keeren Hem veel minder dan den voortgolvenden Rijn. Achter Hem is het volgen slechts een treden over verslagen vijanden.

De Heere leidde Israël door de woestijn naar het beloofde land door een wolkkolom des daags en door een vuurkolom des nachts. Geen stem als een dreunende donderslag riep het volk *halt* toe of gebood het *voorwaarts* te gaan. Het zag niets dan een glanzende vuurzuil in den donkeren nacht en des daags een zwijgende wolk. Het had maar acht te geven op de geruischloos drijvende wolk en op de stille wenken des hemels te letten. Als er beweging kwam in die wolk, volgde daarop terstond drukke bedrijvigheid in het Israëlitische kamp, werden de pennen uit den grond getrokken en de tenten opgerold. Israël ging onder goddelijk geleide en stond onder heilige hoede.

Datzelfde zien we bij de Apostelen. Ze hadden heel de wereld als zendingsgebied. Des Heeren marsch-order luidde: „Gaat heen" en zijn dagorder: „Predikt het Evangelie allen creaturen".

Toch konden ze niet overal gaan. Ook zij werden gedurig voor een keuze geplaatst. Maar bij die keuze volgden ze niet eigen weg en wil. Hun leven werd door goddelijke leiding bestuurd. Hoe dikwerf lezen we niet van den grooten heiden-apostel, dat hij zijn zendingswegen maakte tot voorwerp van gebed! Hoe gaf hij acht op de stille wenken des hemels!

De Heere zelf leidt op de paden, waarlangs de zending heeft te gaan.

Die Goddelijke voorzienigheid bracht den G. Z. B. tot het Toradja-volk op Midden-Celebes. Hij, die de wereld regeert, opende ook de oogen van het Bestuur om zijne wegen te onderkennen en gaf bereidheid des harten ze te bewandelen.

Het is er dus verre van, alsof de Bond hierbij volgens een bepaald systeem is te werk gegaan om een door hemzelf opgemaakt program uit te voeren.

In de aanwijzing van het Arbeidsveld is de verhooring gegeven op het gebed:

„Leer mij den weg, door U bepaald,
Dan zal ik dien ten einde toe bewaren."

In 1912 kwam er voor den G. Z. B. beweging in de wolk. „Dieu le veut!" God wil het, — deze wetenschap maakte een einde aan alle bedenkingen.

Iedere aanwijzing was gericht op Midden-Celebes. Hierdoor heeft de Heere den G. Z. B. gesteld onder een dure verplichting tegenover het Toradja-volk en alle leden gebracht onder geweldige verantwoordelijkheid, waaraan ze zich niet dan tot eigen schade kunnen onttrekken.

Geve de Heere door zijn Heiligen Geest het geloof, door de liefde werkzaam gemaakt, welke hij uitstort in de harten.

En wie zal die liefde naar waarde beschrijven, zooals ze zich openbaart, nu eens in haar zwijgende stilheid en dan weer in haar opgaanden jubel; nu eens in hare roerende teederheid en dan weer in haar overwinnende kracht?

En deze liefde is niet enkel zalige genieting en blijde verrukking voor hem, die iets kent van het luisteren naar des Heeren stem, het letten op zijn wenk, het fluisteren van zijn Geest en dien verborgen omgang met God; zij openbaart zich tevens in de volvaardigheid des gemoeds en de toewijding des harten voor den dienst des Heeren, die de waarheid doet ervaren van wat de psalmist zingt: „Uw liefdedienst heeft mij nog nooit verdroten".

Deze liefde, door den Heere uitgestort in de harten, is de drijvende kracht van de naastenliefde.

Zij opent het hart voor ellendigen en die geen helper hebben. Zij scherpt het oor, zoodat het zelfs hoort het neerdruppen van de tranen van weduwe en van wees. Zij deed Jozef met een glinsterend aangezicht door het gevangenhuis rondgaan. Zij doet het oog den nood peilen en het hart van deernis kloppen, zij schoeit den voet met de bereidwilligheid om ter hulp te snellen en geeft vaardige sterkte aan de zachte hand. Zij bestrijdt de volkszonden

door te arbeiden aan de verheffing van het nationale leven en door de uitwendige zending aan de verlichting van het volk, dat in duisternis en schaduwen des doods is neergezeten.

Als die liefde stroomt door de koude harten, worden ze brandend in de gemeenschap met den opgestanen en verheerlijkten Christus en gaat er een warme golfstroom door de kille en zelfzuchtige wereld.

Waarlijk, de Heere vervult zijn Woord, dat de zegenende ziel vet gemaakt wordt en dat hij, die verwaardigd wordt voor een ander te arbeiden, zelf het meeste ontvangt.

Door onze schuld te betalen aan het arme Toradja-volk in Indië worden we niet armer, maar eer rijker. De Heere zelf heeft dit volk op den weg van den G. Z. B. geplaatst.

Een elk heeft niet voortdurend op zoek te zijn naar verdrukten en verbrijzelden om ze de behulpzame hand te bieden. Dat zou hetzelfde zijn als een ambacht te maken van het werk der dienende liefde. Maar als de Heere ze op onzen weg plaatst, dan is Hij het, die ons *halt* toeroept. Wee ons, als we in onverschilligheid ons van ze afwenden en langs ze henengaan. Dat is hetzelfde als over ze heenloopen en ze vertrappen. Binde de Heere den nood van het Toradja-volk velen op het hart en geve dit arbeid aan de ziel in gebed en offervaardigheid.

* * *

In het Februari-nummer 1912 van ons Maandblad deed het Bestuur mededeeling omtrent het toekomstig Arbeidsveld van den G. Z. B. Het is het Zuidelijk gedeelte van Centraal-Celebes, de afdeeling Loewoe, waarvan Rante-Pao de voornaamste plaats is.

Het Bestuur deed deze mededeeling ook, opdat niemand toch zou meenen, dat het in de bedoeling van den G. Z. B. lag om op het terrein van een andere Vereeniging te gaan werken; wat trouwens van regeeringswege ook niet zou zijn toegelaten. Wel was het Nederlandsche Zendeling-genootschap al werkzaam in Midden-Celebes, maar in het Noordelijk gedeelte, met Posso als centrum.

Het bericht in de „Java-bode", dat omtrent dezen tijd verscheen, deed het Bestuur een oogenblik opschrikken. Immers hierin werd gemeld, dat het Leger des Heils Rante-Pao had bezet, zoodat de Bond nu van vestiging aldaar zou moeten afzien. Waarheid in dit bericht was slechts, dat het Leger des Heils inderdaad een streek van Midden-Celebes begon te bearbeiden, het Poaloe-dal, dat veel meer in de richting van Donggala ligt, wel acht dagen paardrijdens van het aan ons toegewezen gebied.

Later, in 1914, is het Arbeidsveld voor den G. Z. B. nog uitgebreid met de onderafdeeling Makalé van de afdeeling Loewoe. Bij besluit van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië van 30 December werd zendeling Van de Loosdrecht toelating verleend ook voor dit gedeelte van Midden-Celebes.

Het eiland Celebes, bekend door zijn grilligen vorm, is ruim vijf maal zoo groot als ons vaderland. Het bestaat uit een viertal schier-eilanden, die in het midden samenkomen en daar een centraal bergland vormen. Blijkens de gevonden schelpen op de hoogste toppen der bergen moet de bodem vroeger zelfs beneden den zeespiegel geweest zijn en is het eiland eerst gevormd door een vulcanische uitbarsting, die den bodem tot boven de zeevlakte heeft opgelicht. De laatste onderzoekingen van geologen hebben deze verhalen der inlanders en het vermoeden der zendelingen bevestigd.

Van het centrale bergland in het midden strekt zich het eerste schiereiland noordwaarts uit, om vervolgens oostwaarts om te buigen.

Het tweede gaat noord-oostwaarts en is merkelijk kleiner dan het eerste.

Het derde richt zich naar het Zuid-Oosten, terwijl het laatste van hetzelfde middelpunt zuidwaarts loopt. De bevolking van het geheele eiland schat Coolsma in „De Zendingseeuw" op anderhalf millioen.

De inlanders behooren, wat het noordelijke en het middelste gedeelte betreft tot den stam der Alfoeren, terwijl het overblijvende gedeelte bewoond wordt door Boegineezen en Makassaren.

De oostpunt van het eerstgenoemde schiereiland wordt gevormd door de Minahassa, een zeer oud zendingsgebied reeds in de dagen van onze voorvaderen.

Grenzend aan de Minahassa vindt men op diezelfde oostpunt het landschap Bolaäng-Mongondou, waar het Nederlandsch Zendeling-genootschap al werkte.

De Utrechtsche Zendingsvereeniging had zijn zendelingen in Zuid-West-Celebes onder de Boegineezen en Makassaren moeten terugtrekken, zoodat deze zendingsposten toen verlaten waren.

In Centraal-Celebes werkte het Ned. Zendeling-genootschap in de afdeeling Posso, terwijl het zuidelijk gedeelte van Midden-Celebes, de afdeeling Loewoe, het arbeidsveld van den G. Z. B. zou worden.

In November 1913 zette zendeling Van de Loosdrecht te Palopo voet aan wal om te trachten van hieruit Rante-Pao te bereiken.

Niet zoolang als gevreesd werd, bleef Van de Loosdrecht alleen. Met dezelfde scheepsgelegenheid als hij was de heer D. C. Prins uit het vaderland vertrokken naar Halmaheira om daar werkzaam te zijn als zendeling van de Utrechtsche Zendingsvereeniging. Deze twee kenden elkander uit hun studie-tijd. Voor den heer Prins had het veel aantrekkelijks om met zijn studie-vriend samen te werken. Hij gaf daartoe het verlangen aan het Bestuur te kennen. Het was de bedoeling van den G.Z.B. vanaf het begin steeds geweest om de arbeiders twee aan twee uit te zenden. Het gebied, waar Van de Loosdrecht werkzaam was, bleek ook veel te groot voor één man. Op verzoek van den heer Prins verleende de Utrechtsche Zendingsvereeniging het gevraagde ontslag en vestigde hij zich in 1915 te Makalé, terwijl Van de Loosdrecht te Rante-Pao bleef.

Al spoedig daarop, 12 Mei 1916, kon dit tweetal een derden zendeling te Rante-Pao verwelkomen, den heer J. Belksma. Een langen tocht had deze achter den rug. Hij was toch afgereisd in den donkeren oorlogstijd. De Noordzee lag vol mijnen. De lange route om Kaap de Goede Hoop moest genomen, omdat het Suez-kanaal gesloten was. Precies drie maanden had hij noodig gehad om langs dezen omweg de plaats zijner bestemming te bereiken.

Bij dit drietal voegde zich nog een vierde, Dr. H. van der Veen, door het Nederlandsche Bijbelgenootschap uitgezonden om de taal van het Toradja-volk te bestudeeren. Hij arriveerde met zijn echtgenoote te Rante-Pao den 11^{en} September van datzelfde jaar.

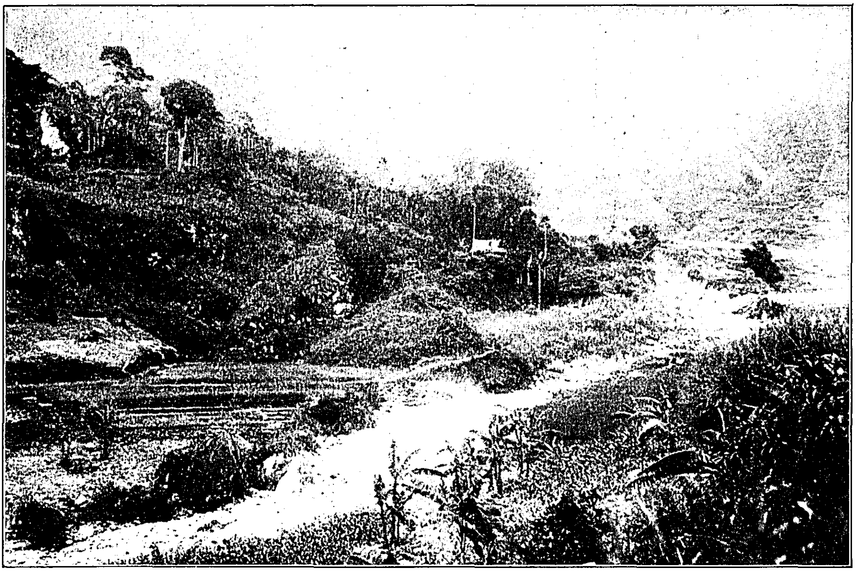
Het zou duren tot 1920, eer dit getal nog versterkt kon worden. Dit geschiedde door de komst van zendeling P. Zijlstra. In 1925 had de uitzending plaats van den zendeling-onderwijzer J. Tanis en van den zendeling-diacoon H. Pol, die met hun echtgenooten naar het arbeidsveld vertrokken, de eerste in April en de laatste in September van dat jaar.

Is getracht eerst slechts in vogelvlucht een blik te werpen op het zendingsveld, den G.Z.B. ter bearbeiding toegewezen, hebben we eerst alleen de namen genoemd van hen, die in de eerste jaren namens den G.Z.B. in Midden-Celebes werkzaam zijn geweest, voordat deze zendingsposten afzonderlijk en in onderling verband worden besproken, is wel gewenscht een nadere beschouwing van het land, waar zij zich vestigden, en van het volk, waaronder zij arbeiden.

TWEEDE HOOFDSTUK.

HET TORADJA-LAND.

TOT voor enkele jaren waren de binnenlanden van Celebes nog vrijwel onbekend. Omdat er nog geen geregeld bestuur was gevestigd, was er het reizen niet van gevaar ontbloot. In 1896 hadden twee Zwitsersche geleerden, de neven Sarasin, het gewaagd een reis te ondernemen in de streken, waar nog nimmer een blanke den voet had gezet. In 1899 werd een controleur, de heer Van Rhijn, belast met het maken van een onderzoekingstocht, beginnende bij Palopo en zich uitstrekkende

De Saloe-Gandang te Oeloe-Oeai. (Midden-Celebes.)

tot Rante-Pao en Makalé. Dat beide reizen zonder ongelukken afliepen, mag wel een wonder worden genoemd. Zij hebben eenige waardevolle gegevens verschaft over de toestanden in het binnenland.

In het jaar 1906 echter werden tijdens het bewind van den Gouverneur-Generaal Van Heutz de Toradja-stammen onderworpen. En sedert de vestiging van zendeling Van de Loosdrecht te Rante-Pao, later door anderen gevolgd, is er al heel wat geschreven en gelezen over het land en over het volk der Sa'dan-Toradja's.

Het derde richt zich naar het Zuid-Oosten, terwijl het laatste van hetzelfde middelpunt zuidwaarts loopt. De bevolking van het geheele eiland schat Coolsma in „De Zendingseeuw" op anderhalf millioen.

De inlanders behooren, wat het noordelijke en het middelste gedeelte betreft tot den stam der Alfoeren, terwijl het overblijvende gedeelte bewoond wordt door Boegineezen en Makassaren.

De oostpunt van het eerstgenoemde schiereiland wordt gevormd door de Minahassa, een zeer oud zendingsgebied reeds in de dagen van onze voorvaderen.

Grenzend aan de Minahassa vindt men op diezelfde oostpunt het landschap Bolaäng-Mongondou, waar het Nederlandsch Zendeling-genootschap al werkte.

De Utrechtsche Zendingsvereeniging had zijn zendelingen in Zuid-West-Celebes onder de Boegineezen en Makassaren moeten terugtrekken, zoodat deze zendingsposten toen verlaten waren.

In Centraal-Celebes werkte het Ned. Zendeling-genootschap in de afdeeling Posso, terwijl het zuidelijk gedeelte van Midden-Celebes, de afdeeling Loewoe, het arbeidsveld van den G. Z. B. zou worden.

In November 1913 zette zendeling Van de Loosdrecht te Palopo voet aan wal om te trachten van hieruit Rante-Pao te bereiken.

Niet zoolang als gevreesd werd, bleef Van de Loosdrecht alleen. Met dezelfde scheepsgelegenheid als hij was de heer D. C. Prins uit het vaderland vertrokken naar Halmaheira om daar werkzaam te zijn als zendeling van de Utrechtsche Zendingsvereeniging. Deze twee kenden elkander uit hun studie-tijd. Voor den heer Prins had het veel aantrekkelijks om met zijn studie-vriend samen te werken. Hij gaf daartoe het verlangen aan het Bestuur te kennen. Het was de bedoeling van den G. Z. B. vanaf het begin steeds geweest om de arbeiders twee aan twee uit te zenden. Het gebied, waar Van de Loosdrecht werkzaam was, bleek ook veel te groot voor één man. Op verzoek van den heer Prins verleende de Utrechtsche Zendingsvereeniging het gevraagde ontslag en vestigde hij zich in 1915 te Makalé, terwijl Van de Loosdrecht te Rante-Pao bleef.

Al spoedig daarop, 12 Mei 1916, kon dit tweetal een derden zendeling te Rante-Pao verwelkomen, den heer J. Belksma. Een langen tocht had deze achter den rug. Hij was toch afgereisd in den donkeren oorlogstijd. De Noordzee lag vol mijnen. De lange route om Kaap de Goede Hoop moest genomen, omdat het Suez-kanaal gesloten was. Precies drie maanden had hij noodig gehad om langs dezen omweg de plaats zijner bestemming te bereiken.

Bij dit drietal voegde zich nog een vierde, Dr. H. van der Veen, door het Nederlandsche Bijbelgenootschap uitgezonden om de taal van het Toradja-volk te bestudeeren. Hij arriveerde met zijn echtgenoote te Rante-Pao den 11en September van datzelfde jaar.

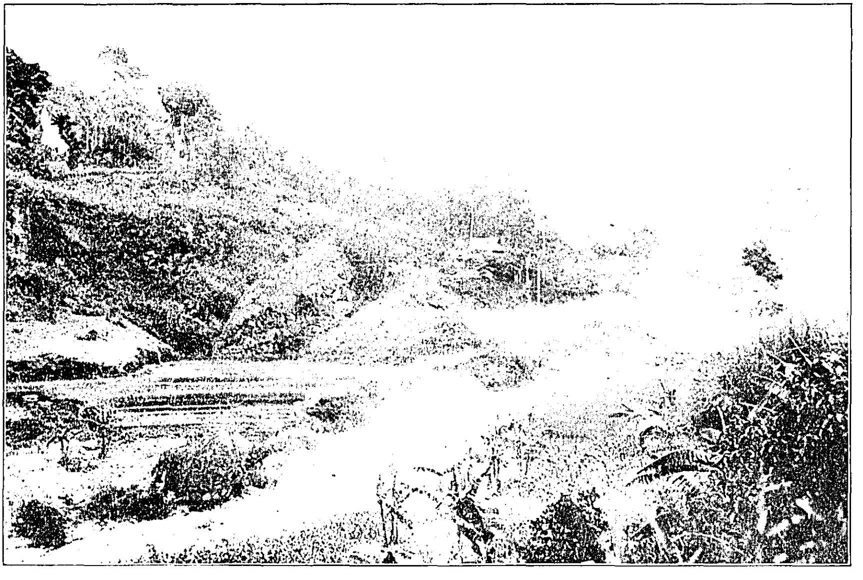
Het zou duren tot 1920, eer dit getal nog versterkt kon worden. Dit geschiedde door de komst van zendeling P. Zijlstra. In 1925 had de uitzending plaats van den zendeling-onderwijzer J. Tanis en van den zendeling-diacoon H. Pol, die met hun echtgenooten naar het arbeidsveld vertrokken, de eerste in April en de laatste in September van dat jaar.

Is getracht eerst slechts in vogelvlucht een blik te werpen op het zendingsveld, den G.Z.B. ter bearbeiding toegewezen, hebben we eerst alleen de namen genoemd van hen, die in de eerste jaren namens den G.Z.B. in Midden-Celebes werkzaam zijn geweest, voordat deze zendingsposten afzonderlijk en in onderling verband worden besproken, is wel gewenscht een nadere beschouwing van het land, waar zij zich vestigden, en van het volk, waaronder zij arbeiden.

TWEEDE HOOFDSTUK.

HET TORADJA-LAND.

TOT voor enkele jaren waren de binnenlanden van Celebes nog vrijwel onbekend. Omdat er nog geen geregeld bestuur was gevestigd, was er het reizen niet van gevaar ontbloot. In 1896 hadden twee Zwitsersche geleerden, de neven Sarasin, het gewaagd een reis te ondernemen in de streken, waar nog nimmer een blanke den voet had gezet. In 1899 werd een controleur, de heer Van Rhijn, belast met het maken van een onderzoekingstocht, beginnende bij Palopo en zich uitstrekkende

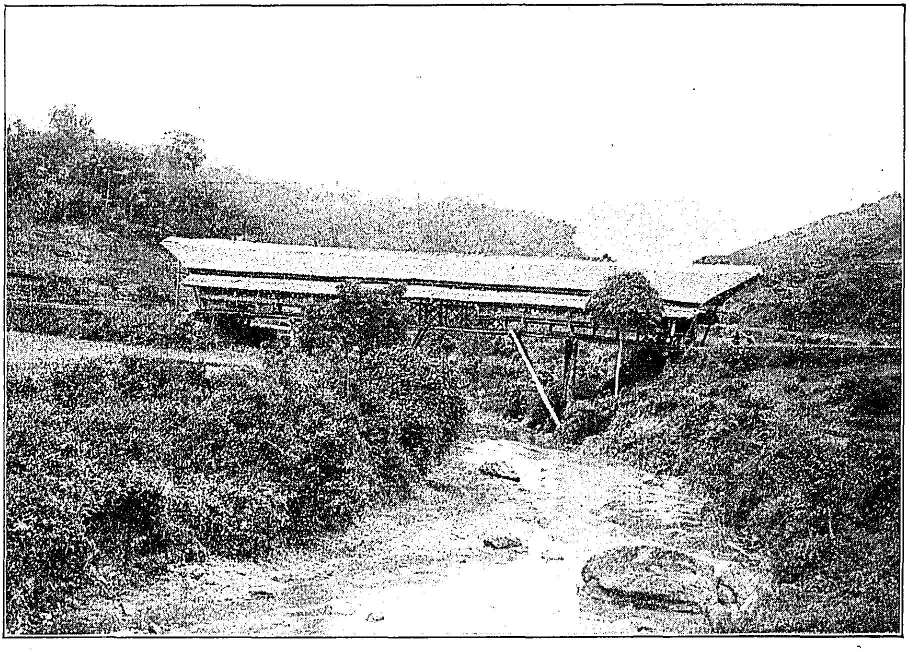
De Saloe-Gandang te Oeloe-Oeai. (Midden-Celebes.)

tot Rante-Pao en Makalé. Dat beide reizen zonder ongelukken afliepen, mag wel een wonder worden genoemd. Zij hebben eenige waardevolle gegevens verschaft over de toestanden in het binnenland.

In het jaar 1906 echter werden tijdens het bewind van den Gouverneur-Generaal Van Heutz de Toradja-stammen onderworpen. En sedert de vestiging van zendeling Van de Loosdrecht te Rante-Pao, later door anderen gevolgd, is er al heel wat geschreven en gelezen over het land en over het volk der Sa'dan-Toradja's.

Reist men van Makasser over zee naar Palopo, dan ziet men al uit de verte het hooge bergland van Zuid-Celebes. Zoo gezien lijkt het een onmogelijkheid daar binnen te dringen. De kustvlakte is maar smal, zelden breeder dan een uur gaans. Die kuststrooken zijn zeer vruchtbaar, maar de hitte, welke hier heerscht is ondragelijk, terwijl myriaden muskieten een ware plaag zijn voor menschen en beesten.

Langzaam begint het terrein zich te verheffen. Het duurt niet lang, of men is in het bergland, waar de weg zich met vele bochten tusschen de hoogten doorslingert. Men hoort het bruisen van bergbeken, maar meestal krijgt de reiziger ze niet te zien, verscholen als ze zijn in het haast ondoordringbare woud. Talrijk zijn de primitieve bruggetjes, welke de

Een der vele bruggen gelijk de Toradja's die bouwen.

Toradja's over die stroompjes hebben gebouwd, terwijl de veiligheid, welke ze bieden bij den overtocht veel te wenschen overlaat. De vochtigheid van het klimaat maakt, dat ze maar kort kunnen duren. De kam van het gebergte is eerst na een urenlangen klim te bereiken. Die bevindt zich op een hoogte van ongeveer vijftien honderd meter. De ondragelijke hitte heeft men hier al lang achter zich gelaten. Frissche bergwinden wervelen hier om de hoogten.

Al spoedig gaat het weer bergafwaarts. Eerst nog door een oerwoud, later over ontboschte en kale berg-plateau's, die zich op een hoogte van ongeveer zevenhonderd meter bevinden en waaruit verschillende bergtoppen oprijzen tot een hoogte van wel twee- tot drieduizend meter.

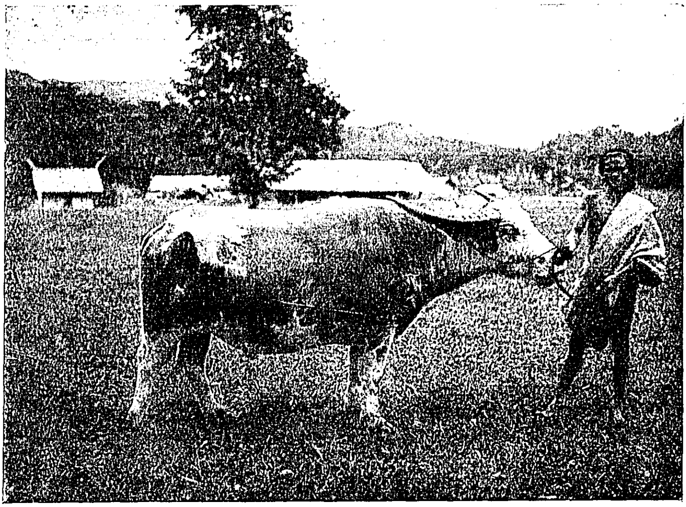
Deze hoogvlakten zijn meestal kaal. De bevolking heeft er in vroegere jaren zonder verschooning met den bijl maar op ingehakt, zoodat het bosch hier zoo goed als verdwenen is.

Alleen laag struikgewas komt nog voor en daartusschen worden bevloeide rijstvelden en tuinen aangetroffen, die meestal met veel vernuft zijn aangelegd.

Voor zoover de hellingen niet voor rijstvelden in gebruik zijn genomen, dienen ze tot weideplaatsen voor de kudden karbouwen, die bewaakt worden door jongens en meisjes.

De dorpen vindt ge gewoonlijk op de minder toegankelijke plaatsen, waar de bewoners tegen onverhoedsche aanvallen het best beveiligd waren, toen de Compagnie — zooals de Regeering gewoonlijk wordt genoemd — nog geen orde en tucht had ingesteld en nog niet waakte voor de veiligheid.

Reeds menigmaal hebben de ambtenaren een verplaatsing van de dorpen naar de meer toegankelijke vlakten overwogen. Die verplaatsing zou het toezicht op de bevolking ongetwijfeld vergemakkelijken. Maar de bevolking zelve is ze onsympathiek en de bodem, die het meest geschikt is voor rijstbouw, zou dan voor woningbouw het eerst in aanmerking moeten komen. Dit zou de opbrengst van den rijstoogst niet ten goede komen. En rijstvelden zijn in Rante-Pao en in Makalé een kostbaar bezit.

Een bonte karbouw.

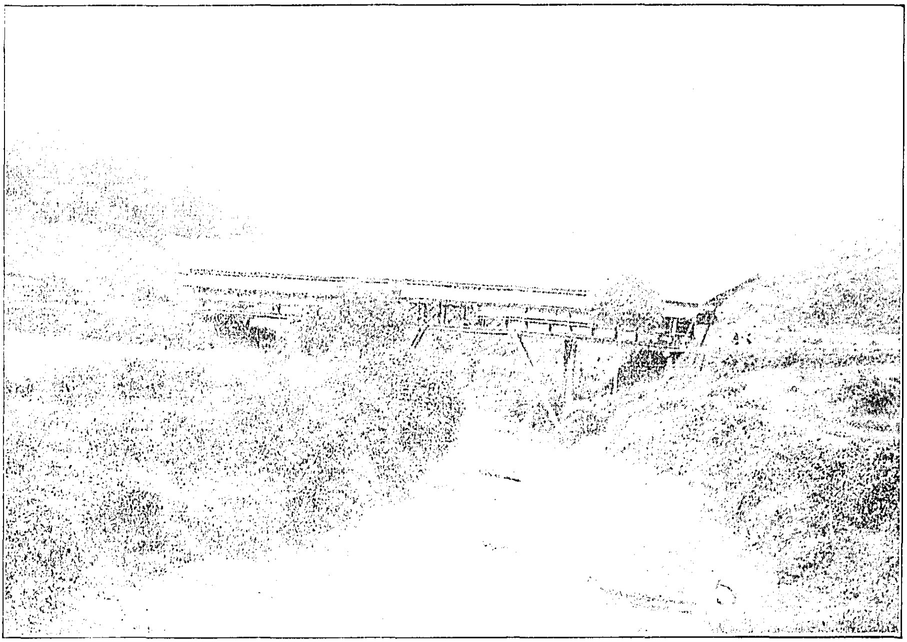
De hoofdrivier is de Sa'dan, waarnaar de bewoners van deze streek wel Sa'dan-Toradja's worden genoemd. Haar oorsprong ligt op ontoegankelijke berghoogten, welke met een oerwoud zijn bezet. Het geheele gebied stroomt ze door en rechts en links neemt ze vele zijriviertjes op, totdat ze buiten ons gebied in de straat van Makasser uitmondt.

Als communicatie-middelen zijn de rivieren totaal onbruikbaar. In het geheele land is dan ook geen enkele prauw te vinden. Zelfs waar de rivieren de vlakte hebben bereikt, zijn ze nog onbevaarbaar. De rotsmassa's die in de stroom-beddingen hier en daar oprijzen, verhinderen een geregelde vaart en veroorzaken gevaarlijke versnellingen. Voor alle verkeer is men op de wegen aangewezen en deze waren in een dergelijken staat, dat er van een transport met karren of wagens ook geen sprake kon zijn.

Bij het schrijven van den laatsten zin gingen we al over tot het gebruiken van den verleden tijd. In dezen staat van zaken is toch al veel gewijzigd en de verandering hierin heeft nog haren geregelden voortgang. De oorspronkelijke wegen waren weinig meer dan buffelpaden. Het doorwaden van vaak woeste stroomen heeft menigen Toradja het leven

Reist men van Makasser over zee naar Palopo, dan ziet men al uit de verte het hooge bergland van Zuid-Celebes. Zoo gezien lijkt het een onmogelijkheid daar binnen te dringen. De kustvlakte is maar smal, zelden breeder dan een uur gaans. Die kuststrooken zijn zeer vruchtbaar, maar de hitte, welke hier heerscht is ondragelijk, terwijl myriaden muskieten een ware plaag zijn voor menschen en beesten.

Langzaam begint het terrein zich te verheffen. Het duurt niet lang, of men is in het bergland, waar de weg zich met vele bochten tusschen de hoogten doorslingert. Men hoort het bruisen van bergbeken, maar meestal krijgt de reiziger ze niet te zien, verscholen als ze zijn in het haast ondoordringbare woud. Talrijk zijn de primitieve bruggetjes, welke de

Een der vele bruggen gelijk de Toradja's die bouwen.

Toradja's over die stroompjes hebben gebouwd, terwijl de veiligheid, welke ze bieden bij den overtocht veel te wenschen overlaat. De vochtigheid van het klimaat maakt, dat ze maar kort kunnen duren. De kam van het gebergte is eerst na een urenlangen klim te bereiken. Die bevindt zich op een hoogte van ongeveer vijftien honderd meter. De ondragelijke hitte heeft men hier al lang achter zich gelaten. Frissche bergwinden wervelen hier om de hoogten.

Al spoedig gaat het weer bergafwaarts. Eerst nog door een oerwoud, later over ontboschte en kale berg-plateau's, die zich op een hoogte van ongeveer zevenhonderd meter bevinden en waaruit verschillende bergtoppen oprijzen tot een hoogte van wel twee- tot drieduizend meter.

Deze hoogvlakten zijn meestal kaal. De bevolking heeft er in vroegere jaren zonder verschooning met den bijl maar op ingehakt, zoodat het bosch hier zoo goed als verdwenen is.

Alleen laag struikgewas komt nog voor en daartusschen worden bevloeide rijstvelden en tuinen aangetroffen, die meestal met veel vernuft zijn aangelegd.

Voor zoover de hellingen niet voor rijstvelden in gebruik zijn genomen, dienen ze tot weideplaatsen voor de kudden karbouwen, die bewaakt worden door jongens en meisjes.

De dorpen vindt ge gewoonlijk op de minder toegankelijke plaatsen, waar de bewoners tegen onverhoedsche aanvallen het best beveiligd waren, toen de Compagnie — zooals de Regeering gewoonlijk wordt genoemd — nog geen orde en tucht had ingesteld en nog niet waakte voor de veiligheid.

Reeds menigmaal hebben de ambtenaren een verplaatsing van de dorpen naar de meer toegankelijke vlakten overwogen. Die verplaatsing zou het toezicht op de bevolking ongetwijfeld vergemakkelijken. Maar de bevolking zelve is ze onsympathiek en de bodem, die het meest geschikt is voor rijstbouw, zou dan voor woningbouw het eerst in aanmerking moeten komen. Dit zou de opbrengst van den rijstoogst niet ten goede komen. En rijstvelden zijn in Rante-Pao en in Makalé een kostbaar bezit.

Een bonte karbouw.

De hoofdrivier is de Sa'dan, waarnaar de bewoners van deze streek wel Sa'dan-Toradja's worden genoemd. Haar oorsprong ligt op ontoegankelijke berghoogten, welke met een oerwoud zijn bezet. Het geheele gebied stroomt ze door en rechts en links neemt ze vele zijriviertjes op, totdat ze buiten ons gebied in de straat van Makasser uitmondt.

Als communicatie-middelen zijn de rivieren totaal onbruikbaar. In het geheele land is dan ook geen enkele prauw te vinden. Zelfs waar de rivieren de vlakte hebben bereikt, zijn ze nog onbevaarbaar. De rotsmassa's die in de stroom-beddingen hier en daar oprijzen, verhinderen een geregelde vaart en veroorzaken gevaarlijke versnellingen. Voor alle verkeer is men op de wegen aangewezen en deze waren in een dergelijken staat, dat er van een transport met karren of wagens ook geen sprake kon zijn.

Bij het schrijven van den laatsten zin gingen we al over tot het gebruiken van den verleden tijd. In dezen staat van zaken is toch al veel gewijzigd en de verandering hierin heeft nog haren geregelden voortgang. De oorspronkelijke wegen waren weinig meer dan buffelpaden. Het doorwaden van vaak woeste stroomen heeft menigen Toradja het leven

gekost. Het eerste, waarmee de Nederlandsch-indische regeering begonnen is, was het aanleggen van wegen en het overbruggen van rivieren.

Iedere Toradja moet daartoe medewerken en tot heerendienst wordt hij veertig dagen per jaar geprest. Voor dit werk is weinig animo onder de inlanders en het zal ook wel niet lang meer duren, of deze heerendiensten worden afgeschaft. Aarde moet er worden afgegraven, steenen aangesjouwd, hout in de verre bosschen gekapt en aangedragen, cementen duikers en waterleidingen vervoerd enz. Cement en kalk is er genoeg in het land te vinden, zoodat steenen en dakpannen ter plaatse worden aangemaakt. Breede wegen beginnen de voornaamste plaatsen te verbinden en dringen reeds diep het binnenland in. Auto's en motorrijwielen snorren al tegen den bergkam op en de hoogvlakten over. Het Westersche leven heeft er zijn intrede gedaan.

De Toradja is een getrouwe marktganger. Het koopen en verkoopen op bepaalde plaatsen kende hij vroeger ook wel, maar de moeielijk te begane wegen en vooral de onveiligheid maakten het hem wel heel lastig. Nu hierin een groote verandering is gekomen en het Nederlandsch-indische Bestuur veiligheid en bezit waarborgt, worden de markten drukker bezocht, zoodat een marktbezoek tot een getal van vijfduizend menschen te Rante-Pao al niet meer tot de zeldzaamheden behoort. Bloeiende markten vindt ge in dit gebied voorts te Makalé, te Sangalá, te Sadan, te Rimbon en te Pangalá. Ze worden gewoonlijk om de zes dagen gehouden. De voornaamste handelaars zijn er de Chineezen en de Boegineezen.

Een groep Toradja's die ter markt gaan.

Het klimaat in Midden-Celebes is gezond. De tropische hitte wordt er getemperd door de frissche bergwinden, die hier waaien. De temperatuur is op den dag gemiddeld 85° F., terwijl deze 's nachts daalt tot 65° F.

Midden-Celebes heeft ook zijn natten en drogen tijd, maar niet zoo eenzijdig als elders. In den drogen tijd valt er wel regen en ook omgekeerd.

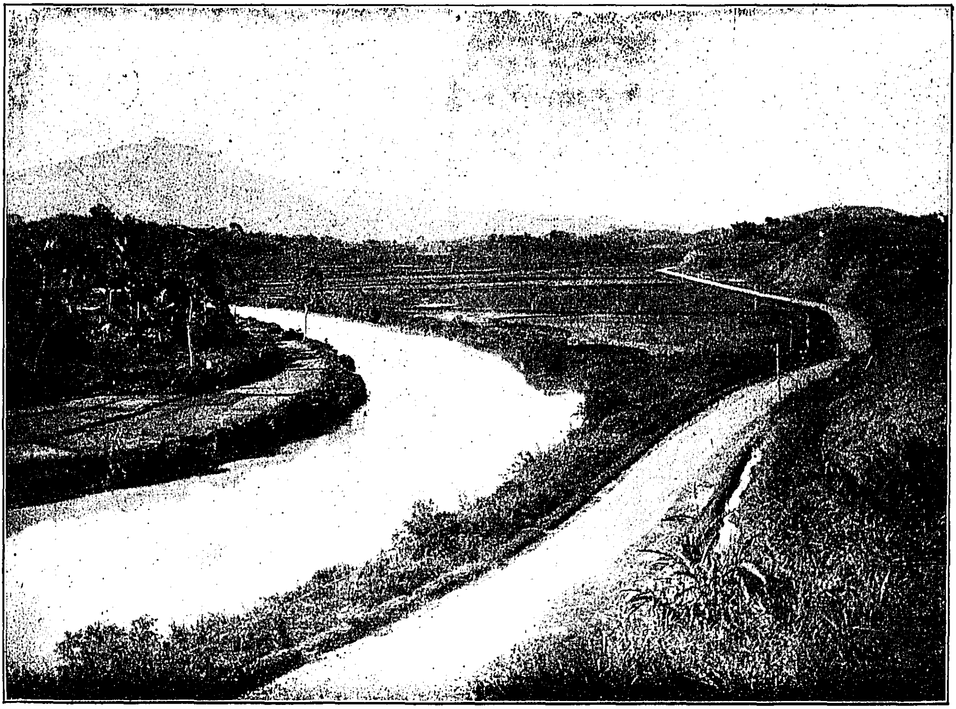
In den drogen tijd waait er de Noord-Oostenwind, iederen dag weer opnieuw. Om tien uur komt hij er door om eerst tegen het vallen van den avond zijn kracht te verliezen.

In den natten moesson komt de wind uit het Zuid-Oosten opzetten en brengt overvloedigen regen aan. De regenval is hier gemiddeld zeven maal zoo groot als in Nederland.

Men meene niet, dat in den natten tijd de zon zich bij zulk een regenval nauwelijks laat zien. Het tegendeel is het geval. Bijna immer is het ook dan het schoonste weer van 's morgens vroeg tot 's middags twee uur.

Plotseling wordt de hemel dan door donderwolken bedekt. De breedgewiekte wind verheft zich. Tegen de hellingen der bergen rent hij als in een geweldigen stormaanval op en geeselt de lendenen der hoogten. Door de spelonken vaart hij rond met een snerpend geloei. Het bosch trekt hij door als de slaande engel door Sanheribs leger. Woudreuzen van boomen knakt hij als rietstengels en hij schudt aan de vier hoeken der woningen en springt op het dak met een kracht, dat de gebinten kraken. Ge houdt den adem in. Gelukkig duurt dit noodweer niet langer dan een kwartier.

Als de stormwind is voorbijgevaren, begint de regen te vallen. Het is alsof de sluizen

Natuurschoon.

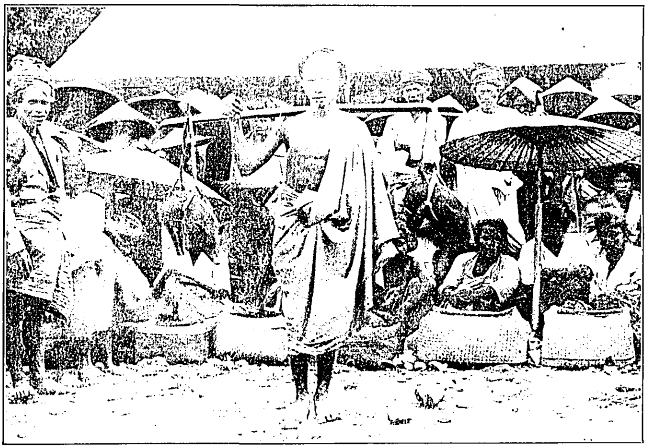
des hemels worden opengezet. De eene waterhoos vervangt de ander. Zeeën golven in de laagte, waar pas het vee nog rustig graasde, dat op veiliger plaats intijds een schuilplaats heeft gezocht en gevonden. Iedere regenbui gaat gepaard met bliksem en donderslagen. Dag aan dag is het 's middags onweer. De neerschietende bliksem eischt weer geregeld zijn slachtoffers onder menschen, dieren en boomen; maar het behoort tot de zeldzaamheden, dat een huis wordt getroffen.

Maar ook dit duurt even kort als het geweldig is. Zeker, er zijn wel dagen, dat de regen aanhoudt tot in den nacht, doch gewoonlijk is de neerplassende regen evenals de gierende stormwind met een half uur voorbij en de rest van den dag is het 't schoonste weer, dat zich denken laat.

gekost. Het eerste, waarmee de Nederlandsch-indische regeering begonnen is, was het aanleggen van wegen en het overbruggen van rivieren.

Iedere Toradja moet daartoe medewerken en tot heerendienst wordt hij veertig dagen per jaar geprest. Voor dit werk is weinig animo onder de inlanders en het zal ook wel niet lang meer duren, of deze heerendiensten worden afgeschaft. Aarde moet er worden afgegraven, steenen aangesjouwd, hout in de verre bosschen gekapt en aangedragen, cementen duikers en waterleidingen vervoerd enz. Cement en kalk is er genoeg in het land te vinden, zoodat steenen en dakpannen ter plaatse worden aangemaakt. Breede wegen beginnen de voornaamste plaatsen te verbinden en dringen reeds diep het binnenland in. Auto's en motorrijwielen snorren al tegen den bergkam op en de hoogvlakten over. Het Westersche leven heeft er zijn intrede gedaan.

De Toradja is een getrouwe marktganger. Het koopen en verkoopen op bepaalde plaatsen kende hij vroeger ook wel, maar de moeielijk te begane wegen en vooral de onveiligheid maakten het hem wel heel lastig. Nu hierin een groote verandering is gekomen en het Nederlandsch-indische Bestuur veiligheid en bezit waarborgt, worden de markten drukker bezocht, zoodat een marktbezoek tot een getal van vijfduizend menschen te Rante-Pao al niet meer tot de zeldzaamheden behoort. Bloeiende markten vindt ge in dit gebied voorts te Makalé, te Sangalá, te Sadan, te Rimbon en te Pangalá. Ze worden gewoonlijk om de zes dagen gehouden. De voornaamste handelaars zijn er de Chineezen en de Boegineezen.

Een groep Toradja's die ter markt gaan.

Het klimaat in Midden-Celebes is gezond. De tropische hitte wordt er getemperd door de frissche bergwinden, die hier waaien. De temperatuur is op den dag gemiddeld 85° F., terwijl deze 's nachts daalt tot 65° F.

Midden-Celebes heeft ook zijn natten en drogen tijd, maar niet zoo eenzijdig als elders. In den drogen tijd valt er wel regen en ook omgekeerd.

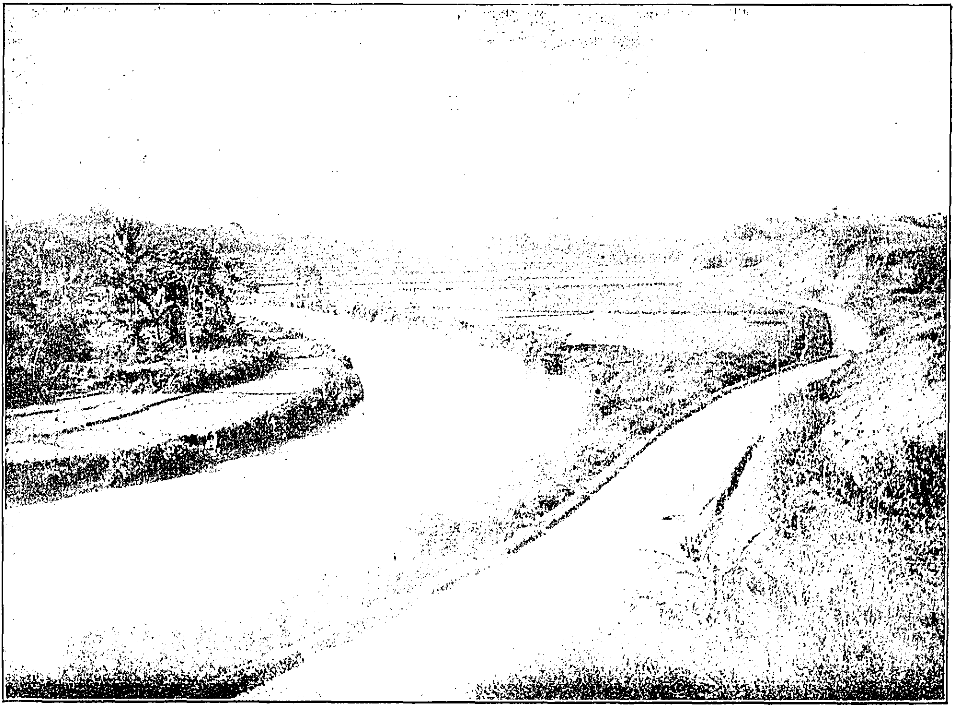
In den drogen tijd waait er de Noord-Oostenwind, iederen dag weer opnieuw. Om tien uur komt hij er door om eerst tegen het vallen van den avond zijn kracht te verliezen.

In den natten moesson komt de wind uit het Zuid-Oosten opzetten en brengt overvloedigen regen aan. De regenval is hier gemiddeld zeven maal zoo groot als in Nederland.

Men meene niet, dat in den natten tijd de zon zich bij zulk een regenval nauwelijks laat zien. Het tegendeel is het geval. Bijna immer is het ook dan het schoonste weer van 's morgens vroeg tot 's middags twee uur.

Plotseling wordt de hemel dan door donderwolken bedekt. De breedgewiekte wind verheft zich. Tegen de hellingen der bergen rent hij als in een geweldigen stormaanval op en geeselt de lendenen der hoogten. Door de spelonken vaart hij rond met een snerpend geloei. Het bosch trekt hij door als de slaande engel door Sanheribs leger. Woudreuzen van boomen knakt hij als rietstengels en hij schudt aan de vier hoeken der woningen en springt op het dak met een kracht, dat de gebinten kraken. Ge houdt den adem in. Gelukkig duurt dit noodweer niet langer dan een kwartier.

Als de stormwind is voorbijgevaren, begint de regen te vallen. Het is alsof de sluizen

Natuurschoon.

des hemels worden opengezet. De eene waterhoos vervangt de ander. Zeeën golven in de laagte, waar pas het vee nog rustig graasde, dat op veiliger plaats intijds een schuilplaats heeft gezocht en gevonden. Iedere regenbui gaat gepaard met bliksem en donderslagen. Dag aan dag is het 's middags onweer. De neerschietende bliksem eischt weer geregeld zijn slachtoffers onder menschen, dieren en boomen; maar het behoort tot de zeldzaamheden, dat een huis wordt getroffen.

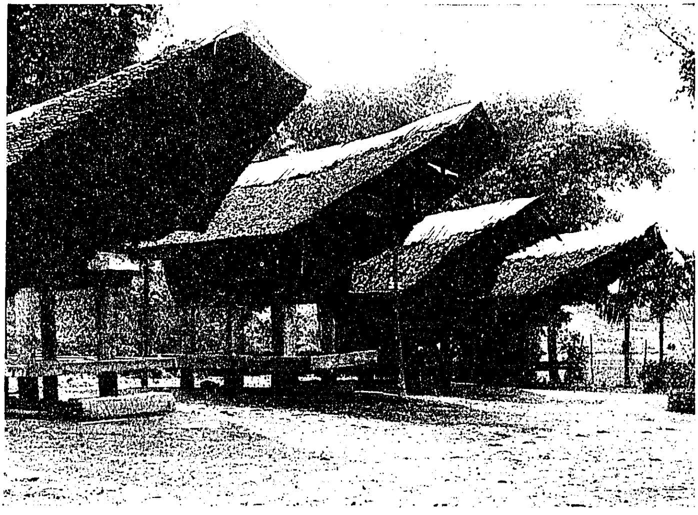
Maar ook dit duurt even kort als het geweldig is. Zeker, er zijn wel dagen, dat de regen aanhoudt tot in den nacht, doch gewoonlijk is de neerplassende regen evenals de gierende stormwind met een half uur voorbij en de rest van den dag is het 't schoonste weer, dat zich denken laat.

Een weelderige, tropische plantengroei wordt op deze hoogvlakten gevonden. Bloemen zijn er echter maar weinig. Het groen is overheerschend.

Maar dat groen is er altijd. Nimmer ziet ge de boomen bladerloos zooals bij ons, waar ze in den wintertijd hunne kale takken opheffen naar omhoog als smeekten ze in hun naaktheid om erbarming. De afvallende bladeren worden onmiddellijk door jonge, groene blaadjes vervangen.

Te midden van de rijk gestoffeerde schepping brengt de bamboe in die zekere eentonigheid van het overheerschende groen de noodige afwisseling. En bamboe komt er veelvuldig voor en even veelvuldig is het gebruik, dat de Toradja er van weet te maken.

Zonder bamboe zouden de Toradja's zich ongelukkig gevoelen. Met bamboe dekken ze in dikke lagen hun huizen en rijstschuren af. Den rijkdom der Toradja-bewoners kunt ge afmeten naar de dikte van die lagen. De holle bamboekokers gebruiken ze om er hun kostelijken palmwijn in te bewaren en te vervoeren.

Vier op een rij staande rijstschuren.

De kokosnoot komt ook wel voor in Midden-Celebes, maar inheemsch is hij toch eigenlijk aan de kust. De kokos tiert het best in de nabijheid van het zilte nat en bij een gloeiende hitte. Alleen zooveel als noodig is voor eigen gebruik, heeft de Toradja van deze klapperboomen.

De suikerpalm groeit daarentegen juist op koelere hoogten. Hij levert den geliefden palmwijn. De Toradja houwt den bloemtros van den palmboom af en deze laat uit die toegebrachte wonde zijn sappen lekken en druppen. Onder dezen druipenden bloemtros binden ze de kokers aan den stam vast, die ze iederen dag kunnen ledigen. De palmwijn is hier de volksdrank bij uitnemendheid. Wijn, bier en sterke drank gebruikt de Toradja niet en het gebruik van den palmwijn is hierbij vergeleken onschuldig te noemen.

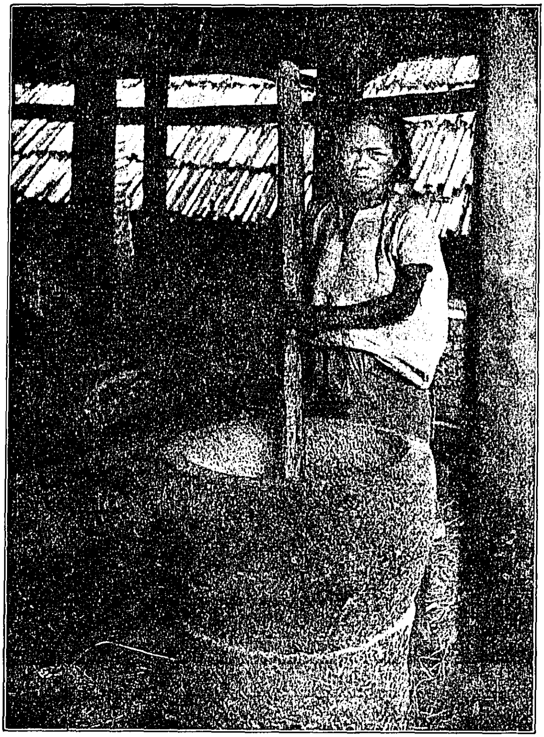
Verder vindt men in de Toradja-landen een keur van bananen of pisangs, smakelijk en voedzaam en nog heel goedkoop. Ook de sinaasappel is hier in de laatste jaren aangeplant en deze lijkt hier goed aan te slaan. Zelfs aardappelen willen hier, vooral in het hooggelegen Makalé. Met het oog alleen gericht op het aardappelveld in den tuin van broeder Zijlstra zou men kunnen meenen te Neerlangbroek te wezen in den pastorie-tuin van zijn vader, Ds. W. Zijlstra. Een goed beschot aardappels, in eigen tuin verbouwd bij een tropisch klimaat, het is een heele glorie voor den heer en mevrouw Zijlstra; gelukkig niet hun eenige en hoogste.

Een nevenproduct is de maïs.

De maïs dient om gegeten te worden door de menschen, die in den rouw zijn. Deze mogen geen rijst eten. Deden ze het toch, dan zouden ze krankzinnig worden. In den rouwtijd bestaat de maaltijd behalve uit maïs uit aardknollen en pisangs.

Koffie-aanplantingen komen heel veel voor, zoowel te Rante-Pao als in Makalé. Duizenden pikols worden jaarlijks uitgevoerd. Geurige Arabische koffie wordt bij voorkeur door de Chineezen opgekocht en juist deze kunnen ze van hier betrekken. De koffie-teelt begint zich den laatsten tijd uit te breiden. De Regeering heeft een open oog voor het groote belang van de koffie-teelt en plaatste dan ook te Makalé een koffie-opzichter om de Toradja's voor te lichten omtrent de beste teeltwijze.

We zouden nog andere voortbrengselen van den bodem kunnen noemen, n.l. de beroemde of beruchte doerian, de nangka, de ananas en andere smakelijke vruchten, maar we willen dit hoofdstuk eindigen met wat voor den Toradja het voornaamste is, de rijst.

Een rijststampster.

De rijst is voor dit volk het een en het al. Om de rijst draait alles bij hen, tot in hun godsdienst toe. De rijstbouw beheerscht heel het leven van den Toradja.

De rijst is het volksvoedsel bij uitnemendheid. De Toradja eet ze van zijn geboorte-uur af tot zijn jongsten snik. En dit doet hij tweemaal per dag, 's morgens om tien en 's avonds om zes uur. En moede wordt hij de rijst nimmer. Hij eet ze, volgens onze begrippen nauwelijks gaar, desnoods zonder eenige toespijs, maar het liefst met fijn gestampte groene of roode peulen van de Spaansche peper, met wat zout vermengd. Heel smakelijk wordt de maaltijd, als er een stukje vleesch aan kan worden toegevoegd. Doch dat is lang niet altijd het geval. Visch is ook een zeldzaamheid,

De soorten rijst zijn talrijk. De witte komt het meest voor. Maar daarnaast hebt ge ook de roode; zelfs de zwarte wordt er gevonden. En niet te vergeten de kleefrijst, welke vooral dient om bij de offeranden den afgoden te worden aangeboden.

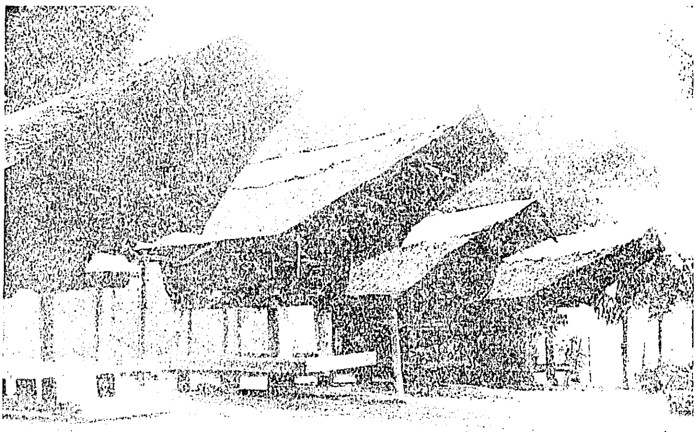
Den zoogenaamden natten rijstbouw kennen de andere stammen in Midden-Celebes niet. Maar het Toradja-volk verstaat deze wijze van rijstteelt uitnemend. Het raadsel is nog niet opgelost, hoe ze hieraan gekomen zijn, afgesloten als de Sa'dan-Toradja's eeuwenlang van de buitenwereld waren.

Een weelderige, tropische plantengroei wordt op deze hoogvlakten gevonden. Bloemen zijn er echter maar weinig. Het groen is overheerschend.

Maar dat groen is er altijd. Nimmer ziet ge de boomen bladerloos zooals bij ons, waar ze in den wintertijd hunne kale takken opheffen naar omhoog als smeekten ze in hun naaktheid om erbarming. De afvallende bladeren worden onmiddellijk door jonge, groene blaadjes vervangen.

Te midden van de rijk gestoffeerde schepping brengt de bamboe in die zekere eentonigheid van het overheerschende groen de noodige afwisseling. En bamboe komt er veelvuldig voor en even veelvuldig is het gebruik, dat de Toradja er van weet te maken.

Zonder bamboe zouden de Toradja's zich ongelukkig gevoelen. Met bamboe dekken ze in dikke lagen hun huizen en rijstschuren af. Den rijkdom der Toradja-bewoners kunt ge afmeten naar de dikte van die lagen. De holle bamboekokers gebruiken ze om er hun kostelijken palmwijn in te bewaren en te vervoeren.

Vier op een rij staande rijstschuren.

De kokosnoot komt ook wel voor in Midden-Celebes, maar inheemsch is hij toch eigenlijk aan de kust. De kokos tiert het best in de nabijheid van het zilte nat en bij een gloeiende hitte. Alleen zooveel als noodig is voor eigen gebruik, heeft de Toradja van deze klapperboomen.

De suikerpalm groeit daarentegen juist op koelere hoogten. Hij levert den geliefden palmwijn. De Toradja houwt den bloemtros van den palmboom af en deze laat uit die toegebrachte wonde zijn sappen lekken en druppen. Onder dezen druipenden bloemtros binden ze de kokers aan den stam vast, die ze iederen dag kunnen ledigen. De palmwijn is hier de volksdrank bij uitnemendheid. Wijn, bier en sterke drank gebruikt de Toradja niet en het gebruik van den palmwijn is hierbij vergeleken onschuldig te noemen.

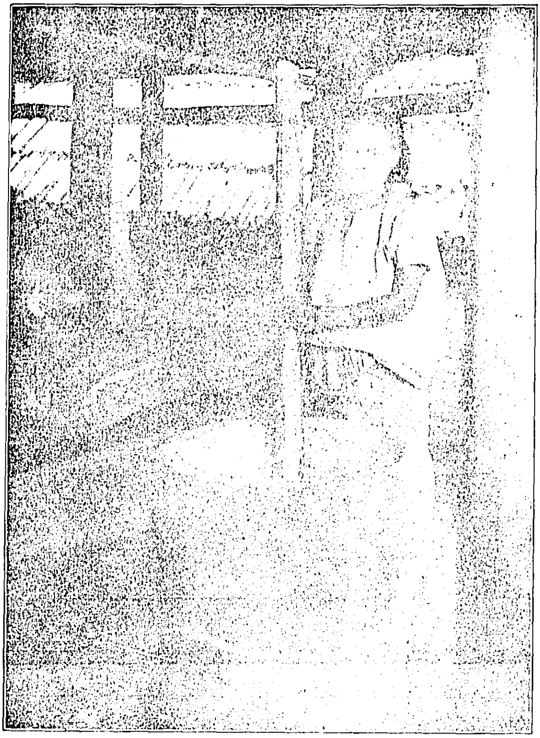
Verder vindt men in de Toradja-landen een keur van bananen of pisangs, smakelijk en voedzaam en nog heel goedkoop. Ook de sinaasappel is hier in de laatste jaren aangeplant en deze lijkt hier goed aan te slaan. Zelfs aardappelen willen hier, vooral in het hooggelegen Makalé. Met het oog alleen gericht op het aardappelveld in den tuin van broeder Zijlstra zou men kunnen meenen te Neerlangbroek te wezen in den pastorie-tuin van zijn vader, Ds. W. Zijlstra. Een goed beschot aardappels, in eigen tuin verbouwd bij een tropisch klimaat, het is een heele glorie voor den heer en mevrouw Zijlstra; gelukkig niet hun eenige en hoogste.

Een nevenproduct is de maïs.

De maïs dient om gegeten te worden door de menschen, die in den rouw zijn. Deze mogen geen rijst eten. Deden ze het toch, dan zouden ze krankzinnig worden. In den rouwtijd bestaat de maaltijd behalve uit maïs uit aardknollen en pisangs.

Koffie-aanplantingen komen heel veel voor, zoowel te Rante-Pao als in Makalé. Duizenden pikols worden jaarlijks uitgevoerd. Geurige Arabische koffie wordt bij voorkeur door de Chineezen opgekocht en juist deze kunnen ze van hier betrekken. De koffie-teelt begint zich den laatsten tijd uit te breiden. De Regeering heeft een open oog voor het groote belang van de koffie-teelt en plaatste dan ook te Makalé een koffie-opzichter om de Toradja's voor te lichten omtrent de beste teeltwijze.

We zouden nog andere voortbrengselen van den bodem kunnen noemen, n.l. de beroemde of beruchte doerian, de nangka, de ananas en andere smakelijke vruchten, maar we willen dit hoofdstuk eindigen met wat voor den Toradja het voornaamste is, de rijst.

Een rijststampster.

De rijst is voor dit volk het een en het al. Om de rijst draait alles bij hen, tot in hun godsdienst toe. De rijstbouw beheerscht heel het leven van den Toradja.

De rijst is het volksvoedsel bij uitnemendheid. De Toradja eet ze van zijn geboorte-uur af tot zijn jongsten snik. En dit doet hij tweemaal per dag, 's morgens om tien en 's avonds om zes uur. En moede wordt hij de rijst nimmer. Hij eet ze, volgens onze begrippen nauwelijks gaar, desnoods zonder eenige toespijs, maar het liefst met fijngestampte groene of roode peulen van de Spaansche peper, met wat zout vermengd. Heel smakelijk wordt de maaltijd, als er een stukje vleesch aan kan worden toegevoegd. Doch dat is lang niet altijd het geval. Visch is ook een zeldzaamheid,

De soorten rijst zijn talrijk. De witte komt het meest voor. Maar daarnaast hebt ge ook de roode; zelfs de zwarte wordt er gevonden. En niet te vergeten de kleefrijst, welke vooral dient om bij de offeranden den afgoden te worden aangeboden.

Den zoogenaamden natten rijstbouw kennen de andere stammen in Midden-Celebes niet. Maar het Toradja-volk verstaat deze wijze van rijstteelt uitnemend. Het raadsel is nog niet opgelost, hoe ze hieraan gekomen zijn, afgesloten als de Sa'dan-Toradja's eeuwenlang van de buitenwereld waren.

Met groote energie, met vindingrijkheid en kunstvaardigheid weten ze de rijstvelden langs de hellingen der bergen aan te leggen en het water naar alle plaatsen te leiden. Deze natte rijstbouw is van zulk een belang voor de bevolking, dat de Regeering in die streken, waar deze wijze van den verbouw van rijst nog onbekend is, ambtenaren heeft aangesteld om aanwijzingen en bevelen te geven de Toradja-methode te volgen. Inderdaad staat de sawahbouw bij hen op een hoog peil.

Als in December de regens beginnen door te breken, worden allereerst de kleine akkertjes bewerkt, waarop de rijst wordt uitgezaaid. Ondertusschen worden de grootere rijstvelden bewerkt. De mannen doen dit met een lange, smalle sawahschop. De grond is dan reeds geheel doordrenkt. Eggen kent de Toradja, ook wel den ploeg, maar deze is zeldzaam en heel primitief van constructie. Gebruikt de Toradja een ploeg, dan wordt hij door karbouwen getrokken. Maar in den regel is hij zoo zuinig op z'n buffel, dat hij liever zelf zonder deze hulp het zware werk verricht.

Reeds na twee maanden worden de zaailingen uitgetrokken uit de zoogenaamde kweekbedden. Aan het uitplanten helpen de vrouwen mede.

Tweemaal worden in den regel de rijstvelden gewied. Na vijf of zes maanden is de rijst rijp en goed om gesneden te worden.

Met angstige zorg waakt de Toradja over zijn sawahveld. Hierop hebben vooral de wilde varkens het voorzien. Dag en nacht wordt er gewaakt, niet bij de rijstvelden in „den bebouwden kom", maar bij die verder van huis liggen, meer in de nabijheid der bosschen.

Gewoonlijk groeit er wel zooveel rijst, dat er nog heel wat voor uitvoer kan worden bestemd.

Ook zonderdat de Toradja den God der openbaring kent, den Vader van den Heere Jezus Christus, en hoewel hij Hem als God niet verheerlijkt noch dankt, maar verijdeld is geworden in zijn overleggingen en zijn onverstandig hart is verduisterd geworden en hij de heerlijkheid des onverderfelijken Gods veranderd heeft in de gelijkenis eens beelds van een verderfelijk mensch en van gevogelte en van viervoetige en kruipende gedierten, heeft de Heere nochtans in deze heidenwereld, hetgeen van God kennelijk is, geopenbaard en vervult Hij in den gewonen gang bij den dagelijkschen arbeid hunner handen het woord, door Jesaïa gesproken in het achtentwintigste hoofdstuk: „En zijn God onderricht hem van de wijze, Hij leert hem".

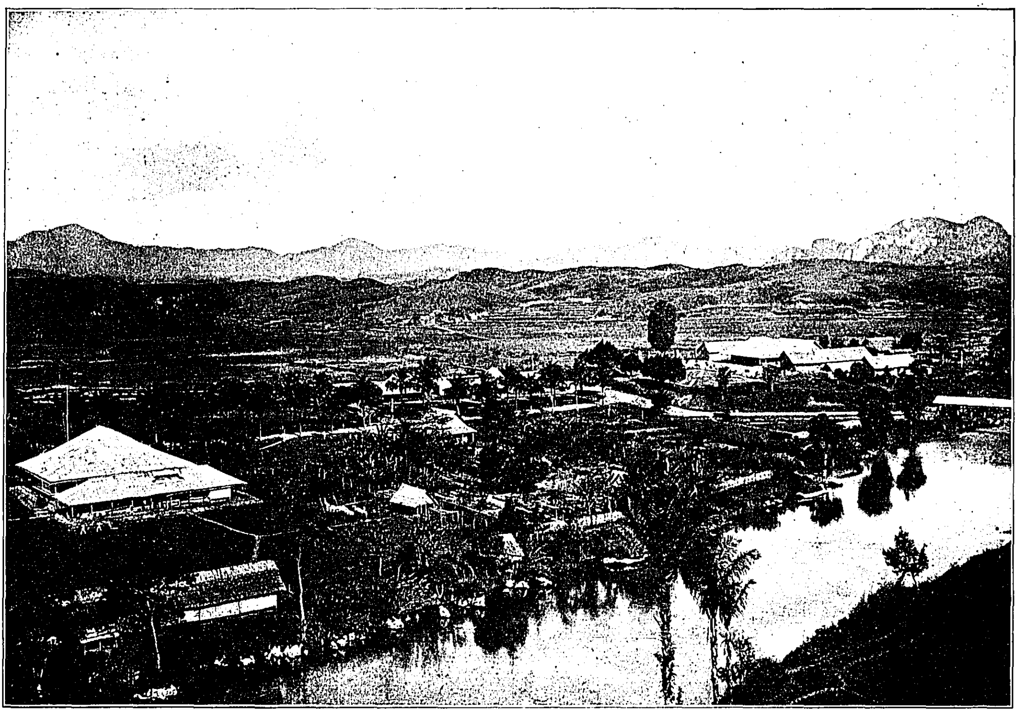
Onderrichte de Heere ook door Zijn Woord en Geest het arme Toradja-volk, opdat het door onderwijs van boven Hem leere kennen en de kracht Zijner opstanding tot zaligheid hunner zielen en tot eere van Zijn Naam.

DERDE HOOFDSTUK.

HET TORADJA-VOLK.

BIJNA uitsluitend hadden we het tot nu toe over het Toradja-land, over zijn bergen en dalen, over den bodem en zijn voortbrengselen, over de bosschen en de rivieren. Leid niet af uit het feit, dat we nog zoo goed als geheel zwegen van het volk zelf, hetwelk dit land bewoont, dat ge op een tocht door het Toradja-gebied in werkelijkheid ook zoo weinig menschen zoudt hebben ontmoet als waarvan ge in dit boek tot hiertoe hebt gelezen. Denk niet, dat het land maar dun is bevolkt.

Gezicht op de Sa'dan-rivier te Rante-Pao.

Eer het tegendeel is het geval. In de onder-afdeeling Rante-Pao alleen wonen stellig al honderdduizend Toradja's en in die van Makalé zeker wel zeventigduizend. In het geheel telt de bevolking hier ongeveer driehonderdduizend zielen.

Met groote energie, met vindingrijkheid en kunstvaardigheid weten ze de rijstvelden langs de hellingen der bergen aan te leggen en het water naar alle plaatsen te leiden. Deze natte rijstbouw is van zulk een belang voor de bevolking, dat de Regeering in die streken, waar deze wijze van den verbouw van rijst nog onbekend is, ambtenaren heeft aangesteld om aanwijzingen en bevelen te geven de Toradja-methode te volgen. Inderdaad staat de sawahbouw bij hen op een hoog peil.

Als in December de regens beginnen door te breken, worden allereerst de kleine akkertjes bewerkt, waarop de rijst wordt uitgezaaid. Ondertusschen worden de grootere rijstvelden bewerkt. De mannen doen dit met een lange, smalle sawahschop. De grond is dan reeds geheel doordrenkt. Eggen kent de Toradja, ook wel den ploeg, maar deze is zeldzaam en heel primitief van constructie. Gebruikt de Toradja een ploeg, dan wordt hij door karbouwen getrokken. Maar in den regel is hij zoo zuinig op z'n buffel, dat hij liever zelf zonder deze hulp het zware werk verricht.

Reeds na twee maanden worden de zaailingen uitgetrokken uit de zoogenaamde kweekbedden. Aan het uitplanten helpen de vrouwen mede.

Tweemaal worden in den regel de rijstvelden gewied. Na vijf of zes maanden is de rijst rijp en goed om gesneden te worden.

Met angstige zorg waakt de Toradja over zijn sawahveld. Hierop hebben vooral de wilde varkens het voorzien. Dag en nacht wordt er gewaakt, niet bij de rijstvelden in „den bebouwden kom", maar bij die verder van huis liggen, meer in de nabijheid der bosschen.

Gewoonlijk groeit er wel zooveel rijst, dat er nog heel wat voor uitvoer kan worden bestemd.

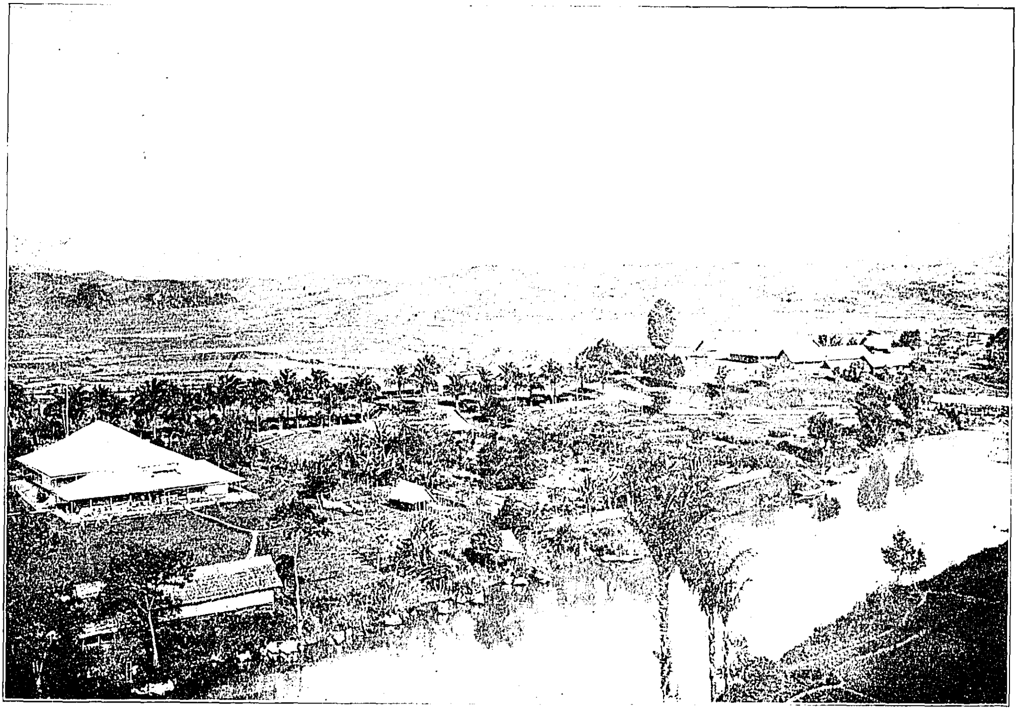
Ook zonderdat de Toradja den God der openbaring kent, den Vader van den Heere Jezus Christus, en hoewel hij Hem als God niet verheerlijkt noch dankt, maar verijdeld is geworden in zijn overleggingen en zijn onverstandig hart is verduisterd geworden en hij de heerlijkheid des onverderfelijken Gods veranderd heeft in de gelijkenis eens beelds van een verderfelijk mensch en van gevogelte en van viervoetige en kruipende gedierten, heeft de Heere nochtans in deze heidenwereld, hetgeen van God kennelijk is, geopenbaard en vervult Hij in den gewonen gang bij den dagelijkschen arbeid hunner handen het woord, door Jesaïa gesproken in het achtentwintigste hoofdstuk: „En zijn God onderricht hem van de wijze, Hij leert hem".

Onderrichte de Heere ook door Zijn Woord en Geest het arme Toradja-volk, opdat het door onderwijs van boven Hem leere kennen en de kracht Zijner opstanding tot zaligheid hunner zielen en tot eere van Zijn Naam.

DERDE HOOFDSTUK.

HET TORADJA-VOLK.

BIJNA uitsluitend hadden we het tot nu toe over het Toradja-land, over zijn bergen en dalen, over den bodem en zijn voortbrengselen, over de bosschen en de rivieren. Leid niet af uit het feit, dat we nog zoo goed als geheel zwegen van het volk zelf, hetwelk dit land bewoont, dat ge op een tocht door het Toradja-gebied in werkelijkheid ook zoo weinig menschen zoudt hebben ontmoet als waarvan ge in dit boek tot hiertoe hebt gelezen. Denk niet, dat het land maar dun is bevolkt.

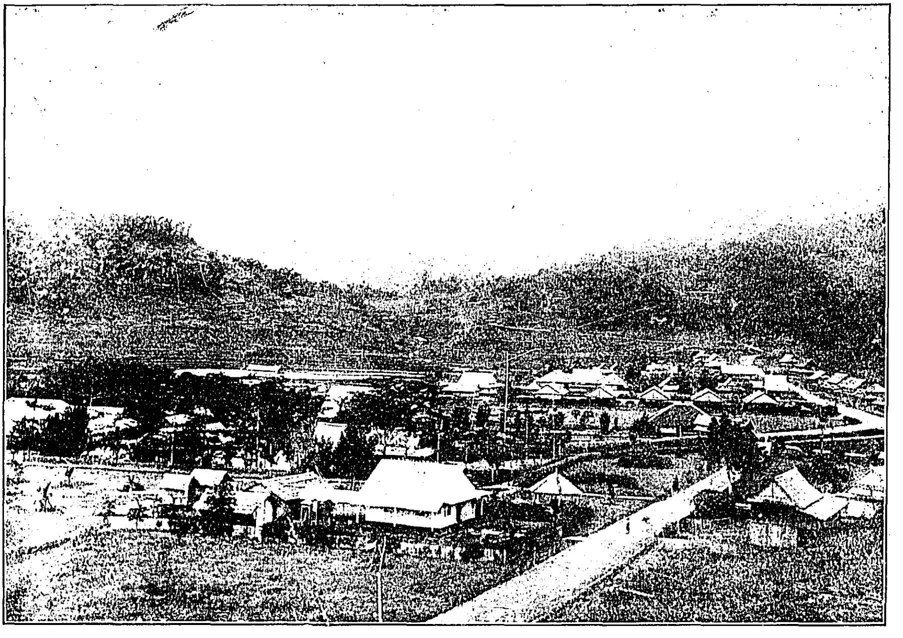
Gezicht op de Sa'dan-rivier te Rante-Pao.

Eer het tegendeel is het geval. In de onder-afdeeling Rante-Pao alleen wonen stellig al honderdduizend Toradja's en in die van Makalé zeker wel zeventigduizend. In het geheel telt de bevolking hier ongeveer driehonderdduizend zielen.

Als wij spreken over Utrecht en Groningen, moeten we erop letten, of met deze namen de *steden* zijn bedoeld, dan wel, of men de *provincies* daarbij op het oog heeft. Dit is ook het geval met Rante-Pao en met Makalé. Zoowel de onder-afdeelingen als de steden, die hierin gelegen zijn, worden met deze namen aangeduid.

In de steden heeft het Nederlandsche Gouvernement het Bestuur gevestigd over deze gebieden. Een ambtenaar, die staat over een onder-afdeeling, draagt den naam van Controleur of Civiel Gezaghebber.

De beide woonplaatsen van de twee Zendeling-leeraren van den G. Z. B. zijn B'arana en Sangalla. Br. Belksma woont te B'arana en br. Zijlstra te Sangalla, dat wat verder

Gezicht op Makalé.

van Makalé ligt dan B'arana van Rante-Pao.

Het zendelingshuis te B'arana was feitelijk voor Van de Loosdrecht gebouwd. Hij heeft het echter nimmer betrokken. Eerst na zijn dood kwam het gereed. Toen nam in 1918 de familie Belksma er haar intrek in.

Op hetzelfde erf bevindt zich nog de oude woning van zendeling Van de Loosdrecht. Hierin werd de normaalschool gevestigd en gaf br. Belksma les aan hen, die voor inlandsch onderwijzer (voor goeroe) werden opgeleid.

Vóór 1918 woonde br. Belksma te Rante-Pao, in een gehuurd inlandsch huisje.

Op het tegenwoordig erf van Belksma bevinden zich derhalve twee gebouwen en op dat van Zijlstra zelfs drie. Het grootste van deze drie kwam pas met Januari 1924 gereed en werd toen door de familie Zijlstra betrokken.

Het nieuwste is het Ziekenhuis, en het oudste is dat, hetwelk Zijlstra voor 1924 bewoonde. Dit laatste was van Makalé voor hem naar Sangalla verplaatst. Vóór die verplaatsing was dit het huis van zendeling Prins geweest. Maar toen deze zijn nieuwe woning te Boeraké kreeg, kwam het juist op tijd voor Zijlstra vrij.

Vanzelf is de bestemming van dit houten gebouw door zijn ligging vlak bij het Ziekenhuis voor de toekomst aangegeven. Het heeft een onderdak verleend in 1925 aan den zendeling-diacoon, br. H. Pol, die hierdoor in de onmiddellijke nabijheid van zijn werk woont.

Het huis van Prins te Boeraké brandde tot den grond toe af, niet lang, nadat deze broeder zoo plotseling zijn post verlaten had om zijn vervroegden verloftijd in het vaderland te gaan doorbrengen, zoodat dit spoor van zijn verblijf aldaar geheel is uitgewischt.

Behalve de genoemde panden heeft de G.Z.B. nog in eigendom het huis in de stad Rante-Pao, waar vóór zijn vertrek naar Angin-Angin de taalgeleerde van het Nederlandsche Bijbelgenootschap, Dr. H. van der Veen, heeft gewoond. De G. Z. B. heeft dit pand aangekocht en het in 1925 ter beschikking gesteld van den zendeling-onderwijzer, den heer J. Tanis, die zich toen te Rante-Pao vestigde om de leiding op zich te nemen van de op te richten Hollandsch-indische school.

Slaven op de slavenmarkt te Palopo.

Deze woningen zijn gebouwd in de dichtst bevolkte centra van het Toradja-gebied. Voor het vensterglas van deze huizen, ons geopend in de onderscheiden zendingsberichten, kunnen we nu op ons gemak het oog laten gaan over het volk, waaronder onze zendelingen wonen en werken, en er iets van vertellen. Terwijl ik dit doe, zit ik het meest aan het raam van Belksma's huis.

Veel van wat omtrent de Toradja's meegedeeld is uit de afdeeling Posso door den taalgeleerde Dr. N. Adriani en door zendeling Dr. A. C. Kruyt, is van toepassing ook op de bevolking van Rante-Pao en Makalé.

De naam Toradja — veel meer in zwang dan die van Alfoer — is eigenlijk een scheldnaam en beteekent ongeveer hetzelfde als, wanneer een stedeling bij ons het woord *boer* als scheldnaam gaat misbruiken. De Boegineezen aan de kust, al sinds eeuwen Mohammedaan, noemden de bewoners der hoogvlakten *Toradja's*, heidenkinderen, die nog zoo onbeschaafd waren, dat ze varkensvleesch aten, hetwelk Mohammedanen een gruwel is.

Die Boegineezen hebben over de Toradja's geheerscht met een wreedheid, welke iedere beschrijving te boven gaat. Voor de slavenhandelaars waren deze hoogvlakten een geliefkoosd jachtterrein.

Diep ellendig was het lot der Sa'dan-Toradja's, die door de Boegineesche benden met geweld uit hun land geroofd, in troepjes van vijf tot tien door middel van ijzeren ketenen

Als wij spreken over Utrecht en Groningen, moeten we erop letten, of met deze namen de *steden* zijn bedoeld, dan wel, of men de *provincies* daarbij op het oog heeft. Dit is ook het geval met Rante-Pao en met Makalé. Zoowel de onder-afdeelingen als de steden, die hierin gelegen zijn, worden met deze namen aangeduid.

In de steden heeft het Nederlandsche Gouvernement het Bestuur gevestigd over deze gebieden. Een ambtenaar, die staat over een onder-afdeeling, draagt den naam van Controleur of Civiel Gezaghebber.

De beide woonplaatsen van de twee Zendeling-leeraren van den G.Z.B. zijn B'arana en Sangalla. Br. Belksma woont te B'arana en br. Zijlstra te Sangalla, dat wat verder

Gezicht op Makalé.

van Makalé ligt dan B'arana van Rante-Pao.

Het zendelingshuis te B'arana was feitelijk voor Van de Loosdrecht gebouwd. Hij heeft het echter nimmer betrokken. Eerst na zijn dood kwam het gereed. Toen nam in 1918 de familie Belksma er haar intrek in.

Op hetzelfde erf bevindt zich nog de oude woning van zendeling Van de Loosdrecht. Hierin werd de normaalschool gevestigd en gaf br. Belksma les aan hen, die voor inlandsch onderwijzer (voor goeroe) werden opgeleid.

Vóór 1918 woonde br. Belksma te Rante-Pao, in een gehuurd inlandsch huisje.

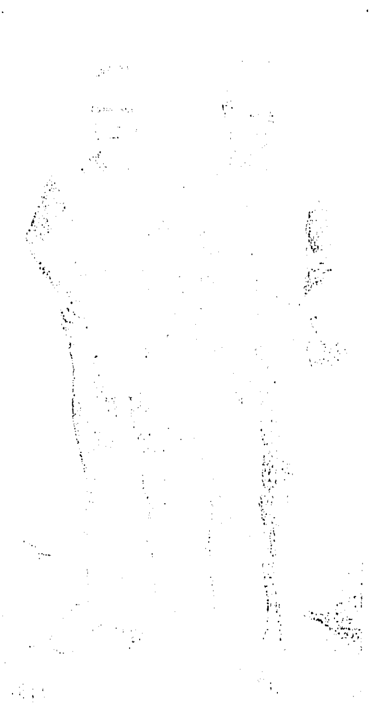
Op het tegenwoordig erf van Belksma bevinden zich derhalve twee gebouwen en op dat van Zijlstra zelfs drie. Het grootste van deze drie kwam pas met Januari 1924 gereed en werd toen door de familie Zijlstra betrokken.

Het nieuwste is het Ziekenhuis, en het oudste is dat, hetwelk Zijlstra voor 1924 bewoonde. Dit laatste was van Makalé voor hem naar Sangalla verplaatst. Vóór die verplaatsing was dit het huis van zendeling Prins geweest. Maar toen deze zijn nieuwe woning te Boeraké kreeg, kwam het juist op tijd voor Zijlstra vrij.

Vanzelf is de bestemming van dit houten gebouw door zijn ligging vlak bij het Ziekenhuis voor de toekomst aangegeven. Het heeft een onderdak verleend in 1925 aan den zendelingdiacoon, br. H. Pol, die hierdoor in de onmiddellijke nabijheid van zijn werk woont.

Het huis van Prins te Boeraké brandde tot den grond toe af, niet lang, nadat deze broeder zoo plotseling zijn post verlaten had om zijn vervroegden verloftijd in het vaderland te gaan doorbrengen, zoodat dit spoor van zijn verblijf aldaar geheel is uitgewischt.

Behalve de genoemde panden heeft de G.Z.B. nog in eigendom het huis in de stad Rante-Pao, waar vóór zijn vertrek naar Angin-Angin de taalgeleerde van het Nederlandsche Bijbelgenootschap, Dr. H. van der Veen, heeft gewoond. De G. Z. B. heeft dit pand aangekocht en het in 1925 ter beschikking gesteld van den zendeling-onderwijzer, den heer J. Tanis, die zich toen te Rante-Pao vestigde om de leiding op zich te nemen van de op te richten Hollandsch-indische school.

Slaven op de slavenmarkt te Palopo.

Deze woningen zijn gebouwd in de dichtst bevolkte centra van het Toradja-gebied. Voor het vensterglas van deze huizen, ons geopend in de onderscheiden zendingsberichten, kunnen we nu op ons gemak het oog laten gaan over het volk, waaronder onze zendelingen wonen en werken, en er iets van vertellen. Terwijl ik dit doe, zit ik het meest aan het raam van Belksma's huis.

Veel van wat omtrent de Toradja's meegedeeld is uit de afdeeling Posso door den taalgeleerde Dr. N. Adriani en door zendeling Dr. A. C. Kruyt, is van toepassing ook op de bevolking van Rante-Pao en Makalé.

De naam Toradja — veel meer in zwang dan die van Alfoer — is eigenlijk een scheldnaam en beteekent ongeveer hetzelfde als, wanneer een stedeling bij ons het woord *boer* als scheldnaam gaat misbruiken. De Boegineezen aan de kust, al sinds eeuwen Mohammedaan, noemden de bewoners der hoogvlakten *Toradja's*, heidenkinderen, die nog zoo onbeschaafd waren, dat ze varkensvleesch aten, hetwelk Mohammedanen een gruwel is.

Die Boegineezen hebben over de Toradja's geheerscht met een wreedheid, welke iedere beschrijving te boven gaat. Voor de slavenhandelaars waren deze hoogvlakten een geliefkoosd jachtterrein.

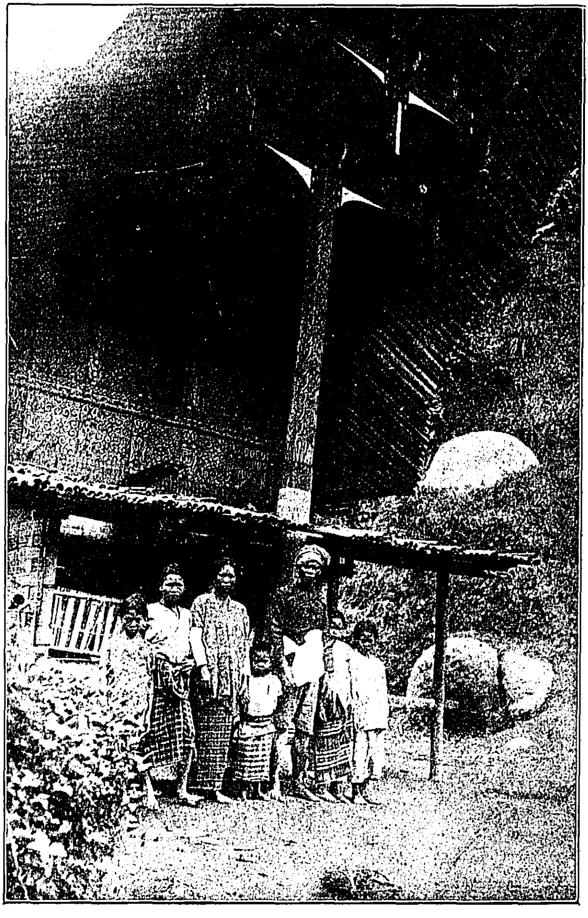
Diep ellendig was het lot der Sa'dan-Toradja's, die door de Boegineesche benden met geweld uit hun land geroofd, in troepjes van vijf tot tien door middel van ijzeren ketenen

om den hals aan elkander gekoppeld en naar de Boegineesche landen of, erger nog, over zee naar Oost-Borneo vervoerd werden.

Nog, al is door onze Regeering sinds 1906 hieraan een eind gemaakt, zit de schrik voor den Boeginees er bij elken Toradja in, zùlke diepe sporen heeft deze wreede behandeling in de ziel van het Toradja-volk achtergelaten.

Al heeft de Nederlandsch-indische Regeering een einde gemaakt aan den slavenhandel, toch loopt de onderscheiding van slaaf en vrije praktisch nog door, ook bij het Toradja-volk zelf en wordt het leven in eigen kampongs door deze tegenstelling beheerscht.

De groote menigte van het volk wordt juist gevormd door de slaven, die, in naam vrij verklaard, in werkelijkheid nog in alles van hun vroegere meesters afhankelijk zijn. Zij worden voor minderwaardig geacht.

Een stamhuis.

Huwelijken tusschen slaven en vrijgeborenen zijn streng verboden. Eertijds stond hier zelfs de doodstraf op voor een vrije vrouw, die een huwelijk met een slaaf aanging.

Naast de slaven is er nog een andere groep, die van pandelingen. Deze zijn door de schulden, welke ze maakten, in totale afhankelijkheid geraakt.

Meestal is het dobbelspel hiervan de oorzaak. De Toradja's toch zijn verstokte en hartstochtelijke spelers. Vooral ook hierom zijn de hanengevechten bij hen zoo geliefd. Ze kennen bij hun spel paal noch perk. Hebben ze hun bezittingen verdobbeld, dan wagen ze er vrouw en kinderen aan. Rest ze niets meer, dan geven ze ten leste hun eigen vrijheid als inzet en worden pandeling bij verlies.

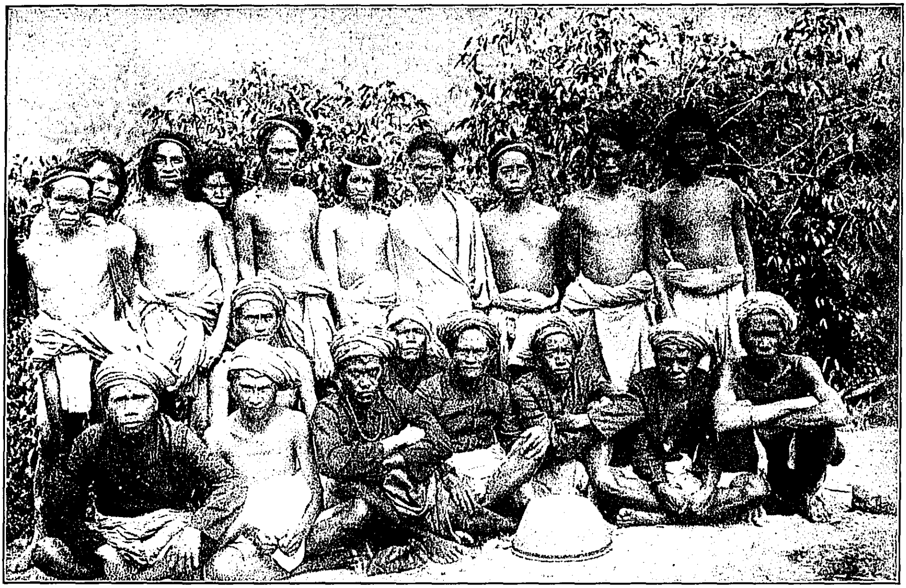
Boven de slaven en pandelingen staan de vrijen, de notabelen der kampongs, Tomakaka's genaamd. Zij wonen bij voorkeur in huizen, op kalkrotsen gebouwd, die in vroeger jaren, toen ze voortdurend in onderlingen strijd waren gewikkeld, ware vestingen vormden en

onwillekeurig deden denken aan den riddertijd met zijn burchten. Naast het stamhuis van deze vrijen, waaraan veel zorg wordt besteed, zijn de minder aanzienlijke woningen, waar de slaven en pandelingen verblijf moeten houden.

Er zijn nog wel huizen, vooral in Bori, waar de gevels met de doodskoppen hunner gevelde vijanden zijn „versierd". De ouderen weten zelfs nog van het eten van menschenvleesch te verhalen.

Maar grooter aanzien dan de Tomakaka's genieten de Parenge's, die den ouden landadel vertegenwoordigen. Hun naam is ontleend aan het werkwoord *renge*, hetwelk beteekent iets als een band om het hoofd dragen.

Het eigenlijke hoofd van een landschap bij de Toradja's is de Poeang. Die stamt volgens

Een groep dorpshoofden zittende) van Baroe'poe.

hen van de hemelbewoners af. Het teeken van diens goddelijken oorsprong is het witte bloed, dat hij in onderscheiding van anderen ontving. Dit is echter bij de Poeangs niet zuiver bewaard door hun vermenging met gewone stervelingen. De weinige Poeangs, die er nog zijn, hebben het nu nog alleen maar in hun pink.

Voor landschapshoofd komt een Poeang het eerst in aanmerking; na hem de Parengé en later pas de Tomakaka.

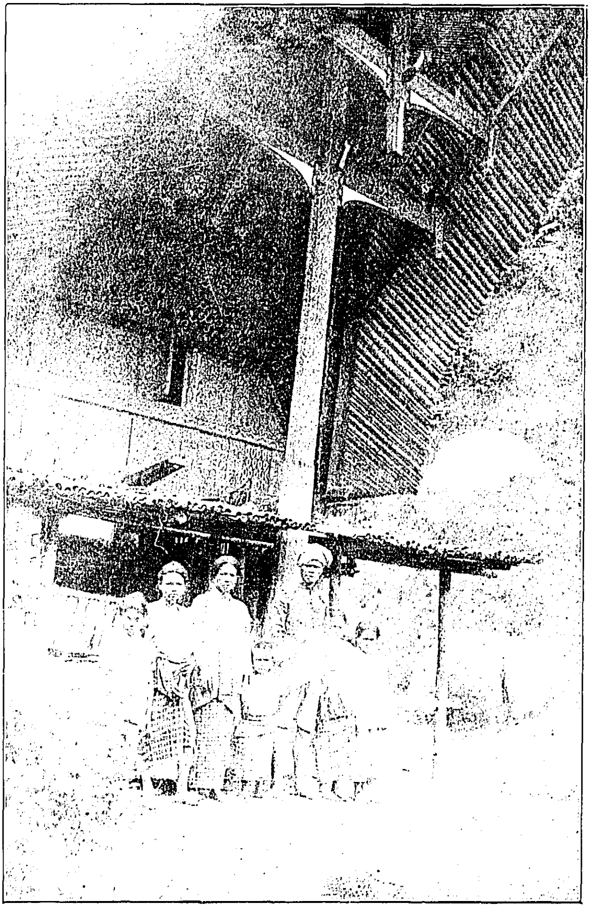
In onze kringen is ook niet onbekend de bewering, in tal van ongeloofstheorieën verkondigd, dat de godsdienst zich zou ontwikkeld hebben uit het polydaemonisme (vereering van allerlei zielen en geesten; feticisme, animisme, totemisme, dynamisme) door polytheïsme (vereering van allerlei goden) heen tot monotheïsme (vereering van één God). Indien deze onderstelling juist was, zou de aanbidding van den éénen waren God slechts vrucht

om den hals aan elkander gekoppeld en naar de Boegineesche landen of, erger nog, over zee naar Oost-Borneo vervoerd werden.

Nog, al is door onze Regeering sinds 1906 hieraan een eind gemaakt, zit de schrik voor den Boeginees er bij elken Toradja in, zúlke diepe sporen heeft deze wreede behandeling in de ziel van het Toradja-volk achtergelaten.

Al heeft de Nederlandsch-indische Regeering een einde gemaakt aan den slavenhandel, toch loopt de onderscheiding van slaaf en vrije praktisch nog door, ook bij het Toradja-volk zelf en wordt het leven in eigen kampongs door deze tegenstelling beheerscht.

De groote menigte van het volk wordt juist gevormd door de slaven, die, in naam vrij verklaard, in werkelijkheid nog in alles van hun vroegere meesters afhankelijk zijn. Zij worden voor minderwaardig geacht.

Een stamhuis.

Huwelijken tusschen slaven en vrijgeborenen zijn streng verboden. Eertijds stond hier zelfs de doodstraf op voor een vrije vrouw, die een huwelijk met een slaaf aanging.

Naast de slaven is er nog een andere groep, die van pandelingen. Deze zijn door de schulden, welke ze maakten, in totale afhankelijkheid geraakt.

Meestal is het dobbelspel hiervan de oorzaak. De Toradja's toch zijn verstokte en hartstochtelijke spelers. Vooral ook hierom zijn de hanengevechten bij hen zoo geliefd. Ze kennen bij hun spel paal noch perk. Hebben ze hun bezittingen verdobbeld, dan wagen ze er vrouw en kinderen aan. Rest ze niets meer, dan geven ze ten leste hun eigen vrijheid als inzet en worden pandeling bij verlies.

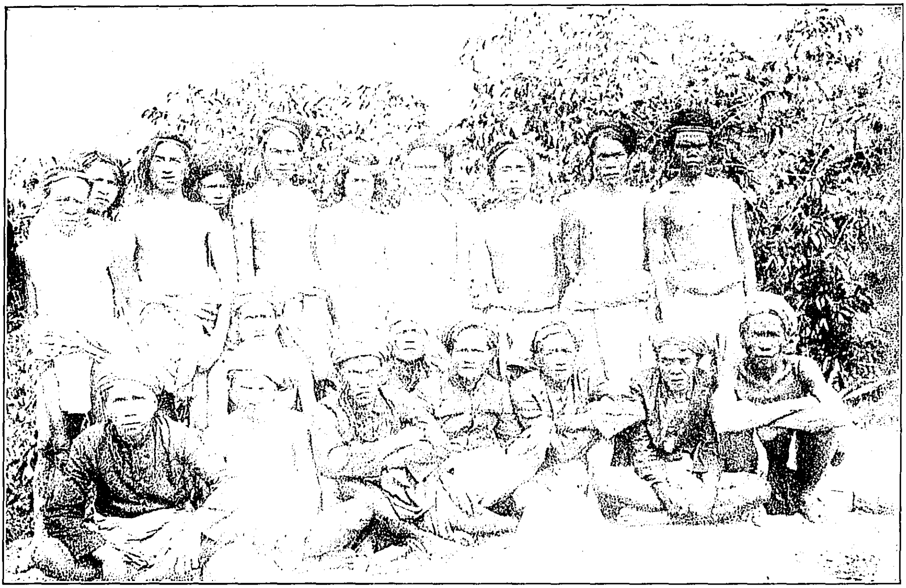
Boven de slaven en pandelingen staan de vrijen, de notabelen der kampongs, Tomakaka's genaamd. Zij wonen bij voorkeur in huizen, op kalkrotsen gebouwd, die in vroeger jaren, toen ze voortdurend in onderlingen strijd waren gewikkeld, ware vestingen vormden en

onwillekeurig deden denken aan den riddertijd met zijn burchten. Naast het stamhuis van deze vrijen, waaraan veel zorg wordt besteed, zijn de minder aanzienlijke woningen, waar de slaven en pandelingen verblijf moeten houden.

Er zijn nog wel huizen, vooral in Bori, waar de gevels met de doodskoppen hunner gevelde vijanden zijn „versierd". De ouderen weten zelfs nog van het eten van menschenvleesch te verhalen.

Maar grooter aanzien dan de Tomakaka's genieten de Parenge's, die den ouden landadel vertegenwoordigen. Hun naam is ontleend aan het werkwoord *renge*, hetwelk beteekent iets als een band om het hoofd dragen.

Het eigenlijke hoofd van een landschap bij de Toradja's is de Poeang. Die stamt volgens

Een groep dorpshoofden (zittende) van Baroe'poe.

hen van de hemelbewoners af. Het teeken van diens goddelijken oorsprong is het witte bloed, dat hij in onderscheiding van anderen ontving. Dit is echter bij de Poeangs niet zuiver bewaard door hun vermenging met gewone stervelingen. De weinige Poeangs, die er nog zijn, hebben het nu nog alleen maar in hun pink.

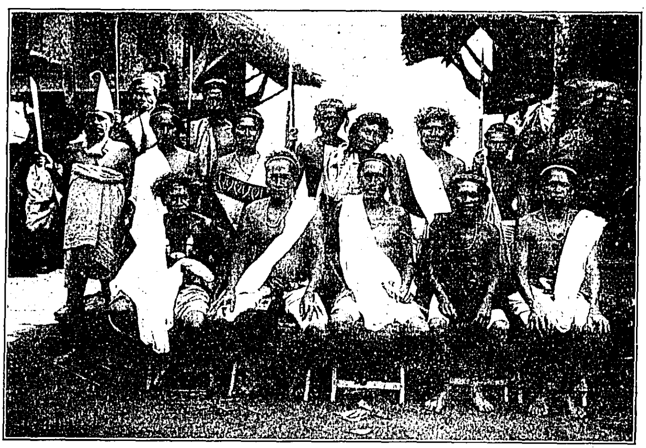
Voor landschapshoofd komt een Poeang het eerst in aanmerking; na hem de Parengé en later pas de Tomakaka.

In onze kringen is ook niet onbekend de bewering, in tal van ongeloofstheorieën verkondigd, dat de godsdienst zich zou ontwikkeld hebben uit het polydaemonisme (vereering van allerlei zielen en geesten; feticisme, animisme, totemisme, dynamisme) door polytheïsme (vereering van allerlei goden) heen tot monotheïsme (vereering van één God). Indien deze onderstelling juist was, zou de aanbidding van den éénen waren God slechts vrucht

zijn van de ontwikkeling van godsdienstig besef, zooals we dat leeren kennen in zijn meest oorspronkelijken vorm bij de animistische natuurvolken, waartoe ook de Toradja's behooren.

Het tegendeel hiervan blijkt.

Wordt de hoogste stand onder de Toradja's gevormd door de Poeangs, met bijna denzelfden naam, met dien van Poeang Matoea, noemen zij het Opperwezen, den Schepper van hemel en aarde, van wien de aanzienlijkste landschapshoofden heeten af te stammen. Er bleven dus nog wel namen van goden, ook van het Opperwezen, in die oude volksverhalen voortleven, die erop wijzen, dat er eens meerdere kennis van God geweest is; maar uit de langzaam verbleekende herinnering ook van het Toradja-volk verdwenen deze al meer en meer, zoodat de heiden zich om Poeang Matoea nog maar weinig bekommert.

Parange' (hoofden) der Sa'dan-Toradja's (achter hen hun wapendragers).

De ontwikkeling is niet naar boven, maar naar beneden. Ook hier leert de geschiedenis, gelijk herhaalde malen, dat menschen van de belijdenis van één God vervallen kunnen tot vereering van vele goden. Zien we dat niet, behalve in Israël, zelfs in de historie van vele Christelijke kerken?

Als het geloof aan den éénen God wordt losgelaten, komen allerlei polytheïstische voorstellingen en bijgeloovige praktijken op. Ja, zij leven in allerlei vormen onder Christennatiën nog voort en komen bij het verval van de Christelijke religie opnieuw in moderne kringen tot eere, zoodat ge met name in sportkringen ook in ons vaderland veel vindt van wat maar niet gelijkt op het animisme in de heidenlanden, doch dat ook in wezen hetzelfde is.

Het onderscheid tusschen lagere en zoogenaamde hoogere Godsdiensten, welke we vinden bij de natuur- en cultuurvolken, is volstrekt niet zoo groot als wel wordt aangenomen. Bij alle Heidenen vinden we dezelfde gedachten, voorstellingen en handelingen terug, al is het in gewijzigden vorm, die wel bestanddeelen van waarheid bevatten, maar immer gelijk bij het Toradja-volk, met dwaasheid en dwaling vermengd.

Als de grens tusschen Schepper en schepsel is uitgewischt, wordt ze nergens meer zuiver getrokken, noch tusschen mensch en wereld, noch tusschen ziel en lichaam, evenmin als tusschen het leven hier op aarde en het hiernamaals. Ge ziet overal vermenging van het stoffelijke met het geestelijke en van het aardsche met het hemelsche.

Wanneer de dienst van den waren God is verlaten en er geen historische Openbaring meer aanwezig is, tracht de mensch de verzonnen goden of geesten tot openbaring te dwingen. Kenmerk van het Heidendom is daarbij het zelf-doen.

In de tooverij (magie) zien we de worsteling om den wil der goden en geesten door zelfpijniging, zelfkwelling en offeranden aan eigen geluk dienstbaar te maken. In de

mantiek (waarzeggerij) is het streven werkzaam om hun wil te weten te komen, hetzij met behulp van priesters, orakels en waarzeggers of door middel van vogelschouw, sterrenwichelarij, droomuitleggingen, e.a.

Altijd treedt de mensch op den voorgrond. Nergens is het eigenlijk wezen der verzoening en der genade bekend.

Aan het ontbreken van het besef van Gods heiligheid beantwoordt het gemis van besef van zonde en schuld. Ook de Toradja kent God niet, de wereld niet, zichzelf niet en de zonde niet, de bron van al zijn ellende.

Het Koninkrijk Gods stuit op een geduchten tegenstand, die in laatste instantie uitgaat van den vader der leugenen. Het is een geweldige worsteling. Een worsteling van rijk tegen rijk, van het rijk der duisternis tegen het rijk des lichts, van het rijk der leugen tegen dat der waarheid, van het rijk des duivels tegen dat van Jezus Christus.

Al de brieven van toegebrachte Toradja's spreken zoo aandoenlijk van de groote duisternis, waarin zich hun volk bevindt. Door duizenderlei banden worden ze gebonden. Meer dan zevenduizend (7777) adatbepalingen sluiten hen op in dat gevangenhuis van het Heidendom en kwellen hen door gestage vrees. Die vrees jaagt den Toradja weg van de bron, ook al kwelt hem brandende dorst. Die vrees doet hem zijn geliefde karbouwen, waaraan hij nog meer hangt dan de buitenman bij ons aan zijn prachtig gehoornd melkvee, bij tientallen slachten en verarmt hem voor heel zijn volgend leven, terwijl de Toradja anders letterlijk niets kan missen en niet weet, wat het zegt barmhartigheid te bewijzen noch te ontvangen. Die vrees doet hem wederkeeren van een noodigen marktgang of anderen arbeid, als er door te niezen of een weinig te luid spreken maar iets te veel aan zielestof van hem is uitgegaan.

Geen heipaal wordt ingeslagen, geen akker bereid, geen zaad gestrooid, geen oogst gehaald, geen ei gegeten, geen rijst geproefd, of al die pemali's (adat-bepalingen) spreken er een woord in mee. En wie deze het best kent, is de leider van den stam.

Tot voorouderdienst bepaalt zich bijna geheel het godsdienstig leven van dit animistisch volk. De familieband is hecht bij den Toradja, zelfs zoo, dat de dood volgens hem dezen band niet verbreekt. Hierbij komt de eerbied voor de dooden. Deze zijn het hiernamaals reeds binnengegaan. En al staat de toestand van de dooden zelf ver achter bij dien van de levenden, in dit opzicht zijn de dooden toch hun meerderen; bovendien hebben zij de macht den levenden voor- en nadeel toe te brengen.

De band blijft tusschen hen, die samen eertijds hun akkers bebouwden, de rijst plantten en in dezelfde woningen leefden, ook al is de dood tusschenbeide gekomen.

Nu bestaat er voor den Toradja wel een zielenland, waarheen de geesten der gestorvenen verhuizen, maar inconsequent als het Heidendom is, denkt het zich van de gestorvenen voortdurend omringd.

De levenden spreken de dooden nog toe en vragen ze om raad, precies alsof ze nog bij hen waren. De voorouders leven nog geheel met ze mee; ze bewerken nog met hen de akkers, planten nog met hen de zaailingen en slaan het levend geslacht in alles gade om nauwkeurig toe te zien, of zij het nog precies zoo doen als het in hùn leven geschiedde.

Het starre conservatisme, dat de beste krachten verteert, houdt alles in zijn machtigen greep gevangen. Alles moet bij het oude blijven. Gewoonte is hier koningin. De traditie stelt hier de wet. Iedere afwijking van de adat wekt den brandenden toorn der geesten, die straffen met ziekte, misgewas en den dood.

zijn van de ontwikkeling van godsdienstig besef, zooals we dat leeren kennen in zijn meest oorspronkelijken vorm bij de animistische natuurvolken, waartoe ook de Toradja's behooren.

Het tegendeel hiervan blijkt.

Wordt de hoogste stand onder de Toradja's gevormd door de Poeangs, met bijna denzelfden naam, met dien van Poeang Matoea, noemen zij het Opperwezen, den Schepper van hemel en aarde, van wien de aanzienlijkste landschapshoofden heeten af te stammen. Er bleven dus nog wel namen van goden, ook van het Opperwezen, in die oude volksverhalen voortleven, die erop wijzen, dat er eens meerdere kennis van God geweest is; maar uit de langzaam verbleekende herinnering ook van het Toradja-volk verdwenen deze al meer en meer, zoodat de heiden zich om Poeang Matoea nog maar weinig bekommert.

Parange' (hoofden) der Sa'dan-Toradja's (achter hen hun wapendragers).

De ontwikkeling is niet naar boven, maar naar beneden. Ook hier leert de geschiedenis, gelijk herhaaldemalen, dat menschen van de belijdenis van één God vervallen kunnen tot vereering van vele goden. Zien we dat niet, behalve in Israël, zelfs in de historie van vele Christelijke kerken? Als het geloof aan den éénen God wordt losgelaten, komen allerlei polytheïstische voorstellingen en bijgeloovige praktijken op. Ja, zij leven in allerlei vormen onder Christennatiën nog voort en komen bij het verval van de Christelijke religie opnieuw in moderne kringen tot eere, zoodat ge met name in sportkringen ook in ons vaderland veel vindt van wat maar niet gelijkt op het animisme in de heidenlanden, doch dat ook in wezen hetzelfde is.

Het onderscheid tusschen lagere en zoogenaamde hoogere Godsdiensten, welke we vinden bij de natuur- en cultuurvolken, is volstrekt niet zoo groot als wel wordt aangenomen. Bij alle Heidenen vinden we dezelfde gedachten, voorstellingen en handelingen terug, al is het in gewijzigden vorm, die wel bestanddeelen van waarheid bevatten, maar immer gelijk bij het Toradja-volk, met dwaasheid en dwaling vermengd.

Als de grens tusschen Schepper en schepsel is uitgewischt, wordt ze nergens meer zuiver getrokken, noch tusschen mensch en wereld, noch tusschen ziel en lichaam, evenmin als tusschen het leven hier op aarde en het hiernamaals. Ge ziet overal vermenging van het stoffelijke met het geestelijke en van het aardsche met het hemelsche.

Wanneer de dienst van den waren God is verlaten en er geen historische Openbaring meer aanwezig is, tracht de mensch de verzonnen goden of geesten tot openbaring te dwingen. Kenmerk van het Heidendom is daarbij het zelf-doen.

In de tooverij (magie) zien we de worsteling om den wil der goden en geesten door zelfpijniging, zelfkwelling en offeranden aan eigen geluk dienstbaar te maken. In de

mantiek (waarzeggerij) is het streven werkzaam om hun wil te weten te komen, hetzij met behulp van priesters, orakels en waarzeggers of door middel van vogelschouw, sterrenwichelarij, droomuitleggingen, e.a.

Altijd treedt de mensch op den voorgrond. Nergens is het eigenlijk wezen der verzoening en der genade bekend.

Aan het ontbreken van het besef van Gods heiligheid beantwoordt het gemis van besef van zonde en schuld. Ook de Toradja kent God niet, de wereld niet, zichzelf niet en de zonde niet, de bron van al zijn ellende.

Het Koninkrijk Gods stuit op een geduchten tegenstand, die in laatste instantie uitgaat van den vader der leugenen. Het is een geweldige worsteling. Een worsteling van rijk tegen rijk, van het rijk der duisternis tegen het rijk des lichts, van het rijk der leugen tegen dat der waarheid, van het rijk des duivels tegen dat van Jezus Christus.

Al de brieven van toegebrachte Toradja's spreken zoo aandoenlijk van de groote duisternis, waarin zich hun volk bevindt. Door duizenderlei banden worden ze gebonden. Meer dan zevenduizend (7777) adatbepalingen sluiten hen op in dat gevangenhuis van het Heidendom en kwellen hen door gestage vrees. Die vrees jaagt den Toradja weg van de bron, ook al kwelt hem brandende dorst. Die vrees doet hem zijn geliefde karbouwen, waaraan hij nog meer hangt dan de buitenman bij ons aan zijn prachtig gehoornd melkvee, bij tientallen slachten en verarmt hem voor heel zijn volgend leven, terwijl de Toradja anders letterlijk niets kan missen en niet weet, wat het zegt barmhartigheid te bewijzen noch te ontvangen. Die vrees doet hem wederkeeren van een noodigen marktgang of anderen arbeid, als er door te niezen of een weinig te luid spreken maar iets te veel aan zielestof van hem is uitgegaan.

Geen heipaal wordt ingeslagen, geen akker bereid, geen zaad gestrooid, geen oogst gehaald, geen ei gegeten, geen rijst geproefd, of al die pemali's (adat-bepalingen) spreken er een woord in mee. En wie deze het best kent, is de leider van den stam.

Tot voorouderdienst bepaalt zich bijna geheel het godsdienstig leven van dit animistisch volk. De familieband is hecht bij den Toradja, zelfs zoo, dat de dood volgens hem dezen band niet verbreekt. Hierbij komt de eerbied voor de dooden. Deze zijn het hiernamaals reeds binnengegaan. En al staat de toestand van de dooden zelf ver achter bij dien van de levenden, in dit opzicht zijn de dooden toch hun meerderen; bovendien hebben zij de macht den levenden voor- en nadeel toe te brengen.

De band blijft tusschen hen, die samen eertijds hun akkers bebouwden, de rijst plantten en in dezelfde woningen leefden, ook al is de dood tusschenbeide gekomen.

Nu bestaat er voor den Toradja wel een zielenland, waarheen de geesten der gestorvenen verhuizen, maar inconsequent als het Heidendom is, denkt het zich van de gestorvenen voortdurend omringd.

De levenden spreken de dooden nog toe en vragen ze om raad, precies alsof ze nog bij hen waren. De voorouders leven nog geheel met ze mee; ze bewerken nog met hen de akkers, planten nog met hen de zaailingen en slaan het levend geslacht in alles gade om nauwkeurig toe te zien, of zij het nog precies zoo doen als het in hun leven geschiedde.

Het starre conservatisme, dat de beste krachten verteert, houdt alles in zijn machtigen greep gevangen. Alles moet bij het oude blijven. Gewoonte is hier koningin. De traditie stelt hier de wet. Iedere afwijking van de adat wekt den brandenden toorn der geesten, die straffen met ziekte, misgewas en den dood.

De kleinste nieuwigheid, b.v. het bouwen van een school, maakt de grootste bezorgdheid al gaande.

Wie door het ontdekkend licht van Gods Geest weet, waarvan hij zelf moet verlost worden, en ziet, wat hij nog vasthoudt zelfs bij hooger licht en tegen beter weten in, die zelf kent het knellen van zondebanden, deze bidt te vuriger ook voor de gebonden Toradja's: „Uw Koninkrijk kome", dat is — gelijk onze Catechismus die bede verklaart: „Verstoor de werken des duivels en alle geweld, dat zich tegenover U verheft, mitsgaders alle booze raadslagen, die tegen Uw heilig Woord bedacht worden." En indien iets, dan doet het Heidendom zien, dat dit geweld even groot is als de raadslagen van het eigen gedachtenspinsel vele zijn.

Is den mensch een zwevend besef overgebleven, dat er een God is; wie en hoedanig Hij is, weet de mensch van nature niet meer. Hij mag het ruischen van 's Heeren voetstappen

Een kampong.

hooren in de wereldgeschiedenis, de mensch gaat geblinddoekt door het leven, tastend, of hij Hem vinden mocht; doch het blikken in het ontfermend hart des Heeren leert hij alleen bij onderwijs van boven door Gods Woord en Geest, die licht geeft in de uitgebluschte oogen.

Het gaat den Toradja vooral om zielestof voor dit bestaan, waarop heel zijn leven feitelijk is gericht. Die zielestof ontvangt hij langs den gewonen weg door het voedsel, dat hij gebruikt. Maar die zielestof is ook te krijgen door bovennatuurlijke middelen.

Het leven, dat in hem woont, merkt hij op in het slaan van zijn hart en in het kloppen van zijn aderen. Datzelfde leven bespeurt hij in bloem en boom, in plant en kruid. Door diezelfde levenskracht voelt hij zich gedragen. Zag men vroeger in het koppensnellen der heidenen enkel den wilden triumf van de brute kracht over den tegenstander en in het meenemen van den scalp het wegdragen van een trofée, dieper inzicht heeft het beter doen zien. Het hoofd is de zetel van veel zielestof. Door het hoofd van zijn vijand te nemen eigent de overwinnaar zich de zielestof van een ander toe.

Maar de Toradja kent nog andere wegen, waarlangs die zielestof toegeëigend kan

worden. Deze wegen echter zijn voor hem ontoegankelijk. Alleen de priesters en priesteressen kunnen die bewandelen.

Wanneer een kampong door een ernstige ziekte wordt geteisterd, wijst dit op gebrek aan zielestof. Een priesteres wordt geroepen. Die begint haar litanie te zingen. Daarin beschrijft ze haar wedervaren op haar tocht naar de bovenwereld langs den regenboog, die hemel en aarde verbindt. Zij strijdt tegen allerlei booze geesten, die haar den toegang betwisten en haren voortgang beletten. Ze klimt al hooger en hooger, totdat zij de goden bereikt, wien ze de zielestof vraagt.

Met die zielestof daalt ze neer; maar nog heviger is de tegenstand, welken zij bij het dalen ontmoet. Alle booze geesten omringen ze als bijen om ze dien schat afhandig te maken.

Eindelijk is ze weergekeerd en nu opent ze met de noodige ceremoniën een zakje boven

Doodenzang.

de kruinen der kranken, waarvan de inhoud de zieken geneest.

Gelijk de priesters en priesteressen geacht worden zielestof te kunnen aanbrengen, die deswege als weldoeners worden beschouwd, zoo denkt de Toradja, dat er ook menschen zijn, die zich uitsluitend voeden met de zielestof hunner medemenschen, de vampyrs van het volk, en die daarom als heksen worden mishandeld.

Het gebeurt dat iemand, die zich ziek gevoelt, een ander beschuldigt hem behekst te hebben. Die beschuldiging wordt gewoonlijk uitgebracht tegen dezulken, die zich door iets zonderlings in voorkomen of gedragingen van het gewone menschentype onderscheiden. Maar al te lichtvaardig wordt hieraan geloof gehecht, de heks aan een paal gebonden en in het Posso-gebied meedoogenloos, langzaam doodgemarteld.

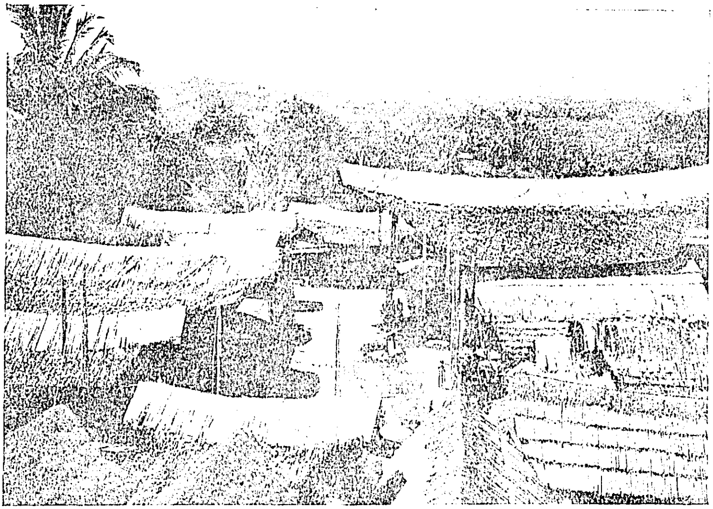
Er ontbreekt alles aan, dat deze Heidenen de gelukkigste wezens zijn, echte kinderen der natuur, die de Zendingsmenschen eigenlijk niet lastig moesten vallen.

De correspondent van „Het Handelsblad", die enkele doodenfeesten te Rante-Pao bijwoonde, schreef nog kort geleden in dezen zin.

De kleinste nieuwigheid, b.v. het bouwen van een school, maakt de grootste bezorgdheid al gaande.

Wie door het ontdekkend licht van Gods Geest weet, waarvan hij zelf moet verlost worden, en ziet, wat hij nog vasthoudt zelfs bij hooger licht en tegen beter weten in, die zelf kent het knellen van zondebanden, deze bidt te vuriger ook voor de gebonden Toradja's: „Uw Koninkrijk kome", dat is — gelijk onze Catechismus die bede verklaart: „Verstoor de werken des duivels en alle geweld, dat zich tegenover U verheft, mitsgaders alle booze raadslagen, die tegen Uw heilig Woord bedacht worden." En indien iets, dan doet het Heidendom zien, dat dit geweld even groot is als de raadslagen van het eigen gedachtenspinsel vele zijn.

Is den mensch een zwevend besef overgebleven, dat er een God is; wie en hoedanig Hij is, weet de mensch van nature niet meer. Hij mag het ruischen van 's Heeren voetstappen

Een kampong.

hooren in de wereldgeschiedenis, de mensch gaat geblinddoekt door het leven, tastend, of hij Hem vinden mocht; doch het blikken in het ontfermend hart des Heeren leert hij alleen bij onderwijs van boven door Gods Woord en Geest, die licht geeft in de uitgebluschte oogen.

Het gaat den Toradja vooral om zielestof voor dit bestaan, waarop heel zijn leven feitelijk is gericht. Die zielestof ontvangt hij langs den gewonen weg door het voedsel, dat hij gebruikt. Maar die zielestof is ook te krijgen door bovennatuurlijke middelen.

Het leven, dat in hem woont, merkt hij op in het slaan van zijn hart en in het kloppen van zijn aderen. Datzelfde leven bespeurt hij in bloem en boom, in plant en kruid. Door diezelfde levenskracht voelt hij zich gedragen. Zag men vroeger in het koppensnellen der heidenen enkel den wilden triumf van de brute kracht over den tegenstander en in het meenemen van den scalp het wegdragen van een trofée, dieper inzicht heeft het beter doen zien. Het hoofd is de zetel van veel zielestof. Door het hoofd van zijn vijand te nemen eigent de overwinnaar zich de zielestof van een ander toe.

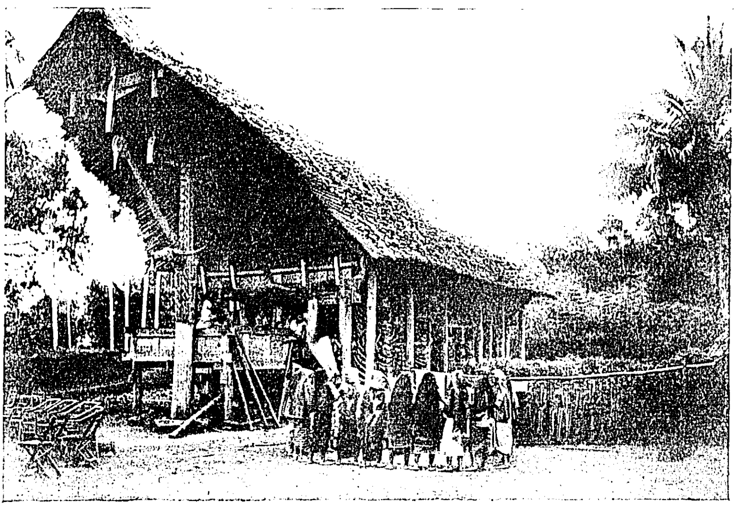
Maar de Toradja kent nog andere wegen, waarlangs die zielestof toegeëigend kan

worden. Deze wegen echter zijn voor hem ontoegankelijk. Alleen de priesters en priesteressen kunnen die bewandelen.

Wanneer een kampong door een ernstige ziekte wordt geteisterd, wijst dit op gebrek aan zielestof. Een priesteres wordt geroepen. Die begint haar litanie te zingen. Daarin beschrijft ze haar wedervaren op haar tocht naar de bovenwereld langs den regenboog, die hemel en aarde verbindt. Zij strijdt tegen allerlei booze geesten, die haar den toegang betwisten en haren voortgang beletten. Ze klimt al hooger en hooger, totdat zij de goden bereikt, wien ze de zielestof vraagt.

Met die zielestof daalt ze neer; maar nog heviger is de tegenstand, welken zij bij het dalen ontmoet. Alle booze geesten omringen ze als bijen om ze dien schat afhandig te maken.

Eindelijk is ze weergekeerd en nu opent ze met de noodige ceremoniën een zakje boven

Doodenzang.

de kruinen der kranken, waarvan de inhoud de zieken geneest.

Gelijk de priesters en priesteressen geacht worden zielestof te kunnen aanbrengen, die deswege als weldoeners worden beschouwd, zoo denkt de Toradja, dat er ook menschen zijn, die zich uitsluitend voeden met de zielestof hunner medemenschen, de vampyrs van het volk, en die daarom als heksen worden mishandeld.

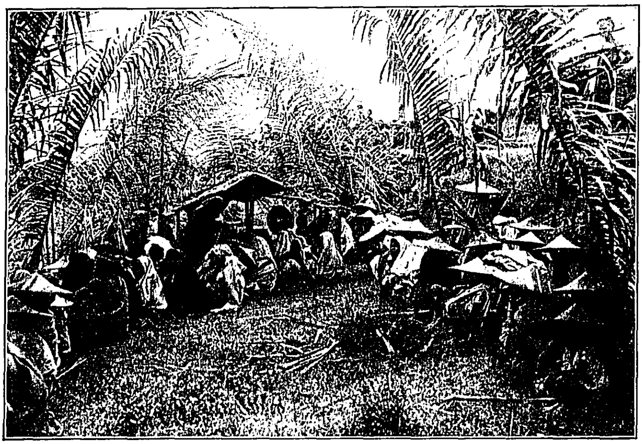
Het gebeurt dat iemand, die zich ziek gevoelt, een ander beschuldigt hem behekst te hebben. Die beschuldiging wordt gewoonlijk uitgebracht tegen dezulken, die zich door iets zonderlings in voorkomen of gedragingen van het gewone menschentype onderscheiden. Maar al te lichtvaardig wordt hieraan geloof gehecht, de heks aan een paal gebonden en in het Posso-gebied meedoogenloos, langzaam doodgemarteld.

Er ontbreekt alles aan, dat deze Heidenen de gelukkigste wezens zijn, echte kinderen der natuur, die de Zendingsmenschen eigenlijk niet lastig moesten vallen.

De correspondent van „Het Handelsblad", die enkele doodenfeesten te Rante-Pao bijwoonde, schreef nog kort geleden in dezen zin.

Is het geen vijandschap tegenover het Christendom, die een afkeerige houding jegens de Zending doet aannemen, dergelijk geschrijf verraadt dan toch stellig eigen onwetendheid, althans volslagen onbekendheid met het leven der natuurvolken. De oppervlakkige kenner is doorgaans met het maken van conclusiën van de verst strekkende beteekenis het spoedigst gereed.

Opmerkelijk is de wijze van eedsaflegging bij de Toradja's. Die eedsaflegging bestaat uit een vervloeking, zoo de beëedigde onwaarheid mocht spreken. De tominawa plant zeven levende en zeven doode takjes in den grond, waarna hij de dewata's (geesten) aanroept. Dan spreekt hij: „Moge uw leven, dat van uw vrouw en kinderen tot in der eeuwigheid verdorren evenals deze zeven (doode) takjes, zoo ook uw sawahs en karbouwen, wanneer gij onwaarheid gesproken hebt; en moge uw leven en dat van uw vrouw en kinderen bloeien zooals deze zeven (levende) takjes, zoo ook uw sawahs en karbouwen, wanneer gij waarheid gesproken hebt."

Een groep rouwdragenden.

Reeds een kort verblijf onder de Toradja's doet ons zien, dat ze los van zeden zijn. De prostitutie van de vrouw is algemeen, zoowel van getrouwd als ongetrouwd. De geslachtsziekten zijn hier vreeselijk en menigvuldig. En het ontzettende is, dat de ouders zelf de jeugd in deze zonde vroeg betrekken, als het nog maar kinderen zijn. De jeugd is het goud des levens, dat het gansche leven grootelijks kan verrijken; maar dan moet die gouden jeugd naar 's Heeren Woord ook zuiver en rein bewaard worden en niet in allerlei losbandigheid verspild.

Maar hoe is dat goud onder het Toradja-volk verdonkerd! Bloeiende jeugdgestalten onder meisjes en jongens treft ge zelden aan. Ontmoet ge ze een enkele maal, spoedig is de prachtige bloesem afgevallen en ziet ge niet anders dan menschen-wrakken nog vóór het van stapel loopen, armzalig drijfhout, dat stuurloos ronddobbert op de groote levens-zee en waarop de groote strandroovers, de duivel en de wereld, maar de hand hebben te leggen om het zich toe te eigenen.

Het kind is de belofte van den man, zooals de dageraad de belofte van den dag is. Een bezoedelde jeugd, in losbandigheid doorgebracht, die zich in het onreine vermeit, is veelal de sombere profetie van een verduisterde middaghoogte des levens.

Er vreet een kanker aan het hart van het Toradja-volk in zijn zedeloosheid. Alleen is er heil te verwachten in den weg van bekeering tot God, die machtig is de harten te veranderen en de levens te vernieuwen. Met Hem, wien gegeven is alle macht in hemel en op aarde, moeten de Toradja's in aanraking gebracht door de prediking des Woords. Hij is het, die doordringt tot den diepsten levensgrond, tot het hart, waaruit de uitgangen des levens zijn, het bewustzijn verlicht en den stroom der gedachten en des levens in andere

bedding leidt. Dan verlaat de goddelooze zijnen *weg* en de ongerechtige man zijn *gedachten*.

Feestvieren doet de Toradja graag. Iedere gelegenheid grijpt hij daarvoor aan. Hij heeft het er wel voor over om een offer aan de geesten te brengen, omdat elk feest ook weer een nieuwe gelegenheid geeft tot dobbelen. Nog afgezien van de doodenfeesten en van zoovele andere, houdt de Toradja voor den rijstbouw alleen al acht keer feest. Vóór het bewerken van den akker, vóór het uitplanten van de zaailingen en weer, als dit werk achter den rug is; vóór het eerste wieden van de rijst en ook als de rijst vrucht schiet; en ten slotte, wanneer het gewas begint te rijpen en vóór en na het snijden bij het oogsten.

Het is de moeite wel waard om eens een kijkje te nemen en te zien, hoe het bij deze Heidenen toegaat, als er iemand trouwt, een nieuw gebouwd huis in gebruik wordt genomen en vooral, als het Toradja-volk voor zijn doodenfeesten samenkomt, waarvan we waardevolle berichten hebben. Maar dit alles zou ons te lang ophouden en te ver voeren.

De kennis Gods uit de natuur, waarvan Paulus spreekt in het eerste hoofdstuk van den brief aan de Romeinen, is gering; dat blijkt ook bij den Toradja. En die geringe kennis is nog verduisterd en met dwaling vermengd. De wereld is zoowel een verberging Gods als een openbaring van Hem. (Rom. 1 : 20—23.)

En den Heere te kennen is het eeuwige leven; Hem te kennen, den Onbegrijpelijke en Oneindige; Hem, die van tijd noch eeuwigheid gemeten wordt; Hem, voor wien de Engelen zich het aangezicht bedekken; Hem, die woont in een ontoegankelijk licht, denwelken geen mensch gezien heeft, noch zien kan! Hij het voorwerp van geheiligde kennis ook bij den Toradja, die minder is dan de ijdelheid!

Het mysterie omringt den mensch van allen kant. Staat hij niet telkens aan de grenzen van het onbekende?

We hebben het den Toradja toe te roepen: „Zeg niet in uw hart: wie zal ten hemel opklimmen of wie zal in den afgrond nederdalen? Nabij u is het Woord, dat Christus predikt."

Kunnen we dat reeds zeggen: „Bij u is het Woord!" Niet tot allen; want daarvoor zijn de arbeiders nog te weinigen.

Een iegelijk, die den Naam des Heeren zal aanroepen, zal zalig worden. (Rom. 10 : 13—15.)

Hoe zullen zij dan Hem aanroepen, in welken zij niet geloofd hebben? En hoe zullen zij in Hem gelooven, van wien zij niet gehoord hebben? En hoe zullen zij hooren, zonder die hun predikt? En hoe zullen zij prediken, indien zij niet gezonden worden?

Vervulle de Heere mede door uw steunen van den arbeid van den G. Z. B. onder de Toradja's het woord, dat Paulus in datzelfde vers nog volgen laat en waarmee dit hoofdstuk wordt besloten: „Hoe liefelijk zijn de voeten dergenen, die vrede verkondigen; dergenen, die het goede boodschappen!"

Is het geen vijandschap tegenover het Christendom, die een afkeerige houding jegens de Zending doet aannemen, dergelijk geschrijf verraadt dan toch stellig eigen onwetendheid, althans volslagen onbekendheid met het leven der natuurvolken. De oppervlakkige kenner is doorgaans met het maken van conclusiën van de verst strekkende beteekenis het spoedigst gereed.

Opmerkelijk is de wijze van eedsaflegging bij de Toradja's. Die eedsaflegging bestaat uit een vervloeking, zoo de beëedigde onwaarheid mocht spreken. De tominawa plant zeven levende en zeven doode takjes in den grond, waarna hij de dewata's (geesten) aanroept. Dan spreekt hij: „Moge uw leven, dat van uw vrouw en kinderen tot in der eeuwigheid verdorren evenals deze zeven (doode) takjes, zoo ook uw sawahs en karbouwen, wanneer gij onwaarheid gesproken hebt; en moge uw leven en dat van uw vrouw en kinderen bloeien zooals deze zeven (levende) takjes, zoo ook uw sawahs en karbouwen, wanneer gij waarheid gesproken hebt."

Een groep rouwdragenden.

Reeds een kort verblijf onder de Toradja's doet ons zien, dat ze los van zeden zijn. De prostitutie van de vrouw is algemeen, zoowel van getrouwd als ongetrouwd. De geslachtsziekten zijn hier vreeselijk en menigvuldig. En het ontzettende is, dat de ouders zelf de jeugd in deze zonde vroeg betrekken, als het nog maar kinderen zijn. De jeugd is het goud des levens, dat het gansche leven grootelijks kan verrijken; maar dan moet die gouden jeugd naar 's Heeren Woord ook zuiver en rein bewaard worden en niet in allerlei losbandigheid verspild.

Maar hoe is dat goud onder het Toradja-volk verdonkerd! Bloeiende jeugdgestalten onder meisjes en jongens treft ge zelden aan. Ontmoet ge ze een enkele maal, spoedig is de prachtige bloesem afgevallen en ziet ge niet anders dan menschen-wrakken nog vóór het van stapel loopen, armzalig drijfhout, dat stuurloos ronddobbert op de groote levens-zee en waarop de groote strandroovers, de duivel en de wereld, maar de hand hebben te leggen om het zich toe te eigenen.

Het kind is de belofte van den man, zooals de dageraad de belofte van den dag is. Een bezoedelde jeugd, in losbandigheid doorgebracht, die zich in het onreine vermeit, is veelal de sombere profetie van een verduisterde middaghoogte des levens.

Er vreet een kanker aan het hart van het Toradja-volk in zijn zedeloosheid. Alleen is er heil te verwachten in den weg van bekeering tot God, die machtig is de harten te veranderen en de levens te vernieuwen. Met Hem, wien gegeven is alle macht in hemel en op aarde, moeten de Toradja's in aanraking gebracht door de prediking des Woords. Hij is het, die doordringt tot den diepsten levensgrond, tot het hart, waaruit de uitgangen des levens zijn, het bewustzijn verlicht en den stroom der gedachten en des levens in andere

bedding leidt. Dan verlaat de goddelooze zijnen *weg* en de ongerechtige man zijn *gedachten*.

Feestvieren doet de Toradja graag. Iedere gelegenheid grijpt hij daarvoor aan. Hij heeft het er wel voor over om een offer aan de geesten te brengen, omdat elk feest ook weer een nieuwe gelegenheid geeft tot dobbelen. Nog afgezien van de doodenfeesten en van zoovele andere, houdt de Toradja voor den rijstbouw alleen al acht keer feest. Vóór het bewerken van den akker, vóór het uitplanten van de zaailingen en weer, als dit werk achter den rug is; vóór het eerste wieden van de rijst en ook als de rijst vrucht schiet; en ten slotte, wanneer het gewas begint te rijpen en vóór en na het snijden bij het oogsten.

Het is de moeite wel waard om eens een kijkje te nemen en te zien, hoe het bij deze Heidenen toegaat, als er iemand trouwt, een nieuw gebouwd huis in gebruik wordt genomen en vooral, als het Toradja-volk voor zijn doodenfeesten samenkomt, waarvan we waardevolle berichten hebben. Maar dit alles zou ons te lang ophouden en te ver voeren.

De kennis Gods uit de natuur, waarvan Paulus spreekt in het eerste hoofdstuk van den brief aan de Romeinen, is gering; dat blijkt ook bij den Toradja. En die geringe kennis is nog verduisterd en met dwaling vermengd. De wereld is zoowel een verberging Gods als een openbaring van Hem. (Rom. 1 : 20—23.)

En den Heere te kennen is het eeuwige leven; Hem te kennen, den Onbegrijpelijke en Oneindige; Hem, die van tijd noch eeuwigheid gemeten wordt; Hem, voor wien de Engelen zich het aangezicht bedekken; Hem, die woont in een ontoegankelijk licht, denwelken geen mensch gezien heeft, noch zien kan! Hij het voorwerp van geheiligde kennis ook bij den Toradja, die minder is dan de ijdelheid!

Het mysterie omringt den mensch van allen kant. Staat hij niet telkens aan de grenzen van het onbekende?

We hebben het den Toradja toe te roepen: „Zeg niet in uw hart: wie zal ten hemel opklimmen of wie zal in den afgrond nederdalen? Nabij u is het Woord, dat Christus predikt."

Kunnen we dat reeds zeggen: „Bij u is het Woord!" Niet tot allen; want daarvoor zijn de arbeiders nog te weinigen.

Een iegelijk, die den Naam des Heeren zal aanroepen, zal zalig worden. (Rom. 10 : 13—15.)

Hoe zullen zij dan Hem aanroepen, in welken zij niet geloofd hebben? En hoe zullen zij in Hem gelooven, van wien zij niet gehoord hebben? En hoe zullen zij hooren, zonder die hun predikt? En hoe zullen zij prediken, indien zij niet gezonden worden?

Vervulle de Heere mede door uw steunen van den arbeid van den G. Z. B. onder de Toradja's het woord, dat Paulus in datzelfde vers nog volgen laat en waarmee dit hoofdstuk wordt besloten: „Hoe liefelijk zijn de voeten dergenen, die vrede verkondigen; dergenen, die het goede boodschappen!"

VIERDE HOOFDSTUK.

DE TORADJA-TAAL.

(Dit hoofdstuk is van de hand van Dr. H. van der Veen, taalgeleerde van het Nederlandsche Bijbelgenootschap.)

GESTELD wij maakten eens een reis naar Rante-Pao en kwamen er te praten met een Toradja, welk een wonderlijken indruk zouden die door hem uitgesproken klanken op ons maken, het zou ons als koeterwaalsch in de ooren klinken. En van zijn kant zou de Toradja ons toevoegen; *„tae' taissan sipa'kada:* wij weten niet met elkaar te praten of *tae' koetandai basana toeang:* ik begrijp de taal van mijnheer niet." En dan zou hij zich even ter zijde wenden en zijn gezel toeroepen: „Die

Dr. H. van der Veen met vrouw en kinderen.

taal van mijnheer is geen taal, dat klinkt net als het getjilp van de vogels."

Zoo staan wij Nederlanders onder de Toradja's voor het mysterie van de verscheidenheid van talen, die ons hier op aarde onder de tegenwoordige bedeeling zooveel moeilijkheden en bezwaren oplevert.

Wanneer men de Toradja-taal leert spreken en langeren tijd onder het Toradja-volk

heeft vertoefd, kan men het Professor Woltjer nazeggen, dat ook bij den Toradja in den diepen grond van zijn wezen gevoel, wil en verstand wortelen. Uit dien diepen grond komt de taal, het woord op, de uiting steeds van eene en dezelfde ziel, 't zij het het gevoel is, dat als een brandend vuur door dat woord een uitweg zoekt naar buiten, 't zij de wil door dat woord zijn werking oefent op den geest van anderen of wel het klare verstand door het woord mededeelt, wat het denkt en weet, of ook beurtelings het een en het ander geschiedt.

Het woord nu des menschen hetzij hij Nederlander of Toradja is, zoo kan het geloof generaliseerend spreken, is alleen daardoor te verklaren, dat hij is van Gods geslacht, geschapen naar het beeld van Hem, bij wien het Woord was, eer het als Scheppingswoord aller dingen zijn en wezen bepaalde; die door het woord verlicht een iegelijk mensch, wanneer hij komt in de wereld en hem bekend maakt, wat zijne gedachte zij.

Maar hoe geheel anders is het wezen van een Toradja, een primitief mensch, bij wien het gevoel overheerschend is, heiden, huiverend voor de onbekende, booze machten om hem heen, die steeds in zijn leven kunnen ingrijpen en een Nederlander, bij wien toch veelal wil en verstand dicteerende zielemachten zijn, Christen, vertrouwend op den God, Die zijn leven bestuurt. De neerslag daarvan is in de taal waar te nemen. Zoo is de taal van een Toradja primitief, die van den Nederlander een cultuurtaal, zoo is de taal van den Toradja heidensch, die van den Nederlander gechristianiseerd te noemen. Waarin bestaat nu dat primitieve karakter van het Toradja'sch? Allereerst dit, dat het zich zoo concreet uitdrukt. Een Toradja drukt steeds de voorstellingen van de voorwerpen en handelingen juist zóó uit, als zij zich aan zijn oogen en ooren voordoen.

Wij zeggen de man draagt een kist, de Toradja moet daarbij uitdrukken waar hij de kist draagt: op zijn schouder, onder den arm of aan een draagstok.

Een Toradja weet nauwkeurig zijn buffel te preciseeren of het er een met echte horens is of met naar beneden of naar boven gebogen horens, of een met den eenen horen naar boven en den anderen naar beneden gericht, elk van die kenteekenen heeft zijn eigen „naam".

Een Toradja neemt nauwkeurig het natuurlijke leven waar. Een menigte slangen weet hij te onderscheiden, een menigte mierensoorten te kenmerken. Bijvoegelijke naamwoorden, die een geestelijke eigenschap te kennen geven, kunnen meestal niet zelfstandig gebruikt worden. Wij zeggen: hij is een slecht mensch, een Toradja zegt, hij is een mensch, wiens hart slecht is; wij zeggen: hij is bedroefd, een Toradja zegt: zijn hart is bedroefd.

Dit over het primitieve karakter van de taal. Over het ongechristianiseerd zijn van de taal komen wij later te spreken, nadat ik eerst nog een en ander over de taal meegedeeld heb.

De Toradja's die de onderafdeelingen Rante-Pao en Makalé bewonen, worden in tegenstelling tot de Bare'e-sprekende Toradja's van het Poso'sche, die op een afstand van een 7 à 8 dag-reizen te voet van hen verwijderd wonen, de Sa'dan-Toradja's genoemd naar de Sa'dan-rivier, een der grootste rivieren van Selebes, in welker stroomgebied zij gevestigd zijn. Onder hen en de zeer verwante Toradja's in de onderafdeeling Palopo werkt de G. Z. B. en dientengevolge wordt hun taal het meest beoefend.

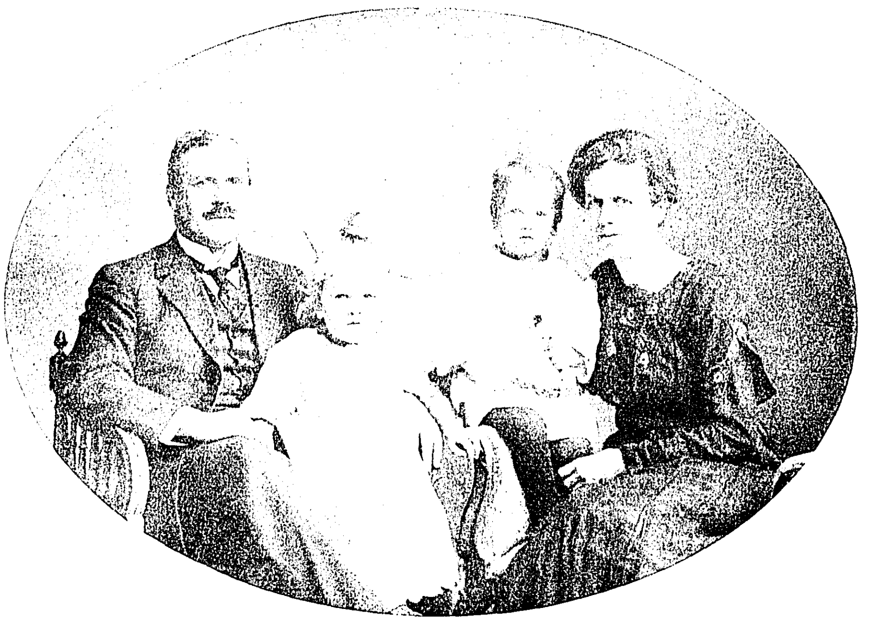
Het is een eigenaardigheid van vele stammen van Selebes de talen van naburige stammen door het ontkenningswoord aan te duiden. De Poso-Toradja's bezigen voor neen: bare'e en dientengevolge wordt hun taal de *Bare'e*-taal genoemd, het Boegineesch heet daarom de *De'*-taal, het Mandarsch de *Andian*-taal, het Sekosch de *Hari'*taal enz. Het bevestigingswoord zou op zichzelf evengoed daartoe kunnen dienen, ware het niet, dat het in de meeste talen van Midden-Selebes eenzelfden vorm heeft n.m.l. *io*. Het wordt trouwens ook veel minder

VIERDE HOOFDSTUK.

DE TORADJA-TAAL.

(Dit hoofdstuk is van de hand van Dr. H. van der Veen, taalgeleerde van het Nederlandsche Bijbelgenootschap.)

GESTELD wij maakten eens een reis naar Rante-Pao en kwamen er te praten met een Toradja, welk een wonderlijken indruk zouden die door hem uitgesproken klanken op ons maken, het zou ons als koeterwaalsch in de ooren klinken. En van zijn kant zou de Toradja ons toevoegen; *„tae' taissan sipa'kada:* wij weten niet met elkaar te praten of *tae' koetandai basana toeang:* ik begrijp de taal van mijnheer niet." En dan zou hij zich even ter zijde wenden en zijn gezel toeroepen: „Die

Dr. H. van der Veen met vrouw en kinderen.

taal van mijnheer is geen taal, dat klinkt net als het getjilp van de vogels."

Zoo staan wij Nederlanders onder de Toradja's voor het mysterie van de verscheidenheid van talen, die ons hier op aarde onder de tegenwoordige bedeeling zooveel moeilijkheden en bezwaren oplevert.

Wanneer men de Toradja-taal leert spreken en langeren tijd onder het Toradja-volk

heeft vertoefd, kan men het Professor Woltjer nazeggen, dat ook bij den Toradja in den diepen grond van zijn wezen gevoel, wil en verstand wortelen. Uit dien diepen grond komt de taal, het woord op, de uiting steeds van eene en dezelfde ziel, 't zij het het gevoel is, dat als een brandend vuur door dat woord een uitweg zoekt naar buiten, 't zij de wil door dat woord zijn werking oefent op den geest van anderen of wel het klare verstand door het woord mededeelt, wat het denkt en weet, of ook beurtelings het een en het ander geschiedt.

Het woord nu des menschen hetzij hij Nederlander of Toradja is, zoo kan het geloof generaliseerend spreken, is alleen daardoor te verklaren, dat hij is van Gods geslacht, geschapen naar het beeld van Hem, bij wien het Woord was, eer het als Scheppingswoord aller dingen zijn en wezen bepaalde; die door het woord verlicht een iegelijk mensch, wanneer hij komt in de wereld en hem bekend maakt, wat zijne gedachte zij.

Maar hoe geheel anders is het wezen van een Toradja, een primitief mensch, bij wien het gevoel overheerschend is, heiden, huiverend voor de onbekende, booze machten om hem heen, die steeds in zijn leven kunnen ingrijpen en een Nederlander, bij wien toch veelal wil en verstand dicteerende zielemachten zijn, Christen, vertrouwend op den God, Die zijn leven bestuurt. De neerslag daarvan is in de taal waar te nemen. Zoo is de taal van een Toradja primitief, die van den Nederlander een cultuurtaal, zoo is de taal van den Toradja heidensch, die van den Nederlander gechristianiseerd te noemen. Waarin bestaat nu dat primitieve karakter van het Toradja'sch? Allereerst dit, dat het zich zoo concreet uitdrukt. Een Toradja drukt steeds de voorstellingen van de voorwerpen en handelingen juist zóó uit, als zij zich aan zijn oogen en ooren voordoen.

Wij zeggen de man draagt een kist, de Toradja moet daarbij uitdrukken waar hij de kist draagt: op zijn schouder, onder den arm of aan een draagstok.

Een Toradja weet nauwkeurig zijn buffel te preciseeren of het er een met echte horens is of met naar beneden of naar boven gebogen horens, of een met den eenen horen naar boven en den anderen naar beneden gericht, elk van die kenteekenen heeft zijn eigen „naam".

Een Toradja neemt nauwkeurig het natuurlijke leven waar. Een menigte slangen weet hij te onderscheiden, een menigte mierensoorten te kenmerken. Bijvoegelijke naamwoorden, die een geestelijke eigenschap te kennen geven, kunnen meestal niet zelfstandig gebruikt worden. Wij zeggen: hij is een slecht mensch, een Toradja zegt, hij is een mensch, wiens hart slecht is; wij zeggen: hij is bedroefd, een Toradja zegt: zijn hart is bedroefd.

Dit over het primitieve karakter van de taal. Over het ongechristianiseerd zijn van de taal komen wij later te spreken, nadat ik eerst nog een en ander over de taal meegedeeld heb.

De Toradja's die de onderafdeelingen Rante-Pao en Makalé bewonen, worden in tegenstelling tot de Bare'e-sprekende Toradja's van het Poso'sche, die op een afstand van een 7 à 8 dag-reizen te voet van hen verwijderd wonen, de Sa'dan-Toradja's genoemd naar de Sa'dan-rivier, een der grootste rivieren van Selebes, in welker stroomgebied zij gevestigd zijn. Onder hen en de zeer verwante Toradja's in de onderafdeeling Palopo werkt de G. Z. B. en dientengevolge wordt hun taal het meest beoefend.

Het is een eigenaardigheid van vele stammen van Selebes de talen van naburige stammen door het ontkenningswoord aan te duiden. De Poso-Toradja's bezigen voor neen: bare'e en dientengevolge wordt hun taal de *Bare*'e-taal genoemd, het Boegineesch heet daarom de *De'*-taal, het Mandarsch de *Andian*-taal, het Sekosch de *Hari*'taal enz. Het bevestigingswoord zou op zichzelf evengoed daartoe kunnen dienen, ware het niet, dat het in de meeste talen van Midden-Selebes eenzelfden vorm heeft n.m.l. *io*. Het wordt trouwens ook veel minder

gebruikt dan het ontkenningswoord. Een Sa'dan-Toradja tenminste ligt bij zijn heftig temperament en zijn direct geprononceerd ontkennen van wat hem minder juist toeschijnt het woord *tae'*: „neen" in den mond bestorven. Dikwijls wordt in de Midden-Selebestalen, waar wij op een vraag met „ja" antwoorden het hoofdwoord der vraag herhaald. Men vraagt een Toradja: „Zijt ge moe?" *Mata'ka' rokoka,* hij antwoordt niet met *io*: „ja", maar met *mata'ka'na'*: „ik ben moe"; ge vraagt hem: *Kebaine rokomika*: „Zijt gij getrouwd?" en hij zegt niet *io,* maar *kebainena'*: „ik ben getrouwd"; ge vraagt hem: *Masoeli'raka allinna te tedong*: „Is deze buffel duur?" en hij antwoordt: *masoeli'*: „duur". Zoo wordt dan ook de taal der Sa'dan-Toradja's naar het ontkenningswoord de Tae'-taal genoemd. Deze Tae'-taal nu wordt ook gesproken door een groot gedeelte van de bevolking van de onderafdeeling

De Sa'dan-rivier.

Masamba, de lieden, die den bovenloop der *Rongkong*-rivier bewonen, de *To Rongkong* genoemd, door de Toradja's wonende in de onderafdeeling boven-*Binoeang* en *Pinrang,* de *To Makki'* in de onderafdeeling *Mamoedjoe* aan de Westkust van Selebes, terwijl de taal der Toradja's, van Pitoe Oeloenna Saloe en die der *To Doeri* in de onderafdeeling *Enrekang,* hoewel zij een ander ontkenningswoord gebruiken, toch ook tot de Tae'groep te rekenen valt. Het Tae' beslaat dus een gebied reikende van de golf van *Bone* in het Oosten tot bijna aan Straat Makasser in het Westen. Het aantal Tae'-sprekers bedraagt globaal geschat een kleine 350.000, zevenmaal het aantal sprekers van de Bare'e-taal.

Degenen, die zich met de Sa'dan-Toradja-taal bezighouden staan voor allerlei moeilijkheden.

Allereerst deze: de Toradja-taal is een ongeschreven taal, zij kent geen eigen letterschrift en moet dus uit den mond van het volk worden opgeteekend. Zij, die, evenals de door Bilderdijk in zijn versregels genoemden:

De taal aan band! en hoe? Van die geen taal verstaat
En wien de schrijffiguur voor klank en reden gaat!

Zij, die met geen taal overweg weten, als zij die niet op schrift voor zich zien, zullen bitteren nood hebben met de Toradja-taal. Hier komt het vooral aan op het hooren en opvangen van klanken, op het goed afluisteren van de gesproken taal.

Het Tae' bezit een aantal klankeigenaardigheden, die den vreemdeling in den beginne veel moeite veroorzaken. Laat ik er eenige mogen noemen. De Toradja-taal is als de taal van een krachtig bergvolk wat hard en stootend van klank. Dat wat afgebetene, wat afgebrokene krijgt het door het veelvuldig voorkomen van de hamzah, een stootklank, die aan het einde der woorden vaak de plaats inneemt van een sluitmedeklinker in verwante talen.

Verder heeft het Tae' de eigenaardigheid den medeklinker in het midden van een woord in bepaalde gevallen met bijzonderen druk uit te spreken. Die stootklank en die druk der medeklinkers in het midden van een woord zijn middelen van welke de taal zich bedient ter differentiatie der woorden. Dit maakt het spreken en verstaan van de taal moeilijk voor den vreemdeling. Laat ik U een paar voorbeelden mogen noemen:

Veelvuldig komt onder de Toradja's de naam *Bokko'* voor, „klein" beteekenende. Men moet de *k* in dat woord met druk uitspreken anders zou de aangesprokene meenen, dat ge het woord „rug" bedoeldet en zoudt ge dan ook nog de sluithamzah veronachtzamen, dan zou hij meenen, dat ge hem voor een „dief" wildet uitmaken. *Bala* beteekent „de open ruimte onder het huis, waar vroeger de buffels gestald werden", *balla:* „verbranden" en ook „rijstewater" en *balla':* „openrollen"; *soera* beteekent „scherp gepunte bamboe, als een voetangel op een beplanten akker uitgezet" en *soera'* beteekent „brief, boek"; *manasoe* beteekent „gekookt" en *ma'nasoe:* „koken".

Een ander karakteristicum van het Tae' is het veelvuldig gebruik in de gesprektaal van den rhetorischen vraagzin om iets met nadruk te ontkennen of te bevestigen. Die trek van de taal zal wel voortvloeien uit den bijzonderen aanleg van dit volk voor ironie. Een Toradja is een echte spotvogel.

Men vraagt een Toradja naar iets, dat hem wat wonderlijk voorkomt en hij antwoordt u: *diissanraka:* „Zou het te weten zijn, hoe zou ik dat nu kunnen weten? Dat kan ik nu toch niet weten!"

Gij toont een gewonde uw belangstelling en vraagt hem: „hebt ge erge pijn? en hij antwoordt u: *Denraka tang mapa'di':* „hoe zou het geen pijn doen!" Ge spreekt met een Toradja over de bezuiniging door het N.I. Gouvernement betracht en hij antwoordt ongeloovig: *Denraka apa koerang dio Pompania*: „Hoe zou de Compagnie, het Gouvernement iets te kort komen!" Dat toch n.m.l. is zoo ontzettend rijk naar de opvatting der Toradja's.

Ouders roepen een traag kind, dat niet mee wil werken bijtend toe: *La loorokoka ngkande tina'nak:* „Wil je soms tina'nak gaan eten?" *Tina'nak* is een met melk gekookte rijstebrij, een echte lekkernij voor den Toradja. Men bedoelt dus: „Wil je soms het jongeheertje gaan uithangen?"

Wanneer een Sa'dan-Toradja een slechten droom gehad heeft roept hij den *to minaa,* den kenner van de van oudsher bewaarde overleveringen en offervoorschriften, gemakshalve den priester te noemen. Deze verzamelt een aantal bladnerven of stokjes en legt die voor zich neer. Ieder dier stokjes stelt een offer voor en nu heeft degene, die door den slechten droom verontrust wordt te kiezen uit de hem voorgestelde offers, welk daarvan later zal gebracht worden als dankoffer, wanneer hem geen onheil zal getroffen hebben.

Daarna gaat de priester met een rietstengel wichelen. Hij plaatst zich naar het Noord-Oosten, de hemelstreek, waar de levenskracht zetelt en splijt een rietstengel middendoor.

gebruikt dan het ontkenningswoord. Een Sa'dan-Toradja tenminste ligt bij zijn heftig temperament en zijn direct geprononceerd ontkennen van wat hem minder juist toeschijnt het woord *tae'*: „neen" in den mond bestorven. Dikwijls wordt in de Midden-Selebestalen, waar wij op een vraag met „ja" antwoorden het hoofdwoord der vraag herhaald. Men vraagt een Toradja: „Zijt ge moe?" *Mata'ka' rokoka*, hij antwoordt niet met *io*: „ja", maar met *mata'ka'na'*: „ik ben moe"; ge vraagt hem: *Kebaine rokomika*: „Zijt gij getrouwd?" en hij zegt niet *io*, maar *kebainena'*: „ik ben getrouwd"; ge vraagt hem: *Masoeli'raka allinna te tedong*: „Is deze buffel duur?" en hij antwoordt: *masoeli'*: „duur". Zoo wordt dan ook de taal der Sa'dan-Toradja's naar het ontkenningswoord de Tae'-taal genoemd. Deze Tae'-taal nu wordt ook gesproken door een groot gedeelte van de bevolking van de onderafdeeling

De Sa'dan-rivier.

Masamba, de lieden, die den bovenloop der *Rongkong*-rivier bewonen, de *To Rongkong* genoemd, door de Toradja's wonende in de onderafdeeling boven-*Binoeang* en *Pinrang*, de *To Makki'* in de onderafdeeling *Mamoedjoe* aan de Westkust van Selebes, terwijl de taal der Toradja's, van Pitoe Oeloenna Saloe en die der *To Doeri* in de onderafdeeling *Enrekang*, hoewel zij een ander ontkenningswoord gebruiken, toch ook tot de Tae'groep te rekenen valt. Het Tae' beslaat dus een gebied reikende van de golf van *Bone* in het Oosten tot bijna aan Straat Makasser in het Westen. Het aantal Tae'-sprekers bedraagt globaal geschat een kleine 350.000, zevenmaal het aantal sprekers van de Bare'e-taal.

Degenen, die zich met de Sa'dan-Toradja-taal bezighouden staan voor allerlei moeilijkheden.

Allereerst deze: de Toradja-taal is een ongeschreven taal, zij kent geen eigen letterschrift en moet dus uit den mond van het volk worden opgeteekend. Zij, die, evenals de door Bilderdijk in zijn versregels genoemden:

De taal aan band! en hoe? Van die geen taal verstaat
En wien de schrijffiguur voor klank en reden gaat!

Zij, die met geen taal overweg weten, als zij die niet op schrift voor zich zien, zullen bitteren nood hebben met de Toradja-taal. Hier komt het vooral aan op het hooren en opvangen van klanken, op het goed afluisteren van de gesproken taal.

Het Tae' bezit een aantal klankeigenaardigheden, die den vreemdeling in den beginne veel moeite veroorzaken. Laat ik er eenige mogen noemen. De Toradja-taal is als de taal van een krachtig bergvolk wat hard en stootend van klank. Dat wat afgebetene, wat afgebrokene krijgt het door het veelvuldig voorkomen van de hamzah, een stootklank, die aan het einde der woorden vaak de plaats inneemt van een sluitmedeklinker in verwante talen.

Verder heeft het Tae' de eigenaardigheid den medeklinker in het midden van een woord in bepaalde gevallen met bijzonderen druk uit te spreken. Die stootklank en die druk der medeklinkers in het midden van een woord zijn middelen van welke de taal zich bedient ter differentiatie der woorden. Dit maakt het spreken en verstaan van de taal moeilijk voor den vreemdeling. Laat ik U een paar voorbeelden mogen noemen:

Veelvuldig komt onder de Toradja's de naam *Bokko'* voor, „klein" beteekenende. Men moet de *k* in dat woord met druk uitspreken anders zou de aangesprokene meenen, dat ge het woord „rug" bedoeldet en zoudt ge dan ook nog de sluithamzah veronachtzamen, dan zou hij meenen, dat ge hem voor een „dief" wildet uitmaken. *Bala* beteekent „de open ruimte onder het huis, waar vroeger de buffels gestald werden", *balla:* „verbranden" en ook „rijstewater" en *balla':* „openrollen"; *soera* beteekent „scherp gepunte bamboe, als een voetangel op een beplanten akker uitgezet" en *soera'* beteekent „brief, boek"; *manasoe* beteekent „gekookt" en *ma'nasoe :* „koken".

Een ander karakteristicum van het Tae' is het veelvuldig gebruik in de gesprektaal van den rhetorischen vraagzin om iets met nadruk te ontkennen of te bevestigen. Die trek van de taal zal wel voortvloeien uit den bijzonderen aanleg van dit volk voor ironie. Een Toradja is een echte spotvogel.

Men vraagt een Toradja naar iets, dat hem wat wonderlijk voorkomt en hij antwoordt u: *diissanraka:* „Zou het te weten zijn, hoe zou ik dat nu kunnen weten? Dat kan ik nu toch niet weten!"

Gij toont een gewonde uw belangstelling en vraagt hem: „hebt ge erge pijn? en hij antwoordt u: *Denraka tang mapa'di':* „hoe zou het geen pijn doen!" Ge spreekt met een Toradja over de bezuiniging door het N.I. Gouvernement betracht en hij antwoordt ongeloovig: *Denraka apa koerang dio Pompania*: „Hoe zou de Compagnie, het Gouvernement iets te kort komen!" Dat toch n.m.l. is zoo ontzettend rijk naar de opvatting der Toradja's.

Ouders roepen een traag kind, dat niet mee wil werken bijtend toe: *La loorokoka ngkande tina'nak:* „Wil je soms tina'nak gaan eten?" *Tina'nak* is een met melk gekookte rijstebrij, een echte lekkernij voor den Toradja. Men bedoelt dus: „Wil je soms het jongeheertje gaan uithangen?"

Wanneer een Sa'dan-Toradja een slechten droom gehad heeft roept hij den *to minaa,* den kenner van de van oudsher bewaarde overleveringen en offervoorschriften, gemakshalve den priester te noemen. Deze verzamelt een aantal bladnerven of stokjes en legt die voor zich neer. Ieder dier stokjes stelt een offer voor en nu heeft degene, die door den slechten droom verontrust wordt te kiezen uit de hem voorgestelde offers, welk daarvan later zal gebracht worden als dankoffer, wanneer hem geen onheil zal getroffen hebben.

Daarna gaat de priester met een rietstengel wichelen. Hij plaatst zich naar het Noord-Oosten, de hemelstreek, waar de levenskracht zetelt en splijt een rietstengel middendoor.

Ligt de naar rechts omvallende helft met de holle zijde naar boven en de naar links omvallende helft met de bolle zijde, dan is dat een goed, geschiedt het omgekeerde dan is dat een ongunstig teeken. Zoo kan dan de droomer te weten komen of zijn ongunstige droom teeken is van onheil, dat hem zal treffen, of, dat het onheil genadig zal worden afgewend. Door deze wichelarij tracht de priester den wil der goden te weten te komen. En ook inderdaad hebben de goden in oude tijden bekend gemaakt, dat zij door middel van het riet hun openbaringen zouden geven.

Want het riet is de plaatsvervanger van de gouden trap naar den hemel, die vroeger in het Zuiden der Toradja-landen in het Enrekangsche stond opgericht. Langs die gouden trap konden de stervelingen naar den hemel opklimmen om *Poeang Matoea*, den Heere van den hemel hun nooden bekend te maken, zijn raad en openbaring te vernemen. Toen was het op zekeren dag, dat een sterveling in zijn overmoed om zelf het voor het levensbestaan zoo kostbare vuur te kunnen maken het bestond de hemeltrap te bestijgen en heimelijk den gouden vuurslag van Poeang Matoea te stelen. Deze ontstak daarover in zoo'n hevigen toorn, dat hij de gouden trap omverstiet. Nu waren de stervelingen van de gemeenschap met den Heere in den hemel afgesneden. Maar daarop gebeurde het eens, dat een kind van *Londong di langi*, een hemeling die zich voor blijvend op de aarde gevestigd had, ziek werd en de moeder in wanhoop uitriep: „Hoe kan ik nu naar den hemel gaan om Poeang Matoea's wil te leeren kennen ten einde het benoodigde te verrichten, dat mijn kind geneze?" Toen liet de Hemelheer een rietstengel op de aarde vallen en zeide: „Dit is de weg, waarlangs gij mij zult kunnen bereiken." Zoo staat dan heden voor den Toradja inplaats van de gemeenschap, die er vroeger was tusschen godheid en mensch, de weg der wichelarij open om een openbaring van den wil van de hoogere wereld te erlangen.

Zoo staan de Toradja's zonder het Woord Gods in deze wereld. Zij kennen de Openbaring niet van Gods heiligheid en Gods liefde, zooals die ons in de Heilige Schrift gegeven is. De Bijbel is hun nog een gesloten boek, omdat hij niet tot hen spreekt in eigen taal en in eigen leven. Om den Bijbel tot een reëel bezit te maken voor dit volk, daartoe had het Nederlandsch Bijbelgenootschap mij uitgezonden.

Toen wij den 11^{en} September 1916 Rante-Pao binnenreden, hadden wij eigenlijk nog maar een vrij vaag besef van het werk dat ons wachtte. Wij hadden natuurlijk op ons program staan de taal der Sa'dan-Toradja's te leeren door in zoo innig mogelijk contact met dat volk te komen, hetgeen wij met alle ten dienste staande middelen, als ziekenbehandeling, huisbezoek, evangelisatie, enz. wilden trachten te bereiken.

Wij behoefden niet lang op werk te wachten. Een dag na aankomst te Rante-Pao kwamen de dragers aan, die ons huisraad van de kustplaats Palopa naar Rante-Pao brachten, een afstand van twee dagen loopens. Zij brachten het bericht, dat een der twee mannen, die ons ijzeren ledikant droegen, bij het omgaan van een bocht op het smalle $1\frac{1}{2}$ M. breede pad een klap van een der stijlen gekregen had, waardoor hij van den weg was afgetuimeld en in het 15 M. diepe ravijn was gestort, waar hij met zijn hoofd op een steen was terecht gekomen en een gapende wonde had opgeloopen. De heer Van de Loosdrecht, die geregeld hulp verleende in de vanwege het Landschap te Rante-Pao gevestigde ziekenzaal, was afwezig, zoodat onze hulp werd ingeroepen, die wij volgaarne verleenden. Mijn vrouw nam de behandeling van de wond op zich. Na twee weken was de man, wiens vleesch, evenals dat der meeste Indonesiërs zeer heelkrachtig was, genezen, welk succes niet naliet ons een zekere reputatie te bezorgen. Al spoedig kwamen meerdere patiënten opdagen. Broeder

Van de Loosdrecht, die een polykliniek te zijnen huize te Barana' op een afstand van 5 K.M. van Rante-Pao had opgericht, liet de ziekenbehandeling voor het grootste gedeelte aan ons over.

Mijn vrouw had door haar meerdere scholing op dit gebied daarin het leeuwenaandeel tot 1917, toen zij om gezondheidsredenen zich moest beperken in haar werk. Wij hebben door dat werk veel geleerd van taal en zeden der Toradja's. Wij leerden er de woorden voor ziekten en kwalen door kennen en het bracht ons meenig staaltje van de opvatting van ziekte bij de Toradja's in zwang. Op marktdagen of wanneer er hoofdenvergadering was kon het wel eens echt druk zijn en was het wel eens zwaar de queue van menschen, die daar op het achtererf van ons huisje stond te wachten naar behooren te helpen en van

Angin-Angin, de woonplaats van de familie Van der Veen.

geneesmiddelen te voorzien. Maar wanneer de toeloop niet al te groot was kon men wel eens met deze en gene rustig blijven napraten.

Die eerste tijd was een drukke, maar ontegenzeggelijk prettige en gezellige tijd. Een Toradja is een gezelligheidsmensch. Hij stapt met de grootste gemoedelijkheid uw erf op en komt op uw uitnoodiging binnen. Hij zet zich op den aangeboden stoel, waarbij hij al spoedig de beenen op den stoel omhoog trekt en gehurkt op de zitting blijft zitten of wel eenvoudig naast den stoel beneden op de mat plaats neemt, neemt de aangeboden sirih-pisang en begint, wanneer gij met hem een gesprek aanknoopt te *ma'oelelean* of te *ma'paoe;* een heele boom op te zetten. In het begin gaat natuurlijk veel van al die kostelijke taal over uw hoofd heen en het kost u heel wat moeite er zooveel mogelijk terstond en later schriftelijk van vast te leggen.

Deze eerste maanden van ons verblijf onder de Toradja's trokken wij er nog al eens op uit om een offerplechtigheid of een ceremonie van het doodenritueel bij te wonen. Voorts trokken wij het geheele land door om het idioom van de verschillende districten te onderzoeken, ten einde de plaats van onze vestiging te kunnen bepalen. In het voorjaar van 1917 vingen br. Belksma en ik aan met het houden van koempoelans, dat zijn samenkomsten,

Ligt de naar rechts omvallende helft met de holle zijde naar boven en de naar links omvallende helft met de bolle zijde, dan is dat een goed, geschiedt het omgekeerde dan is dat een ongunstig teeken. Zoo kan dan de droomer te weten komen of zijn ongunstige droom teeken is van onheil, dat hem zal treffen, of, dat het onheil genadig zal worden afgewend. Door deze wichelarij tracht de priester den wil der goden te weten te komen. En ook inderdaad hebben de goden in oude tijden bekend gemaakt, dat zij door middel van het riet hun openbaringen zouden geven.

Want het riet is de plaatsvervanger van de gouden trap naar den hemel, die vroeger in het Zuiden der Toradja-landen in het Enrekangsche stond opgericht. Langs die gouden trap konden de stervelingen naar den hemel opklimmen om *Poeang Matoea*, den Heere van den hemel hun nooden bekend te maken, zijn raad en openbaring te vernemen. Toen was het op zekeren dag, dat een sterveling in zijn overmoed om zelf het voor het levensbestaan zoo kostbare vuur te kunnen maken het bestond de hemeltrap te bestijgen en heimelijk den gouden vuurslag van Poeang Matoea te stelen. Deze ontstak daarover in zoo'n hevigen toorn, dat hij de gouden trap omverstiet. Nu waren de stervelingen van de gemeenschap met den Heere in den hemel afgesneden. Maar daarop gebeurde het eens, dat een kind van *Londong di langi*, een hemeling die zich voor blijvend op de aarde gevestigd had, ziek werd en de moeder in wanhoop uitriep: „Hoe kan ik nu naar den hemel gaan om Poeang Matoea's wil te leeren kennen ten einde het benoodigde te verrichten, dat mijn kind geneze?" Toen liet de Hemelheer een rietstengel op de aarde vallen en zeide: „Dit is de weg, waarlangs gij mij zult kunnen bereiken." Zoo staat dan heden voor den Toradja inplaats van de gemeenschap, die er vroeger was tusschen godheid en mensch, de weg der wichelarij open om een openbaring van den wil van de hoogere wereld te erlangen.

Zoo staan de Toradja's zonder het Woord Gods in deze wereld. Zij kennen de Openbaring niet van Gods heiligheid en Gods liefde, zooals die ons in de Heilige Schrift gegeven is. De Bijbel is hun nog een gesloten boek, omdat hij niet tot hen spreekt in eigen taal en in eigen leven. Om den Bijbel tot een reëel bezit te maken voor dit volk, daartoe had het Nederlandsch Bijbelgenootschap mij uitgezonden.

Toen wij den 11en September 1916 Rante-Pao binnenreden, hadden wij eigenlijk nog maar een vrij vaag besef van het werk dat ons wachtte. Wij hadden natuurlijk op ons program staan de taal der Sa'dan-Toradja's te leeren door in zoo innig mogelijk contact met dat volk te komen, hetgeen wij met alle ten dienste staande middelen, als ziekenbehandeling, huisbezoek, evangelisatie, enz. wilden trachten te bereiken.

Wij behoefden niet lang op werk te wachten. Een dag na aankomst te Rante-Pao kwamen de dragers aan, die ons huisraad van de kustplaats Palopa naar Rante-Pao brachten, een afstand van twee dagen loopens. Zij brachten het bericht, dat een der twee mannen, die ons ijzeren ledikant droegen, bij het omgaan van een bocht op het smalle 1½ M. breede pad een klap van een der stijlen gekregen had, waardoor hij van den weg was afgetuimeld en in het 15 M. diepe ravijn was gestort, waar hij met zijn hoofd op een steen was terecht gekomen en een gapende wonde had opgeloopen. De heer Van de Loosdrecht, die geregeld hulp verleende in de vanwege het Landschap te Rante-Pao gevestigde ziekenzaal, was afwezig, zoodat onze hulp werd ingeroepen, die wij volgaarne verleenden. Mijn vrouw nam de behandeling van de wond op zich. Na twee weken was de man, wiens vleesch, evenals dat der meeste Indonesiërs zeer heelkrachtig was, genezen, welk succes niet naliet ons een zekere reputatie te bezorgen. Al spoedig kwamen meerdere patiënten opdagen. Broeder

Van de Loosdrecht, die een polykliniek te zijnen huize te Barana' op een afstand van 5 K.M. van Rante-Pao had opgericht, liet de ziekenbehandeling voor het grootste gedeelte aan ons over.

Mijn vrouw had door haar meerdere scholing op dit gebied daarin het leeuwenaandeel tot 1917, toen zij om gezondheidsredenen zich moest beperken in haar werk. Wij hebben door dat werk veel geleerd van taal en zeden der Toradja's. Wij leerden er de woorden voor ziekten en kwalen door kennen en het bracht ons meenig staaltje van de opvatting van ziekte bij de Toradja's in zwang. Op markdagen of wanneer er hoofdenvergadering was kon het wel eens echt druk zijn en was het wel eens zwaar de queue van menschen, die daar op het achtererf van ons huisje stond te wachten naar behooren te helpen en van

Angin-Angin, de woonplaats van de familie Van der Veen.

geneesmiddelen te voorzien. Maar wanneer de toeloop niet al te groot was kon men wel eens met deze en gene rustig blijven napraten.

Die eerste tijd was een drukke, maar ontegenzeggelijk prettige en gezellige tijd. Een Toradja is een gezelligheidsmensch. Hij stapt met de grootste gemoedelijkheid uw erf op en komt op uw uitnoodiging binnen. Hij zet zich op den aangeboden stoel, waarbij hij al spoedig de beenen op den stoel omhoog trekt en gehurkt op de zitting blijft zitten of wel eenvoudig naast den stoel beneden op de mat plaats neemt, neemt de aangeboden sirih-pisang en begint, wanneer gij met hem een gesprek aanknoopt te *ma'oelelean* of te *ma'paoe*; een heele boom op te zetten. In het begin gaat natuurlijk veel van al die kostelijke taal over uw hoofd heen en het kost u heel wat moeite er zooveel mogelijk terstond en later schriftelijk van vast te leggen.

Deze eerste maanden van ons verblijf onder de Toradja's trokken wij er nog al eens op uit om een offerplechtigheid of een ceremonie van het doodenritueel bij te wonen. Voorts trokken wij het geheele land door om het idioom van de verschillende districten te onderzoeken, ten einde de plaats van onze vestiging te kunnen bepalen. In het voorjaar van 1917 vingen br. Belksma en ik aan met het houden van koempoelans, dat zijn samenkomsten,

waar de bevolking uitgenoodigd wordt te komen luisteren naar de Evangelieprediking. In het begin stelden wij met behulp van een jongen Toradja, die het Maleisch goed machtig was een toespraak op, die dan door genoemden Toradja op die bijeenkomst werd voorgedragen. Eenige maanden later ging ik er toe over zelf het woord te voeren in die bijeenkomsten, eigenlijk nog wel wat te vroeg. Want het gelukte wel een te voren opgestelde toespraak uit te spreken en er een enkel toepasselijk woord improviseerend aan toe te voegen, maar om daarna behoorlijk van repliek te dienen wanneer van de zijde der toehoorders het hunne werd te berde gebracht — want de genoemde bijeenkomsten zijn beter onderlinge

Doodenfeesten bij de Toradja's.

besprekingen of debatsamenkomsten te noemen dan godsdienstoefeningen — daartoe reikte de taalkennis nog niet, zoodat dat zoo belangrijke deel van de uiteenzetting van den inhoud van het Christendom niet tot zijn recht kwam.

Toen kwam als een onweersbui aan helderen hemel in den zomer van 1917 de opstand van 1917 met den daarmede gepaard gaanden moord op br. Van de Loosdrecht. Daarmede werd de samenwerking tusschen dezen begaafden en voortvarenden zendeling en mij op zoo smartelijke wijze verbroken. Aan de kennis van de taal en zeden en gebruiken der Sa'dan-Toradja's van dezen met intense belangstelling het leven der Toradja's gadeslaanden en zich geheel aan hen gevenden pionier heb ik veel te danken gehad.

Na het gebeurde in 1917 moest met groote omzichtigheid worden verder gewerkt. In de houding van de bevolking tegenover ons kwam weinig verandering. Wij echter kregen meer inzicht in haar gemoedsgesteldheid en karaktereigenschappen, waarvoor ons oog te voren nog niet geopend was.

Na eenige maanden verblijf op de kota Rante-Pao, de Gouvernementsvestiging werd het ons duidelijk, dat wij de Toradja's nooit goed zouden leeren kennen, wanneer wij niet onder hen gingen wonen. Een Toradja is, wanneer hij zich op de hoofdplaats beweegt niet in zijn gewone doen, maar voelt zich wat onvrij en onrustig. Wij moesten ons dus buiten de kota onder de menschen gaan vestigen. Zoo wilden wij dan zoo spoedig mogelijk een huis gaan bouwen midden in een der volkrijke districten. Maar een plan maken is nog niet een plan uitvoeren.

Het heeft, ook al mede een gevolg van den opstand van 1917, tot den nazomer van 1918 moeten duren, eer de voor ons huis benoodigde balken verzameld werden. De uit de Minahassa ontboden werkbazen kwamen vanwege de Spaansche influenza eenige maanden later dan de afspraak was. Zoo kon toen pas midden-Maart 1919 met den bouw van ons huis worden aangevangen. Omdat wij geen voldoende aantal planken voor de wanden door bemiddeling van den Bestuursambtenaar konden krijgen, waren wij gedwongen een steenen huis te zetten. Er moesten dus steenen worden gebakken en kalk gebrand. Daarbij leverde de kwestie van het benoodigde brandhout weer heel wat moeilijkheid op. En dan het probleem een voldoende aantal dragers te krijgen voor het vervoer van de cement van de haven Palopo het gebergte in en steeds een voldoende aantal opperlieden, kalkmengers, enz. op het bouwterrein aanwezig te hebben.

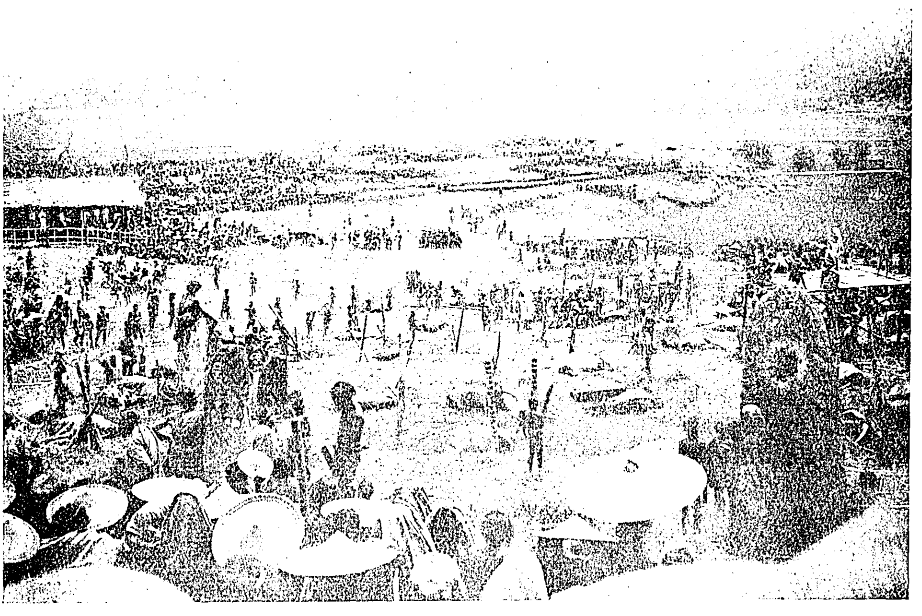
In Juli 1920 was de bouw van ons huis gereed. In den herfst van dat jaar togen wij naar Weltevreden in verband met de geboorte van ons oudste kind. Door ziekte mijner vrouw opgehouden keerden wij in het voorjaar 1921 naar Rante-Pao terug. Op Java waren toen twee leesboekjes in de Tae'-taal voor de volksscholen bestemd, door de pers gegaan, het eene eenvoudige leeslessen en enkele volksverhalen, het andere een aantal verhalen uit het O.T. bevattend.

De volgende jaren waren jaren van rustige studie gedurende welke allerlei taalkundig materiaal verzameld kon worden. Te Angin-Angin hadden wij volop gelegenheid in rustig contact te komen met onze bewoners van de dorpen Angin-Angin, Tadongkon en Sangboea'. Zij kwamen ons geregeld opzoeken, wij konden ons rustiger aan de ziekenbehandeling geven, omdat de toeloop nu heel wat minder was dan op de hoofdplaats Rante-Pao, wij konden nu tijd vinden voor het bezoeken van de lieden in onze buurt, onze buren kwamen geregeld op de Zondagsbijeenkomsten of wij gingen de dorpen in om daar het Evangelie te verkondigen. Zoodoende ontstond er een rustig contact met de bevolking om ons heen. Wij kregen nu een beter inzicht in de verhoudingen en een anderen kijk op de personen. Nu van meer nabij het leven van de kampong meelevende werd het ons pas goed bewust welk een invloed vrees voor magische kracht, de dienst der goden en der voorouders op het leven der kampongbewoners uitoefent.

In het jaar 1923 maakte ik een tocht door de meeste districten van de onderafdeeling Rante-Pao, Makalé en Palopo om op de verschillende scholen eenige punten van de spelling van de Toradjataal te bespreken en voorts de copie van het leesboekje met verhalen uit het N.T. voor te lezen om de afwijkingen van het idioom der diverse landstreken op te teekenen, ten einde de woorden in den door mij gebezigden tekst, die bepaald onbekend zijn nader te omschrijven. Dat boekje is begin 1925 verschenen.

Gedurende het jaar 1924 en begin 1925 had ik een aantal tochten te maken buiten het gebied der eigenlijke Sa'dan-Toradja's, waar ook de Tae'taal gesproken wordt. Deze tochten waren noodzakelijk om het geheele gebied van de Tae'taal te leeren kennen, haar

waar de bevolking uitgenoodigd wordt te komen luisteren naar de Evangelieprediking. In het begin stelden wij met behulp van een jongen Toradja, die het Maleisch goed machtig was een toespraak op, die dan door genoemden Toradja op die bijeenkomst werd voorgedragen. Eenige maanden later ging ik er toe over zelf het woord te voeren in die bijeenkomsten, eigenlijk nog wel wat te vroeg. Want het gelukte wel een te voren opgestelde toespraak uit te spreken en er een enkel toepasselijk woord improviseerend aan toe te voegen, maar om daarna behoorlijk van repliek te dienen wanneer van de zijde der toehoorders het hunne werd te berde gebracht — want de genoemde bijeenkomsten zijn beter onderlinge

Doodenfeesten bij de Toradja's.

besprekingen of debatsamenkomsten te noemen dan godsdienstoefeningen — daartoe reikte de taalkennis nog niet, zoodat dat zoo belangrijke deel van de uiteenzetting van den inhoud van het Christendom niet tot zijn recht kwam.

Toen kwam als een onweersbui aan helderen hemel in den zomer van 1917 de opstand van 1917 met den daarmede gepaard gaanden moord op br. Van de Loosdrecht. Daarmede werd de samenwerking tusschen dezen begaafden en voortvarenden zendeling en mij op zoo smartelijke wijze verbroken. Aan de kennis van de taal en zeden en gebruiken der Sa'dan-Toradja's van dezen met intense belangstelling het leven der Toradja's gadeslaanden en zich geheel aan hen gevenden pionier heb ik veel te danken gehad.

Na het gebeurde in 1917 moest met groote omzichtigheid worden verder gewerkt. In de houding van de bevolking tegenover ons kwam weinig verandering. Wij echter kregen meer inzicht in haar gemoedsgesteldheid en karaktereigenschappen, waarvoor ons oog te voren nog niet geopend was.

Na eenige maanden verblijf op de kota Rante-Pao, de Gouvernementsvestiging werd het ons duidelijk, dat wij de Toradja's nooit goed zouden leeren kennen, wanneer wij niet onder hen gingen wonen. Een Toradja is, wanneer hij zich op de hoofdplaats beweegt niet in zijn gewone doen, maar voelt zich wat onvrij en onrustig. Wij moesten ons dus buiten de kota onder de menschen gaan vestigen. Zoo wilden wij dan zoo spoedig mogelijk een huis gaan bouwen midden in een der volkrijke districten. Maar een plan maken is nog niet een plan uitvoeren.

Het heeft, ook al mede een gevolg van den opstand van 1917, tot den nazomer van 1918 moeten duren, eer de voor ons huis benoodigde balken verzameld werden. De uit de Minahassa ontboden werkbazen kwamen vanwege de Spaansche influenza eenige maanden later dan de afspraak was. Zoo kon toen pas midden-Maart 1919 met den bouw van ons huis worden aangevangen. Omdat wij geen voldoende aantal planken voor de wanden door bemiddeling van den Bestuursambtenaar konden krijgen, waren wij gedwongen een steenen huis te zetten. Er moesten dus steenen worden gebakken en kalk gebrand. Daarbij leverde de kwestie van het benoodigde brandhout weer heel wat moeilijkheid op. En dan het probleem een voldoende aantal dragers te krijgen voor het vervoer van de cement van de haven Palopo het gebergte in en steeds een voldoende aantal opperlieden, kalkmengers, enz. op het bouwterrein aanwezig te hebben.

In Juli 1920 was de bouw van ons huis gereed. In den herfst van dat jaar togen wij naar Weltevreden in verband met de geboorte van ons oudste kind. Door ziekte mijner vrouw opgehouden keerden wij in het voorjaar 1921 naar Rante-Pao terug. Op Java waren toen twee leesboekjes in de Tae'-taal voor de volksscholen bestemd, door de pers gegaan, het eene eenvoudige leeslessen en enkele volksverhalen, het andere een aantal verhalen uit het O.T. bevattend.

De volgende jaren waren jaren van rustige studie gedurende welke allerlei taalkundig materiaal verzameld kon worden. Te Angin-Angin hadden wij volop gelegenheid in rustig contact te komen met onze bewoners van de dorpen Angin-Angin, Tadongkon en Sangboea'. Zij kwamen ons geregeld opzoeken, wij konden ons rustiger aan de ziekenbehandeling geven, omdat de toeloop nu heel wat minder was dan op de hoofdplaats Rante-Pao, wij konden nu tijd vinden voor het bezoeken van de lieden in onze buurt, onze buren kwamen geregeld op de Zondagsbijeenkomsten of wij gingen de dorpen in om daar het Evangelie te verkondigen. Zoodoende ontstond er een rustig contact met de bevolking om ons heen. Wij kregen nu een beter inzicht in de verhoudingen en een anderen kijk op de personen. Nu van meer nabij het leven van de kampong meelevende werd het ons pas goed bewust welk een invloed vrees voor magische kracht, de dienst der goden en der voorouders op het leven der kampongbewoners uitoefent.

In het jaar 1923 maakte ik een tocht door de meeste districten van de onderafdeeling Rante-Pao, Makalé en Palopo om op de verschillende scholen eenige punten van de spelling van de Toradjataal te bespreken en voorts de copie van het leesboekje met verhalen uit het N.T. voor te lezen om de afwijkingen van het idioom der diverse landstreken op te teekenen, ten einde de woorden in den door mij gebezigden tekst, die bepaald onbekend zijn nader te omschrijven. Dat boekje is begin 1925 verschenen.

Gedurende het jaar 1924 en begin 1925 had ik een aantal tochten te maken buiten het gebied der eigenlijke Sa'dan-Toradja's, waar ook de Tae'taal gesproken wordt. Deze tochten waren noodzakelijk om het geheele gebied van de Tae'taal te leeren kennen, haar

grenzen te bepalen en de verhouding van de verschillende dialecten tot elkander te kunnen vaststellen. Tevens kwam ik op die tochten in aanraking met tusschen het Boegineesch en het Tae' instaande talen, als het Mandarsch, het Maiwansch en het Lettasch. En de resteerende tijd van 1925 had ik mijn aandacht te wijden aan een herziening van een vertaling van 52 liederen in de Toradja-taal, die den eersten Sa'dan-Toradja'schen zangbundel zullen vormen.

Ziehier een kort overzicht van de afgeloopen jaren. Naast een ootmoedige bekentenis van onze tekortkomingen hebben wij God te danken voor den rijken zegen, dien Hij schonk.

En nu de toekomst. Die zal allereerst moeten brengen een vertaling van het Evangelie van Lucas. In eenige districten hebben zich gemeenten van Christenen gevormd, tot welke ook verschillende jonge lieden behooren, die de Zendingsscholen hebben afgeloopen en dus in staat zijn te lezen. Er bestaat bij die jongelieden behoefte zich wat verder in den Bijbel te verdiepen dan waartoe de boekjes met Bijbelsche verhalen in de landstaal hen kunnen brengen. Men wil den Bijbel zelf gaan lezen. En daarom is thans zeer zeker de tijd gekomen de vertaling van den Bijbel ter hand te nemen. Wel wordt op de Zendingsscholen naast de landstaal het Maleisch als leervak onderwezen en in het Maleisch les geven en hebben de oud-leerlingen eenige kennis van het Maleisch bij het verlaten van de school. Maar die kennis is niet toereikend om den verheven Maleischen Bijbelstijl te verstaan. Bovendien de Bijbel moet in de landstaal zelve gelezen worden en nu de behoefte aan Bijbellectuur in de landstaal begint te ontstaan moet die bevredigd worden.

De H.S. moet dus tot den Toradja gaan spreken in eigen taal. En degenen, die den Toradja's het Evangelie gaan verkondigen moeten zich met alle macht op de taal werpen. De Toradja verwondert er zich menigmaal over, dat de Hollanders, die zoo knap zijn op allerlei gebied — zij weten auto's te laten rijden, stoombooten te laten varen, langs ijzeren lijntjes hun stem voort te drijven, zij weten te besturen en orde te scheppen, — over het algemeen de Toradja-taal niet al te best kunnen spreken. En voor dengene, die zijn taal niet weet te spreken, heeft een Toradja toch niet de rechte achting, laat staan vertrouwen.

Men moet, wanneer men den Toradja's vertelt en vertaalt uit de H.S. er rekening mede houden, dat vele beelden en voorstellingen uit den Bijbel in een Palestijnsch milieu spelen.

In sommige opzichten ligt die Joodsche wijze van spreken den Toradja nader dan ons. Wanneer Abraham met de kinderen van Heth over een graf voor Sara onderhandelt, dan zegt Ephron de Hethiet hem, dat hij hem den akker en de spelonk daarin zal schenken om daarin zijn doode te begraven. Op aandringen echter van Abraham wordt een som genoemd als prijs voor den akker en dan klinkt het heel lakoniek uit Ephron's mond: „Het land is 400 sikkelen zilvers waard, wat is dat echter tusschen U en mij?" Toen wij er met het hoofd van het district Kesoe' over spraken, of hij genegen was ons het terrein, waar wij ons huis wilden bouwen, te willen afstaan, zeide hij: „Ik geef mijnheer dat terrein gaarne ten geschenke." Wij wilden dat echter niet en gaven hem te kennen, dat wij bereid waren een redelijken prijs er voor te betalen. Daarop klonk het heel rustig uit zijn mond: „Wanneer mijnheer dat dan zoo wil, wat zouden duizend gulden zijn tusschen U en mij?"

Wanneer er sprake is in het Evangelie van Lucas van die achttien op welke de toren in Siloam viel en ze doodde en Christus vraagt, of zij schuldenaars zijn geweest boven alle menschen, die in Jeruzalem wonen, dan kan een Toradja zich zulk een vraag heel goed voorstellen en hij zou dan die vraag beantwoorden met een ja, zeer zeker. Het volgende voorval kan u zulks nader illustreeren.

Toen het stoffelijk overschot van het verbannen hoofd Pong Maramba' van Palopo

naar Rante-Pao vervoerd werd gebeurde het, dat een jonge man, die meetrok om het lijk mee te dragen, toen hij even op den weg rustte door een omvallenden boomstam verpletterd werd. Toen ging ook ras het gerucht rond, dat het slachtoffer zeker een overtreding op zijn geweten had, dat hem die ramp getroffen had. En nu heette het, dat hij dat ongeluk te danken had aan de ziel van Pong Maramba', die zich op hem was komen wreken, omdat het slachtoffer tegen Pong Maramba' bij diens leven bij den Bestuursambtenaar een klacht had ingediend wegens knevelarij.

Het zal ook verder een Toradja duidelijker zijn dan een Nederlander, dat de Joden hun voeten eerst lieten wasschen alvorens tot den maaltijd op te gaan. Een Toradja loopt blootsvoets en hij wascht zich eerst de voeten, wanneer die met modder bespat zijn alvorens in het huis op te gaan.

Een Toradja zal zich beter dan een Nederlander kunnen voorstellen, dat de melaatschen in Israël werden uitgestooten en zich eerst aan een nauwkeurig onderzoek van den priester moesten onderwerpen, alvorens weer in de gemeenschap te worden opgenomen. Hier en daar komen er helaas onder de Toradja's ook melaatschen voor en ook hun wordt het verblijf in den kampong ontzegd.

Een rotsgraf met daarbij achtergelaten kleedingsstukken.

Een Toradja weet zich beter dan een Nederlander in te denken in de beroerte en het luide weeklagen van degenen, die het dochtertje van Jaïrus beweenden; zijn eigen klaagvrouwen heffen ook steeds een luid getier aan. En zoo ware er meer te noemen. Maar aan den anderen kant zijn vele zaken, vele toestanden in de H.S. genoemd den Toradja onbekend! Wij hebben bij de Toradja's te doen met een volk van andere zeden dan het Joodsche volk, met een volk dat betrekkelijk nog weinig invloed van de buitenwereld heeft ondergaan.

Gij kunt een Toradja niet over schapen spreken, die kent hij niet, wel komen er geiten in het Toradja-land voor, door de Mohammedaansche Boegineezen gehouden, zij worden echter niet in kudden gehoed. Bij het vertellen uit de H.S. zullen wij dus voorloopig over geiten moeten spreken.

Spreekt gij tot een Toradja over het woord: „Ik ben de goede Herder, de goede Herder stelt zijn leven voor de schapen," dan zal hij u niet begrijpen. In alle rust en vrede gaan bij de Toradja's kleine jongens en meisjes de groote, logge buffels hoeden, gevaren komen daarbij niet voor, tenzij dan, dat twee buffels zoo nu en dan met elkaar gaan vechten, maar

grenzen te bepalen en de verhouding van de verschillende dialecten tot elkander te kunnen vaststellen. Tevens kwam ik op die tochten in aanraking met tusschen het Boegineesch en het Tae' instaande talen, als het Mandarsch, het Maiwansch en het Lettasch. En de resteerende tijd van 1925 had ik mijn aandacht te wijden aan een herziening van een vertaling van 52 liederen in de Toradja-taal, die den eersten Sa'dan-Toradja'schen zangbundel zullen vormen.

Ziehier een kort overzicht van de afgeloopen jaren. Naast een ootmoedige bekentenis van onze tekortkomingen hebben wij God te danken voor den rijken zegen, dien Hij schonk.

En nu de toekomst. Die zal allereerst moeten brengen een vertaling van het Evangelie van Lucas. In eenige districten hebben zich gemeenten van Christenen gevormd, tot welke ook verschillende jonge lieden behooren, die de Zendingsscholen hebben afgeloopen en dus in staat zijn te lezen. Er bestaat bij die jongelieden behoefte zich wat verder in den Bijbel te verdiepen dan waartoe de boekjes met Bijbelsche verhalen in de landstaal hen kunnen brengen. Men wil den Bijbel zelf gaan lezen. En daarom is thans zeer zeker de tijd gekomen de vertaling van den Bijbel ter hand te nemen. Wel wordt op de Zendingsscholen naast de landstaal het Maleisch als leervak onderwezen en in het Maleisch les geven en hebben de oud-leerlingen eenige kennis van het Maleisch bij het verlaten van de school. Maar die kennis is niet toereikend om den verheven Maleischen Bijbelstijl te verstaan. Bovendien de Bijbel moet in de landstaal zelve gelezen worden en nu de behoefte aan Bijbellectuur in de landstaal begint te ontstaan moet die bevredigd worden.

De H.S. moet dus tot den Toradja gaan spreken in eigen taal. En degenen, die den Toradja's het Evangelie gaan verkondigen moeten zich met alle macht op de taal werpen. De Toradja verwondert er zich menigmaal over, dat de Hollanders, die zoo knap zijn op allerlei gebied — zij weten auto's te laten rijden, stoombooten te laten varen, langs ijzeren lijntjes hun stem voort te drijven, zij weten te besturen en orde te scheppen, — over het algemeen de Toradja-taal niet al te best kunnen spreken. En voor dengene, die zijn taal niet weet te spreken, heeft een Toradja toch niet de rechte achting, laat staan vertrouwen.

Men moet, wanneer men den Toradja's vertelt en vertaalt uit de H.S. er rekening mede houden, dat vele beelden en voorstellingen uit den Bijbel in een Palestijnsch milieu spelen.

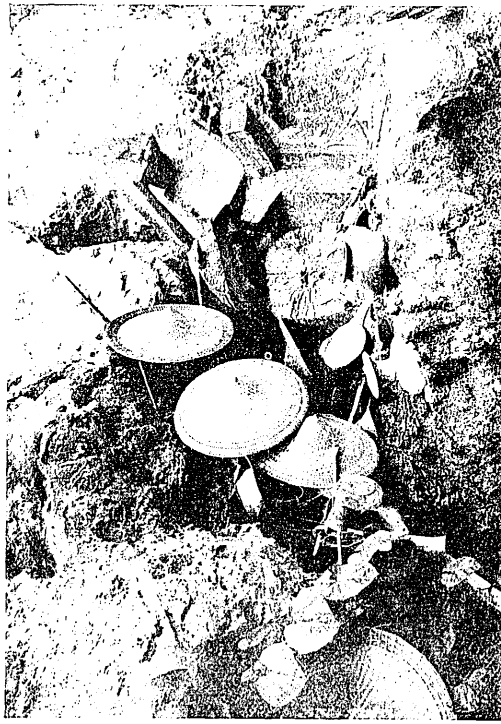
In sommige opzichten ligt die Joodsche wijze van spreken den Toradja nader dan ons. Wanneer Abraham met de kinderen van Heth over een graf voor Sara onderhandelt, dan zegt Ephron de Hethiet hem, dat hij hem den akker en de spelonk daarin zal schenken om daarin zijn doode te begraven. Op aandringen echter van Abraham wordt een som genoemd als prijs voor den akker en dan klinkt het heel lakoniek uit Ephron's mond: „Het land is 400 sikkelen zilvers waard, wat is dat echter tusschen U en mij?" Toen wij er met het hoofd van het district Kesoe' over spraken, of hij genegen was ons het terrein, waar wij ons huis wilden bouwen, te willen afstaan, zeide hij: „Ik geef mijnheer dat terrein gaarne ten geschenke." Wij wilden dat echter niet en gaven hem te kennen, dat wij bereid waren een redelijken prijs er voor te betalen. Daarop klonk het heel rustig uit zijn mond: „Wanneer mijnheer dat dan zoo wil, wat zouden duizend gulden zijn tusschen U en mij?"

Wanneer er sprake is in het Evangelie van Lucas van die achttien op welke de toren in Siloam viel en ze doodde en Christus vraagt, of zij schuldenaars zijn geweest boven alle menschen, die in Jeruzalem wonen, dan kan een Toradja zich zulk een vraag heel goed voorstellen en hij zou dan die vraag beantwoorden met een ja, zeer zeker. Het volgende voorval kan u zulks nader illustreeren.

Toen het stoffelijk overschot van het verbannen hoofd Pong Maramba' van Palopo

naar Rante-Pao vervoerd werd gebeurde het, dat een jonge man, die meetrok om het lijk mee te dragen, toen hij even op den weg rustte door een omvallenden boomstam verpletterd werd. Toen ging ook ras het gerucht rond, dat het slachtoffer zeker een overtreding op zijn geweten had, dat hem die ramp getroffen had. En nu heette het, dat hij dat ongeluk te danken had aan de ziel van Pong Maramba', die zich op hem was komen wreken, omdat het slachtoffer tegen Pong Maramba' bij diens leven bij den Bestuursambtenaar een klacht had ingediend wegens knevelarij.

Het zal ook verder een Toradja duidelijker zijn dan een Nederlander, dat de Joden hun voeten eerst lieten wasschen alvorens tot den maaltijd op te gaan. Een Toradja loopt blootsvoets en hij wascht zich eerst de voeten, wanneer die met modder bespat zijn alvorens in het huis op te gaan.

Een rotsgraf met daarbij achtergelaten kleedingsstukken.

Een Toradja zal zich beter dan een Nederlander kunnen voorstellen, dat de melaatschen in Israël werden uitgestooten en zich eerst aan een nauwkeurig onderzoek van den priester moesten onderwerpen, alvorens weer in de gemeenschap te worden opgenomen. Hier en daar komen er helaas onder de Toradja's ook melaatschen voor en ook hun wordt het verblijf in den kampong ontzegd.

Een Toradja weet zich beter dan een Nederlander in te denken in de beroerte en het luide weeklagen van degenen, die het dochtertje van Jaïrus beweenden; zijn eigen klaagvrouwen heffen ook steeds een luid getier aan. En zoo ware er meer te noemen. Maar aan den anderen kant zijn vele zaken, vele toestanden in de H.S. genoemd den Toradja onbekend! Wij hebben bij de Toradja's te doen met een volk van andere zeden dan het Joodsche volk, met een volk dat betrekkelijk nog weinig invloed van de buitenwereld heeft ondergaan.

Gij kunt een Toradja niet over schapen spreken, die kent hij niet, wel komen er geiten in het Toradja-land voor, door de Mohammedaansche Boegineezen gehouden, zij worden echter niet in kudden gehoed. Bij het vertellen uit de H.S. zullen wij dus voorloopig over geiten moeten spreken.

Spreekt gij tot een Toradja over het woord: „Ik ben de goede Herder, de goede Herder stelt zijn leven voor de schapen," dan zal hij u niet begrijpen. In alle rust en vrede gaan bij de Toradja's kleine jongens en meisjes de groote, logge buffels hoeden, gevaren komen daarbij niet voor, tenzij dan, dat twee buffels zoo nu en dan met elkaar gaan vechten, maar

dat loopt meestal goed af. Gij moet hem dus zoo'n woord eerst goed toelichten, zal hij er iets van verstaan.

Zoo kent een Toradja geen wijngaard, geen druiven; schoenen, brood, wisselaars, een dorschvloer zijn hem vreemd. Een equivalent voor het woord „engel" is niet te vinden in de Toradja-taal, wij moeten ons vergenoegen met het Arabisch-Maleische *malaékat,* dat dan op zijn Toradja'sch *malaeka'* luidt. Het valt heel moeilijk een woord te vinden dat in het Toradja'sch moet weergeven, wat voor menschen de Wijzen uit het Oosten zijn. Ook het woord profeet levert moeilijkheden op, wel kennen de Toradja's een soort priesterschap, ook

Het huisgezin van Dr. van der Veen met de moerits.

kennen zij zieners of waarzeggers, maar profeet in den Oudtestamentischen zin kennen zij niet.

Ten aanzien van de gelijkenis van den Zaaier moet opgemerkt worden, dat de Toradja's hun rijst in de meeste streken niet op groote akkers uitzaaien, maar op kleine, goed toebereide kweekbedden, waarin het zaad zorgvuldig uitgestrooid wordt. In sommige streken wordt wel rijst op dooge velden verbouwd, maar daar wordt het zaad niet uitgezaaid ,maar in kuiltjes neergelegd.

Een geschikt woord voor kruis levert het Toradja'sch ook niet op, men moet dat woord omschrijven of zijn toevlucht nemen tot het Maleische *salib.* Uitdrukkingen als koninkrijk Gods, vrede op aarde, zalig zijn de armen van geest, zijn heel moeilijk te vertalen om van nog moeilijkere gedeelten uit den Bijbel te zwijgen.

Het woord Middelaar kan weergegeven worden met het Toradja'sche: *To ma'pasi tama,*

beteekenend: „Degeen, die twee partijen weer tot elkander brengt, ze weer van elkander doet houden"; „iemand, die een welbehagen heeft in", wordt vertaald met: „degeen, wiens hart vlak is, in wiens hart geen oneffenheid meer is, die alleen welwillende gevoelens jegens iemand koestert." Iemand verdriet aandoen, leed berokkenen wordt in de Toradjataal aangeduid met de woorden: „iemand hartzeer weven", of, „leed in het hart planten". Tot aan het uiterste der aarde geeft een Toradja schilderachtig weer met: „de geheele wereld zoover, als ze overspannen wordt door den hemel en op de handen gedragen door de aarde".

In de toespraken en een boek met verhalen uit den Bijbel kunnen den Toradja onduidelijke woorden en uitdrukkingen in den breede geparafraseerd, in den breede toegelicht en verklaard worden, in de vertaling van de H.S. zelve moet precies en nauwkeurig vertaald worden. Het is daarom van zooveel belang eerst een Bijbelsch leesboek samen te stellen, waarin de Bijbelsche verhalen los en vrij verhaald worden en eerst daarna tot de vertaling van den Bijbel over te gaan. De Toradja's worden door zoo'n Bijbelsch leesboek opgevoed tot het leeren lezen en verstaan van den Bijbel, zij gaan zich gewennen aan de hun in vele opzichten vreemde wereld van de H. S. en anderzijds leert de Bijbelvertaler er door, hoe hij den Bijbel te vertalen heeft, hij kan gadeslaan, hoe de Toradja'sche lezers reageeren op het Bijbelsch leesboek, hij kan zijn profijt doen met de uitdrukkingen, die door de lezers van het leesboek geuit worden bij het weergeven van het gelezene, wanneer in de Christelijke gemeente meerdere uitdrukking gegeven wordt aan het geloofsbezit, dan zal geleidelijk aan de taal gechristianiseerd worden, zoodat de Bijbelvertaler dan beter toegerust voor zijn taak staat.

Dit wat de taal- en stijlmoeilijkheden aangaat. Er zijn echter nog andere moeilijkheden. Wanneer ge de landstaal wat machtig zijt en meent dan daardoor het hart der menschen te zullen treffen, dan bemerkt ge al spoedig, dat ge er nog lang niet zijt. Dan beginnen pas de moeilijkheden te rijzen, dan gaan tegenover elkander staan de prediking van de H.S. en de godsdienst der Toradja's.

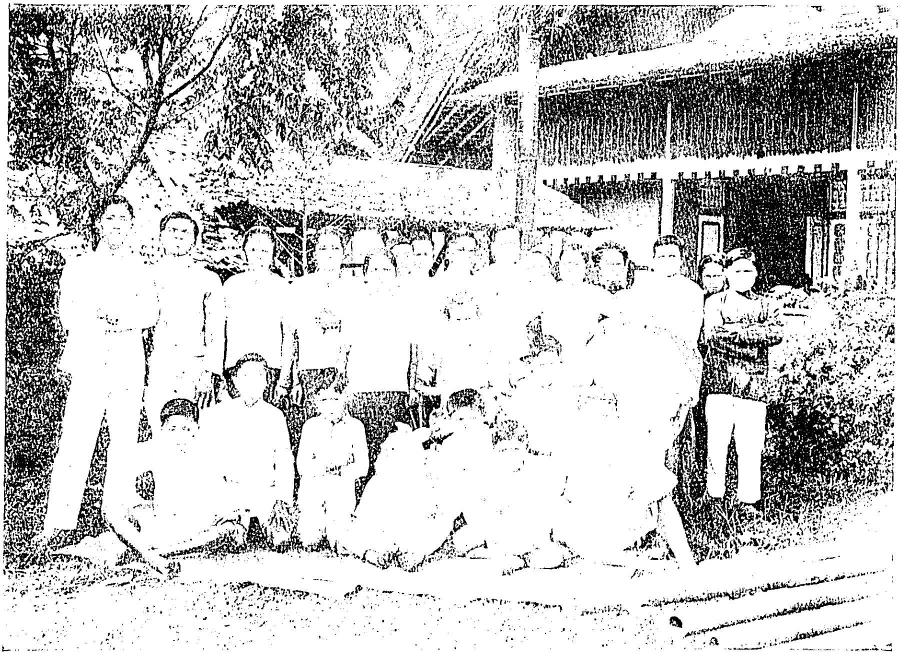
Wij zullen dus eerst moeten luisteren naar wat de Toradja's denken van de goddelijke dingen, wij zullen moeten trachten de religieuze snaren in hun hart te treffen.

Wanneer ge rondwandelt in het Toradjaland dan valt het u op, dat ge zoovaak rook ten hemel ziet stijgen, dan valt het u op, zoovaak als er geofferd wordt. En gij zoudt het den apostel Paulus nasprekende tot de Toradja's kunnen zeggen: „Gij Toradja's ik bemerk, dat gij alleszins gelijk als godsdienstigen zijt." Inderdaad wordt een groot gedeelte van den tijd van een Toradja met offeren gevuld, hetzij hij zelf die offers brengt of ze door den priester laat opdragen. Bij bijna al die offers is het hart van den Toradja vervuld van vrees en eerbied voor de goden of de voorouders. Den naam van Poeang Matoea, den Heere in den hemel zult gij hem zelden daarbij hooren noemen. Het is slechts bij de groote offers, dat Zijn naam wordt aangeroepen, maar nadat Hem de lof en de aanbidding gebracht is, gaat de bede zich richten tot de goden op de bergen en in de Sa'dan-rivier, tot de goden die op het veld huizen en die beneden de aarde wonen.

Laat ik U mogen geleiden naar de plaats, waar een groot offerfeest zal gevierd worden. Nadat eenige kleinere offers verricht zijn, wordt des avonds te tien uur de buffel die den volgenden dag geofferd zal worden gewijd. De buffel wordt vastgebonden aan den stam van een tjendanaboom. Dan stelt de priester zich op het gelaat naar den buffel gekeerd een lans in de hand. En in de plechtige stilte van den nacht heft hij zijn gelaat op naar den hemel en roept als volgt den naam van den Hemelheere aan:

dat loopt meestal goed af. Gij moet hem dus zoo'n woord eerst goed toelichten, zal hij er iets van verstaan.

Zoo kent een Toradja geen wijngaard, geen druiven; schoenen, brood, wisselaars, een dorschvloer zijn hem vreemd. Een equivalent voor het woord „engel" is niet te vinden in de Toradja-taal, wij moeten ons vergenoegen met het Arabisch-Maleische *malaékat,* dat dan op zijn Toradja'sch *malaeka'* luidt. Het valt heel moeilijk een woord te vinden dat in het Toradja'sch moet weergeven, wat voor menschen de Wijzen uit het Oosten zijn. Ook het woord profeet levert moeilijkheden op, wel kennen de Toradja's een soort priesterschap, ook

Het huisgezin van Dr. van der Veen met de moerits.

kennen zij zieners of waarzeggers, maar profeet in den Oudtestamentischen zin kennen zij niet.

Ten aanzien van de gelijkenis van den Zaaier moet opgemerkt worden, dat de Toradja's hun rijst in de meeste streken niet op groote akkers uitzaaien, maar op kleine, goed toebereide kweekbedden, waarin het zaad zorgvuldig uitgestrooid wordt. In sommige streken wordt wel rijst op dooge velden verbouwd, maar daar wordt het zaad niet uitgezaaid ,maar in kuiltjes neergelegd.

Een geschikt woord voor kruis levert het Toradja'sch ook niet op, men moet dat woord omschrijven of zijn toevlucht nemen tot het Maleische *salib.* Uitdrukkingen als koninkrijk Gods, vrede op aarde, zalig zijn de armen van geest, zijn heel moeilijk te vertalen om van nog moeilijkere gedeelten uit den Bijbel te zwijgen.

Het woord Middelaar kan weergegeven worden met het Toradja'sche: *To ma'pasi tama,*

beteekenend: „Degeen, die twee partijen weer tot elkander brengt, ze weer van elkander doet houden"; „iemand, die een welbehagen heeft in", wordt vertaald met: „degeen, wiens hart vlak is, in wiens hart geen oneffenheid meer is, die alleen welwillende gevoelens jegens iemand koestert." Iemand verdriet aandoen, leed berokkenen wordt in de Toradjataal aangeduid met de woorden: „iemand hartzeer weven", of, „leed in het hart planten". Tot aan het uiterste der aarde geeft een Toradja schilderachtig weer met: „de geheele wereld zoover, als ze overspannen wordt door den hemel en op de handen gedragen door de aarde".

In de toespraken en een boek met verhalen uit den Bijbel kunnen den Toradja onduidelijke woorden en uitdrukkingen in den breede geparafraseerd, in den breede toegelicht en verklaard worden, in de vertaling van de H.S. zelve moet precies en nauwkeurig vertaald worden. Het is daarom van zooveel belang eerst een Bijbelsch leesboek samen te stellen, waarin de Bijbelsche verhalen los en vrij verhaald worden en eerst daarna tot de vertaling van den Bijbel over te gaan. De Toradja's worden door zoo'n Bijbelsch leesboek opgevoed tot het leeren lezen en verstaan van den Bijbel, zij gaan zich gewennen aan de hun in vele opzichten vreemde wereld van de H. S. en anderzijds leert de Bijbelvertaler er door, hoe hij den Bijbel te vertalen heeft, hij kan gadeslaan, hoe de Toradja'sche lezers reageeren op het Bijbelsch leesboek, hij kan zijn profijt doen met de uitdrukkingen, die door de lezers van het leesboek geuit worden bij het weergeven van het gelezene, wanneer in de Christelijke gemeente meerdere uitdrukking gegeven wordt aan het geloofsbezit, dan zal geleidelijk aan de taal gechristianiseerd worden, zoodat de Bijbelvertaler dan beter toegerust voor zijn taak staat.

Dit wat de taal- en stijlmoeilijkheden aangaat. Er zijn echter nog andere moeilijkheden. Wanneer ge de landstaal wat machtig zijt en meent dan daardoor het hart der menschen te zullen treffen, dan bemerkt ge al spoedig, dat ge er nog lang niet zijt. Dan beginnen pas de moeilijkheden te rijzen, dan gaan tegenover elkander staan de prediking van de H.S. en de godsdienst der Toradja's.

Wij zullen dus eerst moeten luisteren naar wat de Toradja's denken van de goddelijke dingen, wij zullen moeten trachten de religieuze snaren in hun hart te treffen.

Wanneer ge rondwandelt in het Toradjaland dan valt het u op, dat ge zoovaak rook ten hemel ziet stijgen, dan valt het u op, zoovaak als er geofferd wordt. En gij zoudt het den apostel Paulus nasprekende tot de Toradja's kunnen zeggen: „Gij Toradja's ik bemerk, dat gij alleszins gelijk als godsdienstigen zijt." Inderdaad wordt een groot gedeelte van den tijd van een Toradja met offeren gevuld, hetzij hij zelf die offers brengt of ze door den priester laat opdragen. Bij bijna al die offers is het hart van den Toradja vervuld van vrees en eerbied voor de goden of de voorouders. Den naam van Poeang Matoea, den Heere in den hemel zult gij hem zelden daarbij hooren noemen. Het is slechts bij de groote offers, dat Zijn naam wordt aangeroepen, maar nadat Hem de lof en de aanbidding gebracht is, gaat de bede zich richten tot de goden op de bergen en in de Sa'dan-rivier, tot de goden die op het veld huizen en die beneden de aarde wonen.

Laat ik U mogen geleiden naar de plaats, waar een groot offerfeest zal gevierd worden. Nadat eenige kleinere offers verricht zijn, wordt des avonds te tien uur de buffel die den volgenden dag geofferd zal worden gewijd. De buffel wordt vastgebonden aan den stam van een tjendanaboom. Dan stelt de priester zich op het gelaat naar den buffel gekeerd een lans in de hand. En in de plechtige stilte van den nacht heft hij zijn gelaat op naar den hemel en roept als volgt den naam van den Hemelheere aan:

E Poeang Matoea! Gij, die van de vroegste tijden waart.
Gij hebt den mensch gemaakt,
Gij hebt de aardbewoners geschapen,
Gij hebt geformeerd al wat gevingerte heeft,
Gij hebt de rede vastgesteld.
Gij troont in het midden van den hemel.
Gij hebt dag en nacht hun duur bepaald,
Gij hebt de sterren op rijen gesteld.
Gij hebt het gesternte van den Beer uitgestrekt.

Hier leeft dus nog het besef van een Hoogste Wezen, dat staat aan het begin der tijden en die als schepper en formeerder vereerd wordt.

Wanneer gij in de Toradjalanden door een oerbosch trekt, dan valt het u op, hoe menig boom zich niet flink heeft kunnen ontwikkelen, overwoekerd als hij is door woekerplanten en lianen. Zoo heeft ook de vereering van geesten en voorouders den dienst van dit Hoogte Wezen overwoekerd.

Het opvangen van het bloed van een geofferde karbouw.

Poeang Matoea speelt thans geen rol meer in het dagelijksch leven van een Toradja. De heugenis aan Hem is verbleekt en verdoft en blinkt alleen op, wanneer Zijn naam bij de groote offers wordt aangeroepen. Wanneer nu de Evangelieprediking den Toradja spreekt van den Eenig waarachtigen God, dan wil zij in hem wekken het slapend besef van Dien Eene, die staat aan den oorsprong der tijden, uit Wien alle dingen zijn.

In zijn bovenvermelde aanroeping gaat de priester voort te vermelden dat de Hemelheere de orde van het huwelijk in den hemel heeft ingesteld, dat Hij daarna een blaasbalg voor zich stelde en daarin acht wezens formeerde, n.m.l.: den mensch, de rijst, de katoenplant, het ijzer, het pijlengif, de kip, de buffel en het varken. Hierin ligt dus een stukje scheppingsgeschiedenis besloten, voorgesteld naar Toradja'schen, dus naar heidenschen trant. Hier leeft echter nog, hoe verwrongen en verdrongen ook door de heidensche voorstellingswijze het besef van het geschapen zijn van het thans bestaande.

Gij kunt dus een Toradja verhalen van de Schepping en hij zal u verstaan. Gij kunt een beroep doende op zijn eigen scheppingsvoorstellingen hem verhalen, hoe God hemel en aarde en al wat daarin is geschapen heeft en hij zal gretig naar u luisteren.

Het lied, waarin de priester de gebeurtenissen van de oude tijden verhaalt spreekt

ook van den vader van de leugen, den listigen verleider *Pong Maratintin* geheeten. Deze ging als bode naar den hemel op verlangen van *Londong di Roera* om den Hemelheere te vragen, of het huwelijk van twee elkaar zeer nabestaanden geoorloofd zou zijn. De Hemelheere antwoordde in ontkennenden zin. Maar de satanische Pong Maratintin deelde Londong di Roera mede, dat de Hemelheere zijn toestemming had verleend. Dat huwelijk werd dus gesloten. Toen echter het huwelijksfeest in vollen gang was, deed de Hemelheere in zijn gramschap de feestplaats in den grond verzinken. Pong Maratintin werd naar den rand van den hemel verbannen. Toen werd een zoenoffer aangericht en daarmede de schuld van de overtreding gedelgd.

Twee Toradja-meisjes.

Ook in deze voorstellingen, hoe verbleekt ze ook mogen zijn voor den huidigen Toradja leeft iets van het besef van den Booze, den Vader van de leugen, er leeft iets van een gericht, dat komt over zonde en ongerechtigheid en van een zoenoffer, dat de schuld kan delgen.

De Toradja's spreken menigmaal van de *toetoengan bia'*: het „aansteken van de fakkel". Daarmede wordt bedoeld het verrichten van een zoenoffer om de nog van vroeger op hen rustende schuld uit te delgen. Nog steeds is men zoekende naar de ware toentoengan bia', want sinds bij Roera in het Zuiden de aarde zich geopend heeft om het schuldig voorgeslacht te verzwelgen, dat zich aan de zonde van bloedschande had schuldig gemaakt, is de gouden eeuw vervlogen, is er een vloek op het volk der Toradja's blijven liggen. Daarom groeit de rijst niet, zooals ze kon groeien, daarom gedijen mensch en dier niet, zooals ze kunnen gedijen. En nu ziet men uit naar het ware zoenoffer, dat de menschheid van dien vloek zou kunnen verlossen. Dat is de reden, waarom zoo welig tiert het blind vertrouwen op zieners, die beweren dat hun van wege den Hemelheere of de goden het ware offerritueel is kenbaar gemaakt, waardoor men van de van vroeger drukkende schuld verlost kan worden en de gouden eeuw weer zal dagen. Aan dit volk mag dan nu gepredikt worden: die *toetoengan bia'*, waarop gij wachtende zijt is verschenen, in Jezus Christus is het licht ontstoken, dat onze duisternis verlicht, in Zijn dood is het groote zoenoffer aangericht, waarmede onze schuld volkomen gedelgd is.

Willen wij de Toradja's de H. S. in voor hen verstaanbare en aantrekkelijke taal doen spreken, dan moeten wij ons verdiepen in hun spreekwijzen, hun volksverhalen, hun gedichten om ook in die vormen de waarheid van de H. S. hun op het hart te binden.

De Toradjataal beschikt over een schat van spreuken en puntdichten, waaronder er verscheidene zijn, die bij de Evangelieprediking dienst kunnen doen. Gij wilt den Toradja spreken over: Wie zich zelven verhoogen zal, zal vernederd worden en wie zich zelven zal vernederen zal verhoogd worden en gij citeert het puntdicht vol levenswijsheid:

E Poeang Matoea! Gij, die van de vroegste tijden waart.
Gij hebt den mensch gemaakt,
Gij hebt de aardbewoners geschapen,
Gij hebt geformeerd al wat gevingerte heeft,
Gij hebt de rede vastgesteld.
Gij troont in het midden van den hemel.
Gij hebt dag en nacht hun duur bepaald,
Gij hebt de sterren op rijen gesteld.
Gij hebt het gesternte van den Beer uitgestrekt.

Hier leeft dus nog het besef van een Hoogste Wezen, dat staat aan het begin der tijden en die als schepper en formeerder vereerd wordt.

Wanneer gij in de Toradjalanden door een oerbosch trekt, dan valt het u op, hoe menig boom zich niet flink heeft kunnen ontwikkelen, overwoekerd als hij is door woekerplanten en lianen. Zoo heeft ook de vereering van geesten en voorouders den dienst van dit Hoogte Wezen overwoekerd.

Het opvangen van het bloed van een geoffeerde karbouw.

Poeang Matoea speelt thans geen rol meer in het dagelijksch leven van een Toradja. De heugenis aan Hem is verbleekt en verdoft en blinkt alleen op, wanneer Zijn naam bij de groote offers wordt aangeroepen. Wanneer nu de Evangelieprediking den Toradja spreekt van den Eenig waarachtigen God, dan wil zij in hem wekken het slapend besef van Dien Eene, die staat aan den oorsprong der tijden, uit Wien alle dingen zijn.

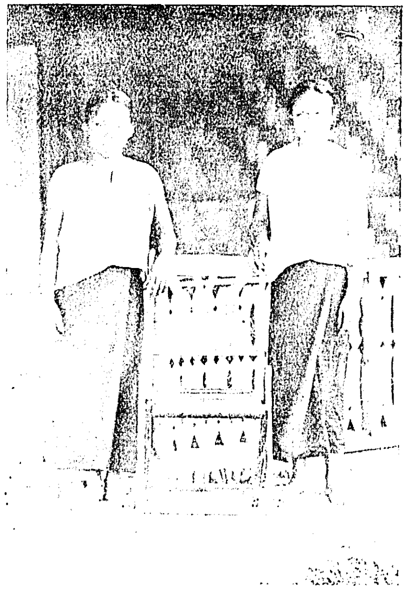
In zijn bovenvermelde aanroeping gaat de priester voort te vermelden dat de Hemelheere de orde van het huwelijk in den hemel heeft ingesteld, dat Hij daarna een blaasbalg voor zich stelde en daarin acht wezens formeerde, n.m.l.: den mensch, de rijst, de katoenplant, het ijzer, het pijlengif, de kip, de buffel en het varken. Hierin ligt dus een stukje scheppingsgeschiedenis besloten, voorgesteld naar Toradja'schen, dus naar heidenschen trant. Hier leeft echter nog, hoe verwrongen en verdrongen ook door de heidensche voorstellingswijze het besef van het geschapen zijn van het thans bestaande.

Gij kunt dus een Toradja verhalen van de Schepping en hij zal u verstaan. Gij kunt een beroep doende op zijn eigen scheppingsvoorstellingen hem verhalen, hoe God hemel en aarde en al wat daarin is geschapen heeft en hij zal gretig naar u luisteren.

Het lied, waarin de priester de gebeurtenissen van de oude tijden verhaalt spreekt

ook van den vader van de leugen, den listigen verleider *Pong Maratintin* geheeten. Deze ging als bode naar den hemel op verlangen van *Londong di Roera* om den Hemelheere te vragen, of het huwelijk van twee elkaar zeer nabestaanden geoorloofd zou zijn. De Hemelheere antwoordde in ontkennenden zin. Maar de satanische Pong Maratintin deelde Londong di Roera mede, dat de Hemelheere zijn toestemming had verleend. Dat huwelijk werd dus gesloten. Toen echter het huwelijksfeest in vollen gang was, deed de Hemelheere in zijn gramschap de feestplaats in den grond verzinken. Pong Maratintin werd naar den rand van den hemel verbannen. Toen werd een zoenoffer aangericht en daarmede de schuld van de overtreding gedelgd.

Ook in deze voorstellingen, hoe verbleekt ze ook mogen zijn voor den huidigen Toradja leeft iets van het besef van den Booze, den Vader van de leugen, er leeft iets van een gericht, dat komt over zonde en ongerechtigheid en van een zoenoffer, dat de schuld kan delgen.

Twee Toradja-meisjes.

De Toradja's spreken menigmaal van de *toetoengan bia'*: het „aansteken van de fakkel". Daarmede wordt bedoeld het verrichten van een zoenoffer om de nog van vroeger op hen rustende schuld uit te delgen. Nog steeds is men zoekende naar de ware toentoengan bia', want sinds bij Roera in het Zuiden de aarde zich geopend heeft om het schuldig voorgeslacht te verzwelgen, dat zich aan de zonde van bloedschande had schuldig gemaakt, is de gouden eeuw vervlogen, is er een vloek op het volk der Toradja's blijven liggen. Daarom groeit de rijst niet, zooals ze kon groeien, daarom gedijen mensch en dier niet, zooals ze kunnen gedijen. En nu ziet men uit naar het ware zoenoffer, dat de menschheid van dien vloek zou kunnen verlossen. Dat is de reden, waarom zoo welig tiert het blind vertrouwen op zieners, die beweren dat hun van wege den Hemelheere of de goden het ware offerritueel is kenbaar gemaakt, waardoor men van de van vroeger drukkende schuld verlost kan worden en de gouden eeuw weer zal dagen. Aan dit volk mag dan nu gepredikt worden: die *toetoengan bia'*, waarop gij wachtende zijt is verschenen, in Jezus Christus is het licht ontstoken, dat onze duisternis verlicht, in Zijn dood is het groote zoenoffer aangericht, waarmede onze schuld volkomen gedelgd is.

Willen wij de Toradja's de H. S. in voor hen verstaanbare en aantrekkelijke taal doen spreken, dan moeten wij ons verdiepen in hun spreekwijzen, hun volksverhalen, hun gedichten om ook in die vormen de waarheid van de H. S. hun op het hart te binden.

De Toradjataal beschikt over een schat van spreuken en puntdichten, waaronder er verscheidene zijn, die bij de Evangelieprediking dienst kunnen doen. Gij wilt den Toradja spreken over: Wie zich zelven verhoogen zal, zal vernederd worden en wie zich zelven zal vernederen zal verhoogd worden en gij citeert het puntdicht vol levenswijsheid:

Tarangga mendadi sokko
Sokko mendadi tarangga.

„Een buffel met rechtopstaande horens (een zeer gezochte soort) wordt als een buffel met krom neergebogen horens (een weinig in trek zijnde soort) en een buffel met neergebogen horens wordt er een met opstaande"; gij citeert deze regels en een Toradja begrijpt u en gij kunt hem dan verder over: „God wederstaat de hoovaardigen, maar den nederigen geeft Hij genade" spreken.

Spreekt gij tot den Toradja over de eeuwige waarde van onze onsterfelijke ziel dan doet ge goed hem daarbij aan zijn eigen spreuk: *poe' poe' batoe, tae' na poe' poe' bombo* te herinneren: mogen al steenen vergruizen, de ziel vergruist nimmer, gaat nimmer te niet. Wilt gij hem de vergankelijkheid van ons leven op deze aarde schilderen, dan zal hij u dat ook gereede toestemmen, wanneer gij hem in zijn eigen poëzie spreekt van:

To naindanriki' lino
To natimbajo-bajo
Lino tongan te tanai
Tana te tatorroi
Lino mandasa
Tana tigiang-giang.

Wij zijn als door deze aarde slechts geleend
Als schimmen dwalen wij in deze wereld rond
Wij verblijven in deze wereld
Wij bewonen deze aarde
Een rampzalige wereld
Een aarde, die steeds verandert en bewogen wordt.

Wanneer ge den Toradja de woorden van den apostel Paulus uit den tweeden brief aan de Corinthiers hoofdstuk 12 : 20 wilt voorhouden: dat er niet eenigzins zijn twisten, nijdigheden, toorn, gekijf, dan kunt ge ook daarbij een gedichtje der Toradja's te pas brengen, luidend:

Kadakera toe inaa
Ke ma' ranga'-ranga'i
Tae' na soesi
Ke maoejoen kajoei

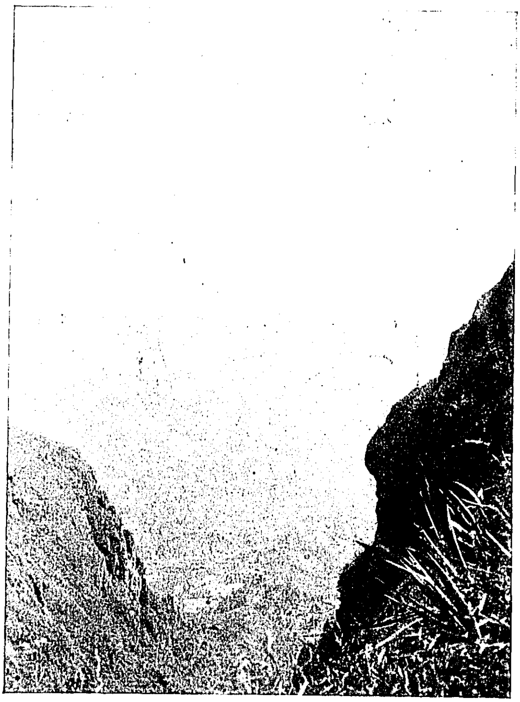
„Het is verkeerd, wanneer de harten uiteengaan als wild uiteengroeiende droge bamboetakken en niet zijn als hout in één bundel verbonden."

Wil de H. S. tot een werkelijk bezit worden voor de Sa'dan-Toradja's dan moet hun taal gechristianiseerd worden, dan moeten allerlei woorden en begrippen tot vaten worden gemaakt waarin de Christelijke heilswaarheden gegoten kunnen worden. Dit is een proces, dat zich langzaam aan voltrekt in de Christelijke gemeente bij het zich dieper inleven in het Christelijk geloof. Reeds nu begint onder de meer ontwikkelde Toradja-Christenen eenigermate de drang te ontstaan om hetgeen men van het Christelijk geloof gegrepen heeft in eigen taal, eigen uitdrukkingen, eigen beelden weer te geven. Bij de Evangeliepredikers van vreemden landaard, als de Zendingsarbeiders, de Minahassische en Amboneesche onderwijzers is zulks noodzakelijk geboden en gaat het niet zonder veel inspanning, bij de Christenen uit de Toradja's komt het spontaan op naar de mate van de levenskracht van hun geloof en de gave van uiting daaraan te kunnen geven.

Laat ik er een paar voorbeelden van mogen noemen:

Wij zijn, zegt de Toradja-Christen, wanneer hij spreekt over de gelijkenis van de talenten als een *pangindan* in de wereld, d.w.z. als een voorwerp, een sieraad of een gereedschap, dat uitgeleend is. Wij zullen dan ook weer tot onzen Heere terugkeeren, evenals een sieraad weer naar zijn eigenaar wordt teruggebracht, nadat het gebruikt is. *Apa tae'na dipasoele rangke bang toe pangindan:* een stuk pangindan mag niet droog teruggebracht worden, d.w.z. er moet een klein geschenk, als een koker palmwijn, een vischje of een paar eieren aan toegevoegd worden. Zou God daarom onze ziel leeg terug willen ontvangen, ons leven, dat Hij ons geleend heeft terug willen ontvangen zonder dat dat gevuld is met arbeid en inspanning, die ter Zijner eer gedaan is, zonder dat gewoekerd is met de gaven, die Hij ons geschonken heeft?

Of een andermaal heet het, dat de kortheid van ons leven op deze aarde te vergelijken is met het vertoeven in een schuilplaats tegen den regen. De Toradja's hebben in de wanden der heuvels, tegen welke hun rijstvelden aanliggen vakken uitgegraven, waarin zij gaan schuilen wanneer zij bij het werk op het rijstveld door den regen worden overvallen. Wanneer zoo'n regenbui voorbij is, gaan zij weer aan het werk op den akker. Ons leven op deze aarde nu is in vergelijking met de eeuwigheid even kort, als de tijd, dien wij in zoo'n schuilplaats vertoeven. De ware plaats van arbeid voor den landbouwer ligt op het rijstveld, zoo ligt onze eigenlijke bestemming in de wereld hierboven.

Een berggezicht.

In de gebeden en offerliederen der Toradja's schittert de taal der Toradja's in al haar pracht. In bloemrijke, verheven taal worden daar de Heere in den hemel en de goden geprezen.

In een bede om regen heet het:

Wij zitten hier neder op dezen hoogen heuvel
Om zegen van den hemel af te smeeken.
O Poeang Matoea! Wees Gij genadig
Open Gij de kralenpoort van den regen in den hemel
Laat Uw gouden trap neder,
Opdat de regen nederdale,
Onze kostelijke melk.
Dat de driearige rijst ze drinke,

Tarangga mendadi sokko
Sokko mendadi tarangga.

„Een buffel met rechtopstaande horens (een zeer gezochte soort) wordt als een buffel met krom neergebogen horens (een weinig in trek zijnde soort) en een buffel met neergebogen horens wordt er een met opstaande"; gij citeert deze regels en een Toradja begrijpt u en gij kunt hem dan verder over: „God wederstaat de hoovaardigen, maar den nederigen geeft Hij genade" spreken.

Spreekt gij tot den Toradja over de eeuwige waarde van onze onsterfelijke ziel dan doet ge goed hem daarbij aan zijn eigen spreuk: *poe' poe' batoe, tae' na poe' poe' bombo* te herinneren: mogen al steenen vergruizen, de ziel vergruist nimmer, gaat nimmer te niet. Wilt gij hem de vergankelijkheid van ons leven op deze aarde schilderen, dan zal hij u dat ook gereede toestemmen, wanneer gij hem in zijn eigen poëzie spreekt van:

To naindanriki' lino
To natimbajo-bajo
Lino tongan te tanai
Tana te tatorroi
Lino mandasa
Tana tigiang-giang.

Wij zijn als door deze aarde slechts geleend
Als schimmen dwalen wij in deze wereld rond
Wij verblijven in deze wereld
Wij bewonen deze aarde
Een rampzalige wereld
Een aarde, die steeds verandert en bewogen wordt.

Wanneer ge den Toradja de woorden van den apostel Paulus uit den tweeden brief aan de Corinthiers hoofdstuk 12 : 20 wilt voorhouden: dat er niet eenigzins zijn twisten, nijdigheden, toorn, gekijf, dan kunt ge ook daarbij een gedichtje der Toradja's te pas brengen, luidend:

Kadakera toe inaa
Ke ma' ranga'-ranga'i
Tae' na soesi
Ke maoejoen kajoei

„Het is verkeerd, wanneer de harten uiteengaan als wild uiteengroeiende droge bamboetakken en niet zijn als hout in één bundel verbonden."

Wil de H. S. tot een werkelijk bezit worden voor de Sa'dan-Toradja's dan moet hun taal gechristianiseerd worden, dan moeten allerlei woorden en begrippen tot vaten worden gemaakt waarin de Christelijke heilswaarheden gegoten kunnen worden. Dit is een proces, dat zich langzaam aan voltrekt in de Christelijke gemeente bij het zich dieper inleven in het Christelijk geloof. Reeds nu begint onder de meer ontwikkelde Toradja-Christenen eenigermate de drang te ontstaan om hetgeen men van het Christelijk geloof gegrepen heeft in eigen taal, eigen uitdrukkingen, eigen beelden weer te geven. Bij de Evangeliepredikers van vreemden landaard, als de Zendingsarbeiders, de Minahassische en Amboneesche onderwijzers is zulks noodzakelijk geboden en gaat het niet zonder veel inspanning, bij de Christenen uit de Toradja's komt het spontaan op naar de mate van de levenskracht van hun geloof en de gave van uiting daaraan te kunnen geven.

Laat ik er een paar voorbeelden van mogen noemen:

Wij zijn, zegt de Toradja-Christen, wanneer hij spreekt over de gelijkenis van de talenten als een *pangindan* in de wereld, d.w.z. als een voorwerp, een sieraad of een gereedschap, dat uitgeleend is. Wij zullen dan ook weer tot onzen Heere terugkeeren, evenals een sieraad weer naar zijn eigenaar wordt teruggebracht, nadat het gebruikt is. *Apa tae'na dipasoele rangke bang toe pangindan:* een stuk pangindan mag niet droog teruggebracht worden, d.w.z. er moet een klein geschenk, als een koker palmwijn, een vischje of een paar eieren aan toegevoegd worden. Zou God daarom onze ziel leeg terug willen ontvangen, ons leven, dat Hij ons geleend heeft terug willen ontvangen zonder dat dat gevuld is met arbeid en inspanning, die ter Zijner eer gedaan is, zonder dat gewoekerd is met de gaven, die Hij ons geschonken heeft?

Of een andermaal heet het, dat de kortheid van ons leven op deze aarde te vergelijken is met het vertoeven in een schuilplaats tegen den regen. De Toradja's hebben in de wanden der heuvels, tegen welke hun rijstvelden aanliggen vakken uitgegraven, waarin zij gaan schuilen wanneer zij bij het werk op het rijstveld door den regen worden overvallen. Wanneer zoo'n regenbui voorbij is, gaan zij weer aan het werk op den akker. Ons leven op deze aarde nu is in vergelijking met de eeuwigheid even kort, als de tijd, dien wij in zoo'n schuilplaats vertoeven. De ware plaats van arbeid voor den landbouwer ligt op het rijstveld, zoo ligt onze eigenlijke bestemming in de wereld hierboven.

Een berggezicht.

In de gebeden en offerliederen der Toradja's schittert de taal der Toradja's in al haar pracht. In bloemrijke, verheven taal worden daar de Heere in den hemel en de goden geprezen.

In een bede om regen heet het:

Wij zitten hier neder op dezen hoogen heuvel
Om zegen van den hemel af te smeeken.
O Poeang Matoea! Wees Gij genadig
Open Gij de kralenpoort van den regen in den hemel
Laat Uw gouden trap neder,
Opdat de regen nederdale,
Onze kostelijke melk.
Dat de driearige rijst ze drinke,

Opdat het gouden bed gespreid worde,
Waarin de rijst neergelegd wordt.
Dat het vette der aarde oprijze,
Dat de driehalmige rijst
Uitschiete op haar kralengetooide mat.
Dat de oogsters in scharen komen
Dat de garven zich rijen op den rand van het rijstveld,
En straks te slapen worden gelegd in de rijstschuur.
Opdat wij allen welvaren.
Mogen wij besprenkeld worden met het teeken Uwer gunst,
Moge Uw zegenend aanschijn zich over ons uitspreiden.

Die schoonheid van taal dient zoo ongerept mogelijk bewaard te blijven en wanneer de geest van den Toradja zich gewend heeft tot den Eenig waarachtigen God zal het Zijn naam verheerlijken met al de pracht van taal, die ook aan dit volk als een kostelijke gave geschonken is. Die rijkdom van taal moet gechristianiseerd worden. De taal die nu in zoo menigen zang den lof der goden zingt moet omgesmeed worden tot een lied van aanbidding van God en tot verheerlijking van dien Eenen Naam, door welken wij moeten zalig worden.

Een voorbeeld daarvan is ons reeds geschonken in een lofzang op Christus in den gebruikelijken Toradjaschen dichtmaat gedicht, als volgt luidend:

La oempoedi Poeang Jesoe
Kaboro'na Poeang Matoea
Anak tongan-tongananna
Lino inde malillinpa
Pitioekpa sangmairisan
Tonna tang tamapa Poeang
Oembangoenan kajoe pangka
Oerrenge' sarro boedanna
Natoemang boentoe salata
Iamo merande pala'
Metontongi allo bongi
Ke denni aloek dikamalingi.

Geprezen zij de Heere Jezus
Gods geliefde, waarachtige Zoon.
Deze wereld was nog verzonken in het duister
Al het schepsel was nog in donkerheid
Toen de Heere nog niet was gekomen.
Hem is het kruis opgericht
Hij heeft de overmaat van jammer getorst
Hij leeft gebogen onder den berg van onze schuld.
Hij houdt de handen over ons uitgebreid
En is steeds met ons dag en nacht,
Wanneer zonde door ons bedreven wordt.

Zoo klinkt ook daar het loflied op tot eer en verheerlijking van Hem, die is en die was en die komen zal, wien toekomt de lof en de aanbidding van alle geslachten en talen en volken.

VIJFDE HOOFDSTUK.

DE ZENDELING-LEERAAR ANTONIE ARIS VAN DE LOOSDRECHT.

(21 Maart 1885—26 Juli 1917).

A. *De Pionier en zijn werk.*

DEN 5en September 1913 vertrok de zendeling-leeraar, A. A. van de Loosdrecht, met zijne echtgenoote naar Indië en kwam 4 October te Batavia aan. Hier sloten zij zich bij Dr. N. Adriani aan, den taalgeleerde uit het Posso-gebied.

Het Bestuur van den G. Z. B. had besloten gebruik te maken van de gulle gastvrijheid van Dr. N. Adriani voor den eersten zendeling, die door den Bond naar zijn arbeidsveld uitgezonden werd, opdat Van de Loosdrecht door zijn kennismaking met het zendingswerk in het Posso-gebied te beter voorbereid zou zijn voor de zware taak, welke den pionier te Rante-Pao wachtte.

De zendeling-leeraar, A. A. van de Loosdrecht.

Toen hij echter te Palopo kwam, trok hij toch eerst naar zijn toekomstig arbeidsveld, al kon hij het slechts in het voorbijgaan bezoeken. Hij bleef slechts een paar dagen te Rante-Pao en het pleit wel voor zijn voortvarendheid, dat hij dat korte verblijf nog wist te benutten om er een school te openen, waar hij een goeroe plaatste, dien hij te Makassar had leeren kennen. Het eigenlijke doel van dezen tocht was om een paar Toradja-jongens naar Posso mee te nemen, opdat hij van hen de Toradja-taal zou kunnen leeren. Hierin mocht hij slagen. Met drie volwassen jongens, Kadang, Bokko en Tarvoe, keerde hij terug.

Met groote dankbaarheid zag hij later terug op den tijd, bij de familie Adriani doorgebracht.

In Mei 1914 vestigde hij zich voor goed te Rante-Pao. Zijn verblijf bij en zijn omgang met Dr. Adriani in de voorafgaande maanden kwamen hem uitnemend te stade om hem te helpen bij het vormen van een juist oordeel over het volk, waaronder hij begon te arbeiden, en over de toestanden, waarmee het leven hem daar in aanraking bracht. Die arbeid bestond natuurlijk vooreerst in de bestudeering van taal en volksgewoonten, doch al heel spoedig volgde de oprichting van meerdere scholen.

Opdat het gouden bed gespreid worde,
Waarin de rijst neergelegd wordt.
Dat het vette der aarde oprijze,
Dat de driehalmige rijst
Uitschiete op haar kralengetooide mat.
Dat de oogsters in scharen komen
Dat de garven zich rijen op den rand van het rijstveld,
En straks te slapen worden gelegd in de rijstschuur.
Opdat wij allen welvaren.
Mogen wij besprenkeld worden met het teeken Uwer gunst,
Moge Uw zegenend aanschijn zich over ons uitspreiden.

Die schoonheid van taal dient zoo ongerept mogelijk bewaard te blijven en wanneer de geest van den Toradja zich gewend heeft tot den Eenig waarachtigen God zal het Zijn naam verheerlijken met al de pracht van taal, die ook aan dit volk als een kostelijke gave geschonken is. Die rijkdom van taal moet gechristianiseerd worden. De taal die nu in zoo menigen zang den lof der goden zingt moet omgesmeed worden tot een lied van aanbidding van God en tot verheerlijking van dien Eenen Naam, door welken wij moeten zalig worden.

Een voorbeeld daarvan is ons reeds geschonken in een lofzang op Christus in den gebruikelijken Toradjaschen dichtmaat gedicht, als volgt luidend:

La oempoedi Poeang Jesoe
Kaboro'na Poeang Matoea
Anak tongan-tongananna
Lino inde malillinpa
Pitioekpa sangmairisan
Tonna tang tamapa Poeang
Oembangoenan kajoe pangka
Oerrenge' sarro boedanna
Natoemang boentoe salata
Iamo merande pala'
Metontongi allo bongi
Ke denni aloek dikamalingi.

Geprezen zij de Heere Jezus
Gods geliefde, waarachtige Zoon.
Deze wereld was nog verzonken in het duister
Al het schepsel was nog in donkerheid
Toen de Heere nog niet was gekomen.
Hem is het kruis opgericht
Hij heeft de overmaat van jammer getorst
Hij leeft gebogen onder den berg van onze schuld.
Hij houdt de handen over ons uitgebreid
En is steeds met ons dag en nacht,
Wanneer zonde door ons bedreven wordt.

Zoo klinkt ook daar het loflied op tot eer en verheerlijking van Hem, die is en die was en die komen zal, wien toekomt de lof en de aanbidding van alle geslachten en talen en volken.

VIJFDE HOOFDSTUK.

DE ZENDELING-LEERAAR ANTONIE ARIS VAN DE LOOSDRECHT.

(21 Maart 1885—26 Juli 1917).

A. *De Pionier en zijn werk.*

DEN 5[en] September 1913 vertrok de zendeling-leeraar, A. A. van de Loosdrecht, met zijne echtgenoote naar Indië en kwam 4 October te Batavia aan. Hier sloten zij zich bij Dr. N. Adriani aan, den taalgeleerde uit het Posso-gebied.

Het Bestuur van den G. Z. B. had besloten gebruik te maken van de gulle gastvrijheid van Dr. N. Adriani voor den eersten zendeling, die door den Bond naar zijn arbeidsveld uitgezonden werd, opdat Van de Loosdrecht door zijn kennismaking met het zendingswerk in het Posso-gebied te beter voorbereid zou zijn voor de zware taak, welke den pionier te Rante-Pao wachtte.

De zendeling-leeraar. A. A. van de Loosdrecht.

Toen hij echter te Palopo kwam, trok hij toch eerst naar zijn toekomstig arbeidsveld, al kon hij het slechts in het voorbijgaan bezoeken. Hij bleef slechts een paar dagen te Rante-Pao en het pleit wel voor zijn voortvarendheid, dat hij dat korte verblijf nog wist te benutten om er een school te openen, waar hij een goeroe plaatste, dien hij te Makassar had leeren kennen. Het eigenlijke doel van dezen tocht was om een paar Toradja-jongens naar Posso mee te nemen, opdat hij van hen de Toradja-taal zou kunnen leeren. Hierin mocht hij slagen. Met drie volwassen jongens, Kadang, Bokko en Tarvoe, keerde hij terug.

Met groote dankbaarheid zag hij later terug op den tijd, bij de familie Adriani doorgebracht.

In Mei 1914 vestigde hij zich voor goed te Rante-Pao. Zijn verblijf bij en zijn omgang met Dr. Adriani in de voorafgaande maanden kwamen hem uitnemend te stade om hem te helpen bij het vormen van een juist oordeel over het volk, waaronder hij begon te arbeiden, en over de toestanden, waarmee het leven hem daar in aanraking bracht. Die arbeid bestond natuurlijk vooreerst in de bestudeering van taal en volksgewoonten, doch al heel spoedig volgde de oprichting van meerdere scholen.

Zelden is een zendeling voor een zich zoo snel ontwikkelend werk geplaatst, als met Van de Loosdrecht geschiedde. En het moet erkend, dat deze broeder het zich niet gemakkelijk gemaakt heeft. Bijna immer was hij op dienstreis. Slechts iemand met zulk een sterk gestel als hij heeft dat kunnen volhouden. Zelfs maakte hij al spoedig een reis naar het verst gelegen Rongkong, dat nog altijd op bearbeiding wacht. In korten tijd verrezen er een elftal scholen als paddestoelen uit den grond.

Echt type van een Toradja gelijk er duizenden rondloopen.

Later is opgemerkt, dat hij zich aanvankelijk tot één of twee schooltjes had moeten bepalen om het zendingswerk rustig te kunnen voorbereiden en om zich grondig in te werken in de taal en de zeden der bevolking; dan zou het gevaar voor overrompeling ook niet zoo groot zijn geweest, waardoor het werk nu werd verrast en geschaad.

Het is wel eenvoudig om te zeggen, dat de scholenstichting in langzamer tempo had moeten geschieden. Alles heeft zijn bestemden tijd. De handelsman kiest het geschikte tijdstip om zijn waar aan de markt te brengen. De zeeman mag rustig voor anker blijven liggen; wanneer het getij verloopt, dan geeft het een reppen van alle hens aan het dek. En zoo nu is er ook een tijd om de gelegenheden, welke misschien nimmer keeren, waar te nemen. Die gelegenheden zijn er, als er beweging komt in het starre en als deuren geopend worden, waar alles tevoren rondom een toegesloten muur was. De machtige schudding der geesten laat de geroepenen des Heeren niet in vadsige rust nederzitten, doch doet ze met kloeken zin getuigen van de genade Gods in Christus Jezus en de geboden gelegenheden benutten, waarin ze een teeken des hemels zien. En die gelegenheden kwamen er voor Van de Loosdrecht vele.

Van verschillende zijden drongen de hoofden der Toradja's er op aan om scholen te openen. Bij zijn eerste bezoek van maar enkele dagen had Van de Loosdrecht op een

vergadering van districtshoofden het doel van zijn komst uiteengezet. Reeds toen verklaarde Pong Maramba', dat merkwaardige Hoofd, dat hij in zijn district minstens wel zes scholen wilde. Waar zulk een machtig Hoofd voorging, volgden de mindere van zelf. Van de Loosdrecht beloofde na zijn terugkeer uit Posso aan deze wenschen te voldoen. Nauwelijks echter had hij de voeten gelicht, of de eenige opgerichte school moest bij gebrek aan medewerking van den toenmaligen controleur van Rante-Pao weer gesloten worden.

Bij den terugkeer van onzen zendeling uit Posso drongen ze weer aan op de vervulling van hun wenschen. Die wenschen bleken ernstig gemeend. Aan den eisch, dat de bevolking zelf zou zorg dragen voor den bouw van school en onderwijzerswoning, werd gewillig voldaan. De gebouwen stonden er binnen korten tijd. De een wilde voor den ander niet onder doen. Wel waren het in den regel maar primitieve gebouwen, doch ze waren geschikt voor het geven van onderwijs. Kinderen werden er in menigte gebracht. Dit gedeelte van Midden-Celebes is minstens viermaal dichter bevolkt dan het overige gebied. De dichtheid der bevolking hier was voor elk een verrassing.

Vanwaar die machtige omkeer, zoo geheel in strijd met wat over het Toradja-volk verteld is?

Vóór 1906 stonden deze gebieden in naam onder Nederlandsch gezag, maar dit was meer schijn dan werkelijkheid. Feitelijk had de Compagnie er niets te zeggen. Kwam al eens een bestuursambtenaar op zijn dienstreis de kustplaatsen bezoeken, dan stoorde men zich zeer weinig aan zijn bevelen, welke men meestal niet eens begreep, laat staan uitvoerde.

Er waren tal van kleine vorstendommetjes, een waar mozaïek van stammen en staatjes. Het was er de reinste willekeur, waarmee de vorsten oppermachtig heerschten. In Batavia begon in dezen tijd een andere wind te waaien. De oude bestuurspolitiek, die bang was haar handen in koud water te branden en „onthouding" als de hoogste wijsheid beschouwde, veranderde van koers en werd zich haar verantwoordelijkheid van bestuurder van den Oost-indischen Archipel bewust. Hierbij kwamen nog andere overwegingen, welke misschien wel den doorslag voor de meer intense bemoeiing met dit gebied gegeven hebben.

Volgens de wet was de slavernij in onze Koloniën afgeschaft. Steeds werd dit in elk contract met iederen vorst opgenomen. Toch bleef de slavernij bestaan. De Hollandsche Regeering wist het; maar ze deed alsof ze het niet zag. Dat oogluikend toelaten der Regeering had wel een eenigszins geldig motief. Immers zelden werden die slaven verkocht. Ze werden meer als onderhoorigen van den vorst beschouwd en bleven steeds op zijn gebied.

Maar op ons zendingsveld waren de toestanden geheel anders. We vertelden reeds, dat de Boegineezen het Toradjaland als hun bijzonder jachtterrein beschouwden om slaven te vangen. Dit was aan de Regeering niet onbekend gebleven.

Eerst in 1905 bracht zij hulp aan het geplaagde en verdrukte Toradja-volk. De militaire expeditie had een snel en voorspoedig verloop. Overal werd veiligheid en orde geschapen. Het verzet tegen de Regeering ging feitelijk alleen uit van de vorsten, die zich ook nog wel voordeelen wisten te bezorgen uit den slavenhandel. Het volk, zoo lang onderdrukt, had weinig lust om voor deze onderdrukkers te strijden. De Toradja's hebben onze troepen met blijdschap ontvangen, hoewel opgezet door de Boegineezen, die den staat van zaken ongewijzigd wenschten.

De Compagnie heeft het Toradja-volk van de Boegineezen verlost. Die verlossing stemde de bevolking nog al gunstig tegenover den vreemdeling en deed ze eerder vrede nemen met den nieuwen staat van zaken dan mogelijk was geacht, ook al werden allerlei

Zelden is een zendeling voor een zich zoo snel ontwikkelend werk geplaatst, als met Van de Loosdrecht geschiedde. En het moet erkend, dat deze broeder het zich niet gemakkelijk gemaakt heeft. Bijna immer was hij op dienstreis. Slechts iemand met zulk een sterk gestel als hij heeft dat kunnen volhouden. Zelfs maakte hij al spoedig een reis naar het verst gelegen Rongkong, dat nog altijd op bearbeiding wacht. In korten tijd verrezen er een elftal scholen als paddestoelen uit den grond.

Later is opgemerkt, dat hij zich aanvankelijk tot één of twee schooltjes had moeten bepalen om het zendingswerk rustig te kunnen voorbereiden en om zich grondig in te werken in de taal en de zeden der bevolking; dan zou het gevaar voor overrompeling ook niet zoo groot zijn geweest, waardoor het werk nu werd verrast en geschaad.

Het is wel eenvoudig om te zeggen, dat de scholenstichting in langzamer tempo had moeten geschieden.

Echt type van een Toradja gelijk er duizenden rondloopen.

Alles heeft zijn bestemden tijd. De handelsman kiest het geschikte tijdstip om zijn waar aan de markt te brengen. De zeeman mag rustig voor anker blijven liggen; wanneer het getij verloopt, dan geeft het een reppen van alle hens aan het dek. En zoo nu is er ook een tijd om de gelegenheden, welke misschien nimmer keeren, waar te nemen. Die gelegenheden zijn er, als er beweging komt in het starre en als deuren geopend worden, waar alles tevoren rondom een toegesloten muur was. De machtige schudding der geesten laat de geroepenen des Heeren niet in vadsige rust nederzitten, doch doet ze met kloeken zin getuigen van de genade Gods in Christus Jezus en de geboden gelegenheden benutten, waarin ze een teeken des hemels zien. En die gelegenheden kwamen er voor Van de Loosdrecht vele.

Van verschillende zijden drongen de hoofden der Toradja's er op aan om scholen te openen. Bij zijn eerste bezoek van maar enkele dagen had Van de Loosdrecht op een

vergadering van districtshoofden het doel van zijn komst uiteengezet. Reeds toen verklaarde Pong Maramba', dat merkwaardige Hoofd, dat hij in zijn district minstens wel zes scholen wilde. Waar zulk een machtig Hoofd voorging, volgden de mindere van zelf. Van de Loosdrecht beloofde na zijn terugkeer uit Posso aan deze wenschen te voldoen. Nauwelijks echter had hij de voeten gelicht, of de eenige opgerichte school moest bij gebrek aan medewerking van den toenmaligen controleur van Rante-Pao weer gesloten worden.

Bij den terugkeer van onzen zendeling uit Posso drongen ze weer aan op de vervulling van hun wenschen. Die wenschen bleken ernstig gemeend. Aan den eisch, dat de bevolking zelf zou zorg dragen voor den bouw van school en onderwijzerswoning, werd gewillig voldaan. De gebouwen stonden er binnen korten tijd. De een wilde voor den ander niet onder doen. Wel waren het in den regel maar primitieve gebouwen, doch ze waren geschikt voor het geven van onderwijs. Kinderen werden er in menigte gebracht. Dit gedeelte van Midden-Celebes is minstens viermaal dichter bevolkt dan het overige gebied. De dichtheid der bevolking hier was voor elk een verrassing.

Vanwaar die machtige omkeer, zoo geheel in strijd met wat over het Toradja-volk verteld is?

Vóór 1906 stonden deze gebieden in naam onder Nederlandsch gezag, maar dit was meer schijn dan werkelijkheid. Feitelijk had de Compagnie er niets te zeggen. Kwam al eens een bestuursambtenaar op zijn dienstreis de kustplaatsen bezoeken, dan stoorde men zich zeer weinig aan zijn bevelen, welke men meestal niet eens begreep, laat staan uitvoerde.

Er waren tal van kleine vorstendommetjes, een waar mozaïek van stammen en staatjes. Het was er de reinste willekeur, waarmee de vorsten oppermachtig heerschten. In Batavia begon in dezen tijd een andere wind te waaien. De oude bestuurspolitiek, die bang was haar handen in koud water te branden en „onthouding" als de hoogste wijsheid beschouwde, veranderde van koers en werd zich haar verantwoordelijkheid van bestuurder van den Oost-indischen Archipel bewust. Hierbij kwamen nog andere overwegingen, welke misschien wel den doorslag voor de meer intense bemoeiing met dit gebied gegeven hebben.

Volgens de wet was de slavernij in onze Koloniën afgeschaft. Steeds werd dit in elk contract met iederen vorst opgenomen. Toch bleef de slavernij bestaan. De Hollandsche Regeering wist het; maar ze deed alsof ze het niet zag. Dat oogluikend toelaten der Regeering had wel een eenigszins geldig motief. Immers zelden werden die slaven verkocht. Ze werden meer als onderhoorigen van den vorst beschouwd en bleven steeds op zijn gebied.

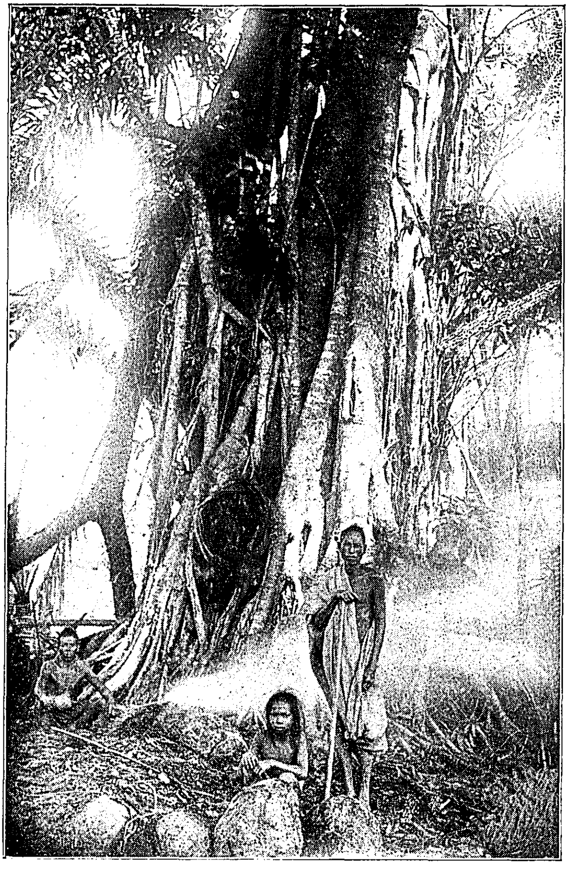
Maar op ons zendingsveld waren de toestanden geheel anders. We vertelden reeds, dat de Boegineezen het Toradjaland als hun bijzonder jachtterrein beschouwden om slaven te vangen. Dit was aan de Regeering niet onbekend gebleven.

Eerst in 1905 bracht zij hulp aan het geplaagde en verdrukte Toradja-volk. De militaire expeditie had een snel en voorspoedig verloop. Overal werd veiligheid en orde geschapen. Het verzet tegen de Regeering ging feitelijk alleen uit van de vorsten, die zich ook nog wel voordeelen wisten te bezorgen uit den slavenhandel. Het volk, zoo lang onderdrukt, had weinig lust om voor deze onderdrukkers te strijden. De Toradja's hebben onze troepen met blijdschap ontvangen, hoewel opgezet door de Boegineezen, die den staat van zaken ongewijzigd wenschten.

De Compagnie heeft het Toradja-volk van de Boegineezen verlost. Die verlossing stemde de bevolking nog al gunstig tegenover den vreemdeling en deed ze eerder vrede nemen met den nieuwen staat van zaken dan mogelijk was geacht, ook al werden allerlei

echt Heidensche praktijken afgeschaft, die hun lier waren, en waarvan ze onder andere omstandigheden niet zoo gemakkelijk afstand zouden gedaan hebben. Het waren hun bevrijders, die het koppensnellen, de heksenprocessen, de godsoordeelen en het dragen van wapenen verboden. Daarom legden ze zich er bij neer. Bovendien, de Compagnie was zoo machtig. Die had het maar voor het zeggen. En die Compagnie wilde ook de scholen. Hierdoor kreeg het animisme van het Toradja-volk een plotselingen en geduchten stoot. In den roes der eerste jaren, als we het een roes mogen noemen, kwam hier nog bij de zucht om de overwinnaars ter wille te zijn.

Uit dezen politieken omkeer in allerlei verhoudingen kwam de vraag naar scholen van verschillende kanten opzetten. Veel was den Toradja's ontvallen en bij al wat ze hadden ontvangen, wist Van de Loosdrecht, dat hun het éêne noodige ontbrak, dat door prediking in Evangelisatie-arbeid en in onderwijs op school dit volk, ouders en kinderen, kon gegeven worden. Een eenige gelegenheid werd hem geschonken. Hij mocht ze niet verzuimen. In dat vragen naar scholen heeft hij gehoord het geruisch van een gang in de toppen der moerbezieboomen. En zegt de Heere niet zelf: Als ge dàt hoort, zoo rep U. (2 Sam. 5 : 24.) En onze broeder heeft zich gerept en gehaast. Hij heeft gearbeid, zoolang het dag was. Voor wie zoo arbeidt, maakt de Heere de arbeidsweek kort. Diens taak is gelijk die van Johannes den Dooper spoedig volbracht.

Een plaats, waar de geesten volgens de Toradja's zich bij voorkeur ophouden.

Een volk, dat door opvoeding en onderwijs geciviliseerd wordt, maakt een anderen indruk dan een barbaarsche stam, die op de onderste trede der levensladder is blijven staan. Maar het blijkt al spoedig, als de natuur of het booze hart onveranderd is gebleven, dat er in spannende tijden vanonder de omgehangen schapenvacht van uitwendige beschaving een wolf te voorschijn springt. Neen, er schuilen in de natuurvolken geen levenspotenties,

die zich slechts behoeven te ontwikkelen om een staat van zaken in het leven te roepen, waarin de beginselen van waarheid en gerechtigheid, van trouw en liefde den toon aangeven.

Dit is een waan.

Werkelijke vernieuwing is alleen mogelijk, als in een volk de zuurdeesem van het Koninkrijk Gods wordt verborgen. Daarin alleen werken de verlossende krachten des Heeren.

Menschen bekeeren, — dit verstond Van de Loosdrecht uitnemend, was niet zijn werk; dit heilig kroonrecht verblijft aan den Heere alleen. Hij had het woord Gods slechts te brengen en in de scholen ontving hij de gelegenheid dezen zuurdeesem in den schoot des volks te verbergen. In de kinderen werkte hij het best aan de toekomst van het Toradja-

De Toradja-schooljeugd, badende in de S'adan-rivier.

volk en door de kinderen kon hij ook de ouders het gemakkelijkst bereiken, zoodat het woord tot den vader van Johannes den Dooper gesproken vervuld werd, dat de harten der ouders bekeerd zouden worden tot de kinderen, in wier jonge zielen de nieuwe levensstroom zich het eerst een bedding graaft. (Luc. 1: 17).

Met moed en vertrouwen toog Van de Loosdrecht aan het werk, dat zich naar alle kanten uitbreidde.

Het was slechts een mosterdzaad, dat hij in den zwarten bodem verborg, maar de loten begonnen al dadelijk te kruipen naar Oost en naar West, naar Noord en Zuid.

We willen hem volgen op zijn verre en zware tochten bij zijn werkzaamheden voor de oprichting en instandhouding dezer scholen. Ons is in dit gedenkboek daarvoor een heel mak paardje gezadeld en een gemakkelijke zitplaats gegeven, nu wij hiervan rustig kunnen *lezen*. Voor Van de Loosdrecht is dat wat anders geweest! Langs onbegaanbare

echt Heidensche praktijken afgeschaft, die hun lief waren, en waarvan ze onder andere omstandigheden niet zoo gemakkelijk afstand zouden gedaan hebben. Het waren hun bevrijders, die het koppensnellen, de heksenprocessen, de godsoordeelen en het dragen van wapenen verboden. Daarom legden ze zich er bij neer. Bovendien, de Compagnie was zoo machtig. Die had het maar voor het zeggen. En die Compagnie wilde ook de scholen. Hierdoor kreeg het animisme van het Toradja-volk een plotselingen en geduchten stoot. In den roes der eerste jaren, als we het een roes mogen noemen, kwam hier nog bij de zucht om de overwinnaars ter wille te zijn.

Uit dezen politieken omkeer in allerlei verhoudingen kwam de vraag naar scholen van verschillende kanten opzetten. Veel was den Toradja's ontvallen en bij al wat ze hadden ontvangen, wist Van de Loosdrecht, dat hun het éene noodige ontbrak, dat door prediking in Evangelisatie-arbeid en in onderwijs op school dit volk, ouders en kinderen, kon gegeven worden. Een eenige gelegenheid werd hem geschonken. Hij mocht ze niet verzuimen. In dat vragen naar scholen heeft hij gehoord het geruisch van een gang in de toppen der moerbezieboomen. En zegt de Heere niet zelf: Als ge dàt hoort, zoo rep U. (2 Sam. 5 : 24.) En onze broeder heeft zich gerept en gehaast. Hij heeft gearbeid, zoolang het dag was. Voor wie zoo arbeidt, maakt de Heere de arbeidsweek kort. Diens taak is gelijk die van Johannes den Dooper spoedig volbracht.

Een plaats, waar de geesten volgens de Toradja's zich bij voorkeur ophouden.

Een volk, dat door opvoeding en onderwijs geciviliseerd wordt, maakt een anderen indruk dan een barbaarsche stam, die op de onderste trede der levensladder is blijven staan. Maar het blijkt al spoedig, als de natuur of het booze hart onveranderd is gebleven, dat er in spannende tijden vanonder de omgehangen schapenvacht van uitwendige beschaving een wolf te voorschijn springt. Neen, er schuilen in de natuurvolken geen levenspotenties,

die zich slechts behoeven te ontwikkelen om een staat van zaken in het leven te roepen, waarin de beginselen van waarheid en gerechtigheid, van trouw en liefde den toon aangeven.

Dit is een waan.

Werkelijke vernieuwing is alleen mogelijk, als in een volk de zuurdeesem van het Koninkrijk Gods wordt verborgen. Daarin alleen werken de verlossende krachten des Heeren.

Menschen bekeeren, — dit verstond Van de Loosdrecht uitnemend, was niet zijn werk; dit heilig kroonrecht verblijft aan den Heere alleen. Hij had het woord Gods slechts te brengen en in de scholen ontving hij de gelegenheid dezen zuurdeesem in den schoot des volks te verbergen. In de kinderen werkte hij het best aan de toekomst van het Toradja-

De Toradja-schooljeugd, badende in de Sadan-rivier.

volk en door de kinderen kon hij ook de ouders het gemakkelijkst bereiken, zoodat het woord tot den vader van Johannes den Dooper gesproken vervuld werd, dat de harten der ouders bekeerd zouden worden tot de kinderen, in wier jonge zielen de nieuwe levensstroom zich het eerst een bedding graaft. (Luc. 1: 17).

Met moed en vertrouwen toog Van de Loosdrecht aan het werk, dat zich naar alle kanten uitbreidde.

Het was slechts een mosterdzaad, dat hij in den zwarten bodem verborg, maar de loten begonnen al dadelijk te kruipen naar Oost en naar West, naar Noord en Zuid.

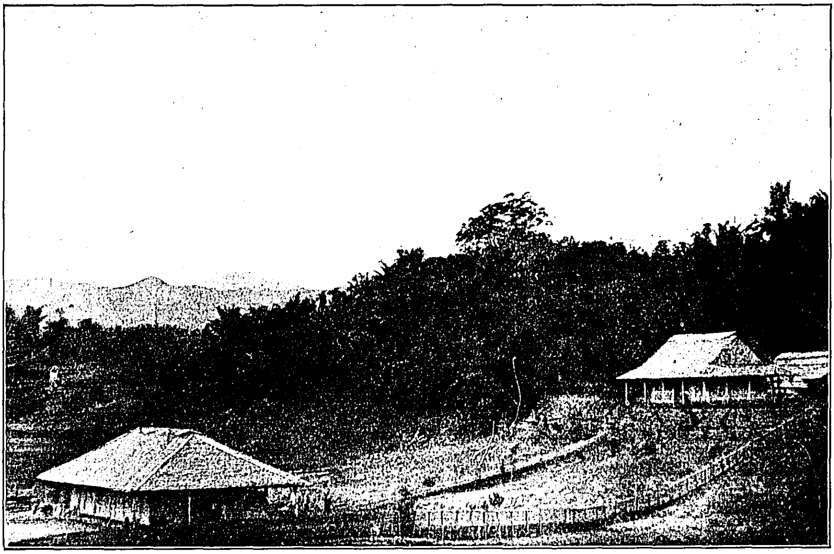
We willen hem volgen op zijn verre en zware tochten bij zijn werkzaamheden voor de oprichting en instandhouding dezer scholen. Ons is in dit gedenkboek daarvoor een heel mak paardje gezadeld en een gemakkelijke zitplaats gegeven, nu wij hiervan rustig kunnen *lezen*. Voor Van de Loosdrecht is dat wat anders geweest! Langs onbegaanbare

buffelpaden, over rivieren zonder bruggen en over bergen zonder tunnels moest hij menigmaal in den letterlijken zin een weg banen en dat over afstanden, die hem dagen achtereen in het zadel hielden.

De oudste school, door hem geopend, is die te Baloesoe. Ze werd al dadelijk bezocht door 78 kinderen. Als een vader verzorgde de oude Poeang, Né Malandoeng, die later in de droevige gebeurtenissen van 1917 een rol zou spelen, de school met haren goeroe.

De tweede was die te Nanggala met 80 kinderen. De veeten tusschen de verschillende hoofden waren hier minder gunstig voor eendrachtige samenwerking om deze school tot grooteren bloei te brengen.

Nog waren er nauwelijks drie maanden verloopen, of te Sa'dang werd een school

Zendingschool te Boentao.

gesticht, die al dadelijk door 77 kinderen werd bezocht. Deze drie scholen hebben zich steeds kunnen handhaven, ook in de moeielijke crisisjaren, die zoo spoedig zouden aanbreken. Het getal leerlingen is er zelfs niet onbelangrijk gestegen.

De school, welke nu volgde, was die te Tondok-Litak, een dorp in het onderdistrict Rioe, dat uit niet minder dan zeventien dorpen bestaat, van welke een tiental geregeld meewerken om de school te bevolken. Daarvoor liggen de andere zeven dorpen te ver. Bij de opening van deze school waren er 93 kinderen aanwezig, eigenlijk te veel om mee te beginnen.

Met deze school ging het minder goed. Na den tijd van hoogspanning verslapte zij van alle scholen het eerst. Maar het ongunstig klimaat was ook wel oorzaak van haren achteruitgang. Geen enkele der geplaatste onderwijzers bleef er gezond. Gelegen op een hoogte van 1500 M. is het er altijd niet alleen koud, maar ook nevelig. Door de ziekte der onderwijzers kon er van geregelden schoolgang geen sprake zijn en de eene leerling

na den ander werd afgeschreven, totdat het getal tot 8 was gedaald. Toen besloot Van de Loosdrecht deze school te sluiten om ze een jaar later te heropenen op een lager gelegen plaats, waar het klimaat gunstiger is. Hier is ze tot bloei gekomen. Het getal leerlingen gaat er thans over de honderd.

Te Panggalla werd met een school begonnen van 80 leerlingen. Reeds menige vrucht heeft deze bepaald goede school voor en door het zendingswerk gedragen. Tegelijk met die te Panggalla verrees er een te Kalambé, op een half uur afstands van Rante-Pao. Gelegen naast het huis van den bekenden Pong Marambá werd aan haar goed de hand gehouden. Begonnen met 70 leerlingen is dat getal tot 116 gestegen.

In het heerlijke koffie-land, Baroeppoe', kwam de zevende. De aangestelde onderwijzer moest echter spoedig ontslagen en een plaatsvervanger was er niet beschikbaar, zoodat sluiting niet kon uitblijven. Pas in 1923 is ze heropend en thans lijkt ze een betere toekomst tegen te gaan.

Het was een zaaien voor Van de Loosdrecht naar verschillenden kant en een zaaien met tranen. Met welke krachten toch moest hij werken. Leidend, onderrichtend, vermanend, ernstig bestraffend en opbeurend werk moest verricht bij de goeroes zelve, op wie hij geregeld en nauwlettend bleef toezien.

Toch kon niets hem terughouden van verdere scholen-stichting. Op twee dagreizen van Rante-Pao werd de achtste school te Pali-Biloeang geopend, door een honderdtal leerlingen bezocht. De inlandsche onderwijzer echter liet deze bloeiende school in den steek en personeel-gebrek was de reden dat ze voorloopig niet heropend werd.

In Pali-Biloeang was in dezen tijd een exploitatie van het Mijnwezen, waaraan verscheidene ingenieurs verbonden waren. Men had hier goud gevonden. Dat onderzoek is echter gestaakt, omdat de latere vondsten niet aan de opgewekte verwachting beantwoordden.

Het duurde tot 1920, voordat deze school in een nieuw gebouw heropend kon worden.

Aan den grooten heirweg van Rante-Pao naar Palopo, te Boentao' wordt de negende school gevonden. Zij is steeds op peil gebleven. Van 50 leerlingen is het getal er tot 80 gestegen.

Daarna volgde Bori met 90 kinderen en Tondon met 75, scholen, welke niet alleen voortdurend in stand zijn gebleven, maar die ook goede vruchten hebben afgeworpen.

Het lag wel in de bedoeling van Van de Loosdrecht om met het stichten van scholen door te gaan. In een zijner brieven uit dezen tijd schrijft hij, dat het ressort Rante-Pao er minstens twintig noodig heeft. Het gebrek aan de noodige onderwijzers noodzaakte hem echter de uitbreiding stop te zetten. Het blijkt wel uit diezelfde brieven, dat hij een open oog had voor de gevaren, aan de groote uitbreiding van het werk verbonden.

Ondertusschen legde hij zich met grooten ijver toe op de bestudeering van de taal en van het volk. Hiervoor offerde hij een gedeelte van zijn nachtrust op. In betrekkelijk korten tijd kon hij zich in die moeielijke taal gemakkelijk uitdrukken. Het was zijn grootste vreugde het Toradja-volk toe te spreken en ze te vertellen van den Zaligmaker van zondaren. Het duurde zelden lang, of hij kreeg bij het spreken het oor der vergadering. Op menige plaats verkondigde hij het Evangelie van Gods genade in Jezus Christus. Ook de goeroes, in wie de zendeling zich tracht te vermenigvuldigen, werden door zijn bezielend voorbeeld tot ijver geprikkeld, zoodat hun het getuigenis niet mocht onthouden, dat zij ijver hadden, doch de toevoeging van Paulus „maar niet met verstand" kon slechts bij enkelen hunner worden weggelaten.

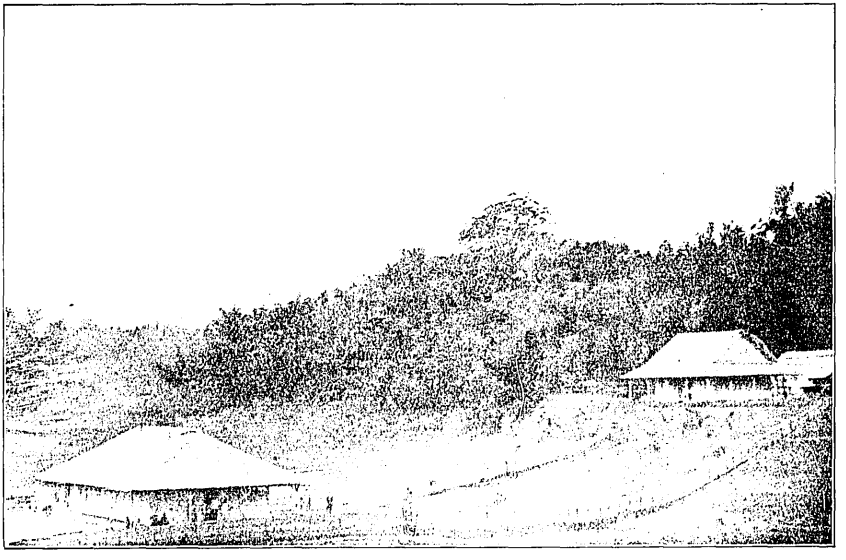
Deze hulpkrachten, de inlandsche onderwijzers of goeroes, overgekomen uit Menado,

buffelpaden, over rivieren zonder bruggen en over bergen zonder tunnels moest hij menigmaal in den letterlijken zin een weg banen en dat over afstanden, die hem dagen achtereen in het zadel hielden.

De oudste school, door hem geopend, is die te Baloesoe. Ze werd al dadelijk bezocht door 78 kinderen. Als een vader verzorgde de oude Poeang, Né Malandoeng, die later in de droevige gebeurtenissen van 1917 een rol zou spelen, de school met haren goeroe.

De tweede was die te Nanggala met 80 kinderen. De veeten tusschen de verschillende hoofden waren hier minder gunstig voor eendrachtige samenwerking om deze school tot grooteren bloei te brengen.

Nog waren er nauwelijks drie maanden verloopen, of te Sa'dang werd een school

Zendingschool te Boentao.

gesticht, die al dadelijk door 77 kinderen werd bezocht. Deze drie scholen hebben zich steeds kunnen handhaven, ook in de moeielijke crisisjaren, die zoo spoedig zouden aanbreken. Het getal leerlingen is er zelfs niet onbelangrijk gestegen.

De school, welke nu volgde, was die te Tondok-Litak, een dorp in het onderdistrict Rioe, dat uit niet minder dan zeventien dorpen bestaat, van welke een tiental geregeld meewerken om de school te bevolken. Daarvoor liggen de andere zeven dorpen te ver. Bij de opening van deze school waren er 93 kinderen aanwezig, eigenlijk te veel om mee te beginnen.

Met deze school ging het minder goed. Na den tijd van hoogspanning verslapte zij van alle scholen het eerst. Maar het ongunstig klimaat was ook wel oorzaak van haren achteruitgang. Geen enkele der geplaatste onderwijzers bleef er gezond. Gelegen op een hoogte van 1500 M. is het er altijd niet alleen koud, maar ook nevelig. Door de ziekte der onderwijzers kon er van geregelden schoolgang geen sprake zijn en de eene leerling

na den ander werd afgeschreven, totdat het getal tot 8 was gedaald. Toen besloot Van de Loosdrecht deze school te sluiten om ze een jaar later te heropenen op een lager gelegen plaats, waar het klimaat gunstiger is. Hier is ze tot bloei gekomen. Het getal leerlingen gaat er thans over de honderd.

Te Panggalla werd met een school begonnen van 80 leerlingen. Reeds menige vrucht heeft deze bepaald goede school voor en door het zendingswerk gedragen. Tegelijk met die te Panggalla verrees er een te Kalambé, op een half uur afstands van Rante-Pao. Gelegen naast het huis van den bekenden Pong Marambá werd aan haar goed de hand gehouden. Begonnen met 70 leerlingen is dat getal tot 116 gestegen.

In het heerlijke koffie-land, Baroeppoe', kwam de zevende. De aangestelde onderwijzer moest echter spoedig ontslagen en een plaatsvervanger was er niet beschikbaar, zoodat sluiting niet kon uitblijven. Pas in 1923 is ze heropend en thans lijkt ze een betere toekomst tegen te gaan.

Het was een zaaien voor Van de Loosdrecht naar verschillenden kant en een zaaien met tranen. Met welke krachten toch moest hij werken. Leidend, onderrichtend, vermanend, ernstig bestraffend en opbeurend werk moest verricht bij de goeroes zelve, op wie hij geregeld en nauwlettend bleef toezien.

Toch kon niets hem terughouden van verdere scholen-stichting. Op twee dagreizen van Rante-Pao werd de achtste school te Pali-Biloeang geopend, door een honderdtal leerlingen bezocht. De inlandsche onderwijzer echter liet deze bloeiende school in den steek en personeel-gebrek was de reden dat ze voorloopig niet heropend werd.

In Pali-Biloeang was in dezen tijd een exploitatie van het Mijnwezen, waaraan verscheidene ingenieurs verbonden waren. Men had hier goud gevonden. Dat onderzoek is echter gestaakt, omdat de latere vondsten niet aan de opgewekte verwachting beantwoordden.

Het duurde tot 1920, voordat deze school in een nieuw gebouw heropend kon worden.

Aan den grooten heirweg van Rante-Pao naar Palopo, te Boentao' wordt de negende school gevonden. Zij is steeds op peil gebleven. Van 50 leerlingen is het getal er tot 80 gestegen.

Daarna volgde Bori met 90 kinderen en Tondon met 75, scholen, welke niet alleen voortdurend in stand zijn gebleven, maar die ook goede vruchten hebben afgeworpen.

Het lag wel in de bedoeling van Van de Loosdrecht om met het stichten van scholen door te gaan. In een zijner brieven uit dezen tijd schrijft hij, dat het ressort Rante-Pao er minstens twintig noodig heeft. Het gebrek aan de noodige onderwijzers noodzaakte hem echter de uitbreiding stop te zetten. Het blijkt wel uit diezelfde brieven, dat hij een open oog had voor de gevaren, aan de groote uitbreiding van het werk verbonden.

Ondertusschen legde hij zich met grooten ijver toe op de bestudeering van de taal en van het volk. Hiervoor offerde hij een gedeelte van zijn nachtrust op. In betrekkelijk korten tijd kon hij zich in die moeielijke taal gemakkelijk uitdrukken. Het was zijn grootste vreugde het Toradja-volk toe te spreken en ze te vertellen van den Zaligmaker van zondaren. Het duurde zelden lang, of hij kreeg bij het spreken het oor der vergadering. Op menige plaats verkondigde hij het Evangelie van Gods genade in Jezus Christus. Ook de goeroes, in wie de zendeling zich tracht te vermenigvuldigen, werden door zijn bezielend voorbeeld tot ijver geprikkeld, zoodat hun het getuigenis niet mocht onthouden, dat zij ijver hadden, doch de toevoeging van Paulus „maar niet met verstand" kon slechts bij enkelen hunner worden weggelaten.

Deze hulpkrachten, de inlandsche onderwijzers of goeroes, overgekomen uit Menado,

Sangir en Ambon, met wie Van de Loosdrecht het moest doen, voordat Toradja-jongens daarvoor door Belksma waren opgeleid, waren zijn grootste zorg. Bij deze goeroes, afkomstig uit een reeds gekerstende streek, vindt ge het ongeduldig streven om het Heidendom in den kortst mogelijken tijd af te breken en het Christendom te doen zegevieren.

In het begin van 1915 doopte Van de Loosdrecht de eerste Toradja's. Het waren de drie jonge menschen, die hij met zich naar Posso had meegenomen voor zijn taalstudie. Toen hij met ze teruggekeerd was in hun land, verdwenen ze plotseling in hun kampongs. Dit smartte hem. Doch de een na den ander kwam weer opdagen. Ze brachten zelfs nog een vierden mede. Hij zette het onderwijs met ze voort. Het droeg vrucht in hun hart en

Een groep goeroe's met vrouw en kinderen.

in hun leven. Zij waren de eerstelingen, die het sacrament van den heiligen Doop en voor hun oude namen van Kadang, Tarvoe, Bokko' en Palobo' die van Karel, Johannes, Willem en Cornelis ontvingen.

Wat in het persoonlijk leven van hen den eersten tijd maar een mosterdzaadje was, bleek van groote kiemkracht te wezen, zoodat ze naar den pandita (zendeling) terug moesten.

Aanvankelijk niets dan een gebed, in de benauwdheid geboren! Eerst slechts een snik van berouw en alleen maar een bevende lip! Maar het zaad ontkiemt. Dan komt er een roepen om genade. Er is hartgrondige ontdekking van den nood en de ellende des harten, waaraan de Heere zijn vrede door de allesreinigende kracht van het bloed van Jezus Christus mededeelt onder de bearbeiding van zijn H. Geest, zoodat de beteekenis van het uitspruitsel, dat de Heere zegent, spoedig niet meer te miskennen is en zich in zijn

vertakkingen uitspreidt over de breedte des levens, eerst van enkele personen en, naar des Heeren Gemeente bidt, straks over de gansche breedte van het Toradja-volk, als de volle rijpheid volgt van wat onder veel gebrek met tranen is gezaaid.

In een zijner brieven schrijft Van de Loosdrecht: „Dringend noodig is het echter, dat Makalé een eigen zendeling krijgt. Voor één zendeling is dat gebied reeds meer dan groot genoeg. In Rante-Pao met zijn elf scholen vind ik meer dan werk. De zorg voor Makalé moet dus zoo spoedig mogelijk aan een collega worden overgedragen. Moge de Heere ons verblijden en spoedig onze vurige wenschen en beden om hulp vervullen."

Een kort bezoek, door ons aan de verschillende scholen gebracht, die we noemden en welke soms dagen paardrijdens van elkander af liggen, heeft ons van hetzelfde reeds meer dan overtuigd.

En hierbij kwam nu nog in 1915 het gebied van Makalé. Zooals reeds is meegedeeld, is de wensch om hulp voor dit ressort nog in hetzelfde jaar in vervulling gegaan, toen in October van 1915 de heer D. C. Prins van Halmaheira overkwam om de verzorging van Makalé voor zijn rekening te nemen.

De overkomst van zendeling Prins ontlastte Van de Loosdrecht echter in geen enkel opzicht. Prins ging naar Makalé en Van de Loosdrecht bleef te Rante-Pao, zoodat hun werk in deze verschillende gebieden geheel evenwijdig aan elkander liep. Anders zou dat geworden zijn met den zendeling-onderwijzer, den heer J. Belksma, toen deze in 1916 het terrein betrad. Bij zijn werk voor en op de verschillende scholen kruiste hij daar gedurig het pad der beide zendeling-leeraren, terwijl Belksma en Van de Loosdrecht bovendien slechts een half uur gaans van elkander woonden. Maar die hartelijke samenwerking zou niet lang duren. Reeds in Maart 1917 werd begonnen met het spinnen van de draden van een wijd uitgestrekt complot tegen de blanken. En van hen heeft de suizende lans van den moordenaar Van de Loosdrecht getroffen en geveld.

Het spreekt wel van zelf, dat niemand der Europeanen hiervan op de hoogte was. Men bevroedde zelfs niet, dat er iets broeide.

De grijze Ne' Malandoeng, het districtshoofd van Baloesoe, is er mee begonnen. Hij verzekerde zich van de hulp van een gewetenloos avonturier, Pong Masangka. Deze wist in het geheim vele Hoofden, hoofdzakelijk in Baloesoe, Bori en Pangal'a voor de samenzwering te winnen.

Vanwaar die kentering, die zich tegen de blanken keerde en uitliep op den moord van zendeling Van de Loosdrecht?

B. *De moord op Zendeling van de Loosdrecht.*

De 3e Maart 1917 is wel een dag van beteekenis geweest in de geschiedenis van de Zending van den Gereformeerden Zendingsbond. Het was de dag, waarop de Gouverneur van Celebes en Onderhoorigheden Rante-Pao en Ma'kalé bezocht. Dit feit was voor de inlandsche bevolking een gebeurtenis van belang. Dat de „Toeang Maharadja", dat is de groote vorst, zelf zou komen, wat nog nimmer gebeurd was, boezemde ze de grootste belangstelling in.

De uiterlijke verschijning is de bevolking niet meegevallen. Hij kwam zonder pracht en praal. En de Toradja-hoofden zelve waren in vol ornaat. De kleurigste kleederen waren voor den dag gehaald. De achttien Districts-hoofden verschenen allen met hun gevolg en

Sangir en Ambon, met wie Van de Loosdrecht het moest doen, voordat Toradja-jongens daarvoor door Belksma waren opgeleid, waren zijn grootste zorg. Bij deze goeroes, afkomstig uit een reeds gekerstende streek, vindt ge het ongeduldig streven om het Heidendom in den kortst mogelijken tijd af te breken en het Christendom te doen zegevieren.

In het begin van 1915 doopte Van de Loosdrecht de eerste Toradja's. Het waren de drie jonge menschen, die hij met zich naar Posso had meegenomen voor zijn taalstudie. Toen hij met ze teruggekeerd was in hun land, verdwenen ze plotseling in hun kampongs. Dit smartte hem. Doch de een na den ander kwam weer opdagen. Ze brachten zelfs nog een vierden mede. Hij zette het onderwijs met ze voort. Het droeg vrucht in hun hart en

Een groep goeroe's met vrouw en kinderen.

in hun leven. Zij waren de eerstelingen, die het sacrament van den heiligen Doop en voor hun oude namen van Kadang, Tarvoe, Bokko' en Palobo' die van Karel, Johannes, Willem en Cornelis ontvingen.

Wat in het persoonlijk leven van hen den eersten tijd maar een mosterdzaadje was, bleek van groote kiemkracht te wezen, zoodat ze naar den pandita (zendeling) terug moesten.

Aanvankelijk niets dan een gebed, in de benauwdheid geboren! Eerst slechts een snik van berouw en alleen maar een bevende lip! Maar het zaad ontkiemt. Dan komt er een roepen om genade. Er is hartgrondige ontdekking van den nood en de ellende des harten, waaraan de Heere zijn vrede door de allesreinigende kracht van het bloed van Jezus Christus mededeelt onder de bearbeiding van zijn H. Geest, zoodat de beteekenis van het uitspruitsel, dat de Heere zegent, spoedig niet meer te miskennen is en zich in zijn

vertakkingen uitspreidt over de breedte des levens, eerst van enkele personen en, naar des Heeren Gemeente bidt, straks over de gansche breedte van het Toradja-volk, als de volle rijpheid volgt van wat onder veel gebrek met tranen is gezaaid.

In een zijner brieven schrijft Van de Loosdrecht: „Dringend noodig is het echter, dat Makalé een eigen zendeling krijgt. Voor één zendeling is dat gebied reeds meer dan groot genoeg. In Rante-Pao met zijn elf scholen vind ik meer dan werk. De zorg voor Makalé moet dus zoo spoedig mogelijk aan een collega worden overgedragen. Moge de Heere ons verblijden en spoedig onze vurige wenschen en beden om hulp vervullen."

Een kort bezoek, door ons aan de verschillende scholen gebracht, die we noemden en welke soms dagen paardrijdens van elkander af liggen, heeft ons van hetzelfde reeds meer dan overtuigd.

En hierbij kwam nu nog in 1915 het gebied van Makalé. Zooals reeds is meegedeeld, is de wensch om hulp voor dit ressort nog in hetzelfde jaar in vervulling gegaan, toen in October van 1915 de heer D. C. Prins van Halmaheira overkwam om de verzorging van Makalé voor zijn rekening te nemen.

De overkomst van zendeling Prins ontlastte Van de Loosdrecht echter in geen enkel opzicht. Prins ging naar Makalé en Van de Loosdrecht bleef te Rante-Pao, zoodat hun werk in deze verschillende gebieden geheel evenwijdig aan elkander liep. Anders zou dat geworden zijn met den zendeling-onderwijzer, den heer J. Belksma, toen deze in 1916 het terrein betrad. Bij zijn werk voor en op de verschillende scholen kruiste hij daar gedurig het pad der beide zendeling-leeraren, terwijl Belksma en Van de Loosdrecht bovendien slechts een half uur gaans van elkander woonden. Maar die hartelijke samenwerking zou niet lang duren. Reeds in Maart 1917 werd begonnen met het spinnen van de draden van een wijd uitgestrekt complot tegen de blanken. En van hen heeft de suizende lans van den moordenaar Van de Loosdrecht getroffen en geveld.

Het spreekt wel van zelf, dat niemand der Europeanen hiervan op de hoogte was. Men bevroedde zelfs niet, dat er iets broeide.

De grijze Ne' Malandoeng, het districtshoofd van Baloesoe, is er mee begonnen. Hij verzekerde zich van de hulp van een gewetenloos avonturier, Pong Masangka. Deze wist in het geheim vele Hoofden, hoofdzakelijk in Baloesoe, Bori en Pangal'a voor de samenzwering te winnen.

Vanwaar die kentering, die zich tegen de blanken keerde en uitliep op den moord van zendeling Van de Loosdrecht?

B. *De moord op Zendeling van de Loosdrecht.*

De 3e Maart 1917 is wel een dag van beteekenis geweest in de geschiedenis van de Zending van den Gereformeerden Zendingsbond. Het was de dag, waarop de Gouverneur van Celebes en Onderhoorigheden Rante-Pao en Ma'kalé bezocht. Dit feit was voor de inlandsche bevolking een gebeurtenis van belang. Dat de „Toeang Maharadja", dat is de groote vorst, zelf zou komen, wat nog nimmer gebeurd was, boezemde ze de grootste belangstelling in.

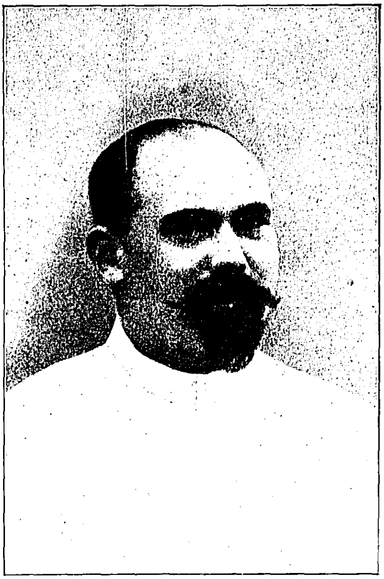
De uiterlijke verschijning is de bevolking niet meegevallen. Hij kwam zonder pracht en praal. En de Toradja-hoofden zelve waren in vol ornaat. De kleurigste kleederen waren voor den dag gehaald. De achttien Districts-hoofden verschenen allen met hun gevolg en

speerdragers en van de Kampong-hoofden, wel 250 in getal uit Rante-Pao alleen, ontbrak zoo goed als geen enkele.

Een van de redenen van de komst van den Gouverneur was, dat hij een samenkomst wenschte met de Conferentie van Zendelingen, die toen uit vier zendelingen bestond, omdat Dr. van der Veen, de taalgeleerde van het Bijbelgenootschap, ook steeds als zoodanig werd meegerekend. Het doel hiervan was om over de Zending en haren snellen voortgang te spreken.

Bij die samensprekingen bleek het duidelijk, dat deze bekwame Hoofdambtenaar de Zending een goed hart toedroeg. Meermalen liet hij uitkomen, dat het hem ernst was de Zending een goede kans te geven teneinde de kerstening der Toradja's van de hoogvlakte tot een goed en spoedig einde te brengen. Nauwkeurig informeerde hij naar de invasie van den Islam in dit gebied. Hoewel noch Ambtenaren, noch Zendelingen direct gevaar van den Islam duchtten, beval de Gouverneur toch de praktijk der Indische Kerk aan, die in sommige streken van Celebes den massadoop had toegepast. Met beslistheid wezen de Zendelingen van den G.Z.B. dit voorstel van de hand.

Verder kwam de Gouverneur met een uitgewerkt plan om de twee landschapsscholen te Rante-Pao en Makalé om te zetten in z.g. standaardscholen onder leiding van de Zending. Hiermee zou een lang gekoesterde wensch der broeders in vervulling gaan. Deze scholen toch, gelegen in de centra der beide ressorten, waren voor de Zending van groot belang. Het waren scholen, waarop de kinderen der aanzienlijke Toradja's onderwijs ontvingen. Tot nog toe was dat onderwijs neutraal geweest. Thans zou dit anders worden, volgens het voorstel met 1 Januari 1918. De Zending zou van deze scholen z.g. vervolgscholen maken, of, om te spreken in de hedendaagsche terminologie, kopscholen, inrichtingen voor U. L. O.

Het laatste portret van Zendeling A. A. van de Loosdrecht.

Verder informeerde de Gouverneur belangstellend naar allerlei schoolaangelegenheden, ook naar de Normaalschool, waar Toradja-jongens door Belksma voor goeroe werden opgeleid. Hiervoor zegde hij een subsidie-regeling toe.

De broeders Zendelingen achtten het een goeden dag voor hun werk. Toch was hun hart wel eens beklemd en bezwaard, als ze zagen op die honderden Toradja's, die op eenigen afstand neergehurkt geduldig zaten te wachten.

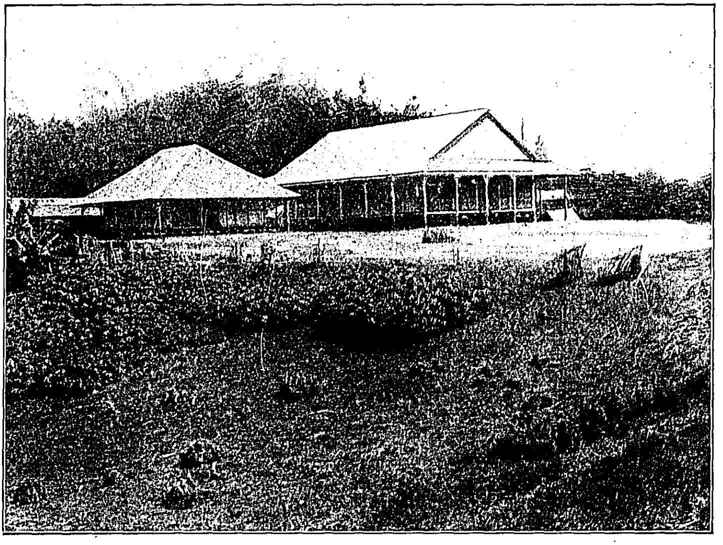
Wat zou er in de harten van die menschen omgaan?

Zou de gedachte niet bij hen kunnen postvatten, dat de Zendelingen gezamenlijk met de Ambtenaren bezig waren om over hen en over hunne belangen te spreken? Zouden er aanklachten worden gedaan? Zou er gesproken worden over het opleggen van nieuwe lasten of over het inkorten van nog meer vrijheden?

Dat zou jammer zijn.

De gedachtengang der primitieven is menigmaal eigenaardig. Niets is fataler voor het

Zendingwerk dan dat de Inlander de arbeidssfeer van Ambtenaar en Zendeling niet onderscheidt en hij in een Zendeling iemand ziet, die naast of achter den ambtenaar staat. Koestert hij de gedachte, dat de Zendeling ook een soort Ambtenaar is, dan is wantrouwen jegens den Evangelie-prediker daarvan het onmiddellijk gevolg. In de praktijk van het Zendingwerk is het wel eens moeilijk om een juiste opvatting van deze verschillende functiën te vestigen. De Zendeling bemoeit zich met de scholen; maar de Ambtenaar ook. De Zendeling doet zijn best het schoolverzuim te beperken; de Ambtenaar niet minder, soms wel door van straffe middelen gebruik te maken. Op het terrein van ziekenzorg ontmoeten ze elkaar eveneens. De Inlander neemt dan ook heel gemakkelijk den Zendeling in vertrouwen om te trachten bij kwesties of rechtzaken zijn belangen bij den Ambtenaar voor te dragen, waartegen de Zendeling echter zorgvuldig heeft te waken.

Zendelingwoning te B'arana.
(Het grootste huis is wel gebouwd door Van de Loosdrecht, doch nimmer door hem betrokken).

De uitkomst heeft bewezen, dat de Toradja-hoofden wel degelijk dergelijke gedachten hebben gekoesterd. Zij werden daarin versterkt, toen juist een paar dagen later een verdere inperking der hanengevechten en een belasting op het slachten van karbouwen volgden. Zelfs is de vrees gewekt bij de Heidensche bevolking, dat het Christendom met dwang zou worden ingevoerd. De doopspraktijk in het naburige Mama'sa of Binoeang, waarover later iets naders, is hun stellig niet onbekend geweest. Dat een dergelijke vrees geheel zonder grond was, behoeft geen betoog. Een feit echter is het, dat de vergadering van 3 Maart vele Toradja's in die meening heeft gebracht of versterkt.

Onze broeders arbeidden echter ongestoord voort. Op Pinksterdag, 11 Juni 1917, doopte Van de Loosdrecht een negental Toradja-jongelieden, waaronder ook leerlingen van den Normaalcursus. Met meer dan gewonen ernst sprak hij de groote schare en in bijzonder de pas gedoopten toe. Hij legde er den vollen nadruk, dat alleen de levende Christus door zijne genade bij de standvastige keuze bewaren kon en bij de dure roeping, waaronder de Christelijke doop ze tegenover het Heidendom plaatste. Het was, alsof hij een voorgevoel had van de donkere dagen, die aanstaande waren.

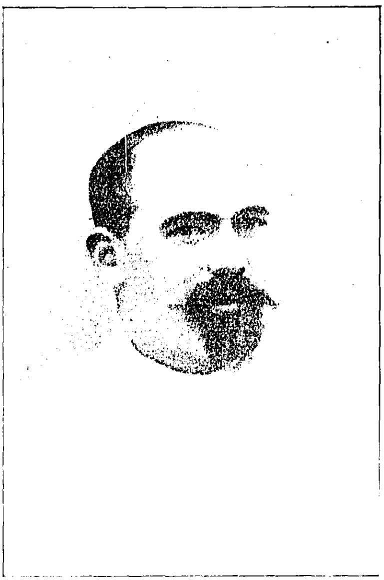
Toen de vroegere verdrukkingen van het Toradja-volk een weinig bij hen in het vergeetboek of op den achtergrond geraakten, begonnen ze al meer en meer te letten op

speerdragers en van de Kampong-hoofden, wel 250 in getal uit Rante-Pao alleen, ontbrak zoo goed als geen enkele.

Een van de redenen van de komst van den Gouverneur was, dat hij een samenkomst wenschte met de Conferentie van Zendelingen, die toen uit vier zendelingen bestond, omdat Dr. van der Veen, de taalgeleerde van het Bijbelgenootschap, ook steeds als zoodanig werd meegerekend. Het doel hiervan was om over de Zending en haren snellen voortgang te spreken.

Bij die samensprekingen bleek het duidelijk, dat deze bekwame Hoofdambtenaar de Zending een goed hart toedroeg. Meermalen liet hij uitkomen, dat het hem ernst was de Zending een goede kans te geven teneinde de kerstening der Toradja's van de hoogvlakte tot een goed en spoedig einde te brengen. Nauwkeurig informeerde hij naar de invasie van den Islam in dit gebied. Hoewel noch Ambtenaren, noch Zendelingen direct gevaar van den Islam duchtten, beval de Gouverneur toch de praktijk der Indische Kerk aan, die in sommige streken van Celebes den massadoop had toegepast. Met beslistheid wezen de Zendelingen van den G.Z.B. dit voorstel van de hand.

Verder kwam de Gouverneur met een uitgewerkt plan om de twee landschapsscholen te Rante-Pao en Makalé om te zetten in z.g. standaardscholen onder leiding van de Zending. Hiermee zou een lang gekoesterde wensch der broeders in vervulling gaan. Deze scholen toch, gelegen in de centra der beide ressorten, waren voor de Zending van groot belang. Het waren scholen, waarop de kinderen der aanzienlijke Toradja's onderwijs ontvingen. Tot nog toe was dat onderwijs neutraal geweest. Thans zou dit anders worden, volgens het voorstel met 1 Januari 1918. De Zending zou van deze scholen z.g. vervolgscholen maken, of, om te spreken in de hedendaagsche terminologie, kopscholen, inrichtingen voor U. L. O.

Het laatste portret van Zendeling A. A. van de Loosdrecht.

Verder informeerde de Gouverneur belangstellend naar allerlei schoolaangelegenheden, ook naar de Normaalschool, waar Toradja-jongens door Belksma voor goeroe werden opgeleid. Hiervoor zegde hij een subsidie-regeling toe.

De broeders Zendelingen achtten het een goeden dag voor hun werk. Toch was hun hart wel eens beklemd en bezwaard, als ze zagen op die honderden Toradja's, die op eenigen afstand neergehurkt geduldig zaten te wachten.

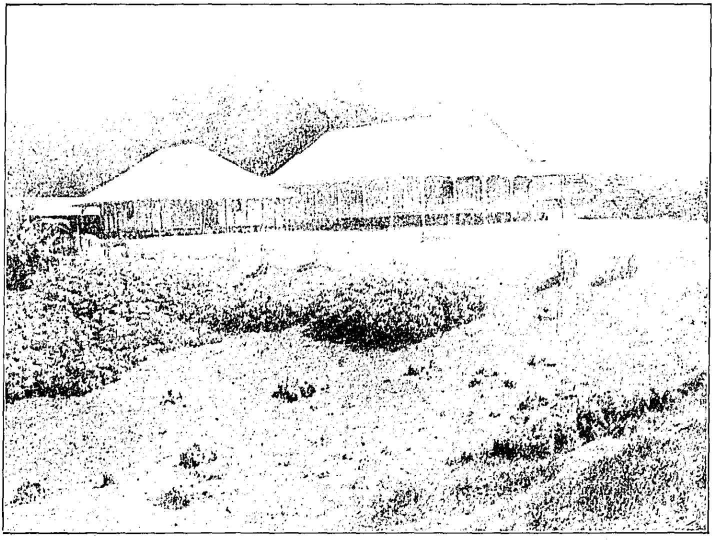
Wat zou er in de harten van die menschen omgaan?

Zou de gedachte niet bij hen kunnen postvatten, dat de Zendelingen gezamenlijk met de Ambtenaren bezig waren om over hen en over hunne belangen te spreken? Zouden er aanklachten worden gedaan? Zou er gesproken worden over het opleggen van nieuwe lasten of over het inkorten van nog meer vrijheden?

Dat zou jammer zijn.

De gedachtengang der primitieven is menigmaal eigenaardig. Niets is fataler voor het

Zendingwerk dan dat de Inlander de arbeidssfeer van Ambtenaar en Zendeling niet onderscheidt en hij in een Zendeling iemand ziet, die naast of achter den ambtenaar staat. Koestert hij de gedachte, dat de Zendeling ook een soort Ambtenaar is, dan is wantrouwen jegens den Evangelie-prediker daarvan het onmiddellijk gevolg. In de praktijk van het Zendingwerk is het wel eens moeilijk om een juiste opvatting van deze verschillende functiën te vestigen. De Zendeling bemoeit zich met de scholen; maar de Ambtenaar ook. De Zendeling doet zijn best het schoolverzuim te beperken; de Ambtenaar niet minder, soms wel door van straffe middelen gebruik te maken. Op het terrein van ziekenzorg ontmoeten ze elkaar eveneens. De Inlander neemt dan ook heel gemakkelijk den Zendeling in vertrouwen om te trachten bij kwesties of rechtzaken zijn belangen bij den Ambtenaar voor te dragen, waartegen de Zendeling echter zorgvuldig heeft te waken.

Zendelingwoning te B'arana.
(Het grootste huis is wel gebouwd door Van de Loosdrecht, doch nimmer door hem betrokken).

De uitkomst heeft bewezen, dat de Toradja-hoofden wel degelijk dergelijke gedachten hebben gekoesterd. Zij werden daarin versterkt, toen juist een paar dagen later een verdere inperking der hanengevechten en een belasting op het slachten van karbouwen volgden. Zelfs is de vrees gewekt bij de Heidensche bevolking, dat het Christendom met dwang zou worden ingevoerd. De doopspraktijk in het naburige Mama'sa of Binoeang, waarover later iets naders, is hun stellig niet onbekend geweest. Dat een dergelijke vrees geheel zonder grond was, behoeft geen betoog. Een feit echter is het, dat de vergadering van 3 Maart vele Toradja's in die meening heeft gebracht of versterkt.

Onze broeders arbeidden echter ongestoord voort. Op Pinksterdag, 11 Juni 1917, doopte Van de Loosdrecht een negental Toradja-jongelieden, waaronder ook leerlingen van den Normaalcursus. Met meer dan gewonen ernst sprak hij de groote schare en in bijzonder de pas gedoopten toe. Hij legde er den vollen nadruk, dat alleen de levende Christus door zijne genade bij de standvastige keuze bewaren kon en bij de dure roeping, waaronder de Christelijke doop ze tegenover het Heidendom plaatste. Het was, alsof hij een voorgevoel had van de donkere dagen, die aanstaande waren.

Toen de vroegere verdrukkingen van het Toradja-volk een weinig bij hen in het vergeetboek of op den achtergrond geraakten, begonnen ze al meer en meer te letten op

de inkorting van de vrijheden waarvan ze genoten, toen ze maar naar hartelust konden dobbelen. De heerendiensten, waarin zware arbeid voor verbetering der wegen werd geëischt, waren zeer impopulair. De belastingen begon men drukkend te noemen. Vroeger hadden ze tot zelfs twaalf dagen om hanengevechten te houden en nu werden deze tot vier teruggebracht. De houtleveranties, welke gevraagd werden, waren niet klein. Maar vooral, wat eerst na jaren door de veroordeelden is bekend, schijnt het genoemde oude Districtshoofd van Baloesoe zich persoonlijk gegriefd te hebben gevoeld door een beleediging, hem door een ambtenaar aangedaan en dat nog wel temidden van zijn onderhoorigen. Daar werd het terstond uitgesproken, dat deze beleediging alleen door bloed kon worden uitgewischt. Bovendien was de positie van dat Hoofd wankel, zoodat hij bij een omkeer in den gang van zaken slechts weinig te verliezen en alles te winnen had.

Overal, waar ge een kerk gebouwd ziet, ook in ons land, vindt ge de kroeg er vlak bij. De hel bouwt de synagogen des Satans, waar de Heere zijn kerk sticht. Zie het leven, de dood zit er achter. Nauwelijks beginnen de rozen te knoppen, of de insecten komen bij myriaden ter verdelging opdagen.

Het ging zoo gezegend in het Toradja-land.

Het koninkrijk Gods breidde zich uit.

Nu zal de hel hare krachten mobiliseeren, uitnemend gebruikmakend van gemaakte fouten en bestaande ontevredenheid.

Al het genoemde deed de samenzwering geboren worden, die allereerst gericht was tegen den Ambtenaar van Rante-Pao. De beraamde aanslagen konden echter niet tot uitvoering komen. Driest, zich niet storend aan eenige bepaling, dobbelde een aantal komplotgenooten in de nabijheid van Bori, waaronder ook het bende-hoofd Pong Masangka. Hun uitlevering werd geëischt, waaraan echter geen gevolg werd gegeven. De ontevredenen verbonden zich om een ieder neer te slaan, die het maar zou wagen de handen naar ze uit te strekken.

Zoo stonden de zaken, toen op Donderdag 26 Juli 1917 de heer Van de Loosdrecht hun weg kruiste. Zijn plan was geweest dien dag eens naar Nanggala' te gaan, van daar naar Baloesoe om ten slotte via Bori naar huis terug te keeren. Wat er tusschenbeide is gekomen; niemand, die het vertellen kon; doch Van de Loosdrecht heeft dezen inspectietocht plotseling in omgekeerde richting willen volbrengen, zoodat hij Bori het eerst van de genoemde plaatsen bezocht. Niemand te Bori kon dus kennis dragen van het voornemen van Van de Loosdrecht zich derwaarts te begeven. Op het allerlaatste oogenblik heeft hij zijn reisplan nog veranderd.

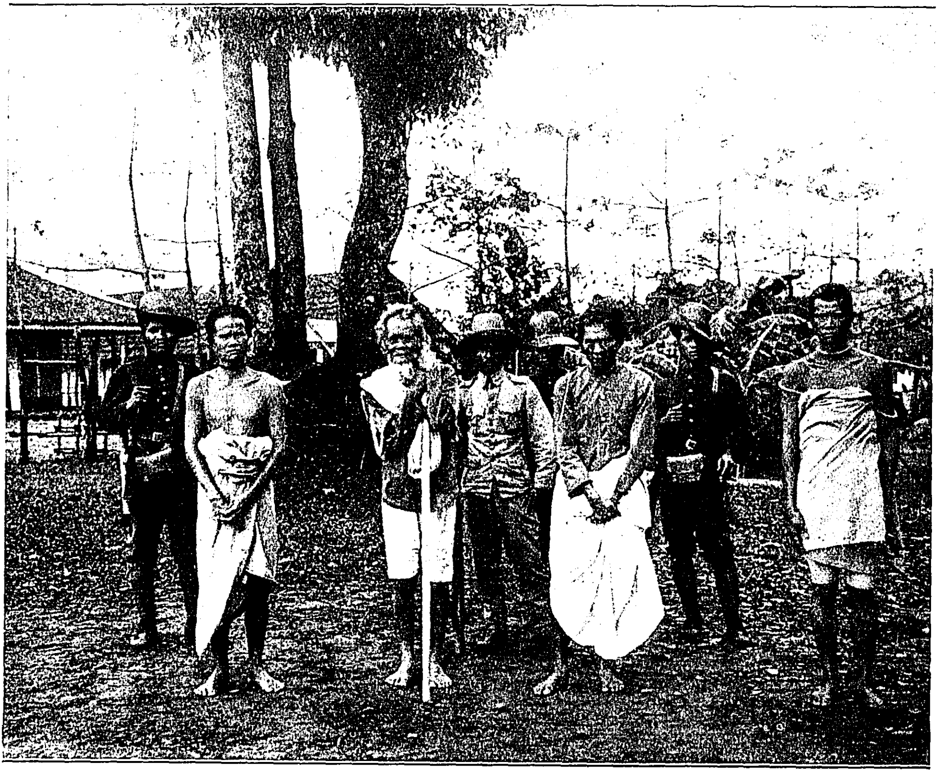
Het komplot kreeg kennis van zijn tegenwoordigheid te Bori. De meeste van de leden van het komplot kenden Van de Loosdrecht persoonlijk niet; maar de Zendeling was een blanke, hij was de vriend van den Ambtenaar, hij behoorde tot het ras der overheerschers, die hun vrijheden ontnamen, en dit was meer dan genoeg voor hen, om het plan te vormen om Van de Loosdrecht te dooden, in plaats van den Ambtenaar, dien ze telkens hadden gemist.

Van de Loosdrecht was gezeten in de voorgalerij. Omdat het donker was geworden, had hij de tournée-lamp aangestoken. Het was bijna zeven uur, toen hij met den goeroe nog begon om eenige pas in het Toradja'sch vertaalde Bijbelsche verhalen te corrigeeren. Nog geen tien zinnen waren behandeld, of daar dook uit de duisternis bliksemsnel een man op, gewapend met een speer. Toen Van de Loosdrecht van zijn schrift opkeek, was de man reeds op de voorgalerij gesprongen en had in een ondeelbaar oogenblik den doodelijken

stoot reeds toegebracht. De boosdoener trok het wapen uit de wonde, zonder den goeroe naast den Zendeling in het minst te deren en verdween even snel in de donkerheid, als hij daaruit was opgekomen.

Het arme slachtoffer viel van zijn stoel op den grond. Het tafeltje kantelde. De lamp viel om. Een groote vlam sloeg er uit. Toegesnelde huisgenooten bluschten den brand.

Temidden van die consternatie wankelde de gewonde naar de achterkamer, maar viel

De moordenaars van Zendeling Van de Loosdrecht.
(Links staat de eigenlijke dader; dan volgt Nê-Malandoeng, het groote landschapshoofd van Baloesoe).

weer tegen den grond. De bediende van Van de Loosdrecht, die zich nog op zijn bevel naar den Gezaghebber zou begeven, werd met steenworpen teruggedreven naar de goeroe-woning.

Intusschen had men met vereende krachten den gewonde op bed en een voorloopig verband gelegd. De steek was vlak onder het hart toegebracht. Het bloedverlies was vreeselijk. Op de vraag van de Njora: „Willen we trachten uw vrouw hier te halen?" antwoordde hij met de woorden, de laatste, welke hij gesproken heeft: „Neen, het is niet meer noodig; want ik ga spoedig sterven. Ik wensch nu te bidden".

Hierop vouwde hij de handen en hief de oogen hemelwaarts. Daar lag onze broeder,

de inkorting van de vrijheden waarvan ze genoten, toen ze maar naar hartelust konden dobbelen. De heerendiensten, waarin zware arbeid voor verbetering der wegen werd geëischt, waren zeer impopulair. De belastingen begon men drukkend te noemen. Vroeger hadden ze tot zelfs twaalf dagen om hanengevechten te houden en nu werden deze tot vier teruggebracht. De houtleveranties, welke gevraagd werden, waren niet klein. Maar vooral, wat eerst na jaren door de veroordeelden is bekend, schijnt het genoemde oude Districtshoofd van Baloesoe zich persoonlijk gegriefd te hebben gevoeld door een beleediging, hem door een ambtenaar aangedaan en dat nog wel temidden van zijn onderhoorigen. Daar werd het terstond uitgesproken, dat deze beleediging alleen door bloed kon worden uitgewischt. Bovendien was de positie van dat Hoofd wankel, zoodat hij bij een omkeer in den gang van zaken slechts weinig te verliezen en alles te winnen had.

Overal, waar ge een kerk gebouwd ziet, ook in ons land, vindt ge de kroeg er vlak bij. De hel bouwt de synagogen des Satans, waar de Heere zijn kerk sticht. Zie het leven, de dood zit er achter. Nauwelijks beginnen de rozen te knoppen, of de insecten komen bij myriaden ter verdelging opdagen.

Het ging zoo gezegend in het Toradja-land.

Het koninkrijk Gods breidde zich uit.

Nu zal de hel hare krachten mobiliseeren, uitnemend gebruikmakend van gemaakte fouten en bestaande ontevredenheid.

Al het genoemde deed de samenzwering geboren worden, die allereerst gericht was tegen den Ambtenaar van Rante-Pao. De beraamde aanslagen konden echter niet tot uitvoering komen. Driest, zich niet storend aan eenige bepaling, dobbelde een aantal complotgenooten in de nabijheid van Bori, waaronder ook het bende-hoofd Pong Masangka. Hun uitlevering werd geëischt, waaraan echter geen gevolg werd gegeven. De ontevredenen verbonden zich om een ieder neer te slaan, die het maar zou wagen de handen naar ze uit te strekken.

Zoo stonden de zaken, toen op Donderdag 26 Juli 1917 de heer Van de Loosdrecht hun weg kruiste. Zijn plan was geweest dien dag eens naar Nanggala' te gaan, van daar naar Baloesoe om ten slotte via Bori naar huis terug te keeren. Wat er tusschenbeide is gekomen; niemand, die het vertellen kon; doch Van de Loosdrecht heeft dezen inspectietocht plotseling in omgekeerde richting willen volbrengen, zoodat hij Bori het eerst van de genoemde plaatsen bezocht. Niemand te Bori kon dus kennis dragen van het voornemen van Van de Loosdrecht zich derwaarts te begeven. Op het allerlaatste oogenblik heeft hij zijn reisplan nog veranderd.

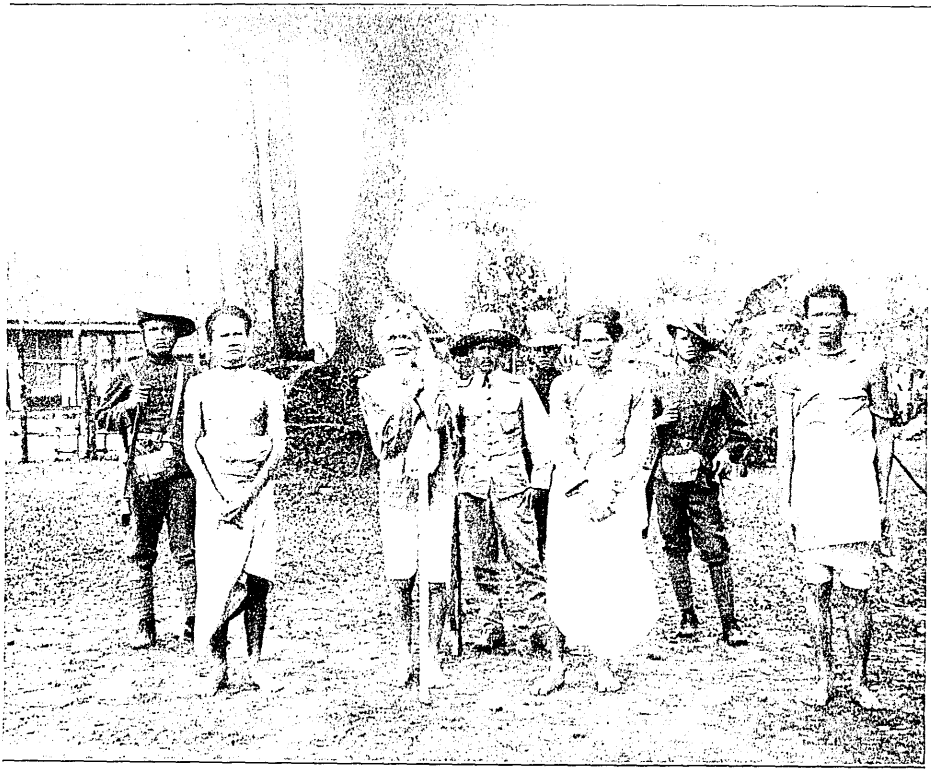
Het komplot kreeg kennis van zijn tegenwoordigheid te Bori. De meeste van de leden van het komplot kenden Van de Loosdrecht persoonlijk niet; maar de Zendeling was een blanke, hij was de vriend van den Ambtenaar, hij behoorde tot het ras der overheerschers, die hun vrijheden ontnamen, en dit was meer dan genoeg voor hen, om het plan te vormen om Van de Loosdrecht te dooden, in plaats van den Ambtenaar, dien ze telkens hadden gemist.

Van de Loosdrecht was gezeten in de voorgalerij. Omdat het donker was geworden, had hij de tournée-lamp aangestoken. Het was bijna zeven uur, toen hij met den goeroe nog begon om eenige pas in het Toradja'sch vertaalde Bijbelsche verhalen te corrigeeren. Nog geen tien zinnen waren behandeld, of daar dook uit de duisternis bliksemsnel een man op, gewapend met een speer. Toen Van de Loosdrecht van zijn schrift opkeek, was de man reeds op de voorgalerij gesprongen en had in een ondeelbaar oogenblik den doodelijken

stoot reeds toegebracht. De boosdoener trok het wapen uit de wonde, zonder den goeroe naast den Zendeling in het minst te deren en verdween even snel in de donkerheid, als hij daaruit was opgekomen.

Het arme slachtoffer viel van zijn stoel op den grond. Het tafeltje kantelde. De lamp viel om. Een groote vlam sloeg er uit. Toegesnelde huisgenooten bluschten den brand.

Temidden van die consternatie wankelde de gewonde naar de achterkamer, maar viel

De moordenaars van Zendeling Van de Loosdrecht.
(Links staat de eigenlijke dader: dan volgt Nè-Malandoeng, het groote landschapshoofd van Baloesoe).

weer tegen den grond. De bediende van Van de Loosdrecht, die zich nog op zijn bevel naar den Gezaghebber zou begeven, werd met steenworpen teruggedreven naar de goeroe-woning.

Intusschen had men met vereende krachten den gewonde op bed en een voorloopig verband gelegd. De steek was vlak onder het hart toegebracht. Het bloedverlies was vreeselijk. Op de vraag van de Njora: „Willen we trachten uw vrouw hier te halen?" antwoordde hij met de woorden, de laatste, welke hij gesproken heeft: „Neen, het is niet meer noodig; want ik ga spoedig sterven. Ik wensch nu te bidden".

Hierop vouwde hij de handen en hief de oogen hemelwaarts. Daar lag onze broeder,

ver van zijn land, ver van zijn familie — zelfs zijne vrouw en kinderen konden niet bij hem zijn — onder een vreemd volk te sterven. Degenen, die bij hem waren, zagen, dat hij met de eeuwige dingen bezig was en trokken zich een weinig terug. Zoo lag hij stil neer, maar blijkbaar onder een geopenden hemel. Zonder nog een woord te spreken, zonder zich te bewegen, zonder verderen doodstrijd is hij biddende ontslapen. Alles verliep in den tijd van hoogstens een kwartier.

Ontslapen, — ja, dat is toch het rechte woord, al velde moordenaarshand dezen noesten werker en vurigen strijder neer. Dit woord doet denken aan het inslapen van een kind in moeders armen. Zelfs zijne lieve vrouw was niet tegenwoordig, — maar wel Hij, die nooit verre is, maar nabij de ziel, die tot Hem vlucht; wel Hij, die alle afwezigen verving en het voor allen goed maakte in zijn sterven, zoodat dit sterven een ontslapen genoemd moet worden.

Mevrouw de weduwe Van de Loosdrecht met hare beide kinderen.

Ontslapen, — ja, de levensdag voor dezen werker was spoedig voorbij; zijn taak was volbracht; voorbij de arbeidsweek van zijn leven met de vele moeiten, zorgen, zonden, bitterheden en, — steen- en speerworpen. Nu mocht hij rusten en daarom ontsliep hij.

Ontslapen, — ja maar op zulk een ontslapen volgt een heerlijk ontwaken. De laatste snik gaat over in een psalm en de laatste zucht in een jubel voor den troon van het Lam.

Ontsliep hij in het donker, hij ontwaakte in het licht.

Het geschreeuw van den goeroe ging na het overlijden van huis tot huis en van kampong tot kampong werd het voortgeplant. Dit bracht al spoedig het Onderdistrictshoofd met eenige getrouwen ter plaatse, die het goeroe-huis bewaakten, totdat de Civiel-gezaghebber den volgenden dag verscheen.

Welk een slag! Een slag voor zijn vrouw en kleine kinderen! Een slag voor de andere broeders op het Arbeidsveld! Een slag voor het werk van den G. Z. B.!

Ondoorgrondelijk zijn Gods wegen.

Het onderzoek heeft wel uitgewezen, dat het een eedgespan was om het Gouvernement te verjagen. Er zijn nog enkele andere gewelddaden gepleegd. Er zijn nog bruggen en werkloodsen in brand gestoken en de Ambtenaar van Rante-Pao is met een tiental politiemannen maar nauwelijks aan den dood ontsnapt. Maar al heel spoedig was het Bestuur den toestand meester. Vele Hoofden en aanzienlijken zijn bij dit complot betrokken geweest. Bijna zestig zijn er gestraft met tuchthuisstraf naar Nieuw-Guinea, Java en Sumatra.

Zaterdag, 28 Juli, is Zendeling Van de Loosdrecht onder toeloop van veel menschen te Rante-Pao begraven, waarheen het stoffelijk overschot uit Bori overgebracht was. De Goeroes en de Inlandsche Christenen werden uitgenoodigd den overledene de laatste eer te bewijzen en vriendenhanden verrichtten in dat verre land alles, wat in dergelijke omstandigheden gedaan wordt.

Van de Loosdrecht was heengegaan. Zijn werk is gebleven. De Heere heeft dat werk niet laten varen, omdat het Zijn werk is. Hij volendt, wat zijn hand begon. Daarom heeft Hij Zijn handen er naar uitgestrekt. Die heeft Hij ook uitgestrekt naar zijn diep bedroefde weduwe. Deze verliet in 1918 Rante-Pao. Zij vertrok naar Solo, waar zij een geruimen tijd, van Januari 1918 tot Maart 1922, een zeer gewichtigen werkkring had in het Zendingshospitaal aldaar. Toen keerde zij naar het vaderland terug om te Leiden te gaan wonen met de kinderen, die de Heere haar geschonken en gelaten heeft.

ver van zijn land, ver van zijn familie — zelfs zijne vrouw en kinderen konden niet bij hem zijn — onder een vreemd volk te sterven. Degenen, die bij hem waren, zagen, dat hij met de eeuwige dingen bezig was en trokken zich een weinig terug. Zoo lag hij stil neer, maar blijkbaar onder een geopenden hemel. Zonder nog een woord te spreken, zonder zich te bewegen, zonder verderen doodstrijd is hij biddende ontslapen. Alles verliep in den tijd van hoogstens een kwartier.

Ontslapen, — ja, dat is toch het rechte woord, al velde moordenaarshand dezen noesten werker en vurigen strijder neer. Dit woord doet denken aan het inslapen van een kind in moeders armen. Zelfs zijne lieve vrouw was niet tegenwoordig, — maar wel Hij, die nooit verre is, maar nabij de ziel, die tot Hem vlucht; wel Hij, die alle afwezigen verving en het voor allen goed maakte in zijn sterven, zoodat dit sterven een ontslapen genoemd moet worden.

Mevrouw de weduwe Van de Loosdrecht met hare beide kinderen.

Ontslapen, — ja, de levensdag voor dezen werker was spoedig voorbij; zijn taak was volbracht; voorbij de arbeidsweek van zijn leven met de vele moeiten, zorgen, zonden, bitterheden en, — steen- en speerworpen. Nu mocht hij rusten en daarom ontsliep hij.

Ontslapen, — ja maar op zulk een ontslapen volgt een heerlijk ontwaken. De laatste snik gaat over in een psalm en de laatste zucht in een jubel voor den troon van het Lam.

Ontsliep hij in het donker, hij ontwaakte in het licht.

Het geschreeuw van den goeroe ging na het overlijden van huis tot huis en van kampong tot kampong werd het voortgeplant. Dit bracht al spoedig het Onderdistrictshoofd met eenige getrouwen ter plaatse, die het goeroe-huis bewaakten, totdat de Civiel-gezaghebber den volgenden dag verscheen.

Welk een slag! Een slag voor zijn vrouw en kleine kinderen! Een slag voor de andere broeders op het Arbeidsveld! Een slag voor het werk van den G. Z. B.!

Ondoorgrondelijk zijn Gods wegen.

Het onderzoek heeft wel uitgewezen, dat het een eedgespan was om het Gouvernement te verjagen. Er zijn nog enkele andere gewelddaden gepleegd. Er zijn nog bruggen en werkloodsen in brand gestoken en de Ambtenaar van Rante-Pao is met een tiental politiemannen maar nauwelijks aan den dood ontsnapt. Maar al heel spoedig was het Bestuur den toestand meester. Vele Hoofden en aanzienlijken zijn bij dit complot betrokken geweest. Bijna zestig zijn er gestraft met tuchthuisstraf naar Nieuw-Guinea, Java en Sumatra.

Zaterdag, 28 Juli, is Zendeling Van de Loosdrecht onder toeloop van veel menschen te Rante-Pao begraven, waarheen het stoffelijk overschot uit Bori overgebracht was. De Goeroes en de Inlandsche Christenen werden uitgenoodigd den overledene de laatste eer te bewijzen en vriendenhanden verrichtten in dat verre land alles, wat in dergelijke omstandigheden gedaan wordt.

Van de Loosdrecht was heengegaan. Zijn werk is gebleven. De Heere heeft dat werk niet laten varen, omdat het Zijn werk is. Hij volendt, wat zijn hand begon. Daarom heeft Hij Zijn handen er naar uitgestrekt. Die heeft Hij ook uitgestrekt naar zijn diep bedroefde weduwe. Deze verliet in 1918 Rante-Pao. Zij vertrok naar Solo, waar zij een geruimen tijd, van Januari 1918 tot Maart 1922, een zeer gewichtigen werkkring had in het Zendingshospitaal aldaar. Toen keerde zij naar het vaderland terug om te Leiden te gaan wonen met de kinderen, die de Heere haar geschonken en gelaten heeft.

ZESDE HOOFDSTUK.

ZENDELING JOHANNES BELKSMA.

NAAR tijdsorde is thans Zendeling Prins het eerst voor een bespreking aan de beurt. Volgden we echter dezen gang, dan zouden we hierdoor dadelijk buiten het gebied van Rante-Pao gebracht worden. Voor het verkrijgen van een juisten blik op den samenhang der gebeurtenissen, op de gevolgen van den gepleegden moord en op de verdere ontwikkeling van het Zendingswerk is dit echter niet wenschelijk. Het verschil in tijd van aankomst op het Arbeidsveld van Belksma en Prins, slechts enkele maanden, is ook te klein om ons daardoor te laten leiden.

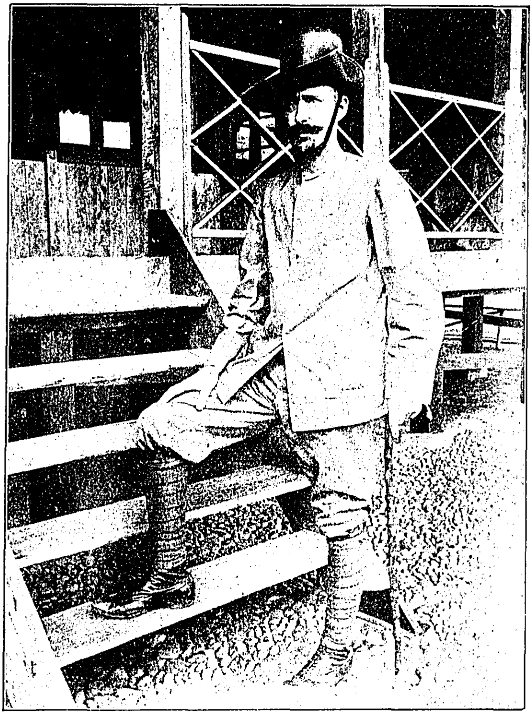

De Familie J. Belksma, foto, bij den terugkeer naar Indië genomen.
(De beide oudste kinderen zijn in het vaderland achtergebleven).

Toen de heer Belksma in Mei 1916 te Rante-Pao kwam, was zijn eerste werk om bij Zendeling Van de Loosdrecht in de leer te gaan voor de bestudeering van de Toradja-taal.

We weten reeds, dat Belksma als Zendeling-onderwijzer naar Celebes was afgevaardigd om het toezicht te hebben op de scholen en om Toradja-jongens voor Inlandsch onderwijzer (goeroe) op te leiden.

Door Van de Loosdrecht was reeds een leesboekje in de Toradja-taal samengesteld, bestemd voor de eerste klassen der zendingsscholen. Ze begonnen met dat samen door te werken. Daarna kwam een korte grammaticale schets aan de beurt over het Toradja'sch en werden de volksverhalen besproken, welke uit den mond van vertellers, vooral van Heidensche priesters, waren opgeteekend. Altijd studeerende vergezelde hij Van de Loosdrecht op zijn dienstreizen en bij zijn bezoeken aan de verschillende scholen. In alle richtingen doorkruisten ze samen het groote gebied van Rante-Pao, op welke tochten kennis gemaakt werd met vele Inlandsche Hoofden. Werd door hem de noodige aandacht aan de gewoonten en gebruiken van het volk bij allerlei gelegenheden geschonken, uit den aard der zaak werd de belangstelling van den Zendeling-onderwijzer het meest gericht op de scholen, op de onderwijzers en op het onderwijs, dat deze gaven.

Zendeling Belksma gereed voor zijn tocht ter inspectie in het bergland.

Toen hij in het Rante-Paosche wegwijs was gemaakt, ging hij hetzelfde doen in Makalé, vergezeld door den heer Prins. Met beide zendelingen overlegde hij, wat er gedaan moest worden om het volksonderwijs zoo vruchtbaar mogelijk te maken voor de uitbreiding van Gods Koninkrijk onder de Toradja's.

Aan leermiddelen was een nijpend gebrek.

Denk u een school zonder boeken!

Wel zijn er in Indië verschillende schoolboeken; maar deze zijn alle in het Maleisch geschreven. En de Zendelingen waren eenstemmig van oordeel, welke bezwaren hiervoor ook moesten overwonnen worden, dat niet het Maleisch, doch de eigen landstaal bij het geven van onderwijs moest gebruikt worden.

In Indië kunt ge bijna overal met Maleisch terecht. Voor de goeroes, uit andere streken afkomstig, was 't het gemakkelijkst zich van het Maleisch te bedienen. Er moest bij deze Inlandsche onderwijzers een krachtig verzet worden gebroken, voordat ze zich met ijver toelegden op de bestudeering van de taal van het volk waaronder ze werkten.

Verwonderlijk is de onverschilligheid van het Toradja-volk zelf op dit punt. Ze vinden het veel voornamer en profijtelijker om Maleisch aan te leeren dan hun eigen taal, het Ta'e, „dat men immers al lang kent".

Maar toch, het inzicht wint veld, dat de taal van zulk een groot en belangrijk volk als hier woont door het Maleisch niet mag worden verdrongen. Hiertoe hebben niet

ZESDE HOOFDSTUK.

ZENDELING JOHANNES BELKSMA.

NAAR tijdsorde is thans Zendeling Prins het eerst voor een bespreking aan de beurt. Volgden we echter dezen gang, dan zouden we hierdoor dadelijk buiten het gebied van Rante-Pao gebracht worden. Voor het verkrijgen van een juisten blik op den samenhang der gebeurtenissen, op de gevolgen van den gepleegden moord en op de verdere ontwikkeling van het Zendingswerk is dit echter niet wenschelijk. Het verschil in tijd van aankomst op het Arbeidsveld van Belksma en Prins, slechts enkele maanden, is ook te klein om ons daardoor te laten leiden.

De Familie J. Belksma, foto, bij den terugkeer naar Indië genomen.
(De beide oudste kinderen zijn in het vaderland achtergebleven).

Toen de heer Belksma in Mei 1916 te Rante-Pao kwam, was zijn eerste werk om bij Zendeling Van de Loosdrecht in de leer te gaan voor de bestudeering van de Toradja-taal.

We weten reeds, dat Belksma als Zendeling-onderwijzer naar Celebes was afgevaardigd om het toezicht te hebben op de scholen en om Toradja-jongens voor Inlandsch onderwijzer (goeroe) op te leiden.

Door Van de Loosdrecht was reeds een leesboekje in de Toradja-taal samengesteld, bestemd voor de eerste klassen der zendingsscholen. Ze begonnen met dat samen door te werken. Daarna kwam een korte grammaticale schets aan de beurt over het Toradja'sch en werden de volksverhalen besproken, welke uit den mond van vertellers, vooral van Heidensche priesters, waren opgeteekend. Altijd studeerende vergezelde hij Van de Loosdrecht op zijn dienstreizen en bij zijn bezoeken aan de verschillende scholen. In alle richtingen doorkruisten ze samen het groote gebied van Rante-Pao, op welke tochten kennis gemaakt werd met vele Inlandsche Hoofden. Werd door hem de noodige aandacht aan de gewoonten en gebruiken van het volk bij allerlei gelegenheden geschonken, uit den aard der zaak werd de belangstelling van den Zendeling-onderwijzer het meest gericht op de scholen, op de onderwijzers en op het onderwijs, dat deze gaven.

Toen hij in het Rante-Paosche wegwijs was gemaakt, ging hij hetzelfde doen in Makalé, vergezeld door den heer Prins. Met beide zendelingen overlegde hij, wat er gedaan moest worden om het volksonderwijs zoo vruchtbaar mogelijk te maken voor de uitbreiding van Gods Koninkrijk onder de Toradja's.

Zendeling Belksma gereed voor zijn tocht ter inspectie in het bergland.

Aan leermiddelen was een nijpend gebrek.

Denk u een school zonder boeken!

Wel zijn er in Indië verschillende schoolboeken; maar deze zijn alle in het Maleisch geschreven. En de Zendelingen waren eenstemmig van oordeel, welke bezwaren hiervoor ook moesten overwonnen worden, dat niet het Maleisch, doch de eigen landstaal bij het geven van onderwijs moest gebruikt worden.

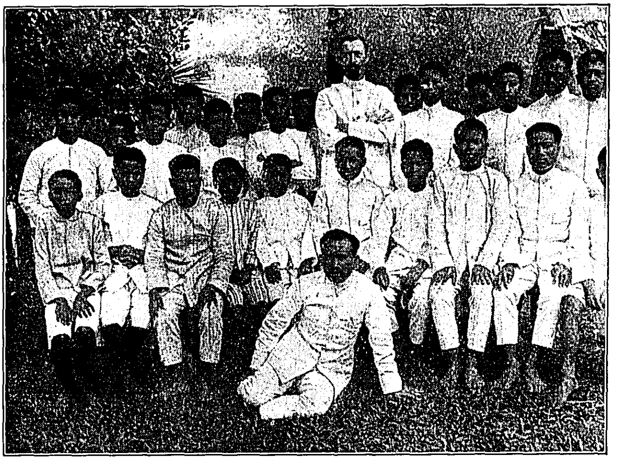
In Indië kunt ge bijna overal met Maleisch terecht. Voor de goeroes, uit andere streken afkomstig, was 't het gemakkelijkst zich van het Maleisch te bedienen. Er moest bij deze Inlandsche onderwijzers een krachtig verzet worden gebroken, voordat ze zich met ijver toelegden op de bestudeering van de taal van het volk waaronder ze werkten.

Verwonderlijk is de onverschilligheid van het Toradja-volk zelf op dit punt. Ze vinden het veel voornamer en profijtelijker om Maleisch aan te leeren dan hun eigen taal, het Ta'e, „dat men immers al lang kent".

Maar toch, het inzicht wint veld, dat de taal van zulk een groot en belangrijk volk als hier woont door het Maleisch niet mag worden verdrongen. Hiertoe hebben niet

weinig bijgedragen de handleidingen, welke de heer Belksma met bekwamen spoed in het Toradja'sch schreef voor de verschillende vakken van onderwijs. Dit werd mede bevorderd door de leerboeken, later voor de tweede en derde klas onzer scholen bewerkt. Met erkentelijkheid wordt hier melding gemaakt van de hulp, daarbij verleend door Dr. H. van der Veen, den taalgeleerde van het Bijbelgenootschap. Niet zonder invloed bleef de wensch der Regeering, ons door den Gouverneur van Makassar overgebracht, dat de Inlandsche talen niet door het Maleisch zouden worden terzijde gesteld en dat de eigen landstaal op de scholen de voorkeur moest hebben. Door het leeren van Maleisch wordt bovendien het uitzwermen uit eigen land naar andere, reeds dicht bevolkte streken, nog maar bevorderd.

Vele jaren later, toen door de verbetering van het wegennet en door het toenemen van handel en verkeer de Toradja-landen hoe langer hoe meer uit hun isolement werden getrokken, is het Maleisch als *leervak* wel op het leerplan der scholen gekomen, maar de voertaal voor het onderwijs bleef het Toradja'sch.

Zendeling Belksma temidden van de leerlingen der opleidingsschool.

Het kan ook moeielijk ontkend, dat het kennen van het Maleisch zijn voordeelen voor den Inlander heeft. Nog afgezien hiervan, dat hij daarmede beter terecht kan, als hij in den handel gaat en hem beter gewapend doet zijn tegenover het bedrog van slimme Boegineezen en Chineezen; ook de eenige boeken, welke hij lezen kan, zijn juist in het Maleisch geschreven. En ten slotte maakt de kennis van deze taal rechtstreeksch verkeer met de Ambtenaren, die de Toradja-taal niet verstaan, mogelijk en overbodig het gebruik van — niet altijd betrouwbare — tolken.

De voornaamste arbeid van Belksma zou echter zijn de opleiding van Inlandsche onderwijzers. Lang is de vraag overwogen, of de tijd al gekomen was om jongens uit het Toradja-volk zelf op te leiden. Men koesterde de vrees, dat hiervoor de toestanden nog niet rijp waren.

Zouden er zich jongens voor die opleiding beschikbaar stellen? Zouden die ongebonden knapen het uithoudingsvermogen hebben om zich twee of drie jaar tot gestage studie te zetten? Zouden ze zich gewillig in de jaren van vijftien tot achttien onder tucht willen stellen, juist in den tijd, waarin hun kameraads in volle vrijheid, ja in bandeloosheid zich konden uitleven naar het goeddunken van hun hart? En, stel, dat deze vragen toestemmend door de praktijk zouden worden beantwoord, dan nog, zouden die Toradja-jongens na volbrachte studie lust en liefde hebben voor het toch altijd meer of minder eentonige

schoolleven? En zouden zij eenigen invloed kunnen uitoefenen op de kinderen van hun eigen volk? Zouden ze zich kunnen laten gelden, als het noodig was?

Al de broeders waren geneigd om op deze vragen ontkennende antwoorden te geven. De bezwaren waren inderdaad vele. Maar als zij zagen op den voortdurenden personeelnood, op het feit, dat in den regel niet de besten zich lieten vinden om uit Menado of Ambon over te komen ten einde onder de Toradja's te werken, dan werd de nood ze opgelegd om langs dezen weg naar een oplossing te zoeken.

En hierbij is de kracht van het allesdragend beginsel gebleken. De aanraking met het Christendom gaf lust aan jongens om zich aan te melden, waar hiervan te voren spoor noch sprake was.

Er is heel wat noodig om jongens op dien leeftijd zich van hun kameraads te doen afscheiden. Het Evangelie is de eenige kracht, welke daartoe de harten bewerkt en dezelfde genade, die de goede keuze deed doen en met Ruth belijden: „Uw volk is mijn volk en uw God is mijn God", die genade deed bij die keuze ook volharden en heeft onze bange vrees beschaamd.

De Broeders op het arbeidsveld besloten dan ook onder biddend opzien tot Hem, die alleen weet, wat goed is, den Normaal-cursus met ingang van 1 Januari 1917 te openen. Boven verwachting gaven zich twaalf jongens voor dit werk op, drie Menadoneezen en negen Toradja-jongens. Een paar van hen hadden reeds eenigen tijd vertoefd in de gezinnen van Van de Loosdrecht en Prins en waren daar in nauwer aanraking met het Christendom gekomen.

Per week ontvingen deze leerlingen van den heer Belksma gemiddeld vijf en twintig uur les. Aan het Bijbelsch onderwijs werd bijzondere zorg besteed. Verder had Van de Loosdrecht ze nog een paar uur om catechisatie-onderwijs te geven en ze de beginselen der zedeleer bij te brengen. Om eenig tegenwicht te bieden aan den ongewonen hoofdarbeid, werd in de vrije middaguren handenarbeid verricht, hoofdzakelijk in den tuin.

Reeds hier wordt het meegedeeld, dat door dezen Normaalcursus later de personeelnood, waardoor ze voor goeroe maar nemen moesten, wie ze krijgen konden en dikwerf houden, die ze liever kwijt waren dan rijk, grondig is overwonnen, zoodat de Zendelingen niet zoo beperkt waren in hun keuze.

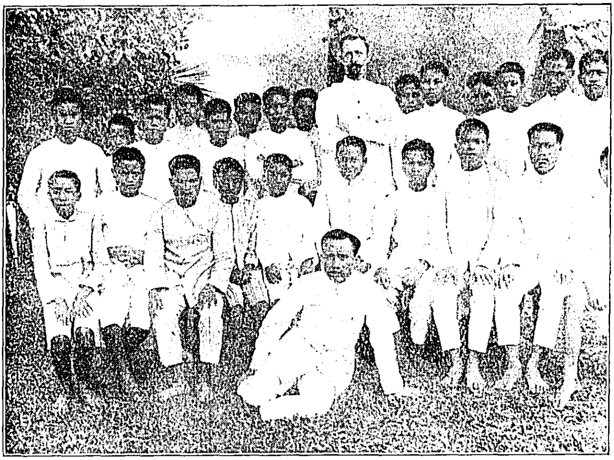
Veel van den zegen, door de scholen verspreid onder het opgroeiend geslacht, daalde op die scholen door de genade des Heeren van den Normaalcursus af. En de kanalen, waarlangs die zegen den scholen toevloeide, werden onze Toradja-jongens, die van Belksma hun opleiding ontvingen.

De heer Belksma toog met moed aan 't werk. Al spoedig had het werk hem geheel te pakken en groeide dit onder zijne bearbeiding gezegend uit. Een groote moeielijkheid was, dat de ontwikkeling der leerlingen sterk uiteenliep, zoodat er veel bijgewerkt moest worden. Over het algemeen waren de leerlingen van goeden wil. Over hun ijver behoefde Belksma niet te klagen. Het uit-het-hoofd-leeren ging ze evenals den meesten Inlanders gemakkelijk af. Met de z.g. denkvakken als rekenen en meetkunde hadden ze nog al moeite. Het gebrek aan opvoeding kwam natuurlijk gedurig uit. Er werd dan ook besloten geen leerlingen meer in de toekomst aan te nemen, die niet vooraf een jaar als huisgenoot bij de zendelingen waren geweest, dus alleen moerids tot den Normaalcursus toe te laten.

Hebben onze Zendelingen een zware taak, de Zendelingsvrouwen hebben het ook alles behalve gemakkelijk, doordat ze niet zelden een twintigtal Heidenkinderen bij zich in huis nemen om ze te brengen in de gezegende sfeer der zendingsgezinnen.

weinig bijgedragen de handleidingen, welke de heer Belksma met bekwamen spoed in het Toradja'sch schreef voor de verschillende vakken van onderwijs. Dit werd mede bevorderd door de leerboeken, later voor de tweede en derde klas onzer scholen bewerkt. Met erkentelijkheid wordt hier melding gemaakt van de hulp, daarbij verleend door Dr. H. van der Veen, den taalgeleerde van het Bijbelgenootschap. Niet zonder invloed bleef de wensch der Regeering, ons door den Gouverneur van Makassar overgebracht, dat de Inlandsche talen niet door het Maleisch zouden worden terzijde gesteld en dat de eigen landstaal op de scholen de voorkeur moest hebben. Door het leeren van Maleisch wordt bovendien het uitzwermen uit eigen land naar andere, reeds dicht bevolkte streken, nog maar bevorderd.

Vele jaren later, toen door de verbetering van het wegennet en door het toenemen van handel en verkeer de Toradja-landen hoe langer hoe meer uit hun isolement werden getrokken, is het Maleisch als *leervak* wel op het leerplan der scholen gekomen, maar de voertaal voor het onderwijs bleef het Toradja'sch. Het kan ook moeielijk ontkend, dat het kennen van het Maleisch zijn voordeelen voor den Inlander heeft. Nog afgezien hiervan, dat hij daarmede beter terecht kan, als hij in den handel gaat en hem beter gewapend doet zijn tegenover het bedrog van slimme Boegineezen en Chineezen; ook de eenige boeken, welke hij lezen kan, zijn juist in het Maleisch geschreven. En ten slotte maakt de kennis van deze taal rechtstreeksch verkeer met de Ambtenaren, die de Toradja-taal niet verstaan, mogelijk en overbodig het gebruik van — niet altijd betrouwbare — tolken.

Zendeling Belksma temidden van de leerlingen der opleidingsschool.

De voornaamste arbeid van Belksma zou echter zijn de opleiding van Inlandsche onderwijzers. Lang is de vraag overwogen, of de tijd al gekomen was om jongens uit het Toradja-volk zelf op te leiden. Men koesterde de vrees, dat hiervoor de toestanden nog niet rijp waren.

Zouden er zich jongens voor die opleiding beschikbaar stellen? Zouden die ongebonden knapen het uithoudingsvermogen hebben om zich twee of drie jaar tot gestage studie te zetten? Zouden ze zich gewillig in de jaren van vijftien tot achttien onder tucht willen stellen, juist in den tijd, waarin hun kameraads in volle vrijheid, ja in bandeloosheid zich konden uitleven naar het goeddunken van hun hart? En, stel, dat deze vragen toestemmend door de praktijk zouden worden beantwoord, dan nog, zouden die Toradja-jongens na volbrachte studie lust en liefde hebben voor het toch altijd meer of minder eentonige

schoolleven? En zouden zij eenigen invloed kunnen uitoefenen op de kinderen van hun eigen volk? Zouden ze zich kunnen laten gelden, als het noodig was?

Al de broeders waren geneigd om op deze vragen ontkennende antwoorden te geven. De bezwaren waren inderdaad vele. Maar als zij zagen op den voortdurenden personeelnood, op het feit, dat in den regel niet de besten zich lieten vinden om uit Menado of Ambon over te komen ten einde onder de Toradja's te werken, dan werd de nood ze opgelegd om langs dezen weg naar een oplossing te zoeken.

En hierbij is de kracht van het allesdragend beginsel gebleken. De aanraking met het Christendom gaf lust aan jongens om zich aan te melden, waar hiervan te voren spoor noch sprake was.

Er is heel wat noodig om jongens op dien leeftijd zich van hun kameraads te doen afscheiden. Het Evangelie is de eenige kracht, welke daartoe de harten bewerkt en dezelfde genade, die de goede keuze deed doen en met Ruth belijden: „Uw volk is mijn volk en uw God is mijn God", die genade deed bij die keuze ook volharden en heeft onze bange vrees beschaamd.

De Broeders op het arbeidsveld besloten dan ook onder biddend opzien tot Hem, die alleen weet, wat goed is, den Normaal-cursus met ingang van 1 Januari 1917 te openen. Boven verwachting gaven zich twaalf jongens voor dit werk op, drie Menadoneezen en negen Toradja-jongens. Een paar van hen hadden reeds eenigen tijd vertoefd in de gezinnen van Van de Loosdrecht en Prins en waren daar in nauwer aanraking met het Christendom gekomen.

Per week ontvingen deze leerlingen van den heer Belksma gemiddeld vijf en twintig uur les. Aan het Bijbelsch onderwijs werd bijzondere zorg besteed. Verder had Van de Loosdrecht ze nog een paar uur om catechisatie-onderwijs te geven en ze de beginselen der zedeleer bij te brengen. Om eenig tegenwicht te bieden aan den ongewonen hoofdarbeid, werd in de vrije middaguren handenarbeid verricht, hoofdzakelijk in den tuin.

Reeds hier wordt het meegedeeld, dat door dezen Normaalcursus later de personeelnood, waardoor ze voor goeroe maar nemen moesten, wie ze krijgen konden en dikwerf houden, die ze liever kwijt waren dan rijk, grondig is overwonnen, zoodat de Zendelingen niet zoo beperkt waren in hun keuze.

Veel van den zegen, door de scholen verspreid onder het opgroeiend geslacht, daalde op die scholen door de genade des Heeren van den Normaalcursus af. En de kanalen, waarlangs die zegen den scholen toevloeide, werden onze Toradja-jongens, die van Belksma hun opleiding ontvingen.

De heer Belksma toog met moed aan 't werk. Al spoedig had het werk hem geheel te pakken en groeide dit onder zijne bearbeiding gezegend uit. Een groote moeielijkheid was, dat de ontwikkeling der leerlingen sterk uiteenliep, zoodat er veel bijgewerkt moest worden. Over het algemeen waren de leerlingen van goeden wil. Over hun ijver behoefde Belksma niet te klagen. Het uit-het-hoofd-leeren ging ze evenals den meesten Inlanders gemakkelijk af. Met de z.g. denkvakken als rekenen en meetkunde hadden ze nog al moeite. Het gebrek aan opvoeding kwam natuurlijk gedurig uit. Er werd dan ook besloten geen leerlingen meer in de toekomst aan te nemen, die niet vooraf een jaar als huisgenoot bij de zendelingen waren geweest, dus alleen moerids tot den Normaalcursus toe te laten.

Hebben onze Zendelingen een zware taak, de Zendelingsvrouwen hebben het ook alles behalve gemakkelijk, doordat ze niet zelden een twintigtal Heidenkinderen bij zich in huis nemen om ze te brengen in de gezegende sfeer der zendingsgezinnen.

In dit opzicht hebben de vrouwen onzer Zendelingen niet weinig gedaan en is de Gereformeerde Zendingsbond gezegend geweest in de echtgenooten, die onze Zendelingen vergezelden. Geen enkele van haar heeft zich aan dien arbeid onttrokken en zoo is elke zendelingswoning ook een prediking geworden in kleinen, meer intiemen kring. Mevrouw Van de Loosdrecht heeft het voorbeeld gegeven en Mevrouw Prins bleef niet achter. Zelf had broeder Belksma al geen klein gezin, acht kinderen. Twee hunner zijn in Celebes gestorven. Dit echtpaar heeft daar op het Christen-kerkhof te Rante-Pao in de grafjes, naast dat van Van de Loosdrecht, van hun vleesch en bloed moeten zaaien. Het waren Cornelia en Lieuwe, twee lieve kindertjes van drie en zeven jaar. Eerst werden ze door roodvonk aangetast en daarna door diphterie en geneeskundige hulp was ver. Maar ondanks hun eigen huiselijke zorgen, die hiertoe niet beperkt bleven, is Mevrouw Belksma behalve voor haar eigen kinderschare voor hare moerids niet weinig geweest. Mevrouw Zijlstra heeft wel het grootste getal onder haar dak opgenomen. Bij het gebed voor onze Zendelingen mag wel ook aan hun vrouwen en kinderen gedacht?

Woning van den Civiel-Gezaghebber te Rante-Pao.

Nog maar pas had Belksma zich goed kunnen inleven in zijn werk, toen de moord op Van de Loosdrecht hem — het zijn de eigen woorden van Belksma uit zijn brief aan het Bestuur van 31 Juli, geschreven onder den verschen indruk van dat gruwelbedrijf, toen het gevaar ook hem van verschillenden kant bedreigde — als van den donder getroffen deed stilstaan. De heer Brouwer, de Gezaghebber, kwam het hem in het holle van den nacht meedeelen. Hij was niet in staat de werkelijkheid er van te beseffen. Zijn vriend, zijn mede-arbeider, zulk een uitnemend zendeling te moeten missen en dat op een uitgestrekt terrein, dicht bevolkt, waar toch al krachten te weinig waren! Een plaatsvervanger was voorloopig niet beschikbaar. De beide kweekelingen te Oegstgeest waren nog midden in hun studie. Wat moest er gebeuren? Er mòest gehandeld worden.

Belksma, de Zendeling-onderwijzer, heeft toen gedaan wat gebeuren moest. De Heere zelf leidde hem op dezen woesten weg en heeft hem in dàt Moorenland daarop toch met blijdschap doen gaan.

Zendeling Johannes Belksma, deze woorden staan boven dit hoofdstuk en niet: De Zendeling-*onderwijzer*, waartoe hij door den Bond toch was afgevaardigd en in welke hoedanigheid deze pionier op het gebied van onderwijs het Zendingswerk uitnemende diensten heeft bewezen. Grondwerk is de zwaarste arbeid; veel hiervan heeft Belksma gedaan voor de scholen, waarop thans onder gunstiger voorwaarden wordt voortgebouwd. Nu zijn het geen scholen meer zonder boeken en — Belksma heeft ze geschreven. Nu zijn er goeroe's werkzaam, die met toewijding hun arbeid verrichten, en — Belksma heeft ze mogen opleiden. Met dank aan Hem, die zijn kracht in zwakheid volbrengt, wordt dit vermeld. Als we letten, op wat hier in dat opzicht gedaan is, hadden we veilig dit hoofdstuk kunnen wijden aan den Zendeling-*onderwijzer* en juist, omdat we de groote beteekenis hiervan tot haar recht wilden laten komen, wilden we hem ook niet voorstellen als Zendeling-*leeraar*. Hij is het beide geweest en daarom noemden we hem alleen Zendeling Belksma.

De plotselinge dood van Van de Loosdrecht stelde dezen meer taaien dan sterken broeder voor een dubbele taak. Het Bestuur droeg hem de verzorging van geheel Rante-Pao op, tot tijd en wijle een nieuwe Zendeling hem zou aflossen. En tot die aflossing is het nimmer gekomen.

Het is gemakkelijker zulk een opdracht te geven dan ze te volbrengen!

Het was een groot voorrecht, dat deze nieuwe arbeid geheel strookte met den aanleg en de begeerte des harten van Belksma. Door zijn tochten met Van de Loosdrecht was hij ook met dit werk niet onbekend.

Hij begon in het besef van zijn diepe afhankelijkheid de zware taak, waarvoor hij gesteld werd, onder opzien tot Hem, die met het werk den lust en de kracht gegeven heeft om het te volbrengen. Hij begon het met de gedachte het over eenigen tijd aan een ander te kunnen overdoen, maar tevens in de overtuiging, dat het verrichten van wat zuiver zendingwerk is, hem in de gelegenheid zou stellen om dieper te kunnen indringen in de volksziel van de Toradja's en om dit te beter te begrijpen, waardoor hij hoopte straks met meer vrucht te kunnen volbrengen zijn eigenlijke taak om jonge menschen op te leiden voor onderwijzer en voor evangelist.

Van de Toradja-jongens, in den eersten tijd voor goeroe door Belksma opgeleid, werken er nu reeds enkelen met zegen in den arbeid der Zending. Van hen mogen Albert Dendang, Lodewijk Tobang en Hendrik Bela genoemd worden, die als hoofden van scholen werkzaam zijn.

Het waren aanvankelijk wel droeve dagen op het Arbeidsveld. De weduwe Van de Loosdrecht nam met een bedroefd hart afscheid van Rante-Pao, na eerst in Januari 1918 het leven te hebben geschonken aan een meisje.

Droeve dagen waren het, in meer dan één opzicht.

In dezen tijd werd geheel Indië geteisterd door de Spaansche griep, maar het Toradja-gebied als geen ander. De dichtheid der bevolking vooral en de hygienische toestanden in dit gebied niet minder werkten samen tot een schrikkelijke uitbreiding van deze ziekte, die hare intrede deed in November van 1918 en met Januari 1919 had uitgewoed. Ook br. Belksma is zeer ernstig ziek geweest in die dagen, doch de Heere heeft hem weer opgericht in zijn groote genade en hem voor onzen arbeid bewaard, zoodat de Bond geen droefheid op droefheid gehad heeft. Van de Inlandsche bevolking heeft de zwarte dood er bijna twintig duizend weggemaaid.

In dit opzicht hebben de vrouwen onzer Zendelingen niet weinig gedaan en is de Gereformeerde Zendingsbond gezegend geweest in de echtgenooten, die onze Zendelingen vergezelden. Geen enkele van haar heeft zich aan dien arbeid onttrokken en zoo is elke zendelingswoning ook een prediking geworden in kleinen, meer intiemen kring. Mevrouw Van de Loosdrecht heeft het voorbeeld gegeven en Mevrouw Prins bleef niet achter. Zelf had broeder Belksma al geen klein gezin, acht kinderen. Twee hunner zijn in Celebes gestorven. Dit echtpaar heeft daar op het Christen-kerkhof te Rante-Pao in de grafjes, naast dat van Van de Loosdrecht, van hun vleesch en bloed moeten zaaien. Het waren Cornelia en Lieuwe, twee lieve kindertjes van drie en zeven jaar. Eerst werden ze door roodvonk aangetast en daarna door diphterie en geneeskundige hulp was ver. Maar ondanks hun eigen huiselijke zorgen, die hiertoe niet beperkt bleven, is Mevrouw Belksma behalve voor haar eigen kinderschare voor hare moerids niet weinig geweest. Mevrouw Zijlstra heeft wel het grootste getal onder haar dak opgenomen. Bij het gebed voor onze Zendelingen mag wel ook aan hun vrouwen en kinderen gedacht?

Woning van den Civiel-Gezaghebber te Rante-Pao.

Nog maar pas had Belksma zich goed kunnen inleven in zijn werk, toen de moord op Van de Loosdrecht hem — het zijn de eigen woorden van Belksma uit zijn brief aan het Bestuur van 31 Juli, geschreven onder den verschen indruk van dat gruwelbedrijf, toen het gevaar ook hem van verschillenden kant bedreigde — als van den donder getroffen deed stilstaan. De heer Brouwer, de Gezaghebber, kwam het hem in het holle van den nacht meedeelen. Hij was niet in staat de werkelijkheid er van te beseffen. Zijn vriend, zijn mede-arbeider, zulk een uitnemend zendeling te moeten missen en dat op een uitgestrekt terrein, dicht bevolkt, waar toch al krachten te weinig waren! Een plaatsvervanger was voorloopig niet beschikbaar. De beide kweekelingen te Oegstgeest waren nog midden in hun studie. Wat moest er gebeuren? Er mòest gehandeld worden.

Belksma, de Zendeling-onderwijzer, heeft toen gedaan wat gebeuren moest. De Heere zelf leidde hem op dezen woesten weg en heeft hem in dàt Moorenland daarop toch met blijdschap doen gaan.

Zendeling Johannes Belksma, deze woorden staan boven dit hoofdstuk en niet: De Zendeling-*onderwijzer*, waartoe hij door den Bond toch was afgevaardigd en in welke hoedanigheid deze pionier op het gebied van onderwijs het Zendingswerk uitnemende diensten heeft bewezen. Grondwerk is de zwaarste arbeid; veel hiervan heeft Belksma gedaan voor de scholen, waarop thans onder gunstiger voorwaarden wordt voortgebouwd. Nu zijn het geen scholen meer zonder boeken en — Belksma heeft ze geschreven. Nu zijn er goeroe's werkzaam, die met toewijding hun arbeid verrichten, en — Belksma heeft ze mogen opleiden. Met dank aan Hem, die zijn kracht in zwakheid volbrengt, wordt dit vermeld. Als we letten, op wat hier in dat opzicht gedaan is, hadden we veilig dit hoofdstuk kunnen wijden aan den Zendeling-*onderwijzer* en juist, omdat we de groote beteekenis hiervan tot haar recht wilden laten komen, wilden we hem ook niet voorstellen als Zendeling-*leeraar*. Hij is het beide geweest en daarom noemden we hem alleen Zendeling Belksma.

De plotselinge dood van Van de Loosdrecht stelde dezen meer taaien dan sterken broeder voor een dubbele taak. Het Bestuur droeg hem de verzorging van geheel Rante-Pao op, tot tijd en wijle een nieuwe Zendeling hem zou aflossen. En tot die aflossing is het nimmer gekomen.

Het is gemakkelijker zulk een opdracht te geven dan ze te volbrengen!

Het was een groot voorrecht, dat deze nieuwe arbeid geheel strookte met den aanleg en de begeerte des harten van Belksma. Door zijn tochten met Van de Loosdrecht was hij ook met dit werk niet onbekend.

Hij begon in het besef van zijn diepe afhankelijkheid de zware taak, waarvoor hij gesteld werd, onder opzien tot Hem, die met het werk den lust en de kracht gegeven heeft om het te volbrengen. Hij begon het met de gedachte het over eenigen tijd aan een ander te kunnen overdoen, maar tevens in de overtuiging, dat het verrichten van wat zuiver zendingwerk is, hem in de gelegenheid zou stellen om dieper te kunnen indringen in de volksziel van de Toradja's en om dit te beter te begrijpen, waardoor hij hoopte straks met meer vrucht te kunnen volbrengen zijn eigenlijke taak om jonge menschen op te leiden voor onderwijzer en voor evangelist.

Van de Toradja-jongens, in den eersten tijd voor goeroe door Belksma opgeleid, werken er nu reeds enkelen met zegen in den arbeid der Zending. Van hen mogen Albert Dendang, Lodewijk Tobang en Hendrik Bela genoemd worden, die als hoofden van scholen werkzaam zijn.

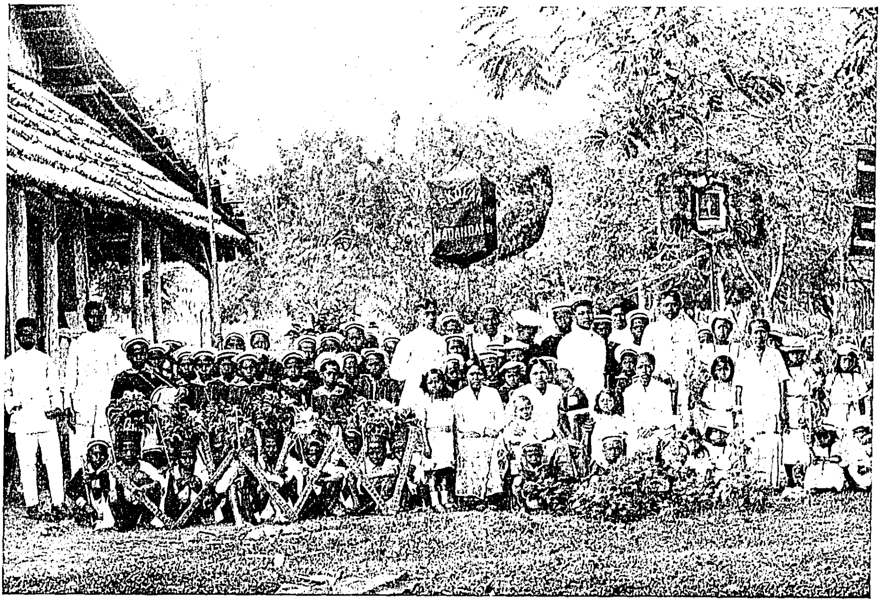
Het waren aanvankelijk wel droeve dagen op het Arbeidsveld. De weduwe Van de Loosdrecht nam met een bedroefd hart afscheid van Rante-Pao, na eerst in Januari 1918 het leven te hebben geschonken aan een meisje.

Droeve dagen waren het, in meer dan één opzicht.

In dezen tijd werd geheel Indië geteisterd door de Spaansche griep, maar het Toradja-gebied als geen ander. De dichtheid der bevolking vooral en de hygienische toestanden in dit gebied niet minder werkten samen tot een schrikkelijke uitbreiding van deze ziekte, die hare intrede deed in November van 1918 en met Januari 1919 had uitgewoed. Ook br. Belksma is zeer ernstig ziek geweest in die dagen, doch de Heere heeft hem weer opgericht in zijn groote genade en hem voor onzen arbeid bewaard, zoodat de Bond geen droefheid op droefheid gehad heeft. Van de Inlandsche bevolking heeft de zwarte dood er bijna twintig duizend weggemaaid.

Droeve dagen waren het door moord, door zoovele sterfgevallen, door ernstige ziekte, maar indroef waren ze nog meer door de gewijzigde houding der bevolking. Wat was er nog over van het vertrouwen, waarmee de bevolking onze arbeiders ontvangen had?

Een vrij sterke troepenmacht was langen tijd in deze streken aanwezig om de rust te handhaven, de schuldigen op te sporen en te straffen, geweren te zoeken en de inlevering van wapens af te vorderen. Onder de goeroe's waren er, die zich niet meer onder het volk durfden te begeven en den arbeid verlieten. De betrekkingen met de Toradja-hoofden waren verbroken en moesten voorzichtig worden aangeknoopt. Het moest hierbij uitkomen, dat de zending niet wilde steunen op zwaarden en stokken, noch dat wapengeweld de kracht was van haren arbeid.

De school van Madandan.

Strengere instructies moesten gegeven worden aan de goeroe's inzake hun houding jegens kinderen en volwassenen. Voorloopig werd de Evangelie-verkondiging in de dorpen gestaakt. Het terrein moest opnieuw worden verkend en omzichtig vooral te Rante-Pao met de bevolking voeling gezocht.

De Gouverneur van Makassar berichtte al spoedig, dat hij tot zijn leedwezen zich genoodzaakt had gezien, om zijn voorstellen, bij de Regeering ingediend, in te trekken. De Normaalcursus werd niet gesubsidieerd. Van een overgeven van de landschapsscholen aan de Zending kon voorloopig niets komen.

Droeve dagen waren het voorwaar! De eene jobsbode was nog niet uitgesproken, of de andere stond al weer hijgend aan de deur.

Er kwam wijziging in de houding der ambtenaren. Totnogtoe hadden zij de oprichting van vele scholen bevorderd en het schoolverzuim helpen keeren.

Met enthousiasme hadden de Toradja's de scholen, het onderwijs en de goeroe's ontvangen; maar toen ze merkten, waar het heenging, dat het Heidendom werd ondergraven, begon het getij te verloopen. Anderen verging het als kinderen, bij wie de aardigheid van nieuw speelgoed er spoedig af is.

We verwonderen er ons niet over, als we bedenken, wat het zelfs in ons land gekost heeft om de kinderen van ons volk alle ter school te krijgen, dat de Toradja's het spoedig moede werden hun kinderen, die ze in hun kampongs en op de sawah voor anderen arbeid wel konden gebruiken, geregeld ter school te zenden. En de kinderen zelve? Zij zaten liever op den rug van een karbouw om hiervan in volle vrijheid te genieten dan op de harde schoolbanken!

Bij het toenemend schoolverzuim, toen het eerste nieuwtje van het schoolgaan af was, hadden de ambtenaren met sterken arm ingegrepen. De spijbelende kinderen werden meer dan eens opgesnord, aangehouden en naar school gebracht.

Hielp dit niet, dan werden de ouders ter verantwoording geroepen. De maatregel werd door de Overheid ook wel toegepast om de dorpshoofden aansprakelijk te stellen. Vervulden ze hun plicht niet, dan moesten ze soms dagen lang geduldig zitten te wachten op het stoepje van het kantoor van den ambtenaar, net zoolang, totdat al de afwezige kinderen weer op school waren.

Twee Toradja-meisjes.

Deze prijzenswaardige ijver der ambtenaren bracht toch het nadeel met zich mee, dat hij de school onpopulair maakte. Een groot getal kinderen en weinig absenten, deze uiterlijke bloei kwam er ten koste van den eigenlijken invloed en van de noodige sympathie voor de Zending.

Na den moord en den opstand in 1917 veranderden de ambtenaren hun houding. Wel bleven ze welgezind den schoolarbeid met belangstelling volgen, wel drongen ze bij de dorpshoofden op getrouw schoolbezoek aan, maar van straffen onthielden ze zich voortaan. De bevolking begreep dit spoedig en trok hare conclusies. Het schoolverzuim werd nu onrustbarend.

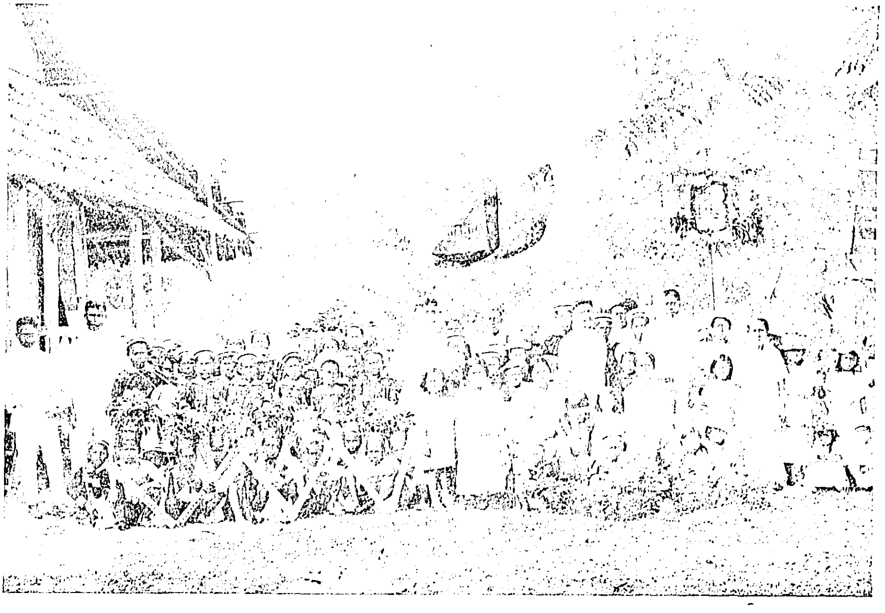
De scholen waren op eigen krachten aangewezen om hierin verandering te brengen. Alleen door liefderijk en practisch onderwijs aan de kinderen en een geregeld contact met de ouders konden de eerste scholen weer bevolkt worden.

Een droeve en moeielijke tijd zijn de jaren van 1917 tot 1920 geweest. Meermalen dook de vraag op, of het maar niet beter was alle scholen te sluiten om zoo tijd vrij te maken voor den Evangelisatie-arbeid. In Makalé was de toestand niet zoo ongunstig als te Rante-Pao. Daar is de crisis niet zoo scherp geweest. Br. Prins kon hier vrij ongestoord voortwerken, al ontbraken ook hier de moeielijkheden niet.

In Rante-Pao scheen de toestand wel eens hopeloos. Toch heeft Belksma hier stand mogen houden. Maar wat het voor hem geweest is, toen hij het een na het ander zag afbrokkelen, dat met zooveel liefde was opgebouwd, laat zich nauwelijks beseffen. De Heere

Droeve dagen waren het door moord, door zoovele sterfgevallen, door ernstige ziekte, maar indroef waren ze nog meer door de gewijzigde houding der bevolking. Wat was er nog over van het vertrouwen, waarmee de bevolking onze arbeiders ontvangen had?

Een vrij sterke troepenmacht was langen tijd in deze streken aanwezig om de rust te handhaven, de schuldigen op te sporen en te straffen, geweren te zoeken en de inlevering van wapens af te vorderen. Onder de goeroe's waren er, die zich niet meer onder het volk durfden te begeven en den arbeid verlieten. De betrekkingen met de Toradja-hoofden waren verbroken en moesten voorzichtig worden aangeknoopt. Het moest hierbij uitkomen, dat de zending niet wilde steunen op zwaarden en stokken, noch dat wapengeweld de kracht was van haren arbeid.

De school van Madandan.

Strengere instructies moesten gegeven worden aan de goeroe's inzake hun houding jegens kinderen en volwassenen. Voorloopig werd de Evangelie-verkondiging in de dorpen gestaakt. Het terrein moest opnieuw worden verkend en omzichtig vooral te Rante-Pao met de bevolking voeling gezocht.

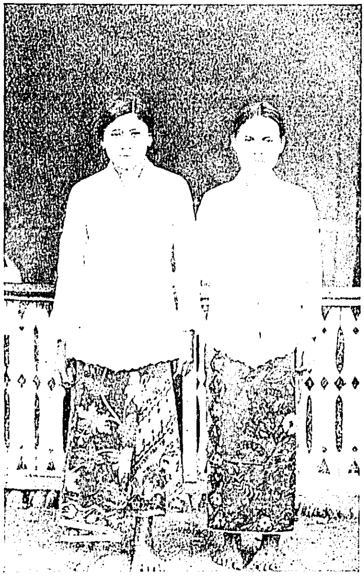
De Gouverneur van Makassar berichtte al spoedig, dat hij tot zijn leedwezen zich genoodzaakt had gezien, om zijn voorstellen, bij de Regeering ingediend, in te trekken. De Normaalcursus werd niet gesubsidieerd. Van een overgeven van de landschapsscholen aan de Zending kon voorloopig niets komen.

Droeve dagen waren het voorwaar! De eene jobsbode was nog niet uitgesproken, of de andere stond al weer hijgend aan de deur.

Er kwam wijziging in de houding der ambtenaren. Totnogtoe hadden zij de oprichting van vele scholen bevorderd en het schoolverzuim helpen keeren.

Met enthousiasme hadden de Toradja's de scholen, het onderwijs en de goeroe's ontvangen; maar toen ze merkten, waar het heenging, dat het Heidendom werd ondergraven, begon het getij te verloopen. Anderen verging het als kinderen, bij wie de aardigheid van nieuw speelgoed er spoedig af is.

We verwonderen er ons niet over, als we bedenken, wat het zelfs in ons land gekost heeft om de kinderen van ons volk alle ter school te krijgen, dat de Toradja's het spoedig moede werden hun kinderen, die ze in hun kampongs en op de sawah voor anderen arbeid wel konden gebruiken, geregeld ter school te zenden. En de kinderen zelve? Zij zaten liever op den rug van een karbouw om hiervan in volle vrijheid te genieten dan op de harde schoolbanken!

Twee Toradja-meisjes.

Bij het toenemend schoolverzuim, toen het eerste nieuwtje van het schoolgaan af was, hadden de ambtenaren met sterken arm ingegrepen. De spijbelende kinderen werden meer dan eens opgesnord, aangehouden en naar school gebracht.

Hielp dit niet, dan werden de ouders ter verantwoording geroepen. De maatregel werd door de Overheid ook wel toegepast om de dorpshoofden aansprakelijk te stellen. Vervulden ze hun plicht niet, dan moesten ze soms dagen lang geduldig zitten te wachten op het stoepje van het kantoor van den ambtenaar, net zoolang, totdat al de afwezige kinderen weer op school waren.

Deze prijzenswaardige ijver der ambtenaren bracht toch het nadeel met zich mee, dat hij de school onpopulair maakte. Een groot getal kinderen en weinig absenten, deze uiterlijke bloei kwam er ten koste van den eigenlijken invloed en van de noodige sympathie voor de Zending.

Na den moord en den opstand in 1917 veranderden de ambtenaren hun houding. Wel bleven ze welgezind den schoolarbeid met belangstelling volgen, wel drongen ze bij de dorpshoofden op getrouw schoolbezoek aan, maar van straffen onthielden ze zich voortaan. De bevolking begreep dit spoedig en trok hare conclusies. Het schoolverzuim werd nu onrustbarend.

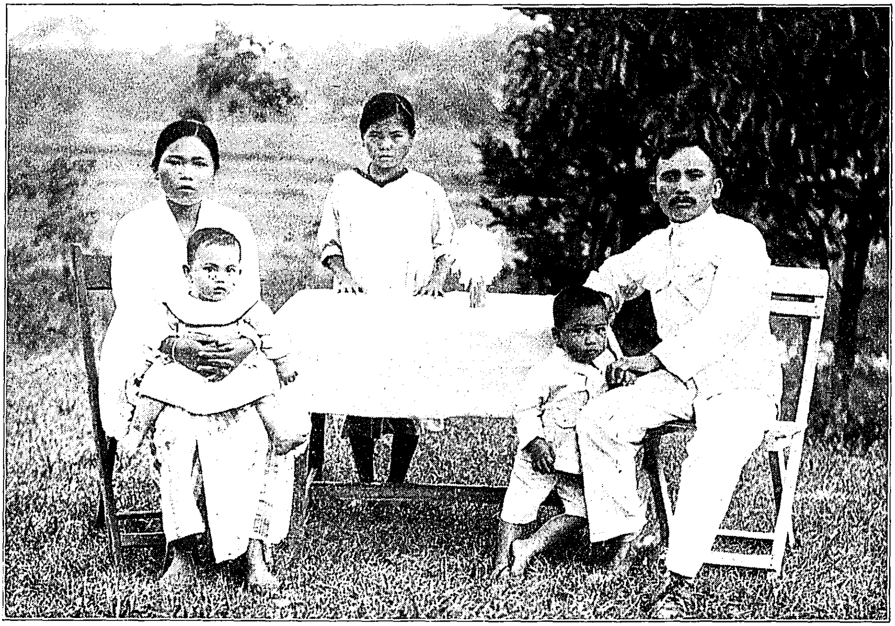
De scholen waren op eigen krachten aangewezen om hierin verandering te brengen. Alleen door liefderijk en practisch onderwijs aan de kinderen en een geregeld contact met de ouders konden de eerste scholen weer bevolkt worden.

Een droeve en moeielijke tijd zijn de jaren van 1917 tot 1920 geweest. Meermalen dook de vraag op, of het maar niet beter was alle scholen te sluiten om zoo tijd vrij te maken voor den Evangelisatie-arbeid. In Makalé was de toestand niet zoo ongunstig als te Rante-Pao. Daar is de crisis niet zoo scherp geweest. Br. Prins kon hier vrij ongestoord voortwerken, al ontbraken ook hier de moeielijkheden niet.

In Rante-Pao scheen de toestand wel eens hopeloos. Toch heeft Belksma hier stand mogen houden. Maar wat het voor hem geweest is, toen hij het een na het ander zag afbrokkelen, dat met zooveel liefde was opgebouwd, laat zich nauwelijks beseffen. De Heere

maakte echter Zijn Woord waar, dat het ten tijde des avonds licht zal worden. Na 1920 klaarde de donkere horizon wat op. Hij, die de wolken aan flarden scheurt en den hemel schoon vaagt door de waaiende winden, deed het op het gedurig gebed wat lichter worden in Rante-Pao. Het vertrouwen keerde. De bevolking had den tijd gehad om den Zendeling van den Ambtenaar te kunnen onderscheiden. De scholen begonnen beter te gaan. De nieuwe onderwijzers kwamen goed in hun werk in. Sedert 1920 is er weer een andere toon te beluisteren in de verslagen van onze Arbeiders in de verte.

Het laatste rapport vermeldde in dit ressort 18 scholen met 1346 leerlingen en de

Goeroe Eli Kasenda met vrouw en kinderen.

oprichting van twee nieuwe scholen te Nonougau en te Lempe-Batoe. Het aantal schoolgaande kinderen neemt toe en het absenten-cijfer daalt. Wat heeft de Heere het boven bidden en denken nog weer wel gemaakt en kapitein Ongeloof evenals den hoofdman te Samaria in de poorten van de stad Menschenziel neergetrapt!

Stond ongeloof maar nimmermeer op, maar telkens krabbelt deze vijand weer overeind en staat hij weer op zijn voeten om te fluisteren aan het oor en om het hart met wantrouwen te vervullen.

De Normaalcursus, die gesloten was geweest, werd in 1920 door Belksma geopend. Een negental leerlingen vormde de eerste klasse. Deze waren tevoren in de Zendelingsgezinnen en op de school opgevoed en opgeleid. Van deze leerlingen zijn er tot op den huidigen dag zeven als onderwijzer en als Hoofd op verschillende scholen werkzaam in zeer gezegenden arbeid. Belksma had een uitnemende hulp voor dezen cursus in den goeroe

E. Kasenda, een bekwaam en ijverig Minahassisch onderwijzer, aan wien de Zending veel verplicht is. Met toewijding en tact nam hij vele lessen over van Belksma, die hierdoor voor Evangelisatie-arbeid en school-inspectie over meer vrijen tijd kon beschikken.

Deze goeroe had reeds gezegenden arbeid te Rante Balla mogen verrichten, waar hij in 1916 als Hoofd van de school was geplaatst. Hier kwam een geestelijke opwekking in 1918. De Heere werkte er kennelijk onder de bevolking. Op den 24en April van dat jaar konden er met vrijmoedigheid 41 personen toegelaten om gedoopt te worden.

De vijand verheft zich als een stroom, die alles meesleurt en meesleept, zoodat er geen keeren is, maar, als de Heere de banier opheft, komt er kentering. Die banier heft de Heere op door harten te veranderen en door menschen te bekeeren. Zulk een verblijdende gebeurtenis schonk Hij, die wist wat onze arbeid en de Zendelingen het meest noodig hadden den 3en October 1920. De vroegere koppensneller en oud-priester, het voormalig bendehoofd Né Lengko, werd toegebracht en gedoopt. Door zijn zoon, die onderwijzer was geworden, in kennis gebracht met het Evangelie werd hij bij verder onderricht geheel gewonnen. Zijn overgang tot het Christendom werd van beteekenis voor den verderen voortgang van ons werk. Né Lengko moest zelf getuigen. Met groote vrijmoedigheid en beslistheid sprak hij tot zijn volk, dat hij nu dubbel liefkreeg, van den Zaligmaker van zondaren. Door zijne woorden, die in de harten ingingen, ontstonden er eenige jaren later zelfs gemeenten te Rante Boea, Sangalla', Pantilang, en Batoe Aloe, waar honderden tot verandering kwamen en de afgoden loslieten.

In het jaar 1920 verkwikte de Heere de familie Belksma zeer door den ongedachten, onverwachten en onverdienden keer, welken Hij in ongehouden goedheid gaf. Ja, bij den zoo onmiskenbaren zegen des Heeren over het werk, had Belksma het gekund alleen achter te blijven in die heidenwereld. Hiervan is het niet ver af geweest. Immers zendeling Prins repatrieerde in dit jaar een dag of tien, nadat zijn vrouw om gezondheidsredenen Celebes had moeten verlaten. In datzelfde jaar echter kwam juist Zendeling Zijlstra met zijne echtgenoote naar Rante-Pao. Voorloopig bleef hij ten huize van Belksma en maakte met hem en ook nog met Prins vóór diens vertrek verschillende dienstreizen mee om land en volk te leeren kennen. Zoo bleef Belksma door Zijlstra's komst dan toch niet als de eenige Zendeling in Midden-Celebes achter.

Er kwam sinds dezen tijd weer regelmatige gang en voortgang in het Zendingswerk.

In Rante-Pao kwamen kleine kringen van Christenen. De Maleische gemeente te dier plaatse, omvattende de Ambonneezen, Menadoneezen, Timoreezen en Batakken, tot wie ook de uitheemsche goeroe's moeten gerekend, kreeg in 1920 een net kerkgebouwtje, dat plaats biedt aan tweehonderd kerkgangers. Deze Maleische gemeente heeft ook te Makalé een kerk, reeds in 1918 gebouwd en in 1924 vernieuwd.

De Toradja-gemeente te Rante-Balla, welke in 1918 tot openbaring kwam, nam eerst regelmatig in wasdom toe. Het is nu een gemeente van 130 zielen. Toen kwam de stilstand. Er kwamen allerlei twisterijen en kwesties, die den groei der gemeente belemmerden.

Het is er toch wel een goede kring. Eenige malen is hier het Heilig Avondmaal bediend. De Zendelingen vertoeven er gaarne. Ze ontvangen er ruimschoots vergoeding in liefde en toegenegenheid om huns werks wil voor de vermoeiende dagreizen, die noodig zijn om deze afgelegen streek in een onherbergzaam oord te bereiken. In 1922 is er een kerkje gebouwd met ruim 120 zitplaatsen.

maakte echter Zijn Woord waar, dat het ten tijde des avonds licht zal worden. Na 1920 klaarde de donkere horizon wat op. Hij, die de wolken aan flarden scheurt en den hemel schoon vaagt door de waaiende winden, deed het op het gedurig gebed wat lichter worden in Rante-Pao. Het vertrouwen keerde. De bevolking had den tijd gehad om den Zendeling van den Ambtenaar te kunnen onderscheiden. De scholen begonnen beter te gaan. De nieuwe onderwijzers kwamen goed in hun werk in. Sedert 1920 is er weer een andere toon te beluisteren in de verslagen van onze Arbeiders in de verte.

Het laatste rapport vermeldde in dit ressort 18 scholen met 1346 leerlingen en de

Goeroe Eli Kasenda met vrouw en kinderen.

oprichting van twee nieuwe scholen te Nonougau en te Lempe-Batoe. Het aantal schoolgaande kinderen neemt toe en het absenten-cijfer daalt. Wat heeft de Heere het boven bidden en denken nog weer wel gemaakt en kapitein Ongeloof evenals den hoofdman te Samaria in de poorten van de stad Menschenziel neergetrapt!

Stond ongeloof maar nimmermeer op, maar telkens krabbelt deze vijand weer overeind en staat hij weer op zijn voeten om te fluisteren aan het oor en om het hart met wantrouwen te vervullen.

De Normaalcursus, die gesloten was geweest, werd in 1920 door Belksma geopend. Een negental leerlingen vormde de eerste klasse. Deze waren tevoren in de Zendelingsgezinnen en op de school opgevoed en opgeleid. Van deze leerlingen zijn er tot op den huidigen dag zeven als onderwijzer en als Hoofd op verschillende scholen werkzaam in zeer gezegenden arbeid. Belksma had een uitnemende hulp voor dezen cursus in den goeroe

E. Kasenda, een bekwaam en ijverig Minahassisch onderwijzer, aan wien de Zending veel verplicht is. Met toewijding en tact nam hij vele lessen over van Belksma, die hierdoor voor Evangelisatie-arbeid en school-inspectie over meer vrijen tijd kon beschikken.

Deze goeroe had reeds gezegenden arbeid te Rante Balla mogen verrichten, waar hij in 1916 als Hoofd van de school was geplaatst. Hier kwam een geestelijke opwekking in 1918. De Heere werkte er kennelijk onder de bevolking. Op den 24^{en} April van dat jaar konden er met vrijmoedigheid 41 personen toegelaten om gedoopt te worden.

De vijand verheft zich als een stroom, die alles meesleurt en meesleept, zoodat er geen keeren is, maar, als de Heere de banier opheft, komt er kentering. Die banier heft de Heere op door harten te veranderen en door menschen te bekeeren. Zulk een verblijdende gebeurtenis schonk Hij, die wist wat onze arbeid en de Zendelingen het meest noodig hadden den 3^{en} October 1920. De vroegere koppensneller en oud-priester, het voormalig bendehoofd Né Lengko, werd toegebracht en gedoopt. Door zijn zoon, die onderwijzer was geworden, in kennis gebracht met het Evangelie werd hij bij verder onderricht geheel gewonnen. Zijn overgang tot het Christendom werd van beteekenis voor den verderen voortgang van ons werk. Né Lengko moest zelf getuigen. Met groote vrijmoedigheid en beslistheid sprak hij tot zijn volk, dat hij nu dubbel liefkreeg, van den Zaligmaker van zondaren. Door zijne woorden, die in de harten ingingen, ontstonden er eenige jaren later zelfs gemeenten te Rante Boea, Sangalla', Pantilang, en Batoe Aloe, waar honderden tot verandering kwamen en de afgoden loslieten.

In het jaar 1920 verkwikte de Heere de familie Belksma zeer door den ongedachten, onverwachten en onverdienden keer, welken Hij in ongehouden goedheid gaf. Ja, bij den zoo onmiskenbaren zegen des Heeren over het werk, had Belksma het gekund alleen achter te blijven in die heidenwereld. Hiervan is het niet ver af geweest. Immers zendeling Prins repatrieerde in dit jaar een dag of tien, nadat zijn vrouw om gezondheidsredenen Celebes had moeten verlaten. In datzelfde jaar echter kwam juist Zendeling Zijlstra met zijne echtgenoote naar Rante-Pao. Voorloopig bleef hij ten huize van Belksma en maakte met hem en ook nog met Prins vóór diens vertrek verschillende dienstreizen mee om land en volk te leeren kennen. Zoo bleef Belksma door Zijlstra's komst dan toch niet als de eenige Zendeling in Midden-Celebes achter.

Er kwam sinds dezen tijd weer regelmatige gang en voortgang in het Zendingswerk.

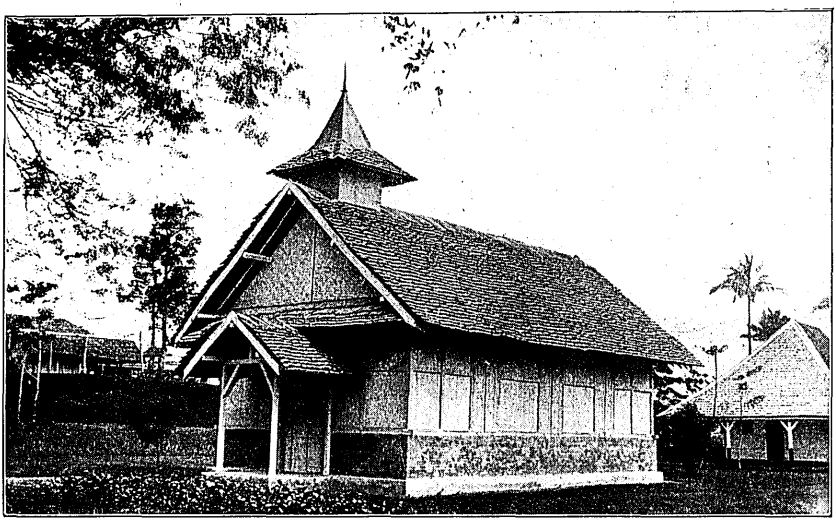
In Rante-Pao kwamen kleine kringen van Christenen. De Maleische gemeente te dier plaatse, omvattende de Ambonneezen, Menadoneezen, Timoreezen en Batakken, tot wie ook de uitheemsche goeroe's moeten gerekend, kreeg in 1920 een net kerkgebouwtje, dat plaats biedt aan tweehonderd kerkgangers. Deze Maleische gemeente heeft ook te Makalé een kerk, reeds in 1918 gebouwd en in 1924 vernieuwd.

De Toradja-gemeente te Rante-Balla, welke in 1918 tot openbaring kwam, nam eerst regelmatig in wasdom toe. Het is nu een gemeente van 130 zielen. Toen kwam de stilstand. Er kwamen allerlei twisterijen en kwesties, die den groei der gemeente belemmerden.

Het is er toch wel een goede kring. Eenige malen is hier het Heilig Avondmaal bediend. De Zendelingen vertoeven er gaarne. Ze ontvangen er ruimschoots vergoeding in liefde en toegenegenheid om huns werks wil voor de vermoeiende dagreizen, die noodig zijn om deze afgelegen streek in een onherbergzaam oord te bereiken. In 1922 is er een kerkje gebouwd met ruim 120 zitplaatsen.

In 1921 werden de ritselingen van nieuw leven in Pangala' bespeurd. Vroegere scholieren wenschten dooponderricht te ontvangen met het gevolg, dat met kerstfeest van datzelfde jaar 35 menschen werden gedoopt om daardoor van de kinderen der ongeloovigen onderscheiden te worden. Gode zij dank, is het uitwendig onderscheidingsteeken niet het eenige! Het aantal Christenen bereikte hier het getal zestig.

Van Pangala' is merkbare invloed uitgegaan op het naburige Rioe. Hier kwam roering en beweging in de dorre doodsbeenderen. Klapperend schoten ze op elkander toe en, al is het nog geen gansch groot heir, er is toch ontwaking gekomen. Zoo'n kleine kring heeft het onder de overheerschende macht der meerderheid dikwerf hard te verantwoorden en er is heel wat voor noodig om er zich bij aan te sluiten. Dat we ze gedenken in de gebeden!

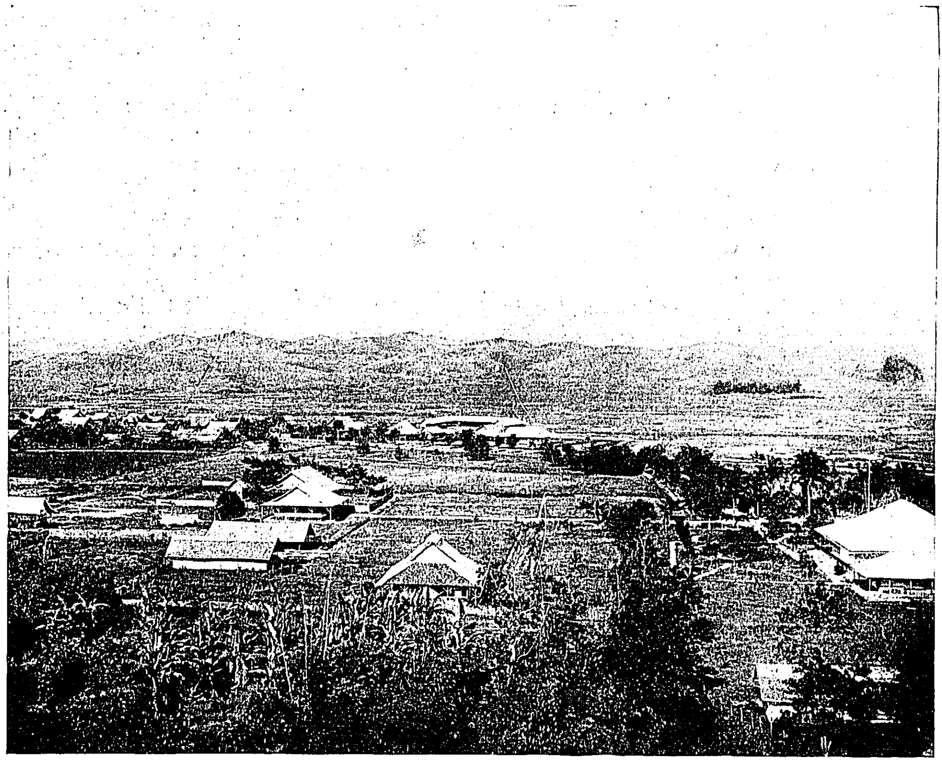
Kerkje te Rante-Pao.

Naar Boentao' zagen we uit met eenige verwachting. In 1922 gingen er al enkelen tot het Christendom over, maar het is hier bij deze eerste teekenen van leven gebleven.

Geheel anders ging het in Pantilang. Van oudsher had er Né Lengko, de oude koppensneller, reeds genoemd, veel invloed. Werd die invloed vroeger aangewend ten kwade, nu ten goede. Met warmte heeft deze oud-priester hier getuigd van den eenigen Naam, onder den hemel tot zaligheid gegeven. Met kracht werd hij tegengestaan en met hoon overladen. Maar hij werd tot volhouden gesterkt en iederen Zondag nam de groote schare weer met tientallen nieuwelingen toe, die mede kwamen om hem te hooren. Den 9en Maart 1924 werd er een groote vergadering gehouden. Zendeling Zijlstra doopte er niet minder dan 235 personen. Uit de voornaamsten konden reeds een drietal als helpers en ouderlingen worden aangesteld. Volgens de laatste berichten ontvangen er nu reeds 500 dooponderricht. Voor de Zendelingen is het een ware verkwikking hier te werken. De school is reeds te klein om er te vergaderen. Een stuk gronds voor den bouw van een kerk is reeds aangekocht. Vanwege de uitgestrektheid van deze streek zal één kerkgebouw niet voldoende wezen.

Met belangstelling slaan wij dit werk uit de verte gade en vragen: „Wat zal dit toch zijn?" Gaat ook hier in vervulling de vraag van juichende verwondering van Jesaïa 60: 8. „Wie zijn deze, die daar komen gevlogen als een wolk, en als duiven tot hare vensters?"

Uit Rante Boea, niet ver van Pantilang, kwamen den laatsten tijd ook goede berichten; maar talloos zijn hier de spotternijen en prikjes, waaronder zeer gevoelige, welke het hoopkske

Gezicht op Rante-Pao.

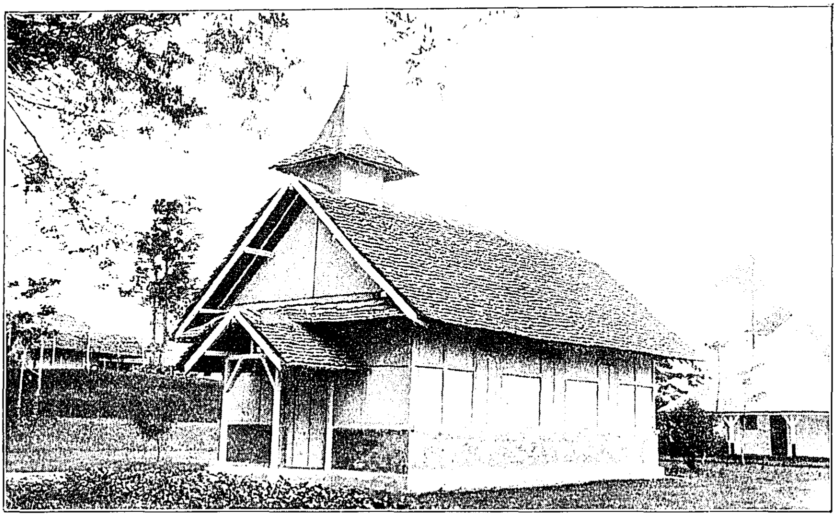
getrouwen hier worden toegebracht. Geve de Heere maar veel gebed voor het Toradja-volk, waar de Heere kennelijk werkt.

De kleine groepjes te Dendé en Madandan van vier en elf personen zijn in getal niet toegenomen, ofschoon hier juist de districtshoofden nog wel Christenen zijn. Neen, de G.Z.B. moet het voor zijn arbeid niet hebben van steunende ambtenaren, noch van invloedrijke dorpshoofden, maar alleen van Hem, die maar te spreken heeft en ziet, het is er, te gebieden en het staat er. Voor den Heere is het maar een gedachte!

De laatst gestichte gemeente is die te B'arana, de woonplaats van Belksma, kort bij Rante-Pao. Vlak voor het gaan van dezen broeder met verlof naar Nederland werden daar 29 personen gedoopt en er zijn teekenen van verdere uitbreiding.

In 1921 werden de ritselingen van nieuw leven in Pangala' bespeurd. Vroegere scholieren wenschten dooponderricht te ontvangen met het gevolg, dat met kerstfeest van datzelfde jaar 35 menschen werden gedoopt om daardoor van de kinderen der ongeloovigen onderscheiden te worden. Gode zij dank, is het uitwendig onderscheidingsteeken niet het eenige! Het aantal Christenen bereikte hier het getal zestig.

Van Pangala' is merkbare invloed uitgegaan op het naburige Rioe. Hier kwam roering en beweging in de dorre doodsbeenderen. Klapperend schoten ze op elkander toe en, al is het nog geen gansch groot heir, er is toch ontwaking gekomen. Zoo'n kleine kring heeft het onder de overheerschende macht der meerderheid dikwerf hard te verantwoorden en er is heel wat voor noodig om er zich bij aan te sluiten. Dat we ze gedenken in de gebeden!

Kerkje te Rante-Pao.

Naar Boentao' zagen we uit met eenige verwachting. In 1922 gingen er al enkelen tot het Christendom over, maar het is hier bij deze eerste teekenen van leven gebleven.

Geheel anders ging het in Pantilang. Van oudsher had er Né Lengko, de oude koppensneller, reeds genoemd, veel invloed. Werd die invloed vroeger aangewend ten kwade, nu ten goede. Met warmte heeft deze oud-priester hier getuigd van den eenigen Naam, onder den hemel tot zaligheid gegeven. Met kracht werd hij tegengestaan en met hoon overladen. Maar hij werd tot volhouden gesterkt en iederen Zondag nam de groote schare weer met tientallen nieuwelingen toe, die mede kwamen om hem te hooren. Den 9en Maart 1924 werd er een groote vergadering gehouden. Zendeling Zijlstra doopte er niet minder dan 235 personen. Uit de voornaamsten konden reeds een drietal als helpers en ouderlingen worden aangesteld. Volgens de laatste berichten ontvangen er nu reeds 500 dooponderricht. Voor de Zendelingen is het een ware verkwikking hier te werken. De school is reeds te klein om er te vergaderen. Een stuk gronds voor den bouw van een kerk is reeds aangekocht. Vanwege de uitgestrektheid van deze streek zal één kerkgebouw niet voldoende wezen.

Met belangstelling slaan wij dit werk uit de verte gade en vragen: „Wat zal dit toch zijn?" Gaat ook hier in vervulling de vraag van juichende verwondering van Jesaïa 60: 8. „Wie zijn deze, die daar komen gevlogen als een wolk, en als duiven tot hare vensters?"

Uit Rante Boea, niet ver van Pantilang, kwamen den laatsten tijd ook goede berichten; maar talloos zijn hier de spotternijen en prikjes, waaronder zeer gevoelige, welke het hoopkske

Gezicht op Rante-Pao.

getrouwen hier worden toegebracht. Geve de Heere maar veel gebed voor het Toradja-volk, waar de Heere kennelijk werkt.

De kleine groepjes te Dendé en Madandan van vier en elf personen zijn in getal niet toegenomen, ofschoon hier juist de districtshoofden nog wel Christenen zijn. Neen, de G. Z. B. moet het voor zijn arbeid niet hebben van steunende ambtenaren, noch van invloedrijke dorpshoofden, maar alleen van Hem, die maar te spreken heeft en ziet, het is er, te gebieden en het staat er. Voor den Heere is het maar een gedachte!

De laatst gestichte gemeente is die te B'arana, de woonplaats van Belksma, kort bij Rante-Pao. Vlak voor het gaan van dezen broeder met verlof naar Nederland werden daar 29 personen gedoopt en er zijn teekenen van verdere uitbreiding.

Zoo is in het kort de toestand der Evangelisatie in het ressort Rante-Pao, het arbeidsveld van Belksma.

Ondertusschen ging het onderwijs van den Normaalcursus rustig voort. In 1920 ontvingen negen Toradja-jongelieden het diploma van goeroe. In 1922 kwamen een elftal het corps onderwijzers versterken, terwijl einde 1923 een achttal met gunstig gevolg het eindexamen aflegden.

Het gevoelen der Zendelingen over deze Toradja-krachten is over het algemeen vrij gunstig. De vrees, dat goeroe's, uit het eigen volk opgekomen, zich niet voldoende kunnen laten gelden, is beschaamd. De broeders hebben wel rekening gehouden met de volksvooroordeelen en geen onderwijzers opgeleid uit de laaggeborenen. De kinderen zouden van hen geen onderwijs willen ontvangen en de ouders zouden hun kroost bij hen zeker niet zenden.

De Toradja-goeroe's hebben, als de eerste vrees is overwonnen, veel vrijmoedigheid in het spreken. In den regel ontbreekt het ze niet aan spreekgaven. En op de goeroe's uit den vreemde hebben ze onder meer voor, dat ze de taal van het volk geheel beheerschen.

De Regeering van Nederlandsch-Indië betoonde haar waardeering en belangstelling in dit opleidingswerk door telken jare een groot deel der totale onkosten, aan den cursus verbonden, door subsidie te vergoeden.

Einde 1923 is deze cursus voorloopig geëindigd. En dit kon, omdat in het tekort aan goeroe's was voorzien en door deze opleiding zelfs ruimte van keus was gekomen. En dit moest, omdat de heer Belksma den tijd zag naderen, dat hij na een periode van acht jaren arbeidens in de tropen met verlof naar het vaderland mocht trekken.

Broeder Belksma werd het verlof even hartelijk gegund als gaarne gegeven.

In Mei 1924 keerde hij na een voorspoedige reis met zijn gezin uit Indië terug.

Den 11en April 1925 vertrok hij weer naar zijn arbeidsveld, na door de Nederduitsch-hervormde Gemeente te Zeist als Zendeling-leeraar te zijn geordend. Feitelijk was hij dit reeds geweest van 1917 af. Thans ontving hij ook het recht om de Sacramenten op Midden-Celebes te bedienen.

Een nieuw hoofdstuk in zijn leven is nu begonnen; een hoofdstuk, waarboven thans geschreven moet: De Zendeling-*leeraar* J. Belksma.

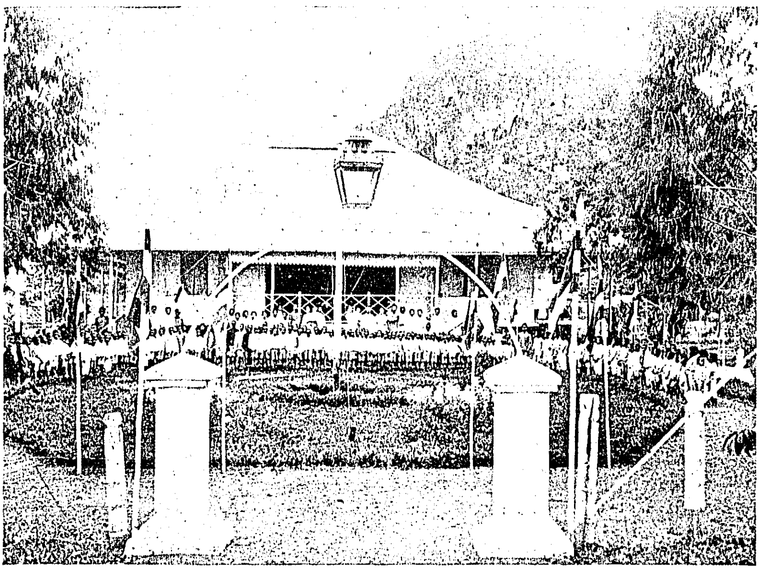
Gebruike de Heere dezen Zendeling-leeraar als een schrijfschrift in Zijn heilige handen om dit pas begonnen hoofdstuk vol te schrijven, waarbij Belksma dus enkel instrument is; een lang hoofdstuk, dat is ons gebed, waarin de dagen zijns levens de vele bladzijden en de uren de lange volzinnen zijn, voordat behoeft te worden geplaatst het laatste leesteeken van *punt lange rust.* —

ZEVENDE HOOFDSTUK.

DE ZENDELING-LEERAAR D. C. PRINS.

HET getuigde van den scherpen blik, dien Van de Loosdrecht bij den eersten oogopslag had op het Zendingsveld, dat hij van meetaf heeft aangedrongen op de inlijving van Makalé bij Rante-Pao.

Oppervlakkig bezien moest hem alles hiervan terughouden. Immers de G. Z. B. kon Rante-Pao nauwelijks bezetten en bearbeiden. Hier kwam nog bij, dat de deur van het District Makalé hermetisch voor onzen Zendeling afgesloten werd.

Ontvangst van broeder Prins te Rante-Pao.

Eerst op het gedurig en dringend kloppen is zij geopend. Was dat kloppen niet beter achterwege gelaten?

Het was Van de Loosdrecht niet ontgaan, dat Makalé bij Rante-Pao behoort. Zeker, de Regeering heeft er wel twee Onder-afdeelingen van gemaakt wegens de uitgestrektheid van het gebied en de dichtheid der bevolking, maar meer dan een administratieve scheiding mag in die splitsing niet gezien.

Een groote heirweg van 18 K.M.-lengte verbindt de beide plaatsen Makalé en Rante-Pao,

Zoo is in het kort de toestand der Evangelisatie in het ressort Rante-Pao, het arbeidsveld van Belksma.

Ondertusschen ging het onderwijs van den Normaalcursus rustig voort. In 1920 ontvingen negen Toradja-jongelieden het diploma van goeroe. In 1922 kwamen een elftal het corps onderwijzers versterken, terwijl einde 1923 een achttal met gunstig gevolg het eindexamen aflegden.

Het gevoelen der Zendelingen over deze Toradja-krachten is over het algemeen vrij gunstig. De vrees, dat goeroe's, uit het eigen volk opgekomen, zich niet voldoende kunnen laten gelden, is beschaamd. De broeders hebben wel rekening gehouden met de volksvooroordeelen en geen onderwijzers opgeleid uit de laaggeborenen. De kinderen zouden van hen geen onderwijs willen ontvangen en de ouders zouden hun kroost bij hen zeker niet zenden.

De Toradja-goeroe's hebben, als de eerste vrees is overwonnen, veel vrijmoedigheid in het spreken. In den regel ontbreekt het ze niet aan spreekgaven. En op de goeroe's uit den vreemde hebben ze onder meer voor, dat ze de taal van het volk geheel beheerschen.

De Regeering van Nederlandsch-Indië betoonde haar waardeering en belangstelling in dit opleidingswerk door telken jare een groot deel der totale onkosten, aan den cursus verbonden, door subsidie te vergoeden.

Einde 1923 is deze cursus voorloopig geëindigd. En dit kon, omdat in het tekort aan goeroe's was voorzien en door deze opleiding zelfs ruimte van keus was gekomen. En dit moest, omdat de heer Belksma den tijd zag naderen, dat hij na een periode van acht jaren arbeidens in de tropen met verlof naar het vaderland mocht trekken.

Broeder Belksma werd het verlof even hartelijk gegund als gaarne gegeven.

In Mei 1924 keerde hij na een voorspoedige reis met zijn gezin uit Indië terug.

Den 11[en] April 1925 vertrok hij weer naar zijn arbeidsveld, na door de Nederduitsch-hervormde Gemeente te Zeist als Zendeling-leeraar te zijn geordend. Feitelijk was hij dit reeds geweest van 1917 af. Thans ontving hij ook het recht om de Sacramenten op Midden-Celebes te bedienen.

Een nieuw hoofdstuk in zijn leven is nu begonnen; een hoofdstuk, waarboven thans geschreven moet: De Zendeling-*leeraar* J. Belksma.

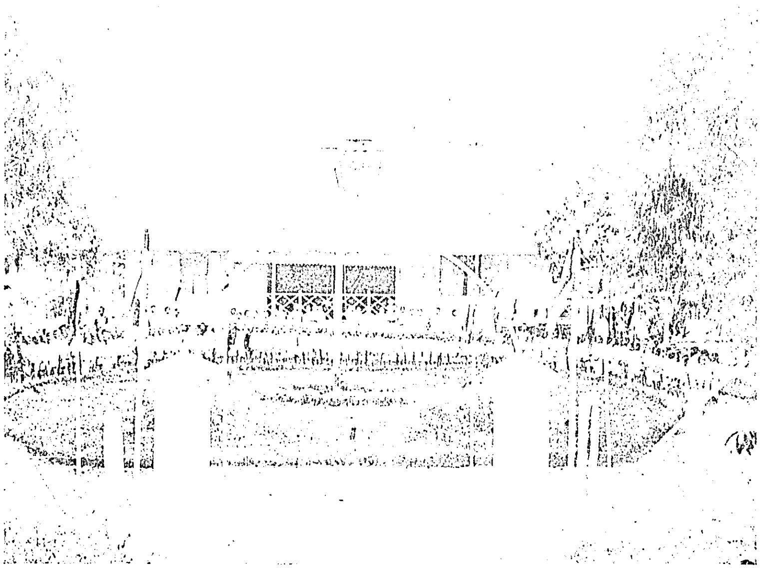
Gebruike de Heere dezen Zendeling-leeraar als een schrijfschrift in Zijn heilige handen om dit pas begonnen hoofdstuk vol te schrijven, waarbij Belksma dus enkel instrument is; een lang hoofdstuk, dat is ons gebed, waarin de dagen zijns levens de vele bladzijden en de uren de lange volzinnen zijn, voordat behoeft te worden geplaatst het laatste leesteeken van *punt lange rust.* —

ZEVENDE HOOFDSTUK.

DE ZENDELING-LEERAAR D. C. PRINS.

HET getuigde van den scherpen blik, dien Van de Loosdrecht bij den eersten oogopslag had op het Zendingsveld, dat hij van meetaf heeft aangedrongen op de inlijving van Makalé bij Rante-Pao.

Oppervlakkig bezien moest hem alles hiervan terughouden. Immers de G.Z.B. kon Rante-Pao nauwelijks bezetten en bearbeiden. Hier kwam nog bij, dat de deur van het District Makalé hermetisch voor onzen Zendeling afgesloten werd.

Ontvangst van broeder Prins te Rante-Pao.

Eerst op het gedurig en dringend kloppen is zij geopend. Was dat kloppen niet beter achterwege gelaten?

Het was Van de Loosdrecht niet ontgaan, dat Makalé bij Rante-Pao behoort. Zeker, de Regeering heeft er wel twee Onder-afdeelingen van gemaakt wegens de uitgestrektheid van het gebied en de dichtheid der bevolking, maar meer dan een administratieve scheiding mag in die splitsing niet gezien.

Een groote heirweg van 18 K.M.-lengte verbindt de beide plaatsen Makalé en Rante-Pao,

waarlangs reeds een druk verkeer onderhouden wordt. Men denke niet, dat Makalé, hetwelk slechts een weinig minder dicht is bevolkt dan Rante-Pao, niet zoo belangrijk zou zijn als het laatste gebied. In Makalé woont juist de oude adel, de families der Poeangs. Hierdoor is het bij de Toradja's zelf meer in tel en bovendien had het zich vroeger beter laten gelden en eigen onafhankelijkheid weten te handhaven.

We wezen er reeds op, dat men beproefd heeft den G. Z. B. buiten Makalé te houden. Er rees een geschil tusschen de Indische Kerk en den G. Z. B. Om goed te begrijpen, waarom

Onze Zendelingen in 1917; in het midden de Civiel-Gezaghebber Brouwer en echtgenoote.

het hier ging, is noodig, dat we de geschiedenis der kerstening van Makalé even ophalen.

Zendeling Prins kwam te Makalé op een terrein, waar reeds gearbeid was, dat dus in andere omstandigheden verkeerde ten opzichte van den Zendeling dan Rante-Pao.

Toen onze Regeering in 1906 Midden-Celebes bezette, was het voor haar een groote verrassing hier een terrein met zoo vele duizenden Heidenen te vinden, waar de Islam vanuit het Zuiden begon binnen te dringen. Van meer dan één kant werd erop aangedrongen te trachten den Islam vóór te zijn en te keeren. Geen enkele Zendingscorporatie in ons vaderland was in die dagen hiertoe bij machte; alle moesten ze in gebreke blijven. Toen is vanuit Makassar door de Indische Kerk de hand aan den ploeg geslagen. Er werd een goeroe in Loewoek, ten Oosten van Posso, gevestigd. De vraag naar onderwijs en scholen kwam ook hier van

verschillenden kant opzetten. Om aan die vraag eenigszins te kunnen voldoen, stond de Regeering aan de Indische Kerk voor de scholen een subsidie toe, maar onder beding (en dit is het punt, waarom het gaat), dat zij dezen arbeid zou overdragen aan de Zending, zoodra deze in staat zou zijn de leiding van dat werk op zich te nemen. Maar voordat de G. Z. B. kwam met het verzoek om toelating in Makalé, had het werk zich reeds in die mate uitgebreid, dat de Indische Kerk het liever niet meer wilde loslaten. Tot deze uitbreiding had de hulpprediker Kelling, destijds in Bonthaïn gevestigd, door zijn tochten door Midden- en Zuid-Oost-Celebes niet weinig bijgedragen. Meer dan vijfduizend Toradja's waren door den predikant van Makassar in de Onderafdeeling Binoeang, ten Westen van ons Zendingsterrein, gedoopt.

Dit doopen van een zoo groot getal moet echter niet overschat worden. Het is den lezer niet onbekend, dat de Roomsche Kerk in vroeger eeuw op deze wijze in Europa en ook in andere werelddeelen door den zoogenaamden „massa-doop" beslag gelegd heeft op de volken, welke daar woonden. Het is overbodig om op te merken, dat de G. Z. B. voor deze praktijk niet te vinden is. De meeste Heidenen, die gedoopt waren, verstonden nog niets van het Evangelie, dat ze nauwelijks was gebracht. Zij namen hun eigen godsdienst nog waar als te voren. Het eenige verschil was, dat ze Zondags wel eens ter kerk kwamen en hun kinderen ook lieten doopen. Door dezen „massa-doop" werd inderdaad bereikt, dat de deur voor den Islam gesloten werd, althans, indien men in staat zal blijken de gedoopten bijeen te houden en later te onderwijzen.

Wat nu in Binoeang bereikt was, wilde men ook te Makalé en te Rante-Pao doen, de bakermat van de Tae'-sprekende Toradja's. In Rante-Pao was Van de Loosdrecht de Indische Kerk voor, maar te Makalé niet.

Te Makalé waren reeds een twintigtal schoolkinderen gedoopt. De Bestuursambtenaar van Makalé was hierover wel ontsticht. Hij meende, dat deze kinderen daardoor uit het familieverband werden uitgehaald, zoo geheel in strijd met den gemeenschapszin der Toradja's. De ouders hadden niets geweten van de beteekenis ervan en enkel gedacht aan een schoolmaatregel. Maar hoe het zij, de Doop was bediend en hieraan kon de ambtenaar niets meer veranderen. Dit alles gebeurde in den loop van het jaar 1913.

Bij het eerste bezoek van Van de Loosdrecht in November 1913 rezen er dan ook dadelijk bezwaren bij de Indische Kerk Makalé af te staan. Rante-Pao was Van de Loosdrecht ter bearbeiding gegeven, maar in Makalé, waar de Indische Kerk juist was begonnen, wilde deze blijven om haren arbeid voort te zetten.

Van de Loosdrecht echter stond duidelijk voor oogen de wenschelijkheid, ja de noodzakelijkheid van de bearbeiding in één geest door de hand van één Zendingscorporatie, in casu door den G. Z. B., ook van dit deel der Tae'-sprekende Toradja's. Dit gaf hem vrijmoedigheid om bij de Regeering het goed recht van den G. Z. B. te bepleiten, maar dit zette dan ook klem bij aan zijn vraag om meerdere hulp aan het Bestuur van den G. Z.B.

Terwijl de beslissing bij de Regeering nog hangende was, opende de Indische Kerk in Makalé reeds een negental scholen.

Na een nauwkeurig onderzoek en rijp overleg besliste de toenmalige Landvoogd Idenburg ten gunste van den G. Z. B. Maar deze beslissing legde den Bond nu de dure verplichting op ook in Makalé te beginnen. Van de Loosdrecht kon Makalé er onmogelijk bijnemen. Juist in dezen tijd kwam het verzoek van Prins om naast zijn vroegeren studievriend, met wien hij tegelijk scheep gegaan was naar Indië, in Midden-Celebes in dienst

waarlangs reeds een druk verkeer onderhouden wordt. Men denke niet, dat Makalé, hetwelk slechts een weinig minder dicht is bevolkt dan Rante-Pao, niet zoo belangrijk zou zijn als het laatste gebied. In Makalé woont juist de oude adel, dė families der Poeangs. Hierdoor is het bij de Toradja's zelf meer in tel en bovendien had het zich vroeger beter laten gelden en eigen onafhankelijkheid weten te handhaven.

We wezen er reeds op, dat men beproefd heeft den G. Z. B. buiten Makalé te houden. Er rees een geschil tusschen de Indische Kerk en den G. Z. B. Om goed te begrijpen, waarom

Onze Zendelingen in 1917: in het midden de Civiel-Gezaghebber Brouwer en echtgenoote.

het hier ging, is noodig, dat we de geschiedenis der kerstening van Makalé even ophalen.

Zendeling Prins kwam te Makalé op een terrein, waar reeds gearbeid was, dat dus in andere omstandigheden verkeerde ten opzichte van den Zendeling dan Rante-Pao.

Toen onze Regeering in 1906 Midden-Celebes bezette, was het voor haar een groote verrassing hier een terrein met zoo vele duizenden Heidenen te vinden, waar de Islam vanuit het Zuiden begon binnen te dringen. Van meer dan één kant werd erop aangedrongen te trachten den Islam vóór te zijn en te keeren. Geen enkele Zendingscorporatie in ons vaderland was in die dagen hiertoe bij machte; alle moesten ze in gebreke blijven. Toen is vanuit Makassar door de Indische Kerk de hand aan den ploeg geslagen. Er werd een goeroe in Loewoek, ten Oosten van Posso, gevestigd. De vraag naar onderwijs en scholen kwam ook hier van

verschillenden kant opzetten. Om aan die vraag eenigszins te kunnen voldoen, stond de Regeering aan de Indische Kerk voor de scholen een subsidie toe, maar onder beding (en dit is het punt, waarom het gaat), dat zij dezen arbeid zou overdragen aan de Zending, zoodra deze in staat zou zijn de leiding van dat werk op zich te nemen. Maar voordat de G. Z. B. kwam met het verzoek om toelating in Makalé, had het werk zich reeds in die mate uitgebreid, dat de Indische Kerk het liever niet meer wilde loslaten. Tot deze uitbreiding had de hulpprediker Kelling, destijds in Bonthaïn gevestigd, door zijn tochten door Midden- en Zuid-Oost-Celebes niet weinig bijgedragen. Meer dan vijfduizend Toradja's waren door den predikant van Makassar in de Onderafdeeling Binoeang, ten Westen van ons Zendingsterrein, gedoopt.

Dit doopen van een zoo groot getal moet echter niet overschat worden. Het is den lezer niet onbekend, dat de Roomsche Kerk in vroeger eeuw op deze wijze in Europa en ook in andere werelddeelen door den zoogenaamden „massa-doop" beslag gelegd heeft op de volken, welke daar woonden. Het is overbodig om op te merken, dat de G. Z. B. voor deze praktijk niet te vinden is. De meeste Heidenen, die gedoopt waren, verstonden nog niets van het Evangelie, dat ze nauwelijks was gebracht. Zij namen hun eigen godsdienst nog waar als te voren. Het eenige verschil was, dat ze Zondags wel eens ter kerk kwamen en hun kinderen ook lieten doopen. Door dezen „massa-doop" werd inderdaad bereikt, dat de deur voor den Islam gesloten werd, althans, indien men in staat zal blijken de gedoopten bijeen te houden en later te onderwijzen.

Wat nu in Binoeang bereikt was, wilde men ook te Makalé en te Rante-Pao doen, de bakermat van de Tae'-sprekende Toradja's. In Rante-Pao was Van de Loosdrecht de Indische Kerk voor, maar te Makalé niet.

Te Makalé waren reeds een twintigtal schoolkinderen gedoopt. De Bestuursambtenaar van Makalé was hierover wel ontsticht. Hij meende, dat deze kinderen daardoor uit het familieverband werden uitgehaald, zoo geheel in strijd met den gemeenschapszin der Toradja's. De ouders hadden niets geweten van de beteekenis ervan en enkel gedacht aan een schoolmaatregel. Maar hoe het zij, de Doop was bediend en hieraan kon de ambtenaar niets meer veranderen. Dit alles gebeurde in den loop van het jaar 1913.

Bij het eerste bezoek van Van de Loosdrecht in November 1913 rezen er dan ook dadelijk bezwaren bij de Indische Kerk Makalé af te staan. Rante-Pao was Van de Loosdrecht ter bearbeiding gegeven, maar in Makalé, waar de Indische Kerk juist was begonnen, wilde deze blijven om haren arbeid voort te zetten.

Van de Loosdrecht echter stond duidelijk voor oogen de wenschelijkheid, ja de noodzakelijkheid van de bearbeiding in één geest door de hand van één Zendingscorporatie, in casu door den G. Z. B., ook van dit deel der Tae'-sprekende Toradja's. Dit gaf hem vrijmoedigheid om bij de Regeering het goed recht van den G. Z. B. te bepleiten, maar dit zette dan ook klem bij aan zijn vraag om meerdere hulp aan het Bestuur van den G. Z. B.

Terwijl de beslissing bij de Regeering nog hangende was, opende de Indische Kerk in Makalé reeds een negental scholen.

Na een nauwkeurig onderzoek en rijp overleg besliste de toenmalige Landvoogd Idenburg ten gunste van den G. Z. B. Maar deze beslissing legde den Bond nu de dure verplichting op ook in Makalé te beginnen. Van de Loosdrecht kon Makalé er onmogelijk bijnemen. Juist in dezen tijd kwam het verzoek van Prins om naast zijn vroegeren studievriend, met wien hij tegelijk scheep gegaan was naar Indië, in Midden-Celebes in dienst

van den G.Z.B. te Makalé te arbeiden. Voor het Bestuur was dit verzoek een uitkomst. De Utrechtsche Zendingsvereeniging verleende Prins ontslag als Zendeling te Halmaheira. In October 1915 werd hij te Palopo door Van de Loosdrecht verwelkomd om zijn werk te aanvaarden.

De negen scholen, door de Indische Kerk geopend, gingen aan den Bond over. Toen Van de Loosdrecht ze voor den eersten keer inspecteerde, vielen ze hem niet tegen. Alleen betreurde hij het, dat uitsluitend in het Maleisch onderwijs gegeven werd. Geen der goeroe's verstond iets van de taal van het volk, dat zij op deze wijze vreemd moesten blijven.

Een goeroe van een der zendingsscholen.

De beteekenis van br. Prins voor het werk van den Zendingsbond ligt niet alleen hierin, dat door zijn overkomst de G. Z. B. in staat is gesteld om Makalé tijdig te bezetten en dat dit district op deze wijze bezet is kunnen gehouden worden, totdat een opvolger voor hem gevonden was. Bij de behandeling van zieken en in den Evangelisatiearbeid heeft hij ook goed werk mogen verrichten. Zijn warme toon bij de prediking bleef inderdaad niet zonder invloed bij hen, die hem hoorden.

Het is een dubbel voorrecht, dat de toestand in Makalé over het algemeen geregelder is geweest dan te Rante-Pao. De crisis van het jaar 1917 heeft zich daar niet zoo scherp afgeteekend, zoodat Prins hier vrij ongestoord kon doorwerken.

Te Makalé waren buitendien al moeilijkheden genoeg, zoodat Prins het waarlijk niet gemakkelijk gehad heeft.

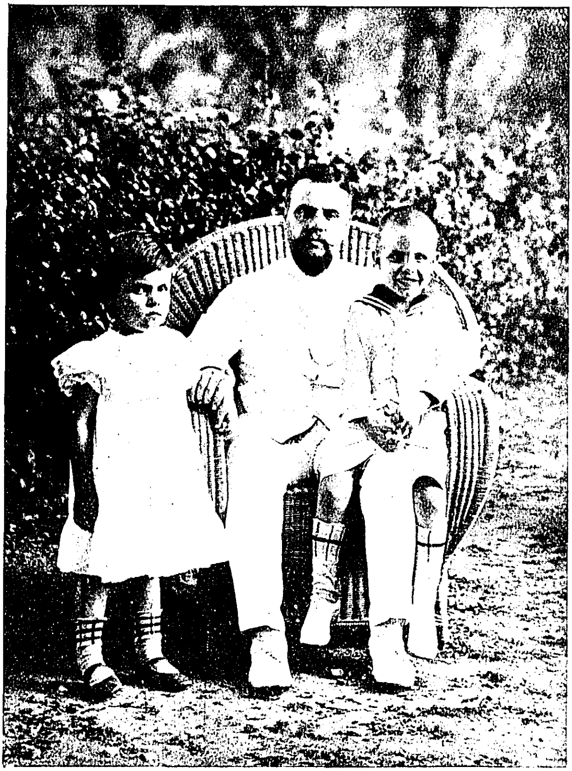
Er zijn moeielijkheden, waarvan saâmbindende kracht uitgaat voor hen, die ze met elkander doorworstelen en overwinnen. Dat de moeielijkheden met Prins altijd dit karakter droegen, kan niet gezegd. Er waren ook andere; moeielijkheden met ambtenaren; moeielijkheden met de bevolking; moeielijkheden in zijn gezinsleven, dat veel ziekte en tobben gaf; ja, die moeielijkheden bleven niet uit zelfs met het Bestuur gedurende den tijd van zijn verlof in het vaderland.

Reeds in 1920 nam de heer Prins onverwachts zijn verlof. In Augustus van dat jaar moest zijn echtgenoote, die haren man tot grooten steun geweest is in allerlei omstandig-

heden, wegens gezondheidsredenen repatrieeren. Al kort daarop volgde Prins haar. Bij zijn aankomst in het vaderland moest hij dadelijk de ontmoedigende tijding hooren, dat zijn woning te Boeraké tien dagen na het verlaten van zijn zendingspost tot den grond toe was afgebrand. Slechts weinig van het achtergelaten huisraad was gered.

Over het ontstaan van dezen brand is nimmer het rechte licht opgegaan. Eigen vuur was bijkans uitgesloten en kwaadwillig opzet is nooit bewezen kunnen worden.

De echtgenoote van den heer Prins bleef, in het vaderland teruggekeerd, nog langen tijd ongesteld. Prins vroeg verlenging van verlof aan. Zelf was hij ook niet goed. Het Bestuur heeft dat verzoek ingewilligd en zijn verlof tot bijna twee jaar verlengd. Aan het einde hiervan, Augustus 1922, werd hij benoemd tot hulpprediker van de Indische Kerk, welke benoeming hij aannam, zoodat hij buiten den dienst van den Bond kwam te staan, al werd hij weer werkzaam in Indië.

Zendeling D. C. Prins met zijn twee kinderen.

Gode zij dank bleef Makalé niet onbezet.

Toen de Heere Van de Loosdrecht wegnam, stond br. Belksma gereed om hem te vervangen. Reeds vóór het weggaan van br. Prins had Hij gezorgd, dat er iemand was, die zijne plaats kon innemen.

Wij menschen loopen achter de gebeurtenissen aan. Wij komen te laat met onze voorzieningen. Maar de Heere wordt er niet door verrast. Hij heeft op en met alles gerekend. Hij werkt alle dingen naar den Raad van Zijn heiligen wil.

Wat wij aanschouwen, lijkt dikwerf niets dan een verbijsterende verwarring, een opeenvolging van raadselachtige gebeurtenissen en een opeenhooping van vergissingen, zoodat bij dien samenloop van oordeelen en gerichten de vraag wel opkomt; „Waar is God?"

Het gaat zoo anders dan we met 's Heeren almacht kunnen rijmen. Het tegenovergestelde geschiedt van wat we van Zijn liefde verwachten. Het geloof in den alleen-wijzen God hangt dan ook niet aan de spinrag van onze redeneering.

van den G.Z.B. te Makalé te arbeiden. Voor het Bestuur was dit verzoek een uitkomst. De Utrechtsche Zendingsvereeniging verleende Prins ontslag als Zendeling te Halmaheira. In October 1915 werd hij te Palopo door Van de Loosdrecht verwelkomd om zijn werk te aanvaarden.

De negen scholen, door de Indische Kerk geopend, gingen aan den Bond over. Toen Van de Loosdrecht ze voor den eersten keer inspecteerde, vielen ze hem niet tegen. Alleen betreurde hij het, dat uitsluitend in het Maleisch onderwijs gegeven werd. Geen der goeroe's verstond iets van de taal van het volk, dat zij op deze wijze vreemd moesten blijven.

Een goeroe van een der zendingsscholen.

De beteekenis van br. Prins voor het werk van den Zendingsbond ligt niet alleen hierin, dat door zijn overkomst de G. Z. B. in staat is gesteld om Makalé tijdig te bezetten en dat dit district op deze wijze bezet is kunnen gehouden worden, totdat een opvolger voor hem gevonden was. Bij de behandeling van zieken en in den Evangelisatiearbeid heeft hij ook goed werk mogen verrichten. Zijn warme toon bij de prediking bleef inderdaad niet zonder invloed bij hen, die hem hoorden.

Het is een dubbel voorrecht, dat de toestand in Makalé over het algemeen geregelder is geweest dan te Rante-Pao. De crisis van het jaar 1917 heeft zich daar niet zoo scherp afgeteekend, zoodat Prins hier vrij ongestoord kon doorwerken.

Te Makalé waren buitendien al moeilijkheden genoeg, zoodat Prins het waarlijk niet gemakkelijk gehad heeft.

Er zijn moeielijkheden, waarvan saâmbindende kracht uitgaat voor hen, die ze met elkander doorworstelen en overwinnen. Dat de moeielijkheden met Prins altijd dit karakter droegen, kan niet gezegd. Er waren ook andere; moeielijkheden met ambtenaren; moeielijkheden met de bevolking; moeielijkheden in zijn gezinsleven, dat veel ziekte en tobben gaf; ja, die moeielijkheden bleven niet uit zelfs met het Bestuur gedurende den tijd van zijn verlof in het vaderland.

Reeds in 1920 nam de heer Prins onverwachts zijn verlof. In Augustus van dat jaar moest zijn echtgenoote, die haren man tot grooten steun geweest is in allerlei omstandig-

heden, wegens gezondheidsredenen repatrieeren. Al kort daarop volgde Prins haar. Bij zijn aankomst in het vaderland moest hij dadelijk de ontmoedigende tijding hooren, dat zijn woning te Boeraké tien dagen na het verlaten van zijn zendingspost tot den grond toe was afgebrand. Slechts weinig van het achtergelaten huisraad was gered.

Over het ontstaan van dezen brand is nimmer het rechte licht opgegaan. Eigen vuur was bijkans uitgesloten en kwaadwillig opzet is nooit bewezen kunnen worden.

De echtgenoote van den heer Prins bleef, in het vaderland teruggekeerd, nog langen tijd ongesteld. Prins vroeg verlenging van verlof aan. Zelf was hij ook niet goed. Het Bestuur heeft dat verzoek ingewilligd en zijn verlof tot bijna twee jaar verlengd. Aan het einde hiervan, Augustus 1922, werd hij benoemd tot hulpprediker van de Indische Kerk, welke benoeming hij aannam, zoodat hij buiten den dienst van den Bond kwam te staan, al werd hij weer werkzaam in Indië.

Zendeling D. C. Prins met zijn twee kinderen.

Gode zij dank bleef Makalé niet onbezet.

Toen de Heere Van de Loosdrecht wegnam, stond br. Belksma gereed om hem te vervangen. Reeds vóór het weggaan van br. Prins had Hij gezorgd, dat er iemand was, die zijne plaats kon innemen.

Wij menschen loopen achter de gebeurtenissen aan. Wij komen te laat met onze voorzieningen. Maar de Heere wordt er niet door verrast. Hij heeft op en met alles gerekend. Hij werkt alle dingen naar den Raad van Zijn heiligen wil.

Wat wij aanschouwen, lijkt dikwerf niets dan een verbijsterende verwarring, een opeenvolging van raadselachtige gebeurtenissen en een opeenhooping van vergissingen, zoodat bij dien samenloop van oordeelen en gerichten de vraag wel opkomt; „Waar is God?"

Het gaat zoo anders dan we met 's Heeren almacht kunnen rijmen. Het tegenovergestelde geschiedt van wat we van Zijn liefde verwachten. Het geloof in den alleen-wijzen God hangt dan ook niet aan de spinrag van onze redeneering.

Maar, wanneer de Heere uit den drom van nevelen brengt in zijn heiligdom, dan krijgt men een ander en beter gezicht op al die vergissingen en raadselen. Daar psalmt de Asafs ziel:

Wien heb ik nevens U omhoog?
Wat zou mijn hart, wat zou mijn oog
Op aarde nevens U toch lusten?
Niets is er, waar ik in kan rusten.

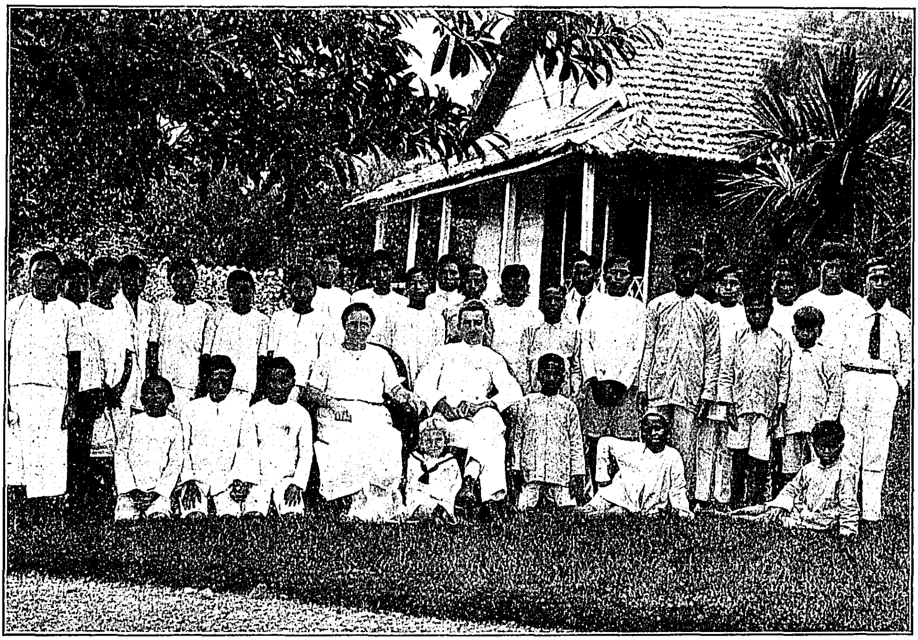
In die twee broeders, waarvan de een, Zendeling Prins, ging, en de ander, de jeugdige Zijlstra, pas kwam, zien we vervuld het woord van Hem, die tot dezen zegt: „Ga" — en hij gaat; en tot genen zegt: „Kom", — en hij komt. Krijgen we het maar in het oog door onderwijs van boven, dat alle dingen moeten medewerken om den aanbiddelijken Raad des Heeren te vervullen, dan hebben we vrede ook met dit gaan en komen. Ja, achteraf, leert de Heere het Hem er zelfs voor te danken, ook voor het gaan van Prins, hoe ontijdig het ook was en in welke pijnlijke omstandigheden het bracht.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

DE ZENDELING-LEERAAR PIETER ZIJLSTRA.

DEN 15en October 1919 te Huizen afgevaardigd en geordend, arriveerde de heer P. Zijlstra met zijn echtgenoote den 23en Januari 1920 te Rante-Pao, hartelijk door de families Belksma en Prins verwelkomd. Voorloopig verbleef hij met zijne vrouw ten huize van Belksma te Ba'rana bij Rante-Pao en maakte met hem en met br. Prins verschillende dienstreizen mee om zich van alles op de hoogte te stellen.

De vraag kwam aan de orde, waar de nieuwe Zendeling zou gaan arbeiden. Meer

De familie Zijlstra en verdere huisgenooten.

dan één streek toch kwam hiervoor in aanmerking. De Conferentie der Zendelingen besloot de beide ressorten Rante-Pao en Makalé in drieën te splitsen. Het nieuwe ressort zou dan gevormd worden door een stuk van Belksma's arbeidsveld en een gedeelte van dat van Prins. Er zou derhalve een nieuw centrum van arbeid komen ter plaatse, waar Zijlstra zijn tent opsloeg. Als plaats van vestiging werd Sangalla' gekozen. Een Inlandsch huisje, reeds

Maar, wanneer de Heere uit den drom van nevelen brengt in zijn heiligdom, dan krijgt men een ander en beter gezicht op al die vergissingen en raadselen. Daar psalmt de Asafs ziel:

Wien heb ik nevens U omhoog?
Wat zou mijn hart, wat zou mijn oog
Op aarde nevens U toch lusten?
Niets is er, waar ik in kan rusten.

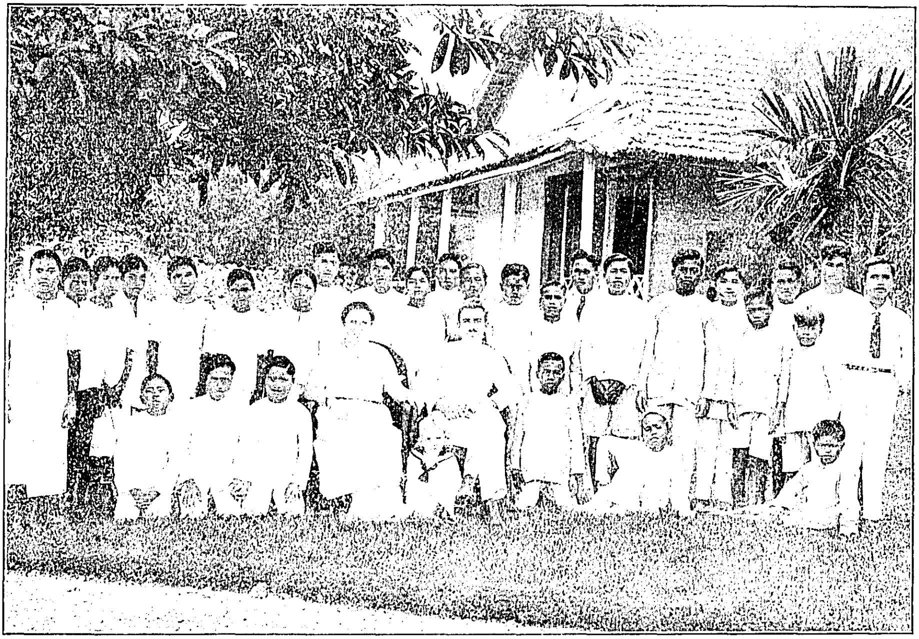
In die twee broeders, waarvan de een, Zendeling Prins, ging, en de ander, de jeugdige Zijlstra, pas kwam, zien we vervuld het woord van Hem, die tot dezen zegt: „Ga" — en hij gaat; en tot genen zegt: „Kom", — en hij komt. Krijgen we het maar in het oog door onderwijs van boven, dat alle dingen moeten medewerken om den aanbiddelijken Raad des Heeren te vervullen, dan hebben we vrede ook met dit gaan en komen. Ja, achteraf, leert de Heere het Hem er zelfs voor te danken, ook voor het gaan van Prins, hoe ontijdig het ook was en in welke pijnlijke omstandigheden het bracht.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

DE ZENDELING-LEERAAR PIETER ZIJLSTRA.

DEN 15en October 1919 te Huizen afgevaardigd en geordend, arriveerde de heer P. Zijlstra met zijn echtgenoote den 23en Januari 1920 te Rante-Pao, hartelijk door de families Belksma en Prins verwelkomd. Voorloopig verbleef hij met zijne vrouw ten huize van Belksma te Ba'rana bij Rante-Pao en maakte met hem en met br. Prins verschillende dienstreizen mee om zich van alles op de hoogte te stellen.

De vraag kwam aan de orde, waar de nieuwe Zendeling zou gaan arbeiden. Meer

De familie Zijlstra en verdere huisgenooten.

dan één streek toch kwam hiervoor in aanmerking. De Conferentie der Zendelingen besloot de beide ressorten Rante-Pao en Makalé in drieën te splitsen. Het nieuwe ressort zou dan gevormd worden door een stuk van Belksma's arbeidsveld en een gedeelte van dat van Prins. Er zou derhalve een nieuw centrum van arbeid komen ter plaatse, waar Zijlstra zijn tent opsloeg. Als plaats van vestiging werd Sangalla' gekozen. Een Inlandsch huisje, reeds

eigendom van den Bond, werd hierheen overgebracht, waarin de jonge zendeling met zijne vrouw zijn intrek nam.

Spoedig echter zou het getal arbeiders weer tot twee slinken en werd de verdeeling in drieën ongedaan gemaakt. De heer Prins vertrok, gelijk in het vorige hoofdstuk meegedeeld werd, nog in het jaar van aankomst der familie Zijlstra. Het sprak wel vanzelf, dat Belksma en Zijlstra weer tot de vroeger bestaande verdeeling in tweeën terugkeerden en, dat de verzorging van het door Prins verlaten gebied aan Zijlstra werd toevertrouwd.

Zendeling Zijlstra was nog jong, zelfs zoo jong, dat het Bestuur de vraag heeft

Makalé in vogelvlucht.

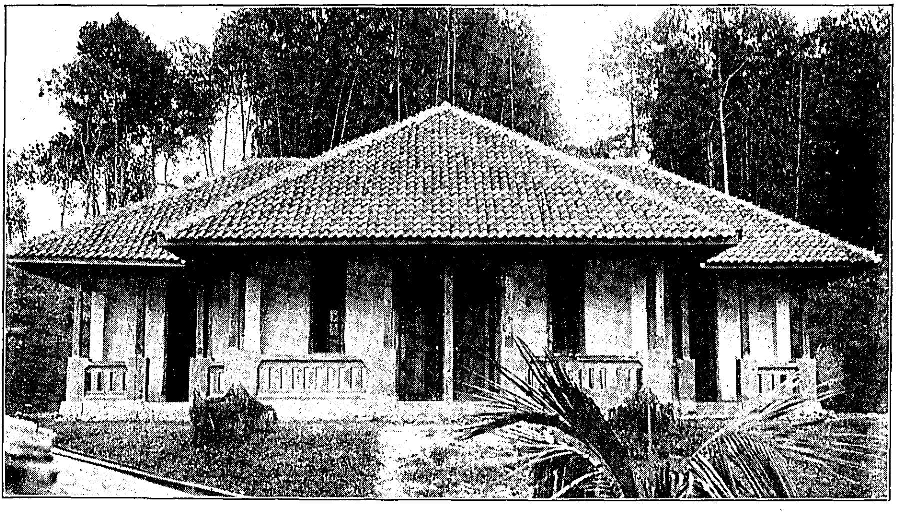
overwogen om zijn vertrek nog wat uit te stellen; maar er waren arbeiders noodig op het Zendingsveld en is de jeugd een kwaal, ze heeft het voordeel met den dag beter te worden. Bovendien stond aan de zijde van Zijlstra zijn vrouw met hare rijpere ervaring, die hem tot veel steun kon zijn, in welke verwachting zij den Bond geenszins heeft beschaamd.

Indien het Bestuur het echter had kunnen voorzien, dat heel Makalé voor rekening van Zijlstra had moeten komen, stellig had het dit niet voor zijne verantwoording durven nemen. Aan Prins was geen houden; hij ging. Wat anders konden de beide overgebleven zendelingen doen dan Zijlstra Makalé geven?

Het is wel gevaarlijk iemand dadelijk in het diepe water te werpen om hem zwemmen te leeren, het gevaar van verdrinken is daar niet ver. Maar toch, menigeen heeft het zwemmen op deze wijze in korteren tijd geleerd dan anders het geval geweest zou zijn. Het leerde dadelijk met handen en voeten te werken.

Zijlstra kwam terstond in diep water terecht, maar de Heere heeft hem in dien diepen stroom niet laten zinken en verdrinken. Hij heeft dit echtpaar leeren roepen en bidden in dien zwaren, eersten tijd en roepend de armen doen uitbreiden zooals een zwemmer ze uitbreidt om te zwemmen.

De gepolijste steenen vindt ge niet aan den oever van een rivier, maar midden in den stroom van het golvend water, waar ze het wel hard hebben te verantwoorden, doch tevens glad geschuurd worden. De volle verantwoordelijkheid van een zware taak kan neerdrukken en heeft menigeen in den sterken stroom van het leven doen omkomen, maar de Heere heeft diezelfde moeilijkheden niet zelden gebruikt onder de leiding van Zijn H. Geest als een leerschool van toewijding, gebed, liefde en trouw. De onontgonnen karakters vindt

Het Ziekenhuis te Sangalla'.

ge veelvuldiger onder hen, die buiten de moeilijkheden zijn gebleven dan bij hen, die de Heere moeilijke wegen deed bewandelen. Deze hadden het wel zwaarder, maar ook rijker. Het gemakkelijkst is immer het armst en het moeielijkste wordt meestal het rijkst. Diepe wegen loopen niet zelden het meest recht op den Heere uit.

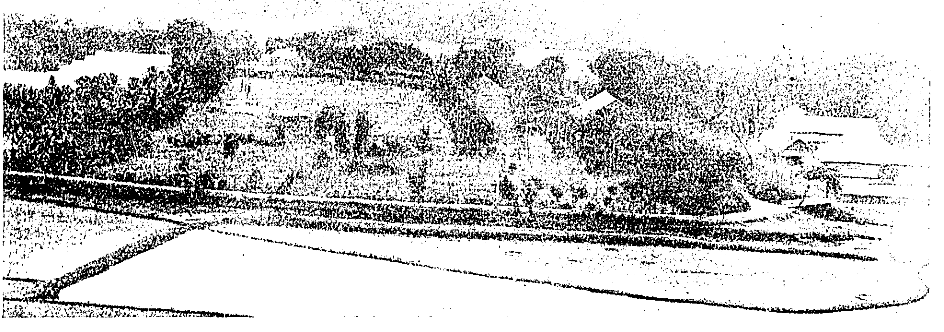
De God zijns levens heeft Zijlstra boven water gehouden en hem door het afdalen in den diepen stroom veel geleerd. De Bond heeft een trouwen werker aan hem gekregen.

Een ongunstige omstandigheid was het voor Zijlstra, dat Makalé door een groot getal Boegineezen en Doeriërs bewoond wordt. Zij zijn Mohammedanen en de Boegineezen zijn het zeer fanatiek. Zij staan in uitgesproken vijandschap tegenover het Christendom en op hun beurt doen ze allen aan Zending, maar aan die voor het Mohammedanisme. Hierbij komt, dat zij bijzonder aan hanengevechten en dobbelspel gehecht zijn. Die Boegineezen zijn over het geheel gewiekster dan de Toradja's zelf, wien ze in slimheid verreweg de baas zijn. Zij treden meestal op als geldschieters en gelijk echte woekeraars krijgen ze de eenvoudige Toradja's gemakkelijk in hun macht. De handel wordt bijna uitsluitend door hen gedreven.

eigendom van den Bond, werd hierheen overgebracht, waarin de jonge zendeling met zijne vrouw zijn intrek nam.

Spoedig echter zou het getal arbeiders weer tot twee slinken en werd de verdeeling in drieën ongedaan gemaakt. De heer Prins vertrok, gelijk in het vorige hoofdstuk meegedeeld werd, nog in het jaar van aankomst der familie Zijlstra. Het sprak wel vanzelf, dat Belksma en Zijlstra weer tot de vroeger bestaande verdeeling in tweeën terugkeerden en, dat de verzorging van het door Prins verlaten gebied aan Zijlstra werd toevertrouwd.

Zendeling Zijlstra was nog jong, zelfs zoo jong, dat het Bestuur de vraag heeft

Makalé in vogelvlucht.

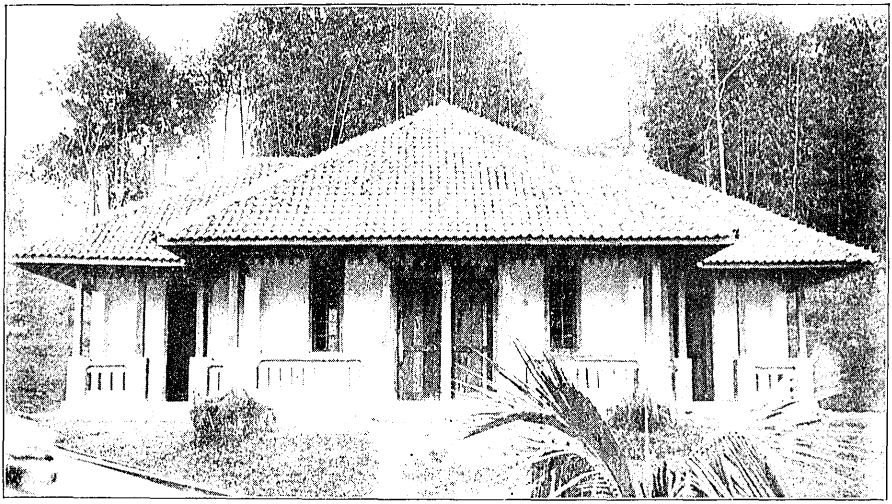
overwogen om zijn vertrek nog wat uit te stellen; maar er waren arbeiders noodig op het Zendingsveld en is de jeugd een kwaal, ze heeft het voordeel met den dag beter te worden. Bovendien stond aan de zijde van Zijlstra zijn vrouw met hare rijpere ervaring, die hem tot veel steun kon zijn, in welke verwachting zij den Bond geenszins heeft beschaamd.

Indien het Bestuur het echter had kunnen voorzien, dat heel Makalé voor rekening van Zijlstra had moeten komen, stellig had het dit niet voor zijne verantwoording durven nemen. Aan Prins was geen houden; hij ging. Wat anders konden de beide overgebleven zendelingen doen dan Zijlstra Makalé geven?

Het is wel gevaarlijk iemand dadelijk in het diepe water te werpen om hem zwemmen te leeren, het gevaar van verdrinken is daar niet ver. Maar toch, menigeen heeft het zwemmen op deze wijze in korteren tijd geleerd dan anders het geval geweest zou zijn. Het leerde dadelijk met handen en voeten te werken.

Zijlstra kwam terstond in diep water terecht, maar de Heere heeft hem in dien diepen stroom niet laten zinken en verdrinken. Hij heeft dit echtpaar leeren roepen en bidden in dien zwaren, eersten tijd en roepend de armen doen uitbreiden zooals een zwemmer ze uitbreidt om te zwemmen.

De gepolijste steenen vindt ge niet aan den oever van een rivier, maar midden in den stroom van het golvend water, waar ze het wel hard hebben te verantwoorden, doch tevens glad geschuurd worden. De volle verantwoordelijkheid van een zware taak kan neerdrukken en heeft menigeen in den sterken stroom van het leven doen omkomen, maar de Heere heeft diezelfde moeilijkheden niet zelden gebruikt onder de leiding van Zijn H. Geest als een leerschool van toewijding, gebed, liefde en trouw. De onontgonnen karakters vindt

Het Ziekenhuis te Sangalla'.

ge veelvuldiger onder hen, die buiten de moeilijkheden zijn gebleven dan bij hen, die de Heere moeilijke wegen deed bewandelen. Deze hadden het wel zwaarder, maar ook rijker. Het gemakkelijkst is immer het armst en het moeielijkste wordt meestal het rijkst. Diepe wegen loopen niet zelden het meest recht op den Heere uit.

De God zijns levens heeft Zijlstra boven water gehouden en hem door het afdalen in den diepen stroom veel geleerd. De Bond heeft een trouwen werker aan hem gekregen.

Een ongunstige omstandigheid was het voor Zijlstra, dat Makalé door een groot getal Boegineezen en Doeriërs bewoond wordt. Zij zijn Mohammedanen en de Boegineezen zijn het zeer fanatiek. Zij staan in uitgesproken vijandschap tegenover het Christendom en op hun beurt doen ze allen aan Zending, maar aan die voor het Mohammedanisme. Hierbij komt, dat zij bijzonder aan hanengevechten en dobbelspel gehecht zijn. Die Boegineezen zijn over het geheel gewiekster dan de Toradja's zelf, wien ze in slimheid verreweg de baas zijn. Zij treden meestal op als geldschieters en gelijk echte woekeraars krijgen ze de eenvoudige Toradja's gemakkelijk in hun macht. De handel wordt bijna uitsluitend door hen gedreven.

Bovendien woont in Sangalla' het geslacht der Poeangs, een wijdvertakte vorstenfamilie van hoogen rang. De gewone bevolking, die ver van gemakkelijk is, stellig moeilijker om op ze in te werken dan die van Rante-Pao, ziet met grooten eerbied en met veel vrees tegen deze hooge personages op, die wit bloed in hun pink zouden hebben. Voor deze vorsten-familie geldt een bijzondere adat.

Van de Poeangs was bijna niemand zoo gevreesd als So' Rinding. Deze had zich doen kennen als een geducht tegenstander van het Christendom. In zijn sterken greep van vijandschap tegen de zending hield hij heel de bevolking vast. De bodem was hier hard om te bewerken. Het zaad des Evangelies viel er op een steenachtigen grond. En dat Sangalla's vijandschap en tegenstand wat te beteekenen hebben, was in het verleden meer dan eens gebleken. Toen in vorige tijden vele streken aan het koninkrijk Loewoe onderworpen werden en dat hun cijns betaalden, had Sangalla' zijn onafhankelijkheid weten te handhaven. Tot vertwijfelens toe had het gestreden en in dien strijd overwonnen.

Waarlijk, het was voor een jong zendeling heel wat Sangalla' als middelpunt van zijn arbeid te kiezen. Door daar te gaan wonen waagden br. en zr. Zijlstra zich als in het hol van den leeuw. Het was te voorzien, dat die arbeid door buitengewone bezwaren gedrukt zou worden. Biddende hebben ze er toe besloten en het werk in besef van diepe afhankelijkheid van den Heere aangevangen.

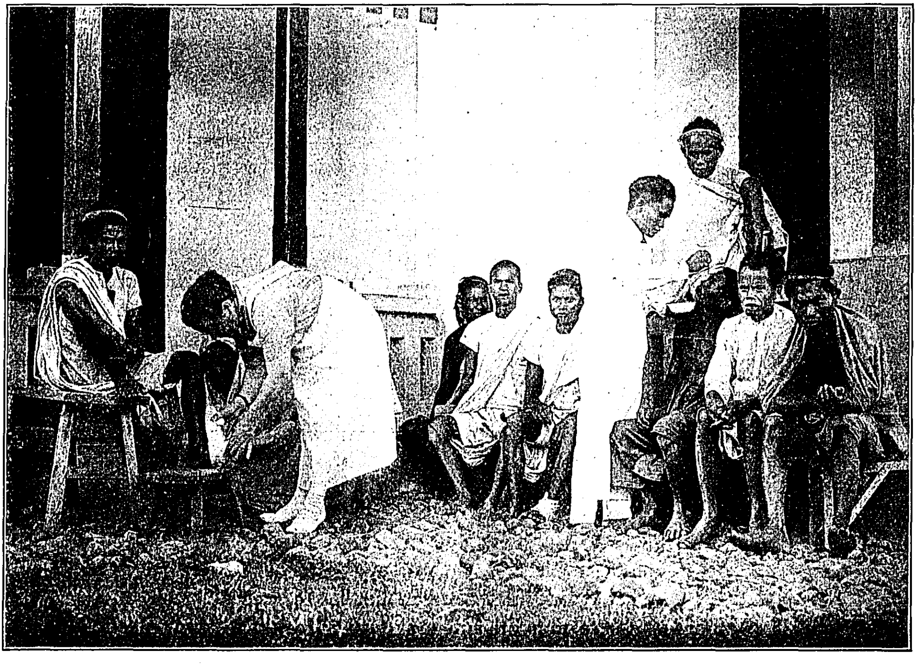
Zijlstra wist het wel, dat hij geen dierentemmer was. Maar hem was niet onbekend, wat de Heere zegt in Zijn Woord, dat er Één is, die zelfs den wolf met het lam kan doen verkeeren en den luipaard bij den geitenbok doen nederliggen en het kalf en den jongen leeuw en het mestvee te zamen, en dat een klein jongsken ze zou drijven. Als de Heere maar voorging, al was hij dan nog maar een klein jongsken, dan zou zelfs die oude leeuw So' Rinding, dien niemand kon doen opstaan, zich aan den staf van Gods Woord hebben te onderwerpen, al was die staf slechts in de bevende hand van een jongsken.

De Heere heeft vele middelen om in onderwerping aan Hem te brengen. Hij kende ook het juiste middel voor dienzelfden So' Rinding. Diens moeder kreeg een ernstige oogziekte. Het ging van kwaad tot erger. Volslagen blindheid dreigde. In die verlegenheid wendde deze invloedrijke man zich tot Zijlstra. Onze Zendeling behandelde de ernstige oogziekte en de Heere zegende de toegepaste behandeling en de aangewende middelen. Hierdoor werd althans de sympathie van den vorst voor den persoon van Zijlstra gewonnen. Hij ging hierin zelfs zoover, dat hij voorstelde een Ziekenhuis in de nabijheid van den Zendingspost te bouwen. Het materiaal aan hout, hiervoor noodig, zou hij in de bosschen doen kappen en door zijn menschen laten halen. Hij is deze belofte ook nagekomen, toen Zijlstra dankbaar op dit voorstel inging.

Hieraan heeft het Ziekenhuis te Sangalla', waarvan in „Alle den Volcke" zoo dikwerf is gewag gemaakt, zijn ontstaan te danken. In den loop van het jaar 1923 is het gebouwd. Het heeft plaats voor veertien patienten, terwijl er een goede gelegenheid is om de loopende patiënten dagelijks te behandelen. Iederen morgen van 6—7 wordt er z.g. polikliniek gehouden en worden er allerlei zieken geholpen.

Als we eraan denken, hoe achterdochtig en vijandig de bevolking nog niet lang geleden tegenover hem stond, en we zien dan naar dit Ziekenhuis, voor welks bouw de bevolking zelve de handen helpend heeft uitgestoken, dan is die omkeer groot te noemen. Een mildere stemming jegens den Zendeling is er gaan heerschen. De Toradja's hebben de hulpvaardigheid, welke hier wordt betoond, op prijs leeren stellen.

Ziekenverpleging mag bij de Evangelisatie wel geen hoofdzaak worden. De ziel is meer dan het lichaam. Maar het kan een machtig middel zijn om contact te brengen, waar achterdocht en wantrouwen den zendeling op een afstand houden. Eerst, als deze scheidsmuren gevallen zijn, kan het pas tot de eigenlijke Evangelisatiearbeid toekomen. Zijlstra weet het wel, dat het niet genoeg is, als de bevolking voor hem gewonnen is. Die moet tot Koning Jezus gebracht. Maar dit kan dan toch de weg worden om ze verder te doen komen. De bevolking mag bij hem niet blijven staan, maar door de goede gunst des Heeren tot hem gebracht, heeft hij nu iederen dag de gelegenheid ze van dien Koning te vertellen.

Mevrouw Zijlstra bezig de patiënten te helpen, bijgestaan door Simpla.

In dat Ziekenhuis kan hij ze zeggen, dat hun zielekwaal veel erger is dan de krankheid des lichaams, hoe smartelijk de pijn en hoe ernstig de ziekten ook zijn, waaronder ze lijden. Ach, dat gelooven ze niet! Maar is het ook voor ons niet enkel genade, als we leeren verstaan het eerste stuk, waarvan onze Catechismus spreekt, hoe groot onze zonde en ellende zijn?

Zondebesef en schuldgevoel zijn enkel vrucht van het ontdekkend licht des H. Geestes. We vinden letterlijk niets op het akkerveld van de Heidenwereld, wat in de verste verte hiervan maar een zweem heeft. Hoe rijk is de Zendeling, als hij van deze eerste beginselen slechts iets mag bemerken! Alleen onder de inwerking van Gods Geest begint het geweten te fluisteren en straks al luider en luider te spreken van een schuld, welke verzoend moet worden. Nooit beter en nergens duidelijker wordt het gezien dan onder de Heidenen, dat schuldovertuiging geen vrucht is van eigen akker. De Toradja-taal heeft hiervoor zelfs geen

Bovendien woont in Sangalla' het geslacht der Poeangs, een wijdvertakte vorstenfamilie van hoogen rang. De gewone bevolking, die ver van gemakkelijk is, stellig moeilijker om op ze in te werken dan die van Rante-Pao, ziet met grooten eerbied en met veel vrees tegen deze hooge personages op, die wit bloed in hun pink zouden hebben. Voor deze vorsten-familie geldt een bijzondere adat.

Van de Poeangs was bijna niemand zoo gevreesd als So' Rinding. Deze had zich doen kennen als een geducht tegenstander van het Christendom. In zijn sterken greep van vijandschap tegen de zending hield hij heel de bevolking vast. De bodem was hier hard om te bewerken. Het zaad des Evangelies viel er op een steenachtigen grond. En dat Sangalla's vijandschap en tegenstand wat te beteekenen hebben, was in het verleden meer dan eens gebleken. Toen in vorige tijden vele streken aan het koninkrijk Loewoe onderworpen werden en dat hun cijns betaalden, had Sangalla' zijn onafhankelijkheid weten te handhaven. Tot vertwijfelens toe had het gestreden en in dien strijd overwonnen.

Waarlijk, het was voor een jong zendeling heel wat Sangalla' als middelpunt van zijn arbeid te kiezen. Door daar te gaan wonen waagden br. en zr. Zijlstra zich als in het hol van den leeuw. Het was te voorzien, dat die arbeid door buitengewone bezwaren gedrukt zou worden. Biddende hebben ze er toe besloten en het werk in besef van diepe afhankelijkheid van den Heere aangevangen.

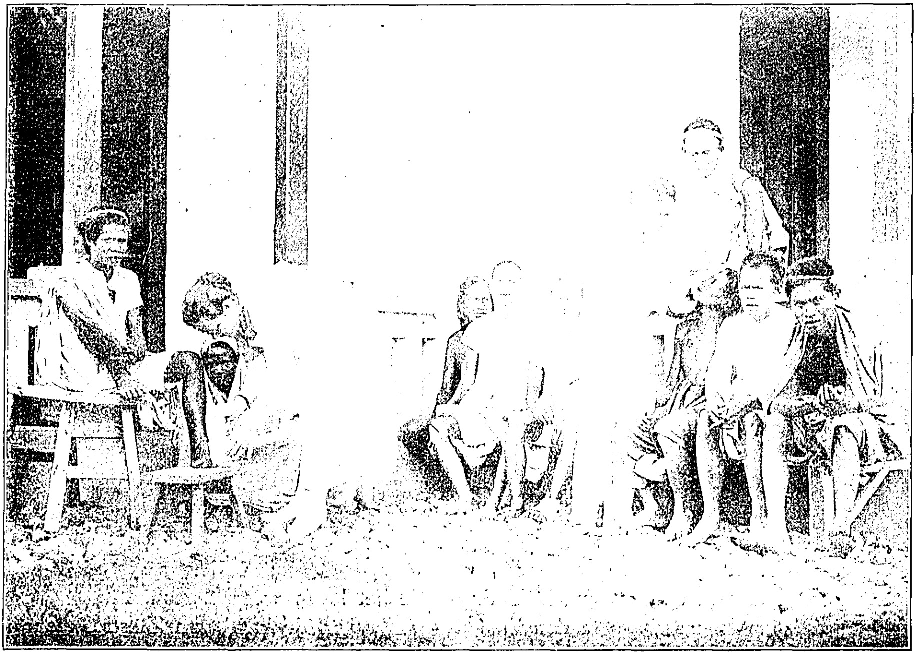
Zijlstra wist het wel, dat hij geen dierentemmer was. Maar hem was niet onbekend, wat de Heere zegt in Zijn Woord, dat er Één is, die zelfs den wolf met het lam kan doen verkeeren en den luipaard bij den geitenbok doen nederliggen en het kalf en den jongen leeuw en het mestvee te zamen, en dat een klein jongsken ze zou drijven. Als de Heere maar voorging, al was hij dan nog maar een klein jongsken, dan zou zelfs die oude leeuw So' Rinding, dien niemand kon doen opstaan, zich aan den staf van Gods Woord hebben te onderwerpen, al was die staf slechts in de bevende hand van een jongsken.

De Heere heeft vele middelen om in onderwerping aan Hem te brengen. Hij kende ook het juiste middel voor dienzelfden So' Rinding. Diens moeder kreeg een ernstige oogziekte. Het ging van kwaad tot erger. Volslagen blindheid dreigde. In die verlegenheid wendde deze invloedrijke man zich tot Zijlstra. Onze Zendeling behandelde de ernstige oogziekte en de Heere zegende de toegepaste behandeling en de aangewende middelen. Hierdoor werd althans de sympathie van den vorst voor den persoon van Zijlstra gewonnen. Hij ging hierin zelfs zoover, dat hij voorstelde een Ziekenhuis in de nabijheid van den Zendingspost te bouwen. Het materiaal aan hout, hiervoor noodig, zou hij in de bosschen doen kappen en door zijn menschen laten halen. Hij is deze belofte ook nagekomen, toen Zijlstra dankbaar op dit voorstel inging.

Hieraan heeft het Ziekenhuis te Sangalla', waarvan in „Alle den Volcke" zoo dikwerf is gewag gemaakt, zijn ontstaan te danken. In den loop van het jaar 1923 is het gebouwd. Het heeft plaats voor veertien patienten, terwijl er een goede gelegenheid is om de loopende patiënten dagelijks te behandelen. Iederen morgen van 6—7 wordt er z.g. polikliniek gehouden en worden er allerlei zieken geholpen.

Als we eraan denken, hoe achterdochtig en vijandig de bevolking nog niet lang geleden tegenover hem stond, en we zien dan naar dit Ziekenhuis, voor welks bouw de bevolking zelve de handen helpend heeft uitgestoken, dan is die omkeer groot te noemen. Een mildere stemming jegens den Zendeling is er gaan heerschen. De Toradja's hebben de hulpvaardigheid, welke hier wordt betoond, op prijs leeren stellen.

Ziekenverpleging mag bij de Evangelisatie wel geen hoofdzaak worden. De ziel is meer dan het lichaam. Maar het kan een machtig middel zijn om contact te brengen, waar achterdocht en wantrouwen den zendeling op een afstand houden. Eerst, als deze scheidsmuren gevallen zijn, kan het pas tot de eigenlijke Evangelisatiearbeid toekomen. Zijlstra weet het wel, dat het niet genoeg is, als de bevolking voor hem gewonnen is. Die moet tot Koning Jezus gebracht. Maar dit kan dan toch de weg worden om ze verder te doen komen. De bevolking mag bij hem niet blijven staan, maar door de goede gunst des Heeren tot hem gebracht, heeft hij nu iederen dag de gelegenheid ze van dien Koning te vertellen.

Mevrouw Zijlstra bezig de patiënten te helpen, bijgestaan door Simpla.

In dat Ziekenhuis kan hij ze zeggen, dat hun zielekwaal veel erger is dan de krankheid des lichaams, hoe smartelijk de pijn en hoe ernstig de ziekten ook zijn, waaronder ze lijden. Ach, dat gelooven ze niet! Maar is het ook voor ons niet enkel genade, als we leeren verstaan het eerste stuk, waarvan onze Catechismus spreekt, hoe groot onze zonde en ellende zijn?

Zondebesef en schuldgevoel zijn enkel vrucht van het ontdekkend licht des H. Geestes. We vinden letterlijk niets op het akkerveld van de Heidenwereld, wat in de verste verte hiervan maar een zweem heeft. Hoe rijk is de Zendeling, als hij van deze eerste beginselen slechts iets mag bemerken! Alleen onder de inwerking van Gods Geest begint het geweten te fluisteren en straks al luider en luider te spreken van een schuld, welke verzoend moet worden. Nooit beter en nergens duidelijker wordt het gezien dan onder de Heidenen, dat schuldovertuiging geen vrucht is van eigen akker. De Toradja-taal heeft hiervoor zelfs geen

woorden, evenmin als er in die sprake een woord is voor hel of voor hemel. Hoe moeilijk is het voor onze Zendelingen in zulke omstandigheden te arbeiden! De Heere echter is de hoogste Profeet ook in het Toradja-land en, waar de woorden ontbreken, smeedt Hij door onderwijs van boven ze zelf; Hij, die de dingen roept, die niet zijn alsof ze waren, vormt ze en Hij doet de toegebrachte Toradja's spreken van „Het Gouden Huis", waarmee ze den hemel benoemen en met siddering spreken van de plaats „waar men het bitter heeft", wanneer ze het hebben over de straffen der hel. Als Gods Geest werkt komen de zaken en, zijn deze er maar eenmaal, dan volgen de namen later vanzelf.

Toen de Heere de dieren des velds en de vogelen des hemels geschapen had, bracht Hij ze tot Adam om te zien, hoe hij ze noemen zou. En Adam noemde de namen van al het vee en van al het gevogelte des hemels. Hij gaf ze namen naar hun aard, m. a. w. hij gaf den juisten naam, die bij elk dier paste. Zoo gaat het ook onder het Toradja-volk. Wedergeboorte, zonde, genade, schuld, liefde, zelfs de woorden hiervoor bestaan niet in de Toradja-taal. Doch als de Heere wederbaart door Zijn H. Geest, liefde uitstort in de harten, Zijn genade groot maakt in het leven, van schuld overtuigt en de schadelijkheid niet alleen, maar ook de schandelijkheid der zonde doet zien en deze leert kennen in haar hatelijk karakter, dan brengt Hij deze heerlijke en noodige zaken tot ze en ziet, hoe zij ze noemen zullen. En zou Hij, die Adam den dieren namen deed geven naar hunnen aard, hen de juiste woorden en namen voor deze gaven des hemels niet doen vinden? De Zendelingen getuigen, dat hun spreken dikwerf nog maar een stamelen is. Hoe vlot ze de Toradja-taal ook spreken, is het dikwerf toch nog een worstelen, een zoeken en tasten om het juiste woord te vinden, totdat het meestal plotseling in het midden van de toegebrachte Toradja's wordt aangewezen en gevonden, zooals de Heere het woord verdiepte en heiligde of het ook wel voor ze formeerde. De persoonlijke omgang in het Ziekenhuis bracht zendeling Zijlstra dichter bij het Toradja-volk.

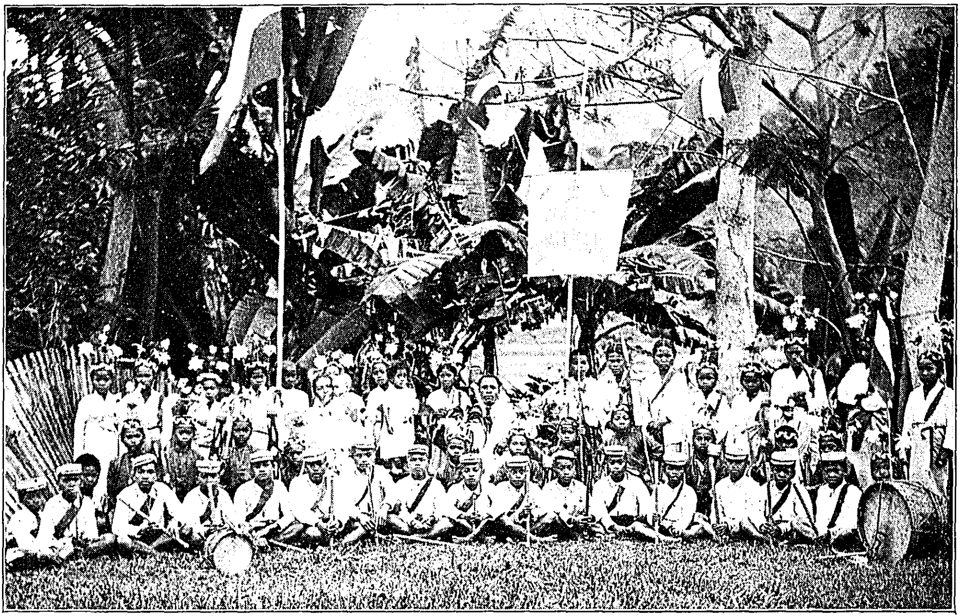
Gehazi had wel den staf van Elisa, maar het baatte niet, of hij dien staf al lei op het gestorven kind van de Sunamietische moeder. De dood en de duivel waren niet bang voor dien staf in de hand van Gehazi. Maar toen de profeet des Heeren kwam en maar niet op een afstand van den lieven doode bleef, doch zich over hem uitbreidde als wilde hij van zijn eigen leven uitgieten in het doode kind, keerde het leven weer. 2 Kon. IV.

De staf des Woords was in den beginne ook wel in de hand van Zijlstra, maar in het ziekenhuis, in de verpleging en verzorging der kranken, is het hem geschonken zich over de Toradja's te mogen uitbreiden, zoodat hart aan hart raakte, geest aan geest, ziel aan ziel en mocht hij indringen in het leven der Toradja's. Toen kwam er ontwaking. Geen wonder, dat de ziekenverzorging dezen broeder na aan het harte ligt, omdat hij hierdoor den weg gevonden heeft tot het hart van het volk te Sangalla', dat zich aan hem onttrok en zich voor hem verborgen hield. Aan den intiemen en innigen omgang heeft de Heere een zegen willen geven over dit deel van zijn werk. In den loop van het jaar 1924 werden er 3500 patienten geholpen. De eersten, die in het ziekenhuis opgenomen waren, mochten het allen hersteld verlaten. Hierdoor durfden zich meerderen aanmelden, zoodat alle bedden bezet zijn.

Maar ook de schoolarbeid was niet ongezegend. Het negental scholen, tijdens de tijdelijke bearbeiding der Indische Kerk geopend, waarvan in het vorige hoofdstuk reeds melding is gemaakt, werd later met eenige vermeerderd. Die negen scholen worden gevonden te Rimbon, Randanan, Leatoeng, Batoe Aloe, Mabali, Gandang Batoe, Rana, Boea Kajoe en Simboeang.

Later werden en nog gebouwd te Oeloe Oeai, Kasimpo, Botto, Pallesjang en Tokesan.

Het Internaat te Makalé is nu ook voltooid. In dat van Rante-Pao werden reeds een zestig-tal leerlingen opgenomen. De invloed, die van deze huizen uitgaat, kan groot worden. Hier hebben de Zendelingen de jongens en meisjes geheel onder hun beslag en deze keeren niet dagelijks naar hun heidensche omgeving terug en dat juist in den tijd, dat het gemoed zeer vatbaar voor indrukken is. Maar het is waarlijk geen gemakkelijke taak onder zulk een schare van kinderen orde en tucht te handhaven. Geve de Heere maar veel gebed, dat het te veld staand gewas in het opgroeiend geslacht der Toradja's geen mislukte oogst moge worden.

De school van Simboeang.

In het Makalésche is in Zijlstra's tijd het aantal leerlingen verdubbeld en heeft thans het getal van duizend reeds overschreden.

Het beheer en de leiding van al deze scholen verschaften br. Zijlstra handen vol werk. Bovendien had hij de sacramenten te bedienen ook in het ressort Rante-Pao. Belksma deed hier wel het werk van een Zendeling-leeraar na den dood van Van de Loosdrecht, maar vóór 1925 had hij nog niet de bevoegdheid om den Doop en het Avondmaal te bedienen.

In het overige gedeelte van Makalé waren kringen, waar het Woord Gods invloed begon uit te oefenen op de harten. In 1919 doopte Prins te Rana de eerstelingen. Hier en te Mabali werkte de gebrachte prediking merkbaar door. Ook in het veraf gelegen Oeloe Oeai, waar tot Onder-districts-hoofd zelfs een Christen, Markus, werd benoemd.

De gemeente te Rana is voor de Zendelingen een oase in de woestijn, waar ze gaarne komen en vertoeven. Verscheiden huwelijken onder de jongeren werden hier reeds op

woorden, evenmin als er in die sprake een woord is voor hel of voor hemel. Hoe moeilijk is het voor onze Zendelingen in zulke omstandigheden te arbeiden! De Heere echter is de hoogste Profeet ook in het Toradja-land en, waar de woorden ontbreken, smeedt Hij door onderwijs van boven ze zelf; Hij, die de dingen roept, die niet zijn alsof ze waren, vormt ze en Hij doet de toegebrachte Toradja's spreken van „Het Gouden Huis", waarmee ze den hemel benoemen en met siddering spreken van de plaats „waar men het bitter heeft", wanneer ze het hebben over de straffen der hel. Als Gods Geest werkt komen de zaken en, zijn deze er maar eenmaal, dan volgen de namen later vanzelf.

Toen de Heere de dieren des velds en de vogelen des hemels geschapen had, bracht Hij ze tot Adam om te zien, hoe hij ze noemen zou. En Adam noemde de namen van al het vee en van al het gevogelte des hemels. Hij gaf ze namen naar hun aard, m. a. w. hij gaf den juisten naam, die bij elk dier paste. Zoo gaat het ook onder het Toradja-volk. Wedergeboorte, zonde, genade, schuld, liefde, zelfs de woorden hiervoor bestaan niet in de Toradja-taal. Doch als de Heere wederbaart door Zijn H. Geest, liefde uitstort in de harten, Zijn genade groot maakt in het leven, van schuld overtuigt en de schadelijkheid niet alleen, maar ook de schandelijkheid der zonde doet zien en deze leert kennen in haar hatelijk karakter, dan brengt Hij deze heerlijke en noodige zaken tot ze en ziet, hoe zij ze noemen zullen. En zou Hij, die Adam den dieren namen deed geven naar hunnen aard, hen de juiste woorden en namen voor deze gaven des hemels niet doen vinden? De Zendelingen getuigen, dat hun spreken dikwerf nog maar een stamelen is. Hoe vlot ze de Toradja-taal ook spreken, is het dikwerf toch nog een worstelen, een zoeken en tasten om het juiste woord te vinden, totdat het meestal plotseling in het midden van de toegebrachte Toradja's wordt aangewezen en gevonden, zooals de Heere het woord verdiepte en heiligde of het ook wel voor ze formeerde. De persoonlijke omgang in het Ziekenhuis bracht zendeling Zijlstra dichter bij het Toradja-volk.

Gehazi had wel den staf van Elisa, maar het baatte niet, of hij dien staf al lei op het gestorven kind van de Sunamietische moeder. De dood en de duivel waren niet bang voor dien staf in de hand van Gehazi. Maar toen de profeet des Heeren kwam en maar niet op een afstand van den lieven doode bleef, doch zich over hem uitbreidde als wilde hij van zijn eigen leven uitgieten in het doode kind, keerde het leven weer. 2 Kon. IV.

De staf des Woords was in den beginne ook wel in de hand van Zijlstra, maar in het ziekenhuis, in de verpleging en verzorging der kranken, is het hem geschonken zich over de Toradja's te mogen uitbreiden, zoodat hart aan hart raakte, geest aan geest, ziel aan ziel en mocht hij indringen in het leven der Toradja's. Toen kwam er ontwaking. Geen wonder, dat de ziekenverzorging dezen broeder na aan het harte ligt, omdat hij hierdoor den weg gevonden heeft tot het hart van het volk te Sangalla', dat zich aan hem onttrok en zich voor hem verborgen hield. Aan den intiemen en innigen omgang heeft de Heere een zegen willen geven over dit deel van zijn werk. In den loop van het jaar 1924 werden er 3500 patienten geholpen. De eersten, die in het ziekenhuis opgenomen waren, mochten het allen hersteld verlaten. Hierdoor durfden zich meerderen aanmelden, zoodat alle bedden bezet zijn.

Maar ook de schoolarbeid was niet ongezegend. Het negental scholen, tijdens de tijdelijke bearbeiding der Indische Kerk geopend, waarvan in het vorige hoofdstuk reeds melding is gemaakt, werd later met eenige vermeerderd. Die negen scholen worden gevonden te Rimbon, Randanan, Leatoeng, Batoe Aloe, Mabali, Gandang Batoe, Rana, Boea Kajoe en Simboeang.

Later werden en nog gebouwd te Oeloe Oeai, Kasimpo, Botto, Pallesjang en Tokesan.

Het Internaat te Makalé is nu ook voltooid. In dat van Rante-Pao werden reeds een zestig-tal leerlingen opgenomen. De invloed, die van deze huizen uitgaat, kan groot worden. Hier hebben de Zendelingen de jongens en meisjes geheel onder hun beslag en deze keeren niet dagelijks naar hun heidensche omgeving terug en dat juist in den tijd, dat het gemoed zeer vatbaar voor indrukken is. Maar het is waarlijk geen gemakkelijke taak onder zulk een schare van kinderen orde en tucht te handhaven. Geve de Heere maar veel gebed, dat het te veld staand gewas in het opgroeiend geslacht der Toradja's geen mislukte oogst moge worden.

De school van Simboeang.

In het Makalésche is in Zijlstra's tijd het aantal leerlingen verdubbeld en heeft thans het getal van duizend reeds overschreden.

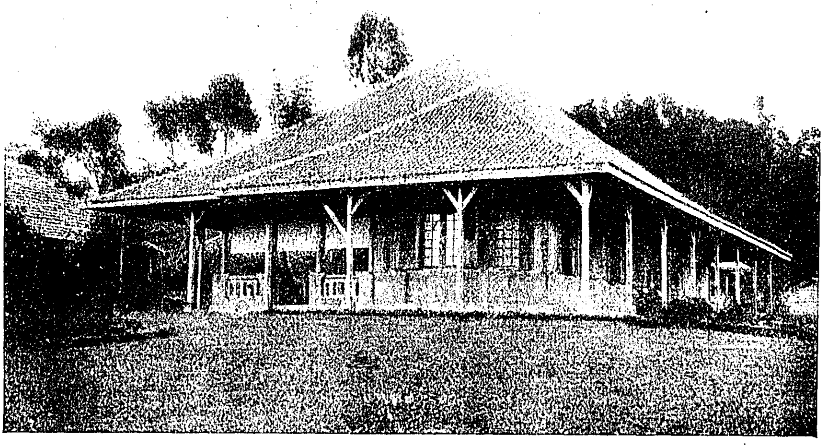
Het beheer en de leiding van al deze scholen verschaften br. Zijlstra handen vol werk. Bovendien had hij de sacramenten te bedienen ook in het ressort Rante-Pao. Belksma deed hier wel het werk van een Zendeling-leeraar na den dood van Van de Loosdrecht, maar vóór 1925 had hij nog niet de bevoegdheid om den Doop en het Avondmaal te bedienen.

In het overige gedeelte van Makalé waren kringen, waar het Woord Gods invloed begon uit te oefenen op de harten. In 1919 doopte Prins te Rana de eerstelingen. Hier en te Mabali werkte de gebrachte prediking merkbaar door. Ook in het veraf gelegen Oeloe Oeai, waar tot Onder-districts-hoofd zelfs een Christen, Markus, werd benoemd.

De gemeente te Rana is voor de Zendelingen een oase in de woestijn, waar ze gaarne komen en vertoeven. Verscheiden huwelijken onder de jongeren werden hier reeds op

Christelijke wijze gesloten en ingezegend. De warme aanhankelijkheid vormt een aangename tegenstelling met het achterdochtig wantrouwen, dat het werk onder de Heidenen zoozeer verzwaart. Wel opmerkelijk is het, dat dit juist gevonden wordt vlak onder het oog van het rijke Districtshoofd Oea' Sarveran, die getracht heeft met al zijn invloed het Evangelie tegen te staan.

Hebben we vroeger reeds vermeld, dat er op Zijlstra's erf drie gebouwen gevonden worden, vlak in de nabijheid hiervan verrees nog een kerkje. Een kleine groep menschen uit Sangalla' heeft hem om dooponderricht gevraagd. Onder hen bevonden zich ook jongelieden uit den meer gegoeden stand. Een paar ouderen schaarden zich bij hen. Na een jaar van ernstig en biddend onderricht ontving een twaalftal het heilig Sacrament van den Doop. En dat dit juist te Sangalla' kon gebeuren, was voor Zijlstra een dubbele verkwikking.

Het nieuwe zendelingshuis van Zijlstra.

Wie had dit durven denken van dat harde Sangalla'? Ook hierin bleek het al weer, dat de hardste harten in de doorboorde handen van den gezegenden Middelaar week worden als was. Inderdaad de Heere wrocht mede!

Al spoedig is de voorgalerij van het Zendelingshuis van Zijlstra te klein geworden om de geregelde hoorders te kunnen bevatten, vooral, omdat de schooljeugd van het nabij gelegen Leatoeng getrouw was in het opkomen onder de prediking des Woords. Het schoolgebouw leent zich volstrekt niet voor onderlinge samenkomsten. Daarom werden de handen ineengeslagen en spoedig verrees een eenvoudig kerkgebouwtje van bamboe met een torentje erop, waarin zelfs een bel is aangebracht. Iederen Zondag laat deze helder klinkende bel haar metalen stem hooren en maakt in dat Heidenland bekend, dat de Zondag is aangebroken en de ure voor het samenkomen der gemeente aanstaande is. In 1924 kon de Doop hier aan 17 volwassenen en 2 kinderen bediend worden. Onder hen, die toetraden, waren twee Hoofden, van wie So' Toeroe een bijzondere aanwinst voor de gemeente blijkt. Bij het onderwijs kwam zijn groote ernst en diep nadenken duidelijk aan den dag. De Heere is kennelijk met hem bezig. Het oog is al op hem geslagen voor ouderling. Maar we denken

aan het woord van Paulus: „geen nieuweling." Het moet dus nog eens overwinteren. Al weten ze in Celebes niet wat het zegt *winter* te hebben, in het geestelijke zijn hier toch wel barre winters, waarin veel versterft, dat eerst het hart met blijde hope vervulde.

Niet minder verblijdend was de toenadering in het Onder-district Botto. De overgang van het aanzienlijke Hoofd Pong Mangatta baarde groot opzien in deze omgeving en de gevolgen hiervan bleven niet uit. Met een tiental zijner mannen volgde hij reeds geruimen tijd het onderwijs. Geen Zondag ontbrak hij op de onderlinge samenkomsten. Deze kleine kring breidt zich langzaam uit en geeft moed in den Heere voor de toekomst.

Daarna volgde de beweging in Batoe Aloe. Wellicht werkte ook hier de ver-reikende invloed van den meergenoemden ouden koppensneller, Né Lengko, mee. In 1924 kwam het hier zelfs tot de stichting eener kleine gemeente en werden er aanvankelijk twaalf gedoopt, terwijl er nog zijn, die geregeld doop-onderwijs ontvangen.

Alzoo schoot het Evangelie wortel op een drietal plaatsen, alle gelegen in het gebied van den eerst zoo vijandigen So' Rinding.

Wat zijn Gods daden wonderlijk en wat werd het kleingeloof der broeders beschaamd!

De kinderen van Zijlstra.

Op de hoofdplaats Makalé bestaat nog een Maleische gemeente, welke ook door Zijlstra wordt verzorgd. Daartoe behooren de inlandsche ambtenaren van elders, die werkzaam zijn in dienst van het Gouvernement, en alle uitheemsche onderwijzers met hun gezinnen, die aan de Zending verbonden zijn.

Het kerkje is in 1925 geheel nieuw opgebouwd en verkeert thans in financiëelen nood. De Regeering toch heeft om te bezuinigen de administratieve scheiding opgeheven tusschen Rante-Pao en Makalé, waardoor vele der meer gegoede uitheemsche Christenen Makalé verlieten. Ook voor deze Maleische gemeente werd nu de steun van den Bond gevraagd.

Het is in Makalé nog de tijd van het ploegen, zaaien en eggen. De tijd om te oogsten is er nog niet. Maar toch, — het uitspruitsel wordt hier en daar gezien. Temidden van de ontmoediging geeft de Heere den arbeiders op het Toradja-veld ook in Makalé iets te zien van de wonderen van de almacht zijner genade. Dat staalt en sterkt in Hem. Hij is machtig om een handvol koren te maken tot een ruischenden Libanon.

Onder al de bedrijven door bouwde Zijlstra zijn eigenlijke woning. Dat heeft heel wat inspanning gekost. Het huis mocht niet van hout opgetrokken worden, maar moest van steen worden gebouwd. Zoo geboden het de ambtenaren, omdat het hout tegenwoordig in dit deel van Celebes maar schaarsch gevonden wordt.

De steenen en pannen moesten ter plaatse worden gebakken. Dat heeft veel hoofdbrekens en zorgen gegeven. Maar ook dit werk bracht Zijlstra in aanraking met menschen, die hij anders niet ontmoet zou hebben.

Er is een flinke woning verrezen, die, omdat ze van steen is, naar we hopen, meerdere tientallen van jaren het tropische klimaat kan doorstaan. Zij des Heeren verborgenheid maar over dat huis en over die er wonen!

Voor br. Zijlstra is het jaar 1924 en gedeeltelijk ook 1925 bijzonder zwaar geweest.

Christelijke wijze gesloten en ingezegend. De warme aanhankelijkheid vormt een aangename tegenstelling met het achterdochtig wantrouwen, dat het werk onder de Heidenen zoozeer verzwaart. Wel opmerkelijk is het, dat dit juist gevonden wordt vlak onder het oog van het rijke Districtshoofd Oea' Sarveran, die getracht heeft met al zijn invloed het Evangelie tegen te staan.

Hebben we vroeger reeds vermeld, dat er op Zijlstra's erf drie gebouwen gevonden worden, vlak in de nabijheid hiervan verrees nog een kerkje. Een kleine groep menschen uit Sangalla' heeft hem om dooponderricht gevraagd. Onder hen bevonden zich ook jongelieden uit den meer gegoeden stand. Een paar ouderen schaarden zich bij hen. Na een jaar van ernstig en biddend onderricht ontving een twaalftal het heilig Sacrament van den Doop. En dat dit juist te Sangalla' kon gebeuren, was voor Zijlstra een dubbele verkwikking.

Het nieuwe zendelingshuis van Zijlstra.

Wie had dit durven denken van dat harde Sangalla'? Ook hierin bleek het al weer, dat de hardste harten in de doorboorde handen van den gezegenden Middelaar week worden als was. Inderdaad de Heere wrocht mede!

Al spoedig is de voorgalerij van het Zendelingshuis van Zijlstra te klein geworden om de geregelde hoorders te kunnen bevatten, vooral, omdat de schooljeugd van het nabij gelegen Leatoeng getrouw was in het opkomen onder de prediking des Woords. Het schoolgebouw leent zich volstrekt niet voor onderlinge samenkomsten. Daarom werden de handen ineengeslagen en spoedig verrees een eenvoudig kerkgebouwtje van bamboe met een torentje erop, waarin zelfs een bel is aangebracht. Iederen Zondag laat deze helder klinkende bel haar metalen stem hooren en maakt in dat Heidenland bekend, dat de Zondag is aangebroken en de ure voor het samenkomen der gemeente aanstaande is. In 1924 kon de Doop hier aan 17 volwassenen en 2 kinderen bediend worden. Onder hen, die toetraden, waren twee Hoofden, van wie So' Toeroe een bijzondere aanwinst voor de gemeente blijkt. Bij het onderwijs kwam zijn groote ernst en diep nadenken duidelijk aan den dag. De Heere is kennelijk met hem bezig. Het oog is al op hem geslagen voor ouderling. Maar we denken

aan het woord van Paulus: „geen nieuweling." Het moet dus nog eens overwinteren. Al weten ze in Celebes niet wat het zegt *winter* te hebben, in het geestelijke zijn hier toch wel barre winters, waarin veel versterft, dat eerst het hart met blijde hope vervulde.

Niet minder verblijdend was de toenadering in het Onder-district Botto. De overgang van het aanzienlijke Hoofd Pong Mangatta baarde groot opzien in deze omgeving en de gevolgen hiervan bleven niet uit. Met een tiental zijner mannen volgde hij reeds geruimen tijd het onderwijs. Geen Zondag ontbrak hij op de onderlinge samenkomsten. Deze kleine kring breidt zich langzaam uit en geeft moed in den Heere voor de toekomst.

Daarna volgde de beweging in Batoe Aloe. Wellicht werkte ook hier de ver-reikende invloed van den meergenoemden ouden koppensneller, Né Lengko, mee. In 1924 kwam het hier zelfs tot de stichting eener kleine gemeente en werden er aanvankelijk twaalf gedoopt, terwijl er nog zijn, die geregeld doop-onderwijs ontvangen.

Alzoo schoot het Evangelie wortel op een drietal plaatsen, alle gelegen in het gebied van den eerst zoo vijandigen So' Rinding.

Wat zijn Gods daden wonderlijk en wat werd het kleingeloof der broeders beschaamd!

De kinderen van Zijlstra.

Op de hoofdplaats Makalé bestaat nog een Maleische gemeente, welke ook door Zijlstra wordt verzorgd. Daartoe behooren de inlandsche ambtenaren van elders, die werkzaam zijn in dienst van het Gouvernement, en alle uitheemsche onderwijzers met hun gezinnen, die aan de Zending verbonden zijn. Het kerkje is in 1925 geheel nieuw opgebouwd en verkeert thans in financiëelen nood. De Regeering toch heeft om te bezuinigen de administratieve scheiding opgeheven tusschen Rante-Pao en Makalé, waardoor vele der meer gegoede uitheemsche Christenen Makalé verlieten. Ook voor deze Maleische gemeente werd nu de steun van den Bond gevraagd.

Het is in Makalé nog de tijd van het ploegen, zaaien en eggen. De tijd om te oogsten is er nog niet. Maar toch, — het uitspruitsel wordt hier en daar gezien. Temidden van de ontmoediging geeft de Heere den arbeiders op het Toradja-veld ook in Makalé iets te zien van de wonderen van de almacht zijner genade. Dat staalt en sterkt in Hem. Hij is machtig om een handvol koren te maken tot een ruischenden Libanon.

Onder al de bedrijven door bouwde Zijlstra zijn eigenlijke woning. Dat heeft heel wat inspanning gekost. Het huis mocht niet van hout opgetrokken worden, maar moest van steen worden gebouwd. Zoo geboden het de ambtenaren, omdat het hout tegenwoordig in dit deel van Celebes maar schaarsch gevonden wordt.

De steenen en pannen moesten ter plaatse worden gebakken. Dat heeft veel hoofdbrekens en zorgen gegeven. Maar ook dit werk bracht Zijlstra in aanraking met menschen, die hij anders niet ontmoet zou hebben.

Er is een flinke woning verrezen, die, omdat ze van steen is, naar we hopen, meerdere tientallen van jaren het tropische klimaat kan doorstaan. Zij des Heeren verborgenheid maar over dat huis en over die er wonen!

Voor br. Zijlstra is het jaar 1924 en gedeeltelijk ook 1925 bijzonder zwaar geweest.

Hij had in dien tijd, welken Belksma met verlof in het vaderland doorbracht, beide ressorten, Rante-Pao en Makalé, te verzorgen. Dit gaf hem de gelegenheid beide gebieden te leeren kennen en zich van allerlei toestanden op de hoogte te stellen.

We kunnen de Zijlstra's verstaan in de juichende vreugde van hun hart, toen in Mei 1925 de familie Belksma op het arbeidsveld teruggekeerd was.

Een geheel jaar alleen! En nu de Belksma's in welstand terug! Toen hoorde men hun tent weergalmen van hulp en heil, hun aangebracht.

Daar zong men blij, met dankb're psalmen:
Gods rechterhand doet groote kracht!

Die psalmtoon kwam van heel ver over de groote wateren en werd van ons hier opgevangen. Geve de Heere veel gebed, dat Hij van Zijn Geest laat werken van Zijn troon in hun harten en huizen en in de harten van het volk, waaronder deze broeders met de hunnen arbeiden en Zijn Woord hebben uit te dragen; dan zullen zij niet vertwijfelen, maar zal er gedurig een lofzang zijn in stilheid, waarbij die opperste Zangmeester, de H. Geest, den toon aangeeft over verbeurde zegeningen, geschonken in de toebrenging van zondaren, tot lof van Hem, van wien ze zeggen en zingen, zij ginds in de verre verten en wij hier in onze omgeving, zoodat het maar blijke, dat de gemeenschap der heiligen geen ijdele klank, doch heerlijke werkelijkheid is:

O, onze God, o vast vertrouwen
Van 't allerverste land,
Op wien al 's aardrijks einden bouwen
En 't wijdst gelegen strand!

NEGENDE HOOFDSTUK

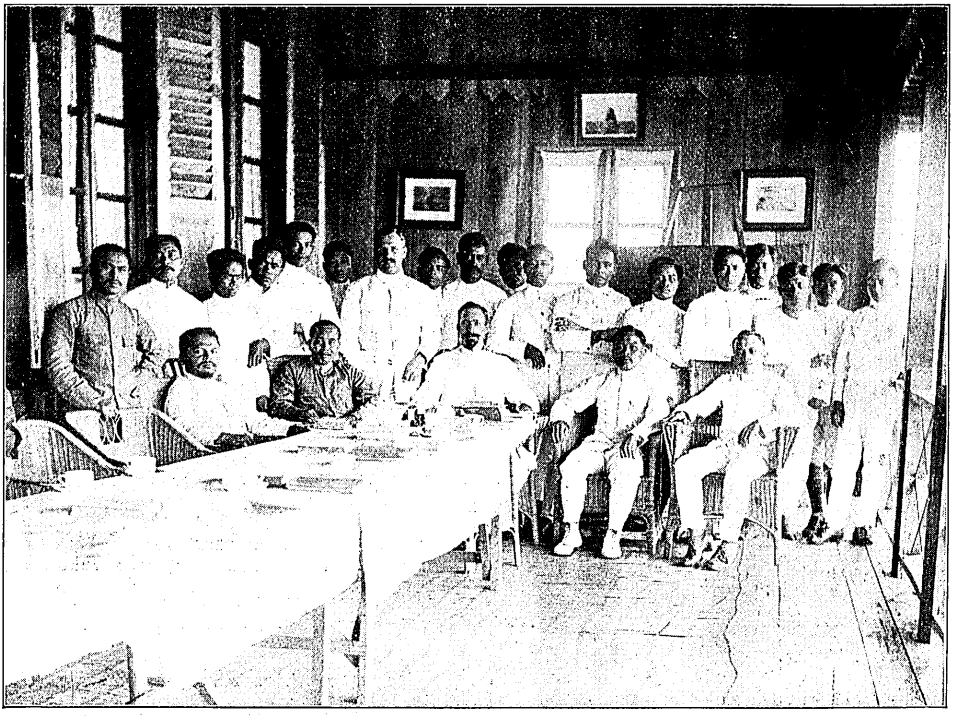
DE CONFERENTIES DER ZENDELINGEN.

DOORLOOPENDE eenzaamheid is voor niemand goed. Wel heeft de mensch behoefte aan het alleen-zijn. Onherroepelijk ten gronde gaat hij, die de eenzaamheid steeds ontvliedt en blijft weigeren zich van tijd tot tijd uit de verstrooiïng zijner gedachten en uit de beslommeringen des levens terug te trekken.

Gods verborgen omgang vinden
Zielen, waar zijn vrees in woont.

Zelden fluistert de Heere zijn heilgeheimen toe temidden van een opdringende menigte. In de stilte der eenzaamheid wordt 's Heeren fluisterstem meestal eerst recht verstaan.

Toch is de mensch niet op voortdurende eenzaamheid aangelegd. In het Paradijs reeds

Een conferentie der zendelingen met de goeroes.

Hij had in dien tijd, welken Belksma met verlof in het vaderland doorbracht, beide ressorten, Rante-Pao en Makalé, te verzorgen. Dit gaf hem de gelegenheid beide gebieden te leeren kennen en zich van allerlei toestanden op de hoogte te stellen.

We kunnen de Zijlstra's verstaan in de juichende vreugde van hun hart, toen in Mei 1925 de familie Belksma op het arbeidsveld teruggekeerd was.

Een geheel jaar alleen! En nu de Belksma's in welstand terug! Toen hoorde men hun tent weergalmen van hulp en heil, hun aangebracht.

Daar zong men blij, met dankb're psalmen:
Gods rechterhand doet groote kracht!

Die psalmtoon kwam van heel ver over de groote wateren en werd van ons hier opgevangen. Geve de Heere veel gebed, dat Hij van Zijn Geest laat werken van Zijn troon in hun harten en huizen en in de harten van het volk, waaronder deze broeders met de hunnen arbeiden en Zijn Woord hebben uit te dragen; dan zullen zij niet vertwijfelen, maar zal er gedurig een lofzang zijn in stilheid, waarbij die opperste Zangmeester, de H. Geest, den toon aangeeft over verbeurde zegeningen, geschonken in de toebrenging van zondaren, tot lof van Hem, van wien ze zeggen en zingen, zij ginds in de verre verten en wij hier in onze omgeving, zoodat het maar blijke, dat de gemeenschap der heiligen geen ijdele klank, doch heerlijke werkelijkheid is:

O, onze God, o vast vertrouwen
Van 't allerverste land,
Op wien al 's aardrijks einden bouwen
En 't wijdst gelegen strand!

NEGENDE HOOFDSTUK

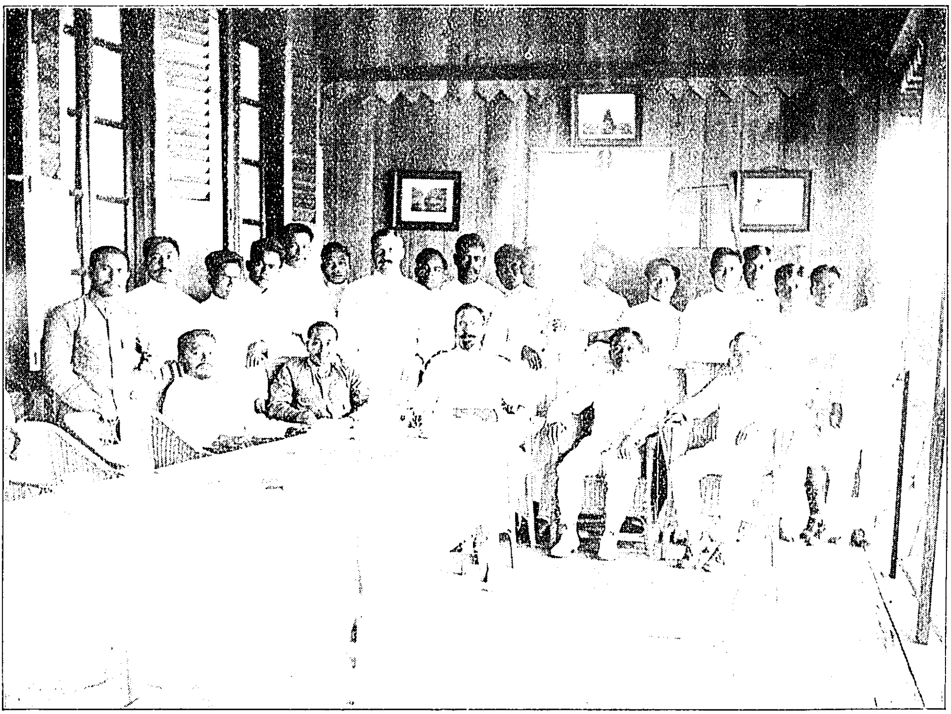
DE CONFERENTIES DER ZENDELINGEN.

DOORLOOPENDE eenzaamheid is voor niemand goed. Wel heeft de mensch behoefte aan het alleen-zijn. Onherroepelijk ten gronde gaat hij, die de eenzaamheid steeds ontvliedt en blijft weigeren zich van tijd tot tijd uit de verstrooiïng zijner gedachten en uit de beslommeringen des levens terug te trekken.

Gods verborgen omgang vinden
Zielen, waar zijn vrees in woont.

Zelden fluistert de Heere zijn heilgeheimen toe temidden van een opdringende menigte. In de stilte der eenzaamheid wordt 's Heeren fluisterstem meestal eerst recht verstaan.

Toch is de mensch niet op voortdurende eenzaamheid aangelegd. In het Paradijs reeds

Een conferentie der zendelingen met de goeroes.

sprak de Heere: „Het is niet goed, dat de mensch alleen zij". En de zaligheid van het hemelleven ligt dan ook voor een niet gering gedeelte in de grootte van de schare, welke niemand tellen kan.

De klacht van Gods Kerk en kind: „Eenzaam ben ik en verschoven" behoort tot deze bedeeling, maar eenmaal zal Jeruzalem niet langer de *verlatene* genoemd worden, maar de *bezochte*.

De eenzaamheid kan een donkere schaduw werpen op het leven der zendelingen, die wonen in een vreemd land onder een vreemd volk; ja, als met een looden last kan ze de harten neerdrukken. Reeds het spreken over het vaderland en de dierbare betrekkingen, die ze achterlieten, kan al meer dan voldoende zijn om de oogen met tranen te vullen.

Welk een voorrecht, als er op hetzelfde arbeidsveld nog andere zendelingen zijn! Het was dan ook niet zonder reden, dat de Heiland zijn discipelen twee aan twee uitzond. Met name in die omstandigheden zijn twee meer dan één. Voor hun persoonlijk leven zijn gedurige ontmoetingen onontbeerlijk. Niet zelden gingen zij gesterkt uiteen, die elkander moedeloos opzochten.

Maar ook de moeielijkheden, welke een ieder op eigen terrein heeft te doorworstelen, zijn van dien aard, dat zij een gedachtenwisseling over het werk, dat men verricht, noodzakelijk maken. Het biddend bespreken van de drukkende bezwaren, het broederlijk overleg, het beramen, wikken en wegen van de juiste middelen en het kiezen van den rechten weg kan ook den zendingsarbeid alleen ten goede komen.

Gewoonlijk houden onze zendelingen vier Conferenties per jaar bij tourbeurten, nu bij den een, dan bij den ander. Al is Dr. H. van der Veen geen zendeling van den G. Z. B. en al staat hij tot den Bond in geenerlei dienstbetrekking, de onderlinge verhouding is van dien aard, dat hij immer mede tegenwoordig is. Zijn waardevolle adviezen worden niet alleen door de zendelingen, maar ook door het Bestuur van den Bond op prijs gesteld.

Van deze Conferenties ontvangt het Bestuur geregeld de verslagen.

Hier komen de zendelingen tot gebed samen. Hier brengen ze de moeielijkheden, aan hun werk verbonden, ter sprake en wisselen zij van gedachten over de oorzaak en den aard hiervan. Hier spreken ze over den tegenstand, waarop zij stuiten, de middelen, waardoor deze gebroken kan worden, en over de wijze, waarop zij hun arbeid verrichten en de betere manier, waarop zij dit zouden kunnen doen. Hier wordt de raad gegeven om voort te gaan op den ingeslagen weg of om terug te keeren, indien een verkeerd pad is gevolgd. Menigwerf heeft de Heere temidden van die broederlijke besprekingen den te volgen weg zich duidelijk doen afteekenen, die juist daar begon, waar de hunne eindigde.

Tot-nu-toe zijn de afzonderlijke zendingsposten besproken. Maar nergens beter dan op de Conferenties komt uit de eenheid van hun gemeenschappelijk werk en de saamhoorigheid van de zendelingen, ofschoon ze gescheiden wonen en arbeiden.

Vanuit het gezichtspunt der gehouden Conferenties en aan de hand van de verslagen zou het zelfs wel mogelijk zijn een geschiedenis te schrijven van den gang van zaken op het arbeidsveld, waarin de eenheid van het groote werk beter tot zijn recht zou komen dan in dit gedenkboek het geval is en waarin dus in mindere mate gelet zou zijn op de onderdeelen dan thans geschiedde.

Niet, dat op de agenda van deze Conferenties geen kleine zaken voorkomen. Het tegendeel is het geval. Er wordt geen samenkomst gehouden, of tuchtzaken, echtscheidingen, moeilijkheden met of verplaatsing van goeroes en dergelijke zijn aan de orde.

Maar toch, hier kunt ge zien, welke zorgen en vragen de zendelingen bezig houden en waarmede hun harten en hoofden vervuld zijn. Hier kunt ge aller meening hooren en kennis nemen van den ingewonnen en gegeven raad. Vragen als: „Hoe moet onze houding zijn, als de groote massa den Doop vraagt?" en „Hoe brengen we het volk het best in aanraking met het Evangelie?" werden door Prins en Van de Loosdrecht behandeld en daarna door allen broederlijk besproken. Over zendingsmethoden valt hier heel wat te leeren.

Menig uur werd gewijd aan een bespreking van de doopsformule. Natuurlijk was er geen verschil over de woorden, welke gebezigd moesten worden. Dat konden en moesten geen andere zijn dan de bekende: „Ik doop u in den Naam des Vaders en des Zoon en des Heiligen Geestes". Doch bij de vertaling der woorden in het Toradja'sch komen de moeilijk-

Conferentie te Rante-Balla'.

heden. Het voorzetsel *in* kan in deze taal nimmer beteekenen in een verband als dit, wat het doet in het Hollandsch of in de oorspronkelijke Grieksche taal, welke beteekenis men aan dit woordeke hecht. Daarom werd een korte omschrijving van de doopsformule noodig, welke zich zou nauw mogelijk aan de bekende woorden moest aansluiten.

Hier werd aangedrongen op een afdoend antwoord op de vraag, wat men moet doen met hen, die hun verlangen te kennen gaven om Christen te worden en meer dan één vrouw hebben. Niet, dat iemand meende, dat het een Toradja-Christen wel geoorloofd is meer dan een vrouw te hebben of dat polygamie zich met het Christendom verdraagt. Zoo eenvoudig is deze quaestie niet. Natuurlijk is het geen Christen toe te staan meer dan één vrouw te *nemen*. Gods Woord zegt dit heel duidelijk. Maar gesteld, dat iemand, toen hij nog heiden was, met verschillende vrouwen was getrouwd, moet hij dan, als hij Christen wordt, slechts één vrouw behouden en zoo ja, welke? Of moet hier toegepast, wat Paulus schrijft aan Timotheus (I Tim. 3 : 12), dat een diaken ééner vrouwe man moet wezen, waaruit wel

sprak de Heere: „Het is niet goed, dat de mensch alleen zij". En de zaligheid van het hemelleven ligt dan ook voor een niet gering gedeelte in de grootte van de schare, welke niemand tellen kan.

De klacht van Gods Kerk en kind: „Eenzaam ben ik en verschoven" behoort tot deze bedeeling, maar eenmaal zal Jeruzalem niet langer de *verlatene* genoemd worden, maar de *bezochte*.

De eenzaamheid kan een donkere schaduw werpen op het leven der zendelingen, die wonen in een vreemd land onder een vreemd volk; ja, als met een looden last kan ze de harten neerdrukken. Reeds het spreken over het vaderland en de dierbare betrekkingen, die ze achterlieten, kan al meer dan voldoende zijn om de oogen met tranen te vullen.

Welk een voorrecht, als er op hetzelfde arbeidsveld nog andere zendelingen zijn! Het was dan ook niet zonder reden, dat de Heiland zijn discipelen twee aan twee uitzond. Met name in die omstandigheden zijn twee meer dan één. Voor hun persoonlijk leven zijn gedurige ontmoetingen onontbeerlijk. Niet zelden gingen zij gesterkt uiteen, die elkander moedeloos opzochten.

Maar ook de moeielijkheden, welke een ieder op eigen terrein heeft te doorworstelen, zijn van dien aard, dat zij een gedachtenwisseling over het werk, dat men verricht, noodzakelijk maken. Het biddend bespreken van de drukkende bezwaren, het broederlijk overleg, het beramen, wikken en wegen van de juiste middelen en het kiezen van den rechten weg kan ook den zendingsarbeid alleen ten goede komen.

Gewoonlijk houden onze zendelingen vier Conferenties per jaar bij tourbeurten, nu bij den een, dan bij den ander. Al is Dr. H. van der Veen geen zendeling van den G. Z. B. en al staat hij tot den Bond in geenerlei dienstbetrekking, de onderlinge verhouding is van dien aard, dat hij immer mede tegenwoordig is. Zijn waardevolle adviezen worden niet alleen door de zendelingen, maar ook door het Bestuur van den Bond op prijs gesteld.

Van deze Conferenties ontvangt het Bestuur geregeld de verslagen.

Hier komen de zendelingen tot gebed samen. Hier brengen ze de moeielijkheden, aan hun werk verbonden, ter sprake en wisselen zij van gedachten over de oorzaak en den aard hiervan. Hier spreken ze over den tegenstand, waarop zij stuiten, de middelen, waardoor deze gebroken kan worden, en over de wijze, waarop zij hun arbeid verrichten en de betere manier, waarop zij dit zouden kunnen doen. Hier wordt de raad gegeven om voort te gaan op den ingeslagen weg of om terug te keeren, indien een verkeerd pad is gevolgd. Menigwerf heeft de Heere temidden van die broederlijke besprekingen den te volgen weg zich duidelijk doen afteekenen, die juist daar begon, waar de hunne eindigde.

Tot-nu-toe zijn de afzonderlijke zendingsposten besproken. Maar nergens beter dan op de Conferenties komt uit de eenheid van hun gemeenschappelijk werk en de saamhoorigheid van de zendelingen, ofschoon ze gescheiden wonen en arbeiden.

Vanuit het gezichtspunt der gehouden Conferenties en aan de hand van de verslagen zou het zelfs wel mogelijk zijn een geschiedenis te schrijven van den gang van zaken op het arbeidsveld, waarin de eenheid van het groote werk beter tot zijn recht zou komen dan in dit gedenkboek het geval is en waarin dus in mindere mate gelet zou zijn op de onderdeelen dan thans geschiedde.

Niet, dat op de agenda van deze Conferenties geen kleine zaken voorkomen. Het tegendeel is het geval. Er wordt geen samenkomst gehouden, of tuchtzaken, echtscheidingen, moeilijkheden met of verplaatsing van goeroes en dergelijke zijn aan de orde.

Maar toch, hier kunt ge zien, welke zorgen en vragen de zendelingen bezig houden en waarmede hun harten en hoofden vervuld zijn. Hier kunt ge aller meening hooren en kennis nemen van den ingewonnen en gegeven raad. Vragen als: „Hoe moet onze houding zijn, als de groote massa den Doop vraagt?" en „Hoe brengen we het volk het best in aanraking met het Evangelie?" werden door Prins en Van de Loosdrecht behandeld en daarna door allen broederlijk besproken. Over zendingsmethoden valt hier heel wat te leeren.

Menig uur werd gewijd aan een bespreking van de doopsformule. Natuurlijk was er geen verschil over de woorden, welke gebezigd moesten worden. Dat konden en moesten geen andere zijn dan de bekende: „Ik doop u in den Naam des Vaders en des Zoon en des Heiligen Geestes". Doch bij de vertaling der woorden in het Toradja'sch komen de moeilijk-

Conferentie te Rante-Balla'.

heden. Het voorzetsel *in* kan in deze taal nimmer beteekenen in een verband als dit, wat het doet in het Hollandsch of in de oorspronkelijke Grieksche taal, welke beteekenis men aan dit woordeke hecht. Daarom werd een korte omschrijving van de doopsformule noodig, welke zich zou nauw mogelijk aan de bekende woorden moest aansluiten.

Hier werd aangedrongen op een afdoend antwoord op de vraag, wat men moet doen met hen, die hun verlangen te kennen gaven om Christen te worden en meer dan één vrouw hebben. Niet, dat iemand meende, dat het een Toradja-Christen wel geoorloofd is meer dan een vrouw te hebben of dat polygamie zich met het Christendom verdraagt. Zoo eenvoudig is deze quaestie niet. Natuurlijk is het geen Christen toe te staan meer dan één vrouw te *nemen*. Gods Woord zegt dit heel duidelijk. Maar gesteld, dat iemand, toen hij nog heiden was, met verschillende vrouwen was getrouwd, moet hij dan, als hij Christen wordt, slechts één vrouw behouden en zoo ja, welke? Of moet hier toegepast, wat Paulus schrijft aan Timotheus (I Tim. 3 : 12), dat een diaken éëner vrouwe man moet wezen, waaruit wel

is afgeleid, dat Paulus toegelaten heeft de vrouwen te houden, die de toegebrachte heidenen vóór hun bekeering hadden, maar dat deze om die reden voor een benoeming tot diaken niet in aanmerking komen konden.

Mocht en mag hem de Doop worden geweigerd?

Een andere vraag dook op, en is gedurig overwogen op de Conferenties, of de sacramenten, Doop en Avondmaal, gescheiden moesten worden voor de volwassenen, die Christen geworden waren, of dat zij terstond na gedoopt te zijn toegelaten konden worden tot het heilig Avondmaal.

Sommigen achtten een proeftijd gewenscht. Anderen wilden geen scheiding. Het Bestuur werden deze vragen met de gegeven adviezen der broeders toegezonden om hierin een beslissing te nemen.

Het Bestuur is van meening, dat niet spoedig tot de bediening van den heiligen Doop mag worden overgegaan, hoe vurig dat verlangen ook te kennen wordt gegeven. Overwinteren en overzomeren is eisch van wijze bedachtzaamheid. Maar eenmaal gedoopt, mogen de sacramenten niet gescheiden voor hen, die wel overwogen en biddend den beslissenden stap om tot het Christendom over te gaan gedaan hebben, welke redenen men hiervoor ook verder zou willen noemen.

Het is den bijbellezer niet onbekend, dat de eerste Christelijke gemeente voor moeielijkheden van niet ongelijken aard kwam te staan. In Hand. XV lezen we ervan. Ze gaven heel wat beroering.

Daar waren er, die het duidelijk uitspraken; „Indien gij niet besneden wordt naar de wijze van Mozes, zoo kunt gij niet zalig worden." Paulus en Barnabas, die van een andere meening deden blijken, hadden het niet gemakkelijk. Toen de broeders het niet eens konden worden, namen ze de toevlucht tot een scheidsrechterlijke uitspraak. De gemeente te Jeruzalem moest beslissen. Hier ging de discussie levendig toe en duurde lang. Maar de Heere, die zijne gemeente in al de waarheid leidt, bracht klaarheid van inzicht, waardoor een wijs besluit van ver strekkende beteekenis voor lange tijden en vele volkeren genomen werd.

De gemeenten, die uit bekeerde Heidenen bestonden, werden aangeschreven. En uit dat schrijven spreekt de geest der wijze bedachtzaamheid, die van boven is.

Jacobus, die in Jeruzalem zulk een groot aanzien genoot, stond op en sprak onder meer: „Daarom oordeel ik, dat men degenen, die uit de Heidenen zich tot God bekeeren, niet beroere". Het daarna volgend schrijven is van principieele beteekenis geworden voor de bevestiging en uitbreiding van Gods Koninkrijk.

Al mag niet gelijk gesteld, wat in Midden-Celebes is geschied met wat Hand. XV mededeelt, toch heeft de Heere het den jeugdigen Christen-gemeenten in het Toradja-land ook niet aan de leiding van zijn heiligen Geest doen ontbreken in belangrijke aangelegenheden. Ook in Centraal-Celebes is fundamenteele arbeid verricht, waarnaar in later tijd nog menigmaal zal worden teruggewezen door hen, die dan de leidende plaatsen in de Toradja-kerk innemen.

Uit de genoemde Conferenties der zendelingen toch is een samenkomst voortgekomen, waarvan de beteekenis voor de verdere ontwikkeling van den Zendingsarbeid niet onderschat mag worden. Hierin worde gezien, dat de Heere een hoorder der gebeden was voor het werk van den Bond in het verleden, en daardoor worde de behoefte recht levend om aan te houden in het gebed voor de toekomst.

Deze samenkomst werd den tweeden April 1923, Paaschmaandag, te Barana' gehouden.

Hier kwamen van alle gemeenten de vertegenwoordigers met vele Christenen samen. Nadat het opstandings-evangelie aan een schare van vijfhonderd menschen verkondigd was, verkregen verschillende sprekers het woord. Er werd besloten een commissie te benoemen van vijftien personen, die een adat-regeling zou ontwerpen, waaraan de Christenen zich zouden houden en waardoor zij van de Heidensche bevolking zouden onderscheiden worden. Den negentienden April vergaderde deze commissie van den morgen tot den avond. De dag was begonnen met gebed om de voorlichting en om de leiding van Gods Geest. Den vierentwintigsten Juni werd te Sangalla' weer een algemeene Christen-samenkomst gehouden. Het genoemde ontwerp van de commissie van vijftien werd er voorgelezen, toegelicht, besproken en aanvaard.

Deze regeling is in de Toradja-taal opgesteld en den volgenden Zondag nog eens in alle gemeenten door de zendelingen of goeroes voorgelezen en verklaard.

De Hollandsche vertaling is van broeder Belksma. Vanwege het principieel karakter van dit belangrijke stuk, waaraan stellig gelijk aan alle menschenwerk gebreken kleven, wordt het in zijn geheel hier opgenomen. Indien iets, dan kan zeker deze fundamenteele arbeid het groote belang en de beteekenis van de Conferenties der Zendelingen doen zien; maar het kon nog iets anders leeren, n.l. ook hoe de broeders in Midden-Celebes noodig hebben de voorbede der gemeenten in het vaderland om voor ze af te smeeken den geest der wijsheid om 's Heeren wegen te onderkennen en den geest der dapperheid om daarin te wandelen.

Adat-regeling voor de Christenen.

Over de dooden-adat (lijkbezorging).

De dooden mogen in een rotsgraf worden bijgezet; het begraven in den grond is ook goed. Het beste is de dooden dadelijk te begraven, doch wil men ze liever eenigen tijd in huis houden, dan is daartegen ook geen bezwaar.

Als er familieleden over zijn, mag men wachten tot zij bij elkaar geroepen zijn. Vergeet echter niet, dat de lucht der ontbinding voor menigeen niet is om uit te houden en er velen ziek door worden.

Dus: Of dadelijk begraven, of er eenigen tijd mee wachten, staat aan de familie zelf. Geen van beide manieren is zonde; dit mag tot geen verdeeldheid aanleiding geven. Slechts in het geval waarin de ambtenaar onmiddellijke begraving beveelt, moet zij daaraan gehoorzamen.

Bij de begrafenis mogen wel buffels geslacht worden, ook wel varkens; klaagzangen aanheffen en zingen is niet verboden, maar, als gij dieren slacht, moogt gij niet aan de ziel der gestorvenen een offer brengen; gij moogt niet denken, dat de doode de geslachte dieren meeneemt naar het zielenland of den hemel; deze dieren hebben geen onsterfelijke ziel.

Wat er dus geslacht wordt, is geen leeftocht of bezit van den doode, doch gij biedt het slechts als maaltijd den bezoekers en familie aan.

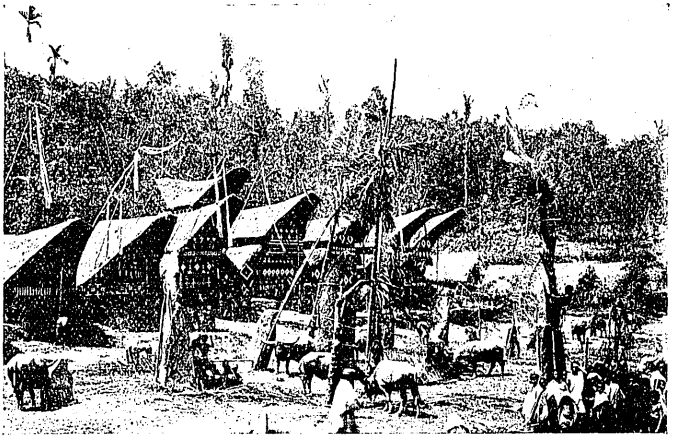
Tegen het oprichten van den bala' kajan (stellage, waarop het karbouwenvleesch in stukken verdeeld wordt) is geen bezwaar, evenmin als tegen het oprichten van een simboeang (gedenkteeken). Van veel meer gewicht is, dat gij het vleesch zindelijk behandelt en het niet eerst door mest en drek sleurt. Het doodenfeest moogt gij vieren in of bij huis, onder de rijstschuur, al naar verkiezing der familie. Is het daar te klein, dan moogt gij het ook doen op de rante (doodenveld) buiten het dorp, waar gij hutjes kunt bouwen, naar het noodig is.

Het beklagen van den doode en klaagdansen-zingen is geen zonde, mits gij den doode niet verheft naast of boven God. Bouw uw vertrouwen niet op de ziel der dooden, alsof die u zouden kunnen zegenen, noch in huis, noch op het veld. Zegen en geluk komen ons alleen toe van de hand des Heeren.

Doch gebruikt niet de klaagzangen der heidenen. Verandert de woorden der reien, geeft er een Christelijken zin aan, verheerlijkt er in den Naam Gods.

Het is niet kwaad om zwarte rouwkleeren te dragen, doch gebiedend noodzakelijk is het niet, inzonderheid niet voor hen, die arm zijn.

De Christenen behoeven het verbod van rijst te eten in den rouwtijd niet te onderhouden; gij moogt rijst eten en djagoeng (mais). Meent niet, dat gij krankzinnig zult worden door het eten van rijst in den rouwtijd.

Doodenfeest der Toradja's.

De dooden mogen wel ingewikkeld worden in kleeden, doch roep hiervoor niet den to mebaloen (doodenaflegger). Iedereen mag dit werk wel doen. Voor dezen aflegger moogt gij geen varkens offeren. Voor inwikkeldoek (het buitenste) gebruikt men het best zwart doek, doch ook het roode is niet verboden. Gij moogt de lijkwade naaien met een naald, doch daarvoor niet de naald des doodeninwikkelaars gebruiken. Het in zittende houding zetten van den doode tegen den wand moogt gij wel doen, doch sier hem niet op met allerlei gouden en zilveren versierselen en kostbare doeken, want in den dood zijn alle menschen arm.

Zit gij in een rouwhuis, waar de bewoners geen rijst eten, eet gij dan ook geen rijst om geen aanstoot te geven.

Een taoe-taoe (pop, voorstelling van den doode) mag men niet maken, of er offers aan brengen. Voor deze pop klaagreien zingen is niet toegelaten, het is al te dwaas.

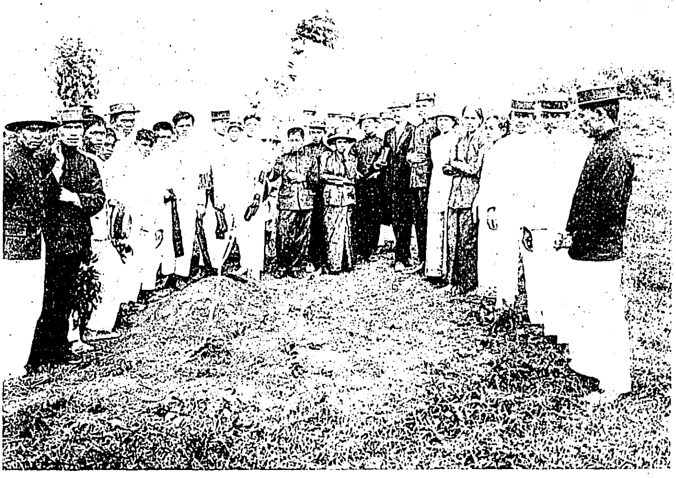
Ga 's nachts niet naar plaatsen, waar doodenzangen worden gezongen zonder geleide van den zendeling, den goeroe of den ouderling, opdat gij niet in verzoeking valt.

Als het sterfhuis niet al te ver is, is het heel goed, als de goeroe met de schoolkinderen er heen gaan om er te zingen. Ook bij de begrafenis is het goed te zingen, de gang naar het graf kan geschieden onder begeleiding van fluitspel. Doch men loope langzaam en statig; het huppelen, springen en dansen zooals de heidenen doen is niet gepast.

Een gedolven graf en een rotsgraf zijn beide even gepast; het is niet verboden de Christenen te leggen in de graven der heidenen. Slechts als de heidenen het groote offerfeest vieren ter eere van de reeds jaren geleden gestorvenen, moogt gij daaraan niet meedoen. Het herstellen en opknappen van het graf is geoorloofd.

Als gij veel karbouwen slacht en varkens, deel het vleesch dan niet op de manier der heidenen, zoodat de een bijna alles en de ander bijna niets krijgt. Wilt gij sommigen een grooter deel geven, dat is uw recht, doch vergeet de armen niet.

Als een heiden op uw doodenfeest een karbouw present wil geven, moogt gij dien gerust aannemen; als hij later een feest moet geven, dan helpt gij hem weer met een buffel. Dus Christenen en heidenen mogen elkaar helpen.

De begrafenis van een Toradja-kind, niet meer naar heidensch gebruik.

Wordt er een dood kind geboren, dat volgroeid is, dan hebt gij dit als een mensch te beschouwen; gij behandelt zijn adat als die van een volwassene. Vreest niet, dat zijn geest een silakkoe (vampyr) zal worden.

Na het begraven van een doode keeren alle deelnemers behoorlijk naar het sterfhuis terug. Zingen en gepast fluitspel is niet verboden. Daarna gaat ieder zijns weegs.

Het rijstsnijden.

Over de rijst-adat.

Laat ons nu over de rijst-adat spreken.

Als de tijd voor het gereed maken der zaaibedden genaakt, brengt gij geen offers aan de goden en vraagt gij geen vruchtbaarheid aan de geesten.

Des Zondags vereenigen zich alle Christenen tot een bidstond voor het gewas. Aan den Heere vraagt gij, of Hij uw werk en veld wil zegenen. Het kippen-offeren op de sawahdijkjes aan de deata's is dus verboden.

Als de rijstvrucht zet, zijt gij niet bevreesd om eieren aan te raken of om cocosnoten te eten. De rijst der Christenen is vrij van alle verbodsbepalingen. De Heere beschermt uw gewas. Gij gebruikt geen

Het beklagen van den doode en klaagdansen-zingen is geen zonde, mits gij den doode niet verheft naast of boven God. Bouw uw vertrouwen niet op de ziel der dooden, alsof die u zouden kunnen zegenen, noch in huis, noch op het veld. Zegen en geluk komen ons alleen toe van de hand des Heeren.

Doch gebruikt niet de klaagzangen der heidenen. Verandert de woorden der reien, geeft er een Christelijken zin aan, verheerlijkt er in den Naam Gods.

Het is niet kwaad om zwarte rouwkleeren te dragen, doch gebiedend noodzakelijk is het niet, inzonderheid niet voor hen, die arm zijn.

De Christenen behoeven het verbod van rijst te eten in den rouwtijd niet te onderhouden; gij moogt rijst eten en djagoeng (mais). Meent niet, dat gij krankzinnig zult worden door het eten van rijst in den rouwtijd.

Doodenfeest der Toradja's.

De dooden mogen wel ingewikkeld worden in kleeden, doch roep hiervoor niet den to mebaloen (doodenaflegger). Iedereen mag dit werk wel doen. Voor dezen aflegger moogt gij geen varkens offeren. Voor inwikkeldoek (het buitenste) gebruikt men het best zwart doek, doch ook het roode is niet verboden. Gij moogt de lijkwade naaien met een naald, doch daarvoor niet de naald des doodeninwikkelaars gebruiken. Het in zittende houding zetten van den doode tegen den wand moogt gij wel doen, doch sier hem niet op met allerlei gouden en zilveren versierselen en kostbare doeken, want in den dood zijn alle menschen arm.

Zit gij in een rouwhuis, waar de bewoners geen rijst eten, eet gij dan ook geen rijst om geen aanstoot te geven.

Een taoe-taoe (pop, voorstelling van den doode) mag men niet maken, of er offers aan brengen. Voor deze pop klaagreien zingen is niet toegelaten, het is al te dwaas.

Ga 's nachts niet naar plaatsen, waar doodenzangen worden gezongen zonder geleide van den zendeling, den goeroe of den ouderling, opdat gij niet in verzoeking valt.

Als het sterfhuis niet al te ver is, is het heel goed, als de goeroe met de schoolkinderen er heen gaan om er te zingen. Ook bij de begrafenis is het goed te zingen, de gang naar het graf kan geschieden onder begeleiding van fluitspel. Doch men loope langzaam en statig; het huppelen, springen en dansen zooals de heidenen doen is niet gepast.

Een gedolven graf en een rotsgraf zijn beide even gepast; het is niet verboden de Christenen te leggen in de graven der heidenen. Slechts als de heidenen het groote offerfeest vieren ter eere van de reeds jaren geleden gestorvenen, moogt gij daaraan niet meedoen. Het herstellen en opknappen van het graf is geoorloofd.

Als gij veel karbouwen slacht en varkens, deel het vleesch dan niet op de manier der heidenen, zoodat de een bijna alles en de ander bijna niets krijgt. Wilt gij sommigen een grooter deel geven, dat is uw recht, doch vergeet de armen niet.

Als een heiden op uw doodenfeest een karbouw present wil geven, moogt gij dien gerust aannemen; als hij later een feest moet geven, dan helpt gij hem weer met een buffel. Dus Christenen en heidenen mogen elkaar helpen.

De begrafenis van een Toradja-kind, niet meer naar heidensch gebruik.

Wordt er een dood kind geboren, dat volgroeid is, dan hebt gij dit als een mensch te beschouwen; gij behandelt zijn adat als die van een volwassene. Vreest niet, dat zijn geest een silakkoe (vampyr) zal worden.

Na het begraven van een doode keeren alle deelnemers behoorlijk naar het sterfhuis terug. Zingen en gepast fluitspel is niet verboden. Daarna gaat ieder zijns weegs.

Over de rijst-adat.

Laat ons nu over de rijstadat spreken.

Het rijstsnijden.

Als de tijd voor het gereed maken der zaaibedden genaakt, brengt gij geen offers aan de goden en vraagt gij geen vruchtbaarheid aan de geesten.

Des Zondags vereenigen zich alle Christenen tot een bidstond voor het gewas. Aan den Heere vraagt gij, of Hij uw werk en veld wil zegenen. Het kippen-offeren op de sawahdijkjes aan de deata's is dus verboden.

Als de rijstvrucht zet, zijt gij niet bevreesd om eieren aan te raken of om cocosnoten te eten. De rijst der Christenen is vrij van alle verbodsbepalingen. De Heere beschermt uw gewas. Gij gebruikt geen

indo' padang (de man, die voor de rijst offert); want God is de eigenaar der wereld. Indien gij vlijtig werkt, zal Hij om Christus' wil u geen honger of dorst laten lijden.

Doen er zich ziekten voor in de rijst of in andere gewassen of in uw gezin, offert dan niet aan de goden; want zij zijn onmachtig, doch bidt tot God om herstel, vraagt medicijn voor den zieke en den Heere, of Hij deze zegent.

Bij het rijstsnijden, het dragen der padi of bij het verzamelen in de schuren, bewijst gij geen dankbaarheid door kippen-offers aan de goden, doch dankt in uw hart den Schepper van hemel en aarde.

Na den oogst houde de gemeente een dankstond, waarbij gij uw familie en vrienden roept en ook de naburige gemeenten. Dan viert gij feest en slacht varkens, naardat gij welvaren verkregen hebt en een ieder love den Heere voor Zijn mildheid.

Het huis-inwijden.

Als er een nieuw huis is gebouwd of een oud huis geheel vernieuwd en gij behoort ook tot de familie, dan mogen de Christenen ook wel varkens slachten op het inwijdingsfeest, maar zij mogen niet offeren aan de goden en geesten der voorouders. Is het een huis van Christenen, dat wordt ingewijd, dan roept gij daarbij den goeroe of den zendeling, opdat hij zegen voor u afsmeeke van den God des hemels en der aarde. Willen uw vrienden en kennissen, die nog heiden zijn, uw feest opluisteren met het brengen van hun geschenk, een varken, dan behoeft gij dat niet af te wijzen. Evenwel, gij laat niet toe, dat er een offer wordt gebracht aan den ampoe padang (geest, bezitter van den grond), want het is slechts de Heere, die welvaart en gezondheid kan schenken.

Andere feesten.

Gij weet, dat op de heidensche feesten zooals meraoek, ma' parekke para, massoera' tallang heel veel varkens worden geslacht en offers worden gebracht aan de dewata's. Deze drie feesten kunnen de christenen niet meer houden of er aan deelnemen, daar het zuivere afgodendienst is. Maar wilt gij feestvieren, wilt gij varkens slachten, doet het dan op onze eigen christelijke feesten. B. v. als er in uw dorpmenschen gedoopt worden, viert dan feest en verheugt u te zamen, dat er zondaars zich hebben bekeerd tot God. Of als er oogstfeest zal zijn, brengt dan uw gaven, de rijke veel, de arme minder, een ieder naardat hij welstand verkregen heeft en viert feest. Of, als het kerstfeest er is, viert dan feest, want het is een blijde dag, het is een heilsdag, toen onze Verlosser geboren werd.

Ma'boegi-feest.

Mabate, ma'boegi en marofeesten.

Deze feesten moeten de Christenen beslist laten varen, daar zij met den reinen wil des Heeren geheel onbestaanbaar zijn. Bij het eerste feest verheffen de heidenen de zielen

hunner afgestorvenen tot goden, die het al regeeren en besturen. Daaraan gelooft gij niet meer, dus dat feest heeft voor u geen bestaansrecht meer.

Bij ma'boegi en maro denken de heidenen zich door woeste dansen en duivelsche kunsten en kwellingen gezondheid en levenskracht toe te kunnen eigenen. Gij weet beter. De Heere uw God is uw heelmeester. Daarom keert u af van deze duistere feesten.

Het Huwelijk.

Gij Christenen, moet niet stilletjes een vrouw nemen zonder weten van uw goeroe, ouderling of pandita. Wilt gij trouwen, schaamt u dan niet, want het huwelijk is eerbaar en heilig. Gij mannen, scheidt niet van uwe vrouwen, gij vrouwen, loopt niet bij uwe mannen vandaan, want dit is een schrikkelijke zonde, welke God zeer vertoornt. Indien gij om een geldige reden wilt scheiden, dan moet degene, die wil scheiden, alle tijdens het huwelijk verworven goederen laten in het eigendom van de(n) verlatene.

Gij moogt met een heiden trouwen, mits hij belooft christen te willen worden en het dooponderwijs wil ontvangen.

Als een heiden van zijn (of haar) wederhelft, die christen is, wil scheiden, is hiertegen geen bezwaar.

Een Christen behoeft niet te scheiden, van zijn (of haar) wederhelft, als zij te zamen gelukkig zijn.

Den schender van uw huwelijk zult gij bij den ambtenaar aanklagen.

Wil iemand, reeds getrouwd zijnde met twee vrouwen, Christen worden, dan is het gewenscht één vrouw los te laten. Zijn hiertegen ernstige bezwaren, dan is het bezit van twee vrouwen, vooral wanneer het bejaarde personen betreft, geen bezwaar voor den Doop.

Het is ongeoorloofd, dat jonge knapen, als zij nog niet goed voor zich zelf kunnen zorgen, reeds gaan trouwen.

Het is onnoodig te zeggen, dat deze beknopte regeling geenszins het gansche leven der Christenen bestrijkt. Het zijn slechts een paar hoofdlijnen. We staan pas aan het begin der periode, waarin er zich een Christelijke adat gaat vormen.

Worde die Christelijke adat maar gevormd in hare veelvuldige toepassing bij den gewonen gang van het dagelijksche leven onder de onmisbare leiding van Gods Geest en onder de tucht van 's Heeren Woord. Niet de Wet, niet *raak-niet* en *smaak-niet*, geve richting en inhoud aan de jeugdige Kerk in het verre Toradja-land, maar het Evangelie, Gods rijke genade in Christus Jezus aan diep-gezonken en gansch-verloren zondaren betoond. Geen *vorm*dienst legge zich vast in die Christelijke adat. Een versteening van het Christendom tot dooden vormdienst in de nieuwe adat zou bij schijnbare overwinningen reeds zijn de principieele triumf van het Heidendom op het Christelijk erf. Geve de Heere daarom veel gebed om een ruime bedeeling van den H. Geest aan de arbeiders en aan het volk, waaronder zij wonen en werken, ook voor de Conferenties, opdat daarvan veel zegen uitga voor de zendelingen zelve en voor hun werk tot eere van Hem, die ook de Heidenen doet weten, dat de Heere God is en dat zij menschen zijn.

indo' padang (de man, die voor de rijst offert); want God is de eigenaar der wereld. Indien gij vlijtig werkt, zal Hij om Christus' wil u geen honger of dorst laten lijden.

Doen er zich ziekten voor in de rijst of in andere gewassen of in uw gezin, offert dan niet aan de goden; want zij zijn onmachtig, doch bidt tot God om herstel, vraagt medicijn voor den zieke en den Heere, of Hij deze zegent.

Bij het rijstsnijden, het dragen der padi of bij het verzamelen in de schuren, bewijst gij geen dankbaarheid door kippen-offers aan de goden, doch dankt in uw hart den Schepper van hemel en aarde.

Na den oogst houde de gemeente een dankstond, waarbij gij uw familie en vrienden roept en ook de naburige gemeenten. Dan viert gij feest en slacht varkens, naardat gij welvaren verkregen hebt en een ieder love den Heere voor Zijn mildheid.

Het huis-inwijden.

Als er een nieuw huis is gebouwd of een oud huis geheel vernieuwd en gij behoort ook tot de familie, dan mogen de Christenen ook wel varkens slachten op het inwijdingsfeest, maar zij mogen niet offeren aan de goden en geesten der voorouders. Is het een huis van Christenen, dat wordt ingewijd, dan roept gij daarbij den goeroe of den zendeling, opdat hij zegen voor u afsmeeke van den God des hemels en der aarde. Willen uw vrienden en kennissen, die nog heiden zijn, uw feest opluisteren met het brengen van hun geschenk, een varken, dan behoeft gij dat niet af te wijzen. Evenwel, gij laat niet toe, dat er een offer wordt gebracht aan den ampoe padang (geest, bezitter van den grond), want het is slechts de Heere, die welvaart en gezondheid kan schenken.

Andere feesten.

Gij weet, dat op de heidensche feesten zooals meraoek, ma' parekke para, massoera' tallang heel veel varkens worden geslacht en offers worden gebracht aan de dewata's. Deze drie feesten kunnen de christenen niet meer houden of er aan deelnemen, daar het zuivere afgodendienst is. Maar wilt gij feestvieren, wilt gij varkens slachten, doet het dan op onze eigen christelijke feesten. B. v. als er in uw dorpmenschen gedoopt worden, viert dan feest en verheugt u te zamen, dat er zondaars zich hebben bekeerd tot God. Of als er oogstfeest zal zijn, brengt dan uw gaven, de rijke veel, de arme minder, een ieder naardat hij welstand verkregen heeft en viert feest. Of, als het kerstfeest er is, viert dan feest, want het is een blijde dag, het is een heilsdag, toen onze Verlosser geboren werd.

Ma'boegi-feest.

Mabate, ma'boegi en marofeesten.

Deze feesten moeten de Christenen beslist laten varen, daar zij met den reinen wil des Heeren geheel onbestaanbaar zijn. Bij het eerste feest verheffen de heidenen de zielen

hunner afgestorvenen tot goden, die het al regeeren en besturen. Daaraan gelooft gij niet meer, dus dat feest heeft voor u geen bestaansrecht meer.

Bij ma'boegi en maro denken de heidenen zich door woeste dansen en duivelsche kunsten en kwellingen gezondheid en levenskracht toe te kunnen eigenen. Gij weet beter. De Heere uw God is uw heelmeester. Daarom keert u af van deze duistere feesten.

Het Huwelijk.

Gij Christenen, moet niet stilletjes een vrouw nemen zonder weten van uw goeroe, ouderling of pandita. Wilt gij trouwen, schaamt u dan niet, want het huwelijk is eerbaar en heilig. Gij mannen, scheidt niet van uwe vrouwen, gij vrouwen, loopt niet bij uwe mannen vandaan, want dit is een schrikkelijke zonde, welke God zeer vertoornt. Indien gij om een geldige reden wilt scheiden, dan moet degene, die wil scheiden, alle tijdens het huwelijk verworven goederen laten in het eigendom van de(n) verlatene.

Gij moogt met een heiden trouwen, mits hij belooft christen te willen worden en het dooponderwijs wil ontvangen.

Als een heiden van zijn (of haar) wederhelft, die christen is, wil scheiden, is hiertegen geen bezwaar.

Een Christen behoeft niet te scheiden, van zijn (of haar) wederhelft, als zij te zamen gelukkig zijn.

Den schender van uw huwelijk zult gij bij den ambtenaar aanklagen.

Wil iemand, reeds getrouwd zijnde met twee vrouwen, Christen worden, dan is het gewenscht één vrouw los te laten. Zijn hiertegen ernstige bezwaren, dan is het bezit van twee vrouwen, vooral wanneer het bejaarde personen betreft, geen bezwaar voor den Doop.

Het is ongeoorloofd, dat jonge knapen, als zij nog niet goed voor zich zelf kunnen zorgen, reeds gaan trouwen.

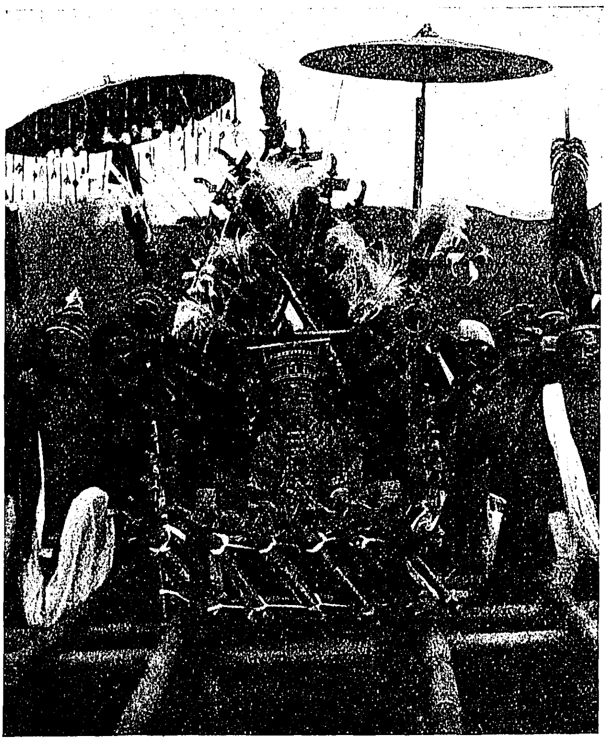
Het is onnoodig te zeggen, dat deze beknopte regeling geenszins het gansche leven der Christenen bestrijkt. Het zijn slechts een paar hoofdlijnen. We staan pas aan het begin der periode, waarin er zich een Christelijke adat gaat vormen.

Worde die Christelijke adat maar gevormd in hare veelvuldige toepassing bij den gewonen gang van het dagelijksche leven onder de onmisbare leiding van Gods Geest en onder de tucht van 's Heeren Woord. Niet de Wet, niet *raak-niet* en *smaak-niet*, geve richting en inhoud aan de jeugdige Kerk in het verre Toradja-land, maar het Evangelie, Gods rijke genade in Christus Jezus aan diep-gezonken en gansch-verloren zondaren betoond. Geen *vorm*dienst legge zich vast in die Christelijke adat. Een versteening van het Christendom tot dooden vormdienst in de nieuwe adat zou bij schijnbare overwinningen reeds zijn de principieele triumf van het Heidendom op het Christelijk erf. Geve de Heere daarom veel gebed om een ruime bedeeling van den H. Geest aan de arbeiders en aan het volk, waaronder zij wonen en werken, ook voor de Conferenties, opdat daarvan veel zegen uitga voor de zendelingen zelve en voor hun werk tot eere van Hem, die ook de Heidenen doet weten, dat de Heere God is en dat zij menschen zijn.

TIENDE HOOFDSTUK.

ENKELE RICHTLIJNEN VOOR DE TOEKOMST.

EEN scheepskapitein loopt groot gevaar den verkeerden koers te nemen met zijn vaartuig, als hij maar onafgebroken blijft turen op één baken en geen acht geeft op de overige seinen. Zoo zou het ook het Bestuur van den G. Z. B. vergaan, indien het bij dit zilveren Jubileum alleen oog had voor het verleden, slechts lette op hetgeen gedaan is en niet op hetgeen de toekomst vraagt. De bonte levenservaringen, doorgemaakt in voorbijgegane jaren, kunnen juist bij uitnemendheid levenswijsheid leeren en moed geven in den Heere voor wat komt.

Een door de Toradja's rondgedragen afgod.

We spreken hier van enkele richtlijnen voor de toekomst. Het is er echter ver van af, dat hiermede bedoeld wordt, dat het Bestuur in dit slothoofdstuk het eens eventjes zou willen zeggen, hoe het nu verder gaan moet, en hier den koers aangeeft voor de komende jaren. We hadden ons voorgesteld, schrijvende in opdracht van het Bestuur, in dit laatste hoofdstuk de lijnen duidelijk te doen uitkomen, zooals de Heere die zelf reeds getrokken heeft door den gang, welken Hij aan het Zendingswerk van onzen Bond in het Toradja-land gegeven heeft. Hiervan geldt het toch ook, dat in het heden het verleden ligt, en in het *nu*, wat worden zal.

De beschikbare ruimte, in de paar bladzijden nog gelaten, dwingt echter om een en ander slechts kort saam te vatten, van een bespreking af te zien en het bij een opsomming te laten.

Wel heel duidelijk stelt het verleden aan de toekomst vóór alles den onafwijsbaren eisch van een predikant op het zendingsveld. Wanneer zal de man opstaan, door den Heere toebereid en gewillig gemaakt, die vraagt: „Heere, zend mij"? Meermalen heeft het Bestuur zich reeds in den weg gesteld en een beroep uitgebracht op een predikant in ons vaderland voor Midden-Celebes, maar telkens is het hierin teleurgesteld. De Evangelisatie-arbeid in de kampongs, maar bovenal de opleiding van goeroe's voor dien Evangelisatie-arbeid roept om een zendeling, die een academische opleiding heeft genoten. Vooral in de eerste tientallen van jaren is het werk van grondleggende beteekenis en daarom van het hoogste gewicht. Geve de Heere voor dien fundamenteelen arbeid den rechten man op de juiste plaats.

We weten, dat het werk in het ziekenhuis vooral door br. Zijlstra is gedaan, al heeft geen van de zendelingen zich aan dezen arbeid onttrokken. Sinds de komst van den zendeling-diacoon, H. Pol, staat deze broeder er voor en heeft deze geschoolde kracht zich er met toewijding aan gegeven. Het werk zet zich echter uit. Denk u een bevolking van meer dan tweehonderdduizend zielen, die aan de verschrikkelijkste ziekten in na-meloos lijden dreigt ten gronde te gaan en onder die bevolking één ziekenhuis, wel vol met patienten, maar, — zonder dokter! Zoo is de toestand te Rante-Pao en te Makalé!

Rei-zingende Toradja-vrouwen.

Zal de Gereformeerde Zendingsbond te kort schieten en in deze moeten achterblijven, omdat er ondanks het naarstig zoeken van het Bestuur naar een zendeling-arts niemand bereid is gevonden deze taak te aanvaarden?

We geven hier slechts met een paar stippels enkele richtlijnen. We noemden reeds de noodzakelijkheid van een predikant en van een dokter op het arbeidsveld. Maar denk eens aan al de Toradja-meisjes, die later, precies als menigwerf bij ons, een nog meer vooraanstaande plaats innemen in het leven in dorp en stad dan de mannen, welke zij trouwen. Voor de Toradja-jongens wordt wel een en ander gedaan, maar voor de meisjes nog bitter weinig. Slechts enkele van de vele worden als moerid in de gezinnen der zendelingen opgenomen.

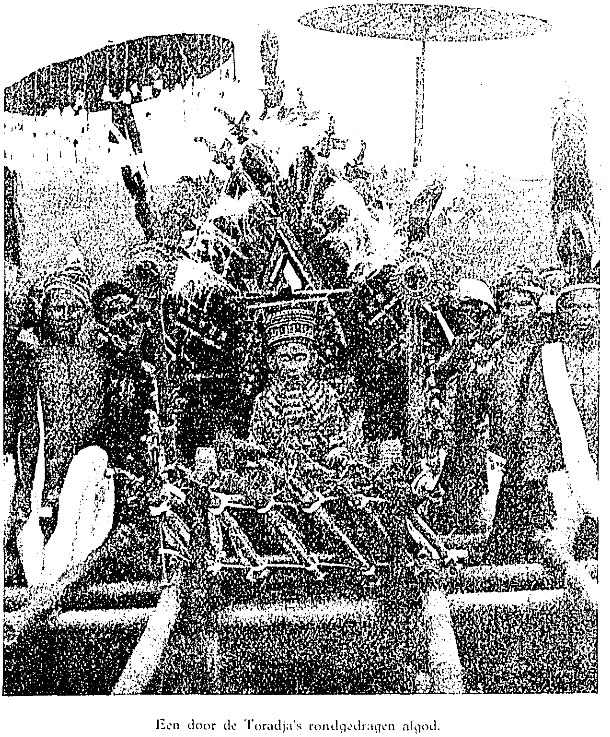
Wat zou er onder den zegen des Heeren een invloed kunnen uitgaan van een vrouw van eenige ontwikkeling en met veel liefde voor die jonge levens aan het hoofd van een tehuis voor Toradja-meisjes!

Het westersche leven heeft ook in Midden-Celebes zijn intree gedaan. Thans zijn er tal van goede wegen aangelegd, zoodat het vervoer per as kan geschieden, waarvan vroeger geen sprake was. Doch onder al die duizenden Toradja's is er niemand, die een vak kent. Noodig voor hen is een flink werkman, die zoo wat van alles kan; een radmaker, die echter voor gewoon timmermanswerk niet uit den weg gaat en, als het moet, een smid weet

TIENDE HOOFDSTUK.

ENKELE RICHTLIJNEN VOOR DE TOEKOMST.

EEN scheepskapitein loopt groot gevaar den verkeerden koers te nemen met zijn vaartuig, als hij maar onafgebroken blijft turen op één baken en geen acht geeft op de overige seinen. Zoo zou het ook het Bestuur van den G. Z. B. vergaan, indien het bij dit zilveren Jubileum alleen oog had voor het verleden, slechts lette op hetgeen gedaan is en niet op hetgeen de toekomst vraagt. De bonte levenservaringen, doorgemaakt in voorbijgegane jaren, kunnen juist bij uitnemendheid levenswijsheid leeren en moed geven in den Heere voor wat komt.

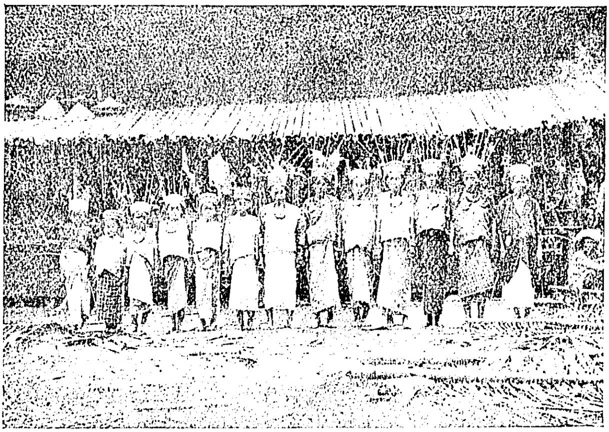

Een door de Toradja's rondgedragen afgod.

We spreken hier van enkele richtlijnen voor de toekomst. Het is er echter ver van af, dat hiermede bedoeld wordt, dat het Bestuur in dit slothoofdstuk het eens eventjes zou willen zeggen, hoe het nu verder gaan moet, en hier den koers aangeeft voor de komende jaren. We hadden ons voorgesteld, schrijvende in opdracht van het Bestuur, in dit laatste hoofdstuk de lijnen duidelijk te doen uitkomen, zooals de Heere die zelf reeds getrokken heeft door den gang, welken Hij aan het Zendingswerk van onzen Bond in het Toradja-land gegeven heeft. Hiervan geldt het toch ook, dat in het heden het verleden ligt, en in het *nu*, wat worden zal.

De beschikbare ruimte, in de paar bladzijden nog gelaten, dwingt echter om een en ander slechts kort saam te vatten, van een bespreking af te zien en het bij een opsomming te laten.

Wel heel duidelijk stelt het verleden aan de toekomst vóór alles den onafwijsbaren eisch van een predikant op het zendingsveld. Wanneer zal de man opstaan, door den Heere toebereid en gewillig gemaakt, die vraagt: „Heere, zend mij"? Meermalen heeft het Bestuur zich reeds in den weg gesteld en een beroep uitgebracht op een predikant in ons vaderland voor Midden-Celebes, maar telkens is het hierin teleurgesteld. De Evangelisatie-arbeid in de kampongs, maar bovenal de opleiding van goeroe's voor dien Evangelisatie-arbeid roept om een zendeling, die een academische opleiding heeft genoten. Vooral in de eerste tientallen van jaren is het werk van grondleggende beteekenis en daarom van het hoogste gewicht. Geve de Heere voor dien fundamenteelen arbeid den rechten man op de juiste plaats.

We weten, dat het werk in het ziekenhuis vooral door br. Zijlstra is gedaan, al heeft geen van de zendelingen zich aan dezen arbeid onttrokken. Sinds de komst van den zendeling-diacoon, H. Pol, staat deze broeder er voor en heeft deze geschoolde kracht zich er met toewijding aan gegeven. Het werk zet zich echter uit. Denk u een bevolking van meer dan tweehonderdduizend zielen, die aan de verschrikkelijkste ziekten in nameloos lijden dreigt ten gronde te gaan en onder die bevolking één ziekenhuis, wel vol met patienten, maar, — zonder dokter! Zoo is de toestand te Rante-Pao en te Makalé!

Rei-zingende Toradja-vrouwen.

Zal de Gereformeerde Zendingsbond te kort schieten en in deze moeten achterblijven, omdat er ondanks het naarstig zoeken van het Bestuur naar een zendeling-arts niemand bereid is gevonden deze taak te aanvaarden?

We geven hier slechts met een paar stippels enkele richtlijnen. We noemden reeds de noodzakelijkheid van een predikant en van een dokter op het arbeidsveld. Maar denk eens aan al de Toradja-meisjes, die later, precies als menigwerf bij ons, een nog meer vooraanstaande plaats innemen in het leven in dorp en stad dan de mannen, welke zij trouwen. Voor de Toradja-jongens wordt wel een en ander gedaan, maar voor de meisjes nog bitter weinig. Slechts enkele van de vele worden als moerid in de gezinnen der zendelingen opgenomen.

Wat zou er onder den zegen des Heeren een invloed kunnen uitgaan van een vrouw van eenige ontwikkeling en met veel liefde voor die jonge levens aan het hoofd van een tehuis voor Toradja-meisjes!

Het westersche leven heeft ook in Midden-Celebes zijn intree gedaan. Thans zijn er tal van goede wegen aangelegd, zoodat het vervoer per as kan geschieden, waarvan vroeger geen sprake was. Doch onder al die duizenden Toradja's is er niemand, die een vak kent. Noodig voor hen is een flink werkman, die zoo wat van alles kan; een radmaker, die echter voor gewoon timmermanswerk niet uit den weg gaat en, als het moet, een smid weet

te vervangen; zoo'n manusje van alles, doch tevens een man uit één stuk, wien het bij alles toch om het ééne noodige gaat. Deze zou den Toradja-jongens een vak kunnen leeren en moeten trachten hen bij dat onderwijs in aanraking te brengen en te houden met het Christendom. Hij zou den grondslag hebben te leggen voor een ambachtsschool. Geschiedt dit niet, dan zullen de Chineezen en Mohammedanen wel zorgen, dat plaatsen als deze door hen of de hunnen worden bezet en zullen zij de eenvoudige bevolking der Toradja's daardoor nog meer van zich afhankelijk maken dan reeds het geval is en door die onderwerping aan hen werken aan de uitbreiding van den Islam, die het Christendom weert en keert, waar het juist zijn grootsten invloed zou kunnen laten gelden.

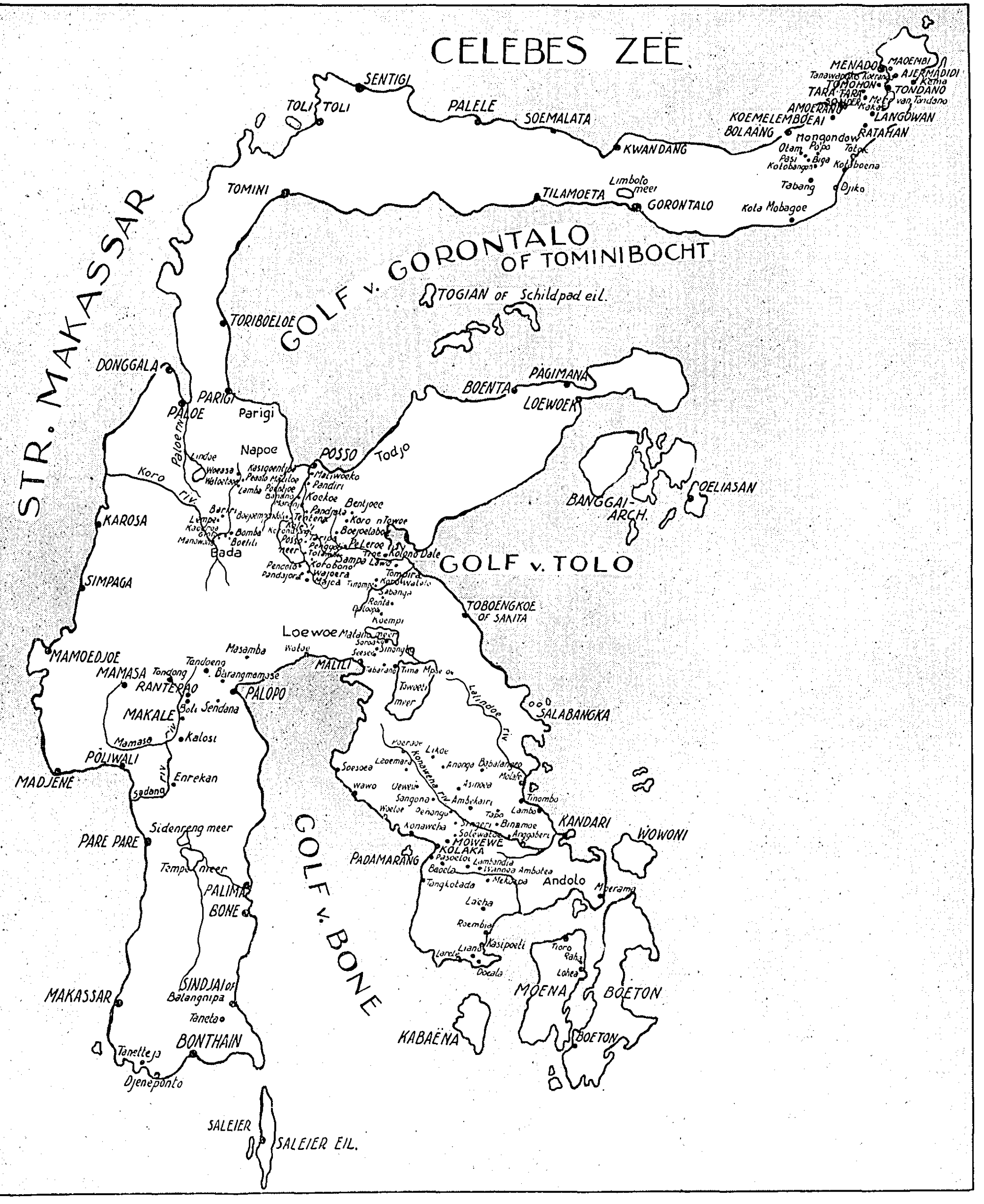
Vele en velerlei zijn nog de wenschen voor onzen zendingsarbeid. Zullen de volgende jaren daarvan de vervulling geven? We staan nog pas aan het begin. Het is geen werk van één dag. Zou een land kunnen geboren worden op een enkelen dag, zou een volk kunnen geboren worden op een eenige reis? (Jes. 60 : 8.) Heel het leven in het Toradja-land moet doorzuurd worden van de kracht des Evangelies, zal het volk als volk teruggebracht worden onder den schepter van den Christus Gods. Dien zuurdeesem hebben de Zendelingen te brengen in het Evangelie van Gods rijke genade in de verschillende lagen des volks, opdat het daar in stilte zijn werking doe. Make de Heere den Bond en elk van zijn leden maar getrouw in het aanbevolen werk en geve Hij daartoe veel gebed, zoodat zij hiervan een vrucht mogen wegdragen ook voor eigen hart en leven. Het Bestuur toch mag niet voorwaarts gaan, steunend en vertrouwend op den mensch en de veelheid der menschen in de duizenden leden, welke onze Zendingsbond nu mag tellen. De Heere geeft Zijn eer aan geen ander.

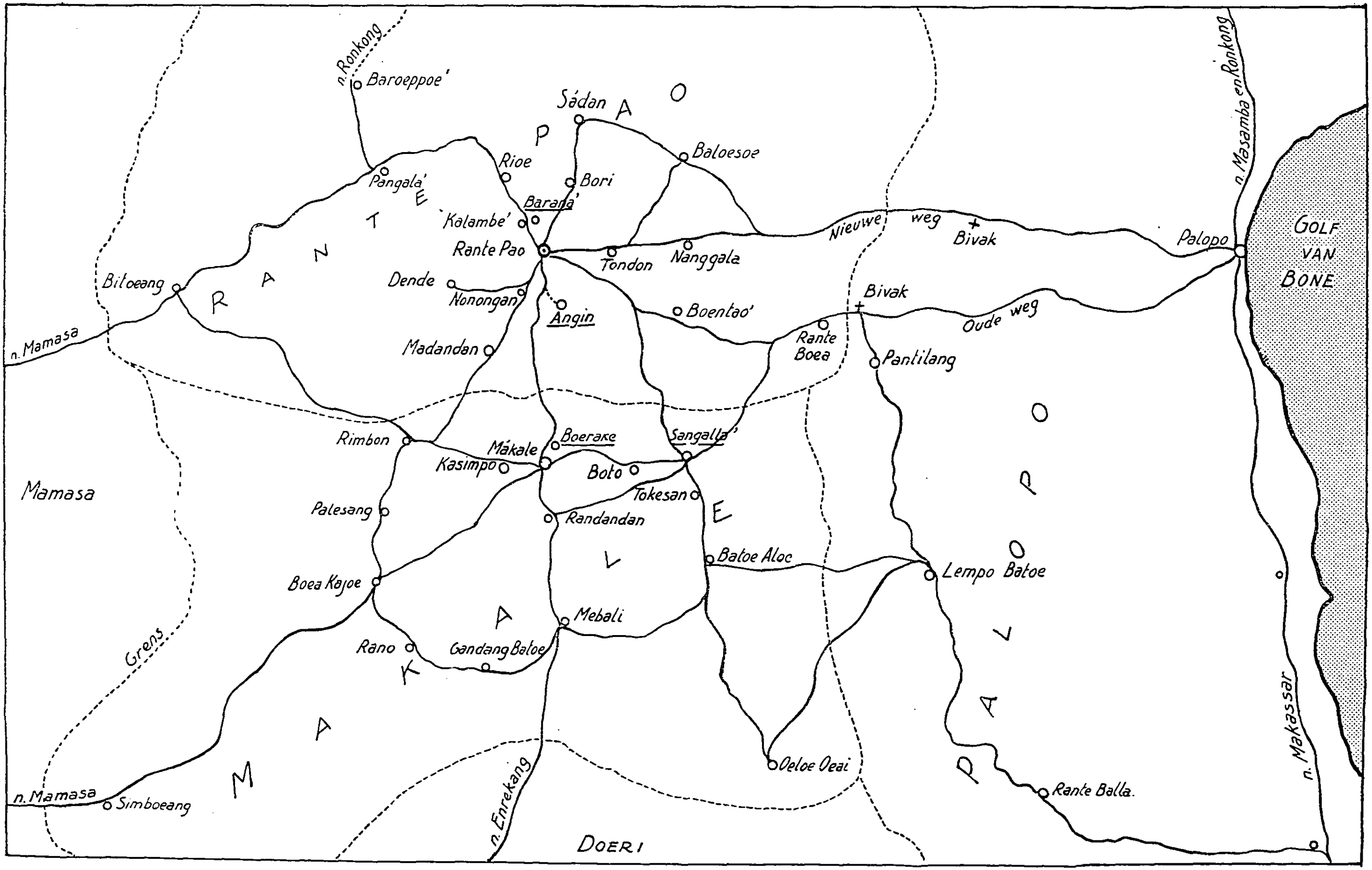
Als we spreken van richtlijnen voor de toekomst, dat deze dan maar alle voor ons heenwijzen naar boven, naar den verheerlijkten Christus, wien gegeven is alle macht in hemel en op aarde. Hij alleen weet wat noodig is en is machtig in alle nooddruft ook van het Toradja-volk te voorzien. In de komende kwarteeuw zullen wel allen zijn heengegaan, die nu een leidende plaats innemen in den G. Z. B. Wij kunnen ons den Bond zonder hen nauwelijks denken. Maar, welke leidslieden ook vallen, als de Heere blijft, blijft de overste Leidsman en Voleinder des geloofs; en dan zal het den Bond toch aan de rechte leiding niet ontbreken, noch hier in het vaderland, noch in het verre Toradja-land.

Voor ons zelf en voor ons werk hangt alles aan de nauwe vereeniging met het verheerlijkte Hoofd Christus. Daarop moet de volle nadruk gelegd voor al de leden samen en voor elk afzonderlijk. En van dien verheerlijkten Christus gaan trekkende banden uit in het levend geloof, gewerkt door Gods Woord en Geest, welk geloof Hij zich doet spannen tot een kloppende levensader. Wat waarheid is voor het persoonlijk leven, wordt dan werkelijkheid voor den Zendingsbond, dat ook deze met al zijn nooden samengestrengeld ligt in den Heere. En de waarachtigheid van het kleven der ziel aan Immanuel en van het hechten van het hart aan den verheerlijkten Heiland openbaart zich in de bede, door Hem geleerd: „Uw Koninkrijk kome".

Laat dit slothoofdstuk dan korter zijn dan door ons is bedoeld en gewild, als alle richtlijnen voor de toekomst dan door deze inkorting maar samenvallen met die ééne lijn, welke wijst naar Hem, die op den troon is gezeten, en uitloopt op Hem, die alle dingen nieuw maakt, ook in het Toradja-land tot eere van Zijn Naam.

KAART VAN GEHEEL CELEBES EN EEN KAART VAN HET ARBEIDSVELD VAN DEN G.Z.B.; DE LAATSTE VOLGENS TEEKENING VAN ZENDELING J. BELKSMA.

CELEBES ZEE
SENTIGI
TOLI TOLI
PALELE
SOEMALATA
KWANDANG
MENADO
MAOEMBI
AJERMADIDI
TOMOHON
TONDANO
TARA TARA
AMOERANG
KOEMELEMBOEAI
LANGOWAN
BOLAANG
Mongondow
RATAHAN
Kotaboena
Tabang
Djiko
Kota Mobagoe
GORONTALO
TILAMOETA
Limboto meer
TOMINI
STR. MAKASSAR
GOLF v. GORONTALO
OF TOMINIBOCHT
TOGIAN OF Schildpad eil.
TORIBOELOE
DONGGALA
PARIGI
Parigi
PALOE
BOENTA
PAGIMANA
LOEWOEK
Napoe
POSSO
Todjo
Lindoe
Koro riv.
KAROSA
Bada
Bentjoe
Pandiri
Koekoe
Pendolo
Peleroe
Kolono Dale
BANGGAI-ARCH.
OELIASAN
GOLF v. TOLO
SIMPAGA
Tompira
TOBOENGKOE OF SAKITA
Loewoe
Masamba
MALILI
MAMOEDJOE
MAMASA
Tandoeng
RANTEPAO
Barangmamase
PALOPO
MAKALE
Sendana
Towoeti meer
Lalindoe riv.
SALABANGKA
Kalosi
Mamasa riv.
POLIWALI
MADJENE
Enrekan
Sadang
Soesoea
Wawo
Konaweha riv.
Ambekairi
Lambo
Tinombo
KANDARI
WOWONI
Sidenreng meer
PARE PARE
Tempe meer
GOLF v. BONE
KOLAKA
MOWEWE
PADAMARANG
Konaweha
Andolo
PALIMA
BONE
Lacha
Roembia
Kasipoeti
Tioro
Raha
Lohea
MOENA
BOETON
SINDJAI of Balangnipa
MAKASSAR
Taneta
BONTHAIN
Tanetteja
Djeneponto
KABAËNA
SALEIER
SALEIER EIL.

Golf van Bone
Palopo
n. Masamba en Ronkong
n. Makassar
Nieuwe weg
Oude weg
Bivak
Bivak
Pantilang
Rante Boea
Lempo Batoe
Rante Balla.
Oeloe Oeai
Batoe Aloc
Sangalla'
Tokesan
Boto
Randandan
Mebali
Gandang Batoe
Rano
Boea Kajoe
Palesang
Rimbon
Kasimpo
Mákale
Boerake
Angin
Boentao'
Nanggala
Tondon
Baloesoe
Sádan
Bori
Barana'
Rioe
Kalambe'
Rante Pao
Nonongan
Dende
Madandan
Pangala'
Baroeppoe'
n. Ronkong
Bitoeang
n. Mamasa
Mamasa
Grens
n. Mamasa
Simboeang
n. Enrekang
Doeri
Rante Pao
Makale
Palopo

Bieshaar
De Gereformeerde Zendingsbond na 25 jaren